T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HULÛSÎ
VESİLETÜ'L-MERÂM

FATMA DEMİREL

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR.ALİ İHSAN ÖBEK

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA DEMİREL tarafından hazırlanan **HULÛSÎ, VESİLETÜ' L-MERÂM** konulu **YÜKSEK LİSANS** tezinin sınavı , Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6. maddeleri uyarınca **09/09/2019 Pazartesi** günü saat **15.00**'te yapılmış olup, tezin *__OYBİRLİĞİ__/~~OYÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK	Kabul edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Gülçiçek AKÇAY	Kabul edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Niyazi ADIGÜZEL	Kabul edilmesine	

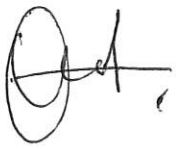
* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

08/10/2013

Fatma DEMİREL

Tezin Adı : Hulûsî Vesiletü'l- Merâm

Yazar : Fatma Demirel

ÖZET

Müellifin hayatı hakkında kesin bilgi sahibi değiliz. Buna istinaden müellif eserin yazılış tarihi olarak metinde "*Hicret-i nebeviyyeniñ 1036 yılında māh-ı Cümādī'l-evveliniñ 17 günü şürū´ olundu"* diye belirtir. Buradan yola çıkarak esere 3 Şubat 1627'de başladığını biliyoruz. Murat Han'ın dönemin padişahı olduğunu belirtmesinden yola çıkarak da bahsedilen padişahın IV.Murat olduğu anlaşılmaktadır. Böylece yazarın kimliği hakkında kesin bilgi sahibi olamamakla birlikte IV.Murat döneminde yaşamış olan Hulûsî Çelebi olma ihtimali yüksektir.(www.turkedebiyatiisimlersozlugu)

Türk edebiyatını derinden etkileyen ve adına bir çok şerh, tercüme yazılan Feridüddin Attârın'ın *Pendnâme'*sinin güzel bir örneği olan esere şârih hadîs-i şerîf ve âyet-i kerimelerden faydalanarak dini hüviyet de kazandırmıştır. Yazar birkaç yerde Attâr'ın yöntemine göndermede bulunmuştur. Nesih el yazısı ile okunaklı şekilde kaleme alınan eser 79 varak olup her sahifede olmamakla birlikte Arapça terkîplerle zenginleştirilmiştir. Yazar Farsça bölümlerin şerhine kısaca değinmiş açıklamaya gerekli gördüğü veyahut çok sık kullanılmayan kelimeleri hâşiyelerde izâh etmiş, kimi zaman gramer bilgisi vermiştir. Bu yönüyle eser Türkçe-Farsça-Arapça nitelikte zengin bir nasihatnâme örneğidir.

Anahtar Kelimeler: Hulûsî, Feridüddin Attâr, Vesiletü'l-Merâm, nasihatnâme, şerh

Name of Thesis: Hulûsî Vesiletü'l- Merâm

Author : Fatma Demirel

ABSTRACT

We don't know exactly the life of the author. Based on this, the author says as the date of the work "*it is in 1036 of Hejira Nabawi, the 17th day of mah-ı Cümadi'l-evveli"* in the text. We know from this he started the work on 3 February 1627. It is understood that the Sultan stated in the work was the sultan of the period and that he was the Murat IV. Thus, although we could not have a certain knowledge about the identity of the author, it is highly probable that he was Hulûsî Çelebi.

Hulûsî, by using hadith and verses, gave religious identity to the work, which is a beautiful example of *Pendnâme by Feridüddin Attârın* which affected Turkish literature deeply and about which a lot of commentaries and translations were written. In several places, the author referred to the method of Attâr. The work, which was written in a legible way with Nesih handwriting, is composed of 79 foils and it is enriched with Arabic phrases, although it is not in every page. The author briefly mentioned the commentary of the Persian sections and explained the words which he deemed necessary or which were not used very often in this context. In this aspect, the work has a feature of the richness of Turkish-Persian-Arabic nature.

Key Words: Hulûsî, Feridüddin Attâr, Vesiletü'l-Merâm, nasihatnâme, şerh

ÖNSÖZ

Hayatı hakkında kesin bilgiye sahibi olmadığımız Hulûsî'nin metinde kaleme aldığı eseri için "*Hicret-i nebeviyyeniñ 1036 yılında māh-ı Cümādī'l-evveliniñ 17 günü şürū' olundu"* ibâresisinden yola çıkarak esere 3 Şubat 1627'de başladığını, Murat Han'ın dönemin padişahı olduğunu belirtmesinden yola çıkarak bahsedilen padişahın IV. Murat olduğu anlaşılmakta böylece eseri kaleme alan müellifin IV.Murat döneminde yaşamış Hulûsî Çelebi olma ihtimali düşünülmektedir.

İncelediğimiz metin nasihatnâme yazma geleneğinde Türk edebiyatını derinden etkileyen Feridüddin Attâr'ın *Pendnâme*'sine yazılan ilk şerh örneklerindendir. Bu eserde şârihimiz hadîs-i şerîf ve âyet-i kerîmelerden faydalanarak esere dini hüviyet katmış; kendi edebi şahsiyeti doğrultusunda şerh geleneğinde kıymetli bir eser tanzîm etmiştir. 79 varak olan yazmada birim olarak beyit ele alınmış, Farsça beyitler çoğunlukla genel anlamıyla Osmanlı Türkçesine çevrilmiş, şârihin lüzumlu gördüğü yerlerde nadiren teferruatlı açıklamaya gidilmiştir. Metin içinde gramer bilgisi vermeyen şârih _sık olmamakla birlikte_ derkenarda gerekli gördüğü açıklamayı yapmıştır. Attâr'ın *Pendnâmesi*'nde geçen beyitlerinin şerhi yapıldıktan sonra konuyla ilgili âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf eklenerek verilen nasihat özelliği taşıyan kısımların inandırıcılığı arttırılmış eser böylece Türkçe-Farsça-Arapça nitelikte zengin bir nasihatnâme özelliği kazanmıştır. Metinde geçen ayetlerin okunuşları parantez içinde; anlamları dipnotta açıklanmış hangi surenin kaçıncı ayeti olduğu belirtilmiştir. Ayetlerin meallerin için http://www.kuranmeali.com// sitesinde yer alan kuran meallerinden istifade edilmiştir. Metinde yer alan hadîsler dipnotta anlamları ve bize ulaşan kaynaklarıyla birlikte açıklanmıştır.

İncelediğimiz bu eser üç bölüm altında ele alınmış *Birinci Bölüm*de eserin müellifi hakkında mevcut olan sınırlı bilgiye değinilmiştir. *Vesiletü'l-Merâm'ın Tanıtımı* adı altında eserin ismine, nüshasına, yazılış tarihine değinilmiş; eser metin özellikleri ve kaynak değeri bakımından ele alınmıştır. *İkinci Bölüm*de nasihatnâme türüne, eserin *Pendnâme*'nin şerhi olması sebebiyle şerh geleneğine değinilmiş ve bu gelenek içinde *Vesiletü'l-Merâm'*ın önemi üzerine durulmuş; *Metin Tesisi* kısmında metine sadık kalmak kaydıyla gerekli görülen düzeltmeler yapılmıştır.

*Üçüncü Bölüm*de ise eserin Transkripsiyonlu Metni verilmiştir. Üçüncü bölümün ardından Sonuç kısmında ele aldığımız çalışma edebi önemi bakımından ele alınmış, genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Son olarak Kaynakça bölümünde eseri hazırlarken faydalanılan kaynakçalara değinilmiştir.

Eseri tamamladığım süreçte bilgi birikimini benden esirgemeyen ve değerli vaktini fazlasıyla çaldığım çok muhterem hocam Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK'e şükranlarımı sunarım. Eseri tamamladığım bu uzun süreçte varlığını hep yanımda hissettiğim merhume valideme Rabbimden gani gani rahmet diliyorum. Bu süreçte validemden sonra bana annelik yapan ablama, bana destek olan eşime, babama, kardeşlerime teşekkürü borç bilirim. Eski Türk Edebiyatının kanaatimçe en zor merhalesi olan tez konusu belirleme noktasında incelemesini yaptığım metni sayesinde temin ettiğim kıymetli hocam Dr. Gülçiçek Akçay'a ne kadar teşekkür etsem yetersiz. Yaptığım çalışma süresince Serap ADAŞ, Göker İNAN, Sedat KOCABEY'in desteklerini fazlasıyla hissettim. Onlara ve Dr. Kenda al-TARKAWİ hocama metinde geçen Arapça kısımlarda bana yardımcı olduğu için teşekkür ederim.

Vesiletü'l-Merâm'ın müellifi hakkında yeterli bilgiye sahip olmamakla birlikte edebiyatımızda Attâr'ın *Pendnâme*'sine yapılan ilk şerhlerden biri olması ve şârihin sadeye yakın, anlaşılır bir dil kullanması sebebiyle yer bulmasını, edebiyatımızda geniş yelpazede ele alınan şerh geleneğine müellifin edebi kimliği

doğrultusunda bir parça da olsa katkı sağlamasını temenni ederim. İncelediğim metnin *Pendnâme*'ye yapılan şerh çalışmalarıyla ilgili yapılacak yüksek lisans ve doktora tezlerinde yardımcı olmasını temenni eder, yapmış olduğum hatalar için affınıza sığınırım.

Fatma DEMİREL

2019 Edirne

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii-v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
TRANSKRİPSİYON ..... **vii**
KISALTMALAR ..... **viii**
GİRİŞ
I. BÖLÜM
HULÛSÎ'NİN HAYATI **1**
VESİLETÜ'L-MERÂM'IN TANITIMI **2**
Eserin İsmi ve Yazılış Sebebi **2-3**
Vesiletü'l-Merâm'ın Nüshası **3**
Eserin Yazılış Tarihi **3**
VESİLETÜ'L-MERÂM'IN METİN TESİSİ **4-7**
VESİLETÜ'L-MERÂM'IN EDEBİ DEĞERİ **7-17**

II.BÖLÜM
TÜRK EDEBİYATINDA NASİHATNÂME YAZMA GELENEĞİ **18-21**
TÜRK EDEBİYATINDA ŞERH GELENEĞİ VE
VESİLETÜ'L-MERÂM'IN YERİ **22-27**
METİN TASHİHİ **28-33**

III. BÖLÜM
TRANKRİPSİYONLU METİN **34-134**
SONUÇ **135-136**
KAYNAKÇA **137-138**
EKLER **139-140**

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء	`	ط	Ṭ, ṭ,
آ	Ā, ā, A, a	ظ	Ẓ, ẓ
ا	A, a; E, e; A,a	ع	ʻ
ب	B,b	غ	Ġ, ġ
پ	P, p	ف	F, f
ت	T, t	ق	Ḳ, ḳ
ث	ṣ	ك	G, g, K, k, ñ
ج	C, c	ل	L, l
چ	Ç, ç	م	M, m
ح	Ḥ, ḥ	ن	N,n
خ	Ḫ, ḫ	و	V, v, Ū, ū, U,u, Ü, ü, O, o, Ö, ö
د	D, d	ه	H, h; a, e, ĭ
ذ	Ẕ, ẕ	ى	Y, y, I, ı, Ī, ī, á
ر	R, r		
ز	Z, z		
ژ	J, j		
س	S, s		
ش	Ṣ, ṣ		
ص	Ṣ, ṣ		
ض	Ẓ, ẓ		

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
a.g.t.	:Adı geçen tez
a.e.	:Aynı eser
a.m.	:Aynı makale
a.t.	:Aynı tez
Bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
Üni.	:Üniversite
B.D.	:Berg-i Dervîşân
R.Ş.	:Rûhu'ş-Şurûh
P.	:Pendnâme
V.M.	:Vesiletü'l-Merâm
DİA	:İslam Ansiklopedisi
no.	:Numara
s.	:Sayfa
sy.	:sayı
vr.	:Varak
yay.	:yayınları

GİRİŞ

I.BÖLÜM

HULÛSÎ' NİN HAYATI

Doğum tarihi ve ölüm tarihi hakkında kesin bilgiye sahip olmadığımız Hulûsî'nin eserinde "*Ḥaḳ te'ālá ḥażretleri zamānemiz pādişāhı sulṭān Murād Ḫān ḥażretlerini daḫı ḫalledāllâhu ḫilāfetühü ve ebbede salṭanatühü kerem u iḥsān ṣıfatları ile mevṣūf eyleye*" ibâresinden yola çıkarak sultan Murat dönemi ediplerinden olduğunu, eserine başlama tarihi olarak "*Hicret-i nebeviyyeniñ 1036 yılında māh-ı Cümādī'l-evveliniñ 17 günü şürū' olundu"* ibâresi, şârihin esere 3 Şubat 1627 tarihinde başlandığını göstermektedir. Şârih *Pendnâme*'nin daha evvel birçok şârih tarafından şerh edildiğini bunlardan birinin de merhum Şem'i Efendi'nin *Saadetnâme*'[1]si olduğunu belirtir. Bu bilgiden yola çıkarak Şem'i Efendi'den sonraki dönemde yaşadığını, IV Murat döneminde yetişmiş müelliflerden olduğunu çıkartırız. Elimizde yeterli bilgi olmamakla birlikte kaynaklarda[2] 17. yüzyılda yaşayan Hulûsî isimli iki müellife ulaşılır. Bunlardan ilki Edirne doğumlu olan sultanın muhasipliğine kadar yükselen IV. Murat'ın Üsküdar'da yaptırdığı tarih manzumesi ile ünlenen Hulûsî Çelebi'dir. İkinci bahsi geçen müellif IV. Mehmet devri şairlerinden Hulûsî mahlaslı Cerrah Kasım Paşazâde Zâhid Ahmet Hulûsî Bey'dir. İkinci ihtimal metinde bahsi geçen padişahın IV.Mehmet olmaması sebebiyle mümkün değildir.

---

[1] *Saadetnâme* hakkında daha geniş bilgi için Bkz: Nazlı Şenel Cengiz, *Saadetnâme (Şerh-i Pend-i Attâr),* (Kocaeli Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2004

[2] (www.turkedebiyatiisimlersozlugu)

VESİLETÜ'L-MERÂM'IN TANITIMI

Eserin İsmi ve Yazılış Sebebi

Vesiletü'l-Merâm Arapça tamlama olup "*amacın vesilesi*", "*isteklerin sebebi*" gibi manalara gelmekte isminden anlaşılacağı üzere şârih eserini isteklere kavuşmada araç olarak görmektedir. Şârihimiz eserinin içinde yer alan ahlaki ve dini öğütler sebebiyle insanları hakikate ve doğru yola ulaştırmasını temenni eder. Şârihimiz *Pendnâme*'de yer alan dini-tasavvufi nasihatleri kendine has üslubuyla geleneksel şerh metoduna uygun olarak Türkçeye kazandırmakta bu bakımdan eserin ismi yazılış amacını da uygun düşmektedir.

Şârih, şiiri niçin şerh ettiğini sebeb-i teşrih bölümünde açıklar. Şârihlerin bu bölümlerde diğer divan şâirlerimizin eserlerini yazarken sıraladıkları sebeplerden pek farklı sebepler ileri sürmedikleri görülmektedir.[3] Hülya Canpolat edebiyatımızda şerh yapılmasının sebepleri üzerine yaptığı doktora çalışmasında "*Farsça metinlere yazılan Türkçe şerhlerin ilk amaçları metinden hareketle dil ve edebiyat öğretmektir"der.*[4]

Ele aldığımız metinde şârih eseri yazış sebebini *Sebeb-i Telif-i Kitab İn Bud* başlığı altında açıklamıştır.

"Bu rūz-ı fīrūz-ı ẓafer-efrūzda iḫvān-ı ṣafā ve ḫullān-ı vefā ile neşāṭ u sürūr ve beşāşet u ḥużūr-ile mülāṭafat u muṣāḥabet eylerken ʹilm u maʹrifet ile ārāste ve fehm u kiyāset ile pīrāste ve ḫiṣāl-i ḥamīde ile muttaṣıf olan aḥibbā vü aṣdiḳā bu ḥaḳīr-i pür-ḳuṣūr ve ḳalīlü'l-biżāʹa dāʹīlerine müteveccih olub ḳuṭbü'l-ʹārifīn Şeyḫ

[3] Hakan Yektaş, *Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şârihlerin Divan Şiiri Yaklaşımları*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s.189

[4] Hülya Canpolat, *Saʹdî'nin Gülistân Önsözüne Yapılan Şerhlerin Karşılaştırmalı İncelemesi* (Ege Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 2006, s.113

ʿAṭṭār ḥażretleriniñ ḳaddesallâhu sirrühü'l-ʿazīz Pend-nāme nām risāle`-i manẓūmesiniñ Türkī lisānla şerḥ olunmasını iltimās eylediklerinde fī'l-vāḳiʿ ol cerīde`-i dürer-bārın ve ol risāle`-i güher-niṣārıñ elfāẓ u maʿānīsi lisān-ı Türkī ile taḥrīr olunması ḳābil idi lâkin bundan aḳdem şāriḥler niçe vechle şerḥ etmişlerdir ʿale'l-ḫuṣūṣ merḥūm Şemʿī Efendi nevvarallâhu merḳadühü ḥażretleri bir ṭarz-ile ʿayān u beyāna getürmüşler kim hīç bir ṭarīḳ-ile daḫı tercümeye iḥtiyāc yoḳdur deyü redd-i cevāb idicek naẓīr olmaz lâkin ʿibārātında feṣāḥat u belāġati ziyāde olmaḳ ile dānişi olmayan fehm idemez bir daḫı vāżıḥ u güşāde olsa kim mübtedīlere müfīd olsa deyü ilḥāḥ etdiklerinde iltimāslarını ḳabūl idüb ḥażret-i Şeyḫ'iñ raḥmetullâhi ʿaleyh rūḥāniyyetinden istimdād idüb hicret-i nebeviyyeniñ bin otuz altı senesinde māh-ı Cümādī'l-evveliniñ on yedinci güni şürūʿ olundı ve bu nāme`-i sürūr-encāma Vesītü'l-Merām deyü tesmiye etdü."

Eserin Nüshası

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Koleksiyonu 418 Kataloğunda bir nüshası bulunmaktadır. Nesih el yazısı ile okunaklı şekilde tanzîm edilen eser 79 varaktan oluşmakta her sahîfede 21 satır_ ilk ve son sahîfeler hariç _bulunmaktadır. Şârih metinde bulunan âyet-i kerîmelere ḳavlühü teʿâlá diyerek başlamış bu kısımları kırmızı mürekkep ile yazmıştır. *Pendnâme'*den şerh edilen Farsça başlıklar ve şiirlerin üstü kırmızı mürekkep ile çizilmiştir. 79 varak olan eseri şârih bazı sahîfelerde numaralandırmış diğer sahîfenin ilk kelimesini derkenarda vermiştir.

Eserin Yazılış Tarihi

Hulûsî 17. yüzyılda yaşamış, eserini Şemʿi Efendi'nin (Şem'i Şemʿullâh Prizrenî) şerhinden (Saādetnāme) sonra tanzim etmiştir. Hulûsî şerhine "*Hicret-i nebeviyyeniñ 1036 yılında māh-ı Cümādi'l-evveliniñ 17 günü şürūʿ olundu"* diyerek 3 Şubat 1627'de başladığını belirtmiştir. Şerhini hangi tarihte tamamlandığı hakkında kesin bilgiye sahip değiliz.

VESİLETÜ'L-MERÂM'IN METİN TESİSİ

- Metinde *Pendnâme*'deki Farsça kısımlar kelime kelime şerh edilmemiş genel itibari ile Türkçe'ye çevrilmiştir. Uygun görüldüğünde kelimenin izâhına haşîyede yer verilmiştir :
  Ḥamd-i bī-ḥad ān Ḫudā-yı pākrā vs.
  (Ol şebīh u nazir u vezirden münezzeh ola Hüdā'ya nihayetsiz hamd)

- Metinde mevcut olmayan ancak anlam bakımından olması lazım gelen ek veya kelimeler [ ], anlamı bozan ek ve kelimeler ise ( ) içerisinde gösterilmişir.

- Metinde bazı harf hataları bulunmakta olup bunun Hulûsî'den mi yoksa müstensihten mi kaynaklandığını bilmiyoruz. Okuyamadığımız ya da okuyup da emin olamadığımız bu kısımların fotoğrafını metin içinde gösterdik.

- Âyet-i Kerîmeler, hadîs-i şerîfler, dualar orijinal harfleriyle yazılmış parantez içinde transkripli olarak okunuşuna yer verilmiştir. Âyet-i kerîmelerin dipnotta meali, hangi sûrenin kaçıncı âyeti olduğu; hadîsi şerîflerin ise mealiyle birlikte elimize ulaşan kaynağı belirtilmiştir. Bunun dışında açıklaması yapılan Arapça terkîpler ve özel kavramlar italik yazı stiliyle gösterilmiştir.

- Metinde her sahîfede olmamakla birlikte sıklıkla haşîye yer almaktadır, biz de orijinaline uygun olarak haşîyeleri gösterip metin tahlilinde istifade ettik.

- Metinde elif-i maksure ile yazılan kelimeler á ile (تعالى te´ālá vs.)

- Kısa yazılıp telaffuzu uzun olan kelimeler â ile (لكن lâkin الله. Āllâh vs.)
- Kelime sonunda “i” sesini veren güzel he “ه” “ ĭ ” gösterilmiştir. (بلكه belki vs)

- Ayrı zayılması gereken ama şârihin bazen bitişik yazdığı ekler – işareti ile gösterilmiştir. اندم An-dem انكه An-kĭ اولكه Evvel-ki

- “Getürüb, görüb, sorub, komayub, idüb, olub, düşüb, bulub” örneklerinde olduğu gibi yuvarlaklaşma görülmektedir.

- ايديجک idicek, ايده لر ideler, ايدين idiñ örneklerinde olduğu gibi eserde yer alan “kapalı e” leri biz “ i” olarak okuduk .

- Gitdi, bitdi, akıtdı, oldukda, atmışdır örneklerinde olduğu gibi ünsüz sertleşmesi görülmüyor.

- Anıñ , idenleriñ, te’âlá’nıñ, kulınuñ örneklerinde olduğu gibi “nazal n” “ñ” varlığını korumuştur.

- *İstersin, isterseñ* örneklerinde olduğu gibi şârih “nazal n” kullanımı hususunda titiz davranmış; şart kipi olarak kullanıldığında “nazal n” , ikinci kişi şahıs eki olarak kullanıldığında “n” harfi tercih edilmiştir.

- Kelime sonunda gösterilen hemze (ء) belirtme eki görevinde kullanılmıştır:

بو نسخه ء مطالعه ايدن bu nüsẖayı müṭāla´a iden
مردم ازار اولان كمسهء دوست طوتمز merdüm-azār olan kimseyi dost ṭutmaz
كندن غيرى نسنه ء سويلمه kendin ġayrı nesneyi söyleme
ẖحسنه ء دخى ضايع ايدرديمكدر aseneyi daẖı żayi´ider dimekdir
بو مرتبه ء نصيب ايليه bu mertebeyi naṣīp eyleye
دورت نسنه ء درت نسنه دن پاک طوتر dört nesneyi dört nesneden pak ṭutar vs.

- Metinde *dāīmā, dā`īmā, dāīmā, dāyimā* olarak değişik şekillerde yazılan kelimeyi "dāyimā" olarak aldık; *fāyide ,fā`īde* olmak üzere değişik kullanımları olan kelimenin "fāyide" şeklini tercih ederek metin bütünlüğünü bozmaması bakımından tashîh ettik.

- Vezin gereği bitişik yazılan kelimelere getirilen ekleri kesme işareti ile (') gösterdik.

کاز k'ez

واز v'ez

کاندر k'ender

زان z'ān

زاین z'īn

- Metinde önek olan (mī) ayrı ve bitişik olmak üzere iki şekilde yazılmış ayrı yazıldığı durumda (-) ile belirttik.

می توانم mī-tevānem

میگویم mīgüyem

مینماید mīnümāyed

می باید mī-bāyed

- Metinde Farsça bildirme eki olan (**است**) ayrı ve bitişik olmak üzere iki şekilde yazılmıştır. Biz bitişik kullanımını tercih ettik.

- Olumsuzluk ön eki olan bī (**بی**) de iki şekilde yazılmış olup ayrı yazıldığı durumda (-) ile gösterdik.

بی شمار bī-şümār

بیشمار bīşümār

- Metinde şârihimiz kırmızı mürekkeple nokta işareti kullanmış fakat bu kullanım belirli bir tertibe uymadığı için biz noktalama işareti kullanmadık.

- Farsça kısımlarda ünlülerin okunuşu Pendnâme'nin veznine(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)uygun düşecek şekilde yapılmıştır.

VESİLETÜ'L-MERÂM'IN EDEBİ DEĞERİ

Nesir dilinin geliştiği 17. yüzyılda birçok münşî yetişmiş; sade, orta ve süslü nesir ile eser kaleme alma geleneği bu dönemde de devam etmiştir. Süslü nesir Farsça-Arapça sözcük ve tamlamalardan oluşur, söz sanatları, secilere başvurarak düzyazıda ahenk sağlanmaya çalışılır. Hulûsî ise eserini mübtedîlerin anlayacağı lisanda kaleme aldığını belirtir. Geleneksel şerh metoduna uygun olarak âyetler, hadîslerle zenginleştirilen eser sadeye yakın dilde kaleme alınmıştır.

Metin içinde gramer bilgisine yer verilmemiş, derkenarda şârihin lüzum gördüğü kelimenin açıklaması yapılmıştır. Bazen mısraya sığmayan kelime veyahut konuyla ilgili âyet derkenarda not olarak düşülmüştür. Şârih şerh geleneğine bağlı olarak eserinin inandırıcılığını kuvvetlendirmesi sebebiyle âyet-i kerîme, hadîs ve dualardan sık sık faydalanmıştır. Farsça ana başlıklar altında nasihatlerin ana muhtevası şekillendirilmiş eser kendi içinde bölümlere ayrılmıştır. "*Öğretici eserlerde küçük bir başlangıçtan sonra konuya girildiği de olur. Çoğu zaman şair, eserini küçük başlıklar altında bölümlere ayırır. Şâyet eserde öğretme ve telkin etme amaçlanmışsa bu takdirde anlatılanlar, ilgili Kur'ân âyetleri ve hadîslerle desteklenmeye ve belgelendirilmeye çalışılır. Kanaatimizce, gerek geniş halk kitlelerini ve gerekse devleti yönetenleri ahlaki yönden olgunlaştırmayı, erdemli kılmayı amaçlayan bu tür öğüt kitaplarının kaynaklarını İslam, tasavvuf, eski Yunan, İran mitolojisi ve Türk geleneği şeklinde sınıflama hatalı olmayacaktır*."[5]

Şârih Feridüddin Attâr'dan ḳuṭbü'l-ʿārifīn(Ariflerin önderi) diye bahsetmiş eserini tanzîm sebebi olarak Türk edebiyatında tesiri uzun yıllar sürecek ve sayısız şerhi yapılacak *Pendnâme*'yi göstermiştir:

[5] Rıdvan Canım; *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker yay. Ankara 2010, s. 181

"Bu rūz-ı fīrūz-ı ẓafer-efrūzda iḫvān-ı ṣafā ve ḫullān-ı vefā ile neşāṭ u sürūr ve beşāşet u ḥużūr-ile mülāṭafat u muṣāḥabet eylerken ʹilm u maʹrifet ile ārāste ve fehm u kiyāset ile pīrāste ve ḫiṣāl-i ḥamīde ile muttaṣıf olan aḥibbā vü aṣdiḳā bu ḥaḳīr-i pür-ḳuṣūr ve ḳalīlü'l-biżāʹa dāʹīlerine müteveccih olub ḳuṭbü'l-ʹārifīn Şeyḫ ʹAṭṭār ḥażretlerinin ḳaddesallâhu sirrühü'l-ʹazīz Pend-nāme nām risāle`-i manẓūmesiniñ Türkī lisānla şerḥ olunmasını iltimās eylediklerinde fī'l-vāḳiʹ ol cerīde`-i dürer-bārın ve ol risāle`-i güher-niṣārıñ elfāẓ u maʹānīsi lisān-ı Türkī ile taḥrīr olunması ḳābil idi lâkin bundan aḳdem şāriḥler niçe vechle şerḥ etmişlerdir ʹale'l-ḫuṣūṣ merḥūm Şemʹī Efendi nevvarallâhu merḳadühü ḥażretleri bir ṭarz-ile ʹayān u beyāna getürmüşler kim hīç bir ṭarīḳ-ile daḫı tercümeye iḥtiyāc yoḳdur deyü redd-i cevāb idicek fī'l-ḥaḳīḳa Şemʹī Efendi'niñ Saʹādet-nāme nām şerḥine naẓīr olmaz lâkin ʹibārātında feṣāḥat u belāġati ziyāde olmaḳ ile dānişi olmayan fehm idemez."

Bununla birlikte metinde iki üç yerde Feridüddin Attâr'ın ismi *Şeyh Attâr hazretleri* olarak zikredilmiştir. Bunlardan ilkinde şârih eserini yazmasına sebep olarak Attâr'ı göstermiştir. Hulûsî evvelinde Attâr'ın *Pendnâme'*sine birçok şerhin yapıldığını; bunlardan birinin de Şemʹî Efendi'nin *Saadetnâme'si* olduğunu fakat bu eserin fesâhat ve belâgat bakımından anlaşılmasının zor olması sebebi ile daha anlaşılır dilde, acemilere faydalı olacak bir şerh tanzîm ettiğini belirtmiştir .

....Dişi deveyi ḳara ve ḳatı ṭaşdan çekdi nāḳadan murād Ṣāliḥ peyġamber ʹaleyhi's-selāmıñ devesidir kĭ kāfirler andan muʹcizāt istediklerinde Ṣāliḥ peyġamberiñ muʹcizātını bildirmek içün bir ṭaġın içinden yavrusı-ile bir deve çıḳarı virdi kĭ meşhūrdur ***Ḥażret-i Şeyḫ*** *ḳuddise sırrahu'l-ʹazīz ümem-i sālifeniñ aḥvāl u ḳıṣṣalarını beyān eyledi tā kim kendüniñ kitābından intifāʹ ḥāṣıl idenleriñ ḳulūbunda olan iʹtiḳād müstaḥkem ola....*

...Ol Ḫüdā'nıñ ḳavl-i şerīfiniñ laḥni ve nāzı yoḳdur yaʹnī Ḥaḳ teʹālā'nıñ kelām-ıʹizzeti ṣavtdan ve tertīb-i taġannīden münezzehdir ḥarf u ṣavtdan müberrā idügini beyāndır ***ḥażret-i Şeyḫ*** *ḳuddise sırrahuʹl-ʹazīz* كل أمر ذي بال لا يُبدأ فيه بحمد الله

كتٰبkitābına ḥamd-ile ibtidā idüb ḥamd u şenādan fārigˇ olıcaḳ na´t-ı resūle şürū´ eyledi….

…Zīr-i seḳf-i bī-sütūn sākin mebāş Direksiz olan sakfın altında sākin olma ***Ḥażret-i Şeyḫiñ*** *bu beytde īhām-ı ġarīb ve nükte-i ´acībi vardır…..*

Pendnâme'ye yapılan ilk şerhlerden biri olan *Saadetnâme*'yi yüksek lisans çalışmasında inceleyen Nazlı Şenel Cengiz *Pendnâme*'nin Mesnevî şeklinin genel terkibi itibari ile üç ana bölümden oluştuğunu (Giriş bölümü, asıl konu, bitiş bölümü) söyler. Bizde bu doğrultuda *Vesiletü'l-Merâm*'ı sınıflandırdık.

*Pendnâme'*de Attar eserine **بسم الله الرحمن الرحيم** diyerek başlamış, müellifimiz ise eserine dua ile başlamış âlemin yaratılış sebebine değinmiş; resûllerin doğru yolu bulmada elçiler olduğunu, bu görevle müşerref olduklarını bildirmiştir.

"Sipās-ı bī-ḥadd u minnet-i lā-yu´add ol Ḫāliḳü'ṣ-ṣamed ḥażretlerine kĭ luṭf u kerem-ile kāinātı ´ademden vücūda getürüb envā´-ı mevcūdātı ḫalḳ eyledi ve nev´-i benī-Ādemi eşref-i maḫlūḳāt idüb veleḳad kerremenā benī Ādem tavṣīfiyle mu´azzez ve mükerrem ḳıldı ve anları kendü rıżā `-i şerīfine muvāfiḳ ´amellere sevḳ idüb emr-i şerīfine imtiṣāl u nehyinden ictināb etmek ṭarīḳini tefhim ve hidāyet yollarını ta´līm etmek içün mu´ciz-şiār u nübüvvet- diṣār resūller gönderdi tā kim anlarıñ naṣīḥatleri sebebi ile küfr u ḍalāletden ve baġy u cehāletden ḫalāṣ olub rāh-ı müstāḳīme sülūk ideler"

Daha sonra Sebeb-i Te`līf-i Kitāb Īn Būd bölümünde Pendnâme'yi şerh etmesinin sebebini açıklamıştır. Attar'da **بسم الله الرحمن الرحيم** bölümünde yer alan yirmi beş beyit *Vesiletü'l-Merâm*'da Sebeb-i Te`līf-i Kitāb Īn Būd bölümünden sonra başlıksız olarak verilmiştir. Hulusi bu bölümün sonunda "*hazret-i Şeyh kuddise sırrahu´l-´azīz kitābına hamd ile ibtidā idüb hamd u senādan fārig olıcak na´t-ı resūle şürū´* eyledi" diyerek eserine şurû´ etmiştir.

Giriş bölümünde; Allah'a hamd ve senada bulunulmuş, peygamberimiz Muhammed Mustafá (s.a.s) övülmüş ve ona uyanların ruz-ı mahşerde sa´âdet-i ebediyye ve devlet-i sermediyyeye vasıl olacakları beyan edilmiştir. Allah'ın kullarının rah-ı müstakime ulaşması için gönderdiği resuller ve onların mucizelerine Kur´anda geçen ayetlerle birlikte yer verilmiştir: Allahu te´ālá'nın Âdem'i ´aleyhi's-selâmı bir avuç topraktan yaratıp ona ruhundan üflemesi, Nûh peygamberi tufandan kurtarması, Hz. İbrahîm'i ateşten kurtarıp ateşi gül bahçesine çevirmesi, Musa peygamberi Nil'in öte yakasına tevâbi´iyle birlikte geçirip Fir´avun'u ise Nil'in ortasında boğması, Sâlih peygambere mu´cizâtını bildirmek içün bir dağın içinden yavrusıyla bir deve çıkartması, Davud peygamberin avucu içindeki demiri mum etmesi, Süleyman peygambere serverlik mülkünü vermesi, Eyyûb peygamberin vücudundaki eti ve kanı kurtlara nafaka eylemesi, Yûnus peygamberi balığın bir lokmada yutması, Zekeriyâ peygamberin şeytanın delaleti ile ağaç içinde baştan aşağıya erre ile biçilmesi, İsa peygamberin beşik içinde dile gelmesi ve onu pedersiz halk etmesi, Üzeyir peygambere kemâl-i kudretini bildirmek için yüz yıl uyutup tekrar diriltmesi mucizelerine değinilmiştir. Âd kavmini edebsizliklerinden ötürü helak etmesi aynı şekilde Lût kavmini emr-i şerifine uymaması sebebiyle zir u zeber etmesi, Nemrud'u ayağı dahi olmayan bir sivrisinek ile helak etmesi Allah'ın hışmının ve kahhâr sıfatının ispatı olarak gösterilmiştir. *Der-na´t-i Seyyidu'l-Murselīn* bölümünde Hz. Muhammed'den iki alemin seyyidi ve mürsellerin hatmi olarak bahsedilmiş; son gelen peygamber olmasına rağmen cümle peygamberlerin güzidesi olduğu beyan edilmiştir. يا محمد لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك "Ey Muhammed Sen olmasaydın felekleri (alemleri) yaratmazdım" hadîsi bunun ispatı niteliğindedir. Dokuz feleğin onun mir´acı olması, peygamberimize yeryüzünün cemi´an secdegâh kılınması daha evvel gelen enbiya ve ümmetlerine bu rif´atın verilmemesi, peygamberimizin Hira dağında parmağı ucuyla ayı ikiye bölmesi mucizesi anlatılmıştır.

Hulûsî peygamberimize (s.a.s) bağlı olanların ruz-ı mahşerde ebedi saadetle müjdeleneceğini ve iki cihanda mutlu olacağı belirtir. "*Bu nüsha'ı mütāla'a iden ihvānımız bunda olan nasîhatlerile 'āmil olub zühd u tahvayı elden komayub dū cihānda vāsıl-ı murād olalar ve bu kitāb-ı müstetābın şārihi ola Hulūsiyy derdmendi du'ādan ferāmūş etmeyeler*" diyerek dua ile anılmak isediğini dile getirmiştir.

Der-na´t Çehār Guzīn Rıḍvānullâhü Te´ālá ´aleyhim Ecma´īn bölümünde dört halifeden bahsedilmiştir. Hz. Ebubekir'den refik-i gar olarak bahsedilmiş peygamberimiz ile mağarada kafirlerden gizlenmesi hadisesi anlatılmıştır. Hz. Ömer'den leşkerkeş-i ebrar olarak bahsedilmiş Acem memleketlerinin onun zamanında feth edildiği bildirilmiştir. Hz. Osman ve Hz. Ali'nin resulün musahibleri oldukları ve bu sebepten alemde veli oldukları bildirilmiştir. Hz. Osman'dan hayâ vü hilmin madeni, Hz. Ali'den ilm şehrinin kapısı olarak bahsedilmektedir. Burada Hz. Hamza ve Hz. ´Abbâs da zikredilmiş "*Her dem bizden yüz dürūd ve yüz selām ya´nī her nefesde resūl ve anıñ āl ü aṣḥābı üzre olsun rıḍvānullâhi te´ālá ´aleyhim ecma´īn"* diyerek onlara hayır duada bulunulmuştur. *Der-beyān-ı Evṣaf-ı E´imme-i Dīn* bölümünde imamlar "*şerī´at-ı Muhammedī ve dīn-i Aḥmedīye revnaḳ ve taḳviyet virmek içün ma´ānī`-i Ḳur`ān-ı ´aẓīmde ve aḥādīṣ-i nebeviyyede ictihād idüb mesā`il-i şer´iyye`i ´ayān u beyān idüb mu´ḍilāt ve müşkilātını iẓhār u āsān eylediler"* diyerek övülmüştür.

Asıl konunun başladığı bölümde şârihimiz "Ey padişahım" diyerek Allahu te´ālá'ya seslenmekte ve ondan magfiret talep etmektedir. Şâkir kimsenin nefs-i emmâresini[6] yenip riyazât ve perhîzât ile râziyye merziyye makamına ulaşacağı anlatılmış, susmanın faydaları üzerinde durulmuş, iman ehlinin yapması gerekenler bildirilmiştir. Padişahların nasıl olması gerektiğine değinilmiş ve dönem sultanı Murat hanın saltanatının ebediliği istenmiş, büyüklük alametleri izah edilmiştir. Dünyada tehlikeli olan dört şey ve iyi bahta neden olan dört şey izah edilmiştir. Dünyada afiyet bulmak için yapılması gerekenler açıklanmış içinde bulunduğumuz gaflet uykusundan bidar olmak için Allah'a niyaz edilmiştir. Şakirler zümresinden olabilmek için yapılması gerekenler izah edilmiş aynı zamanda bedbahtlığın işaretleri bildirilmiştir. Nefsi eğitmek olan *riyāżet*[7] izah edilmiş; akıllı kimselerin yapması gereken fi´ller açıklanmış, kurtuluş için yapılması gerekenler söylenmiştir. Allâhu

---

[6] *"Emredici nefs anlamında Arapça bir tamlama. Kâşânî, bu nefsin, bedenî tabiata meylettiğini, lezzet ve hissî şehvetleri körüklediğini söyler. Yani kalbi, ulvî değil, süflî(aşağılık, alçak) şeylere celbeden şeye nefs-i emmâre denir."* (Bkz. Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ağaç Kitabevi yay., İstanbul, Agustos 2009, s.473.)

[7] *"Riyâzet nefsin ve tenin isteklerini kesmek, asgarîye indirmek ve ona zor gelen şeyleri yaptırmaktır. Az yemek, mideyi doldurmamak ve bu suretle nefsi inceltmektir." (*Bkz. Kâmil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar, Ensar yay., Mart 2010, s. 191.)

te'ālá'yı zikr etmenin faydaları üzerinde durulmuştur. İnsana iyi gelen dört şey ve insanda olan dört yaramaz nesne açıklanmıştır. Ayrıca bedbahtlık alemetlerine değinilmişdir. Mu´teber ve tev´emân olan dört nesne ile bekâsı olmayan dört nesne açıklanmıştır. Birbirini tamamlayan ve geri dönmesi imkansız olan dört nesne açıklanmış ayrıca insanı yenilgiye uğratan ve insanı hataya sevk eden dört nesne belirtilmiştir. Az konuşmanın faziletlerine değinilmiştir. Allahu te´âlá'nın kulunu bağışlamasına sebep olan dört nesne ve insan ömrünü ziyade eden dört nesne anlatılmışdır. İnsanoğlunun ömrünü eksik eden uzak durulması gereken beş haslet belirtilmiş; ayrıca yüz suyunu ziyade eden beş nesne açıklanmıştır. Cahil insanların nişanı olan iki şey açıklanmış, kötü yaşamın alametleri beyan edilmiş, harlık sebebi olan hasletler izah edilmektedir. Daha sonra dünyada işe yarar altı nesne belirtilmişdir. Beş kişide bulunmayacak beş şey anlatılıp saadete neden olan üç türlü iş belirtilmiştir. Kurtulmuşlar zümresinden olmak için yapılması gereken üç amel söylenmiştir. Allahu te´âlá'nın kerâmeti olan dört nesne belirtilmişdir. Allah'a yakınlığın sebebi olan ma´rifet[8] kavramı izah edilmiştir. Allahu te´ālá'nın yasakladığı şeylerden kaçınmak olan vera´[9] kapsamı üzerinde durulmuştur. Haram ve şüpheli olan nesneleri terk etmek anlamına gelen takva[10] izah edilmiştir. Hizmette bulunmanın bilhassa evliyā`ullâh hizmetinde bulunmanın önemi üzerine durulmuştur. Eve gelen konuğu hoş tutmanın izzetine değinilmiştir. Ahmaklığın ve mutsuz kişinin üç nişanı belirtilmiştir. Cimri kişide zahir olan ve katı gönüllü kimsede bulunan üç alamet izah edilmiştir. Nefs-i emmâreyi[11] öldürmeye kabil

---

[8] *"Ma´rifet, herkesin yapamadığı ustalık; bilme, biliş; daha çok"marifetullah"(Allah bilgisi)ma´nâlarına gelmektedir. Bir kısım âlimler ma´rifeti, zühd, takvâ,seyr ü sülük, şeriat, tarikat ve hakikat âdâbına riâyet olarak ta´rif etmişlerdir*."(Bkz. Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar,M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.No:82, Ocak 2011İstanbul, s.316)

[9]*" El çekmek, uzak durmak demektir. Haram ve yasak olan şeylere düşmemek için, şüphelilerden kaçınmaktır. Bir başka ifadeyle, ağızdan kalbe giren ve çıkanın, Allah ve Rasûlünün sevdiği şeyler olmasına dikkat etmektir."* (Bkz. Yılmaz, a.g.e., s.157)

"Vera´, mahzurları terketmek, şüpheli görünen herşeyden kaçmak, her an nefis muhâsebesinde bulunmaktır." (Bkz. Eraydın, a.g.e., s.172)

[10] تقوى "*Arapça, korkma sakınma, kaygılanma anlamında bir kelime. Takvânın dışı, allah'ın hududundan muhâfaza, içi de ihlâs ve niyettir. Takvâ; dini daha derin bir anlayışla yaşama olayıdır, dinde hassaslıktır."* (Bkz. Cebecioğlu, a.g.e., s. 625)

[11] نفس آماره *"Emredici nefs anlamına Arapça bir tamlama. Kâşânî, bu nefsin, bedenî tabiata meyl ettiğini, lezzet ve hissî şehvetleri körüklediğini söyler. Yani kalbî, ulvî değil, süflî(aşağılık,alçak) şeylere celbeden şeye* ***nefs-i emmâre*** *denir."* (Bkz. Cebecioğlu, a.e, s.473)

olmayan üç nesne açıklanmıştır. Riyâsete[12] meyl etmemek gerektiği kendini üstün görmenin şeytan işi olduğu anlatılmıştır. Eblehlik nişanı olan dört nesne belirtilmiştir. Belalardan kurtulmak ve sâbirler zümresinden olmak için yapılması gerekenler açıklanmış fenâ dünyada ferahiyyet ümidinde olanların sâbirlerden olmayacağı bildirilmiştir. Tecrîd ve tefrîd[13] sahibi olmak için yapılması lazım gelenler anlatılmıştır. Kerâmet ehlinde bulunması gereken hasletler bildirilmiş bu hasletlere sahip olanların sâlih ve mütedeyyin olduğu açıklanmıştır. Uzak durulması gereken dostların kimler olduğu belirtilmiş, akrabaya hal hatır sormanın önemi üzerine durulmuştur. Merd olan kimsenin ve muhabbetullâh ile gönlü dolu olan fakat dünya malı olmayan fakr[14] kişinin kimler olduğu belirtilmiştir. Gâflete neden olan durumlar izah edilmiştir. Cömert olan kimsenin cehennem ehli olmayacağı cimri olan kimsenin de cennet yüzü görmeyeceği bildirilmiştir. Esnemek, geğirmek, hodbinlik şeytan işidir ve bunlardan hazer etmek gerektiği nasihat edilir. Münâfıkta zâhir olan üç alâmet açıklanmış ve münâfıka yoldaş olan kimsenin kendisini helâk edeceği bildirilmiştir. Ehl-i takva sahibi olan muttaḳī[15] kişiler az nesneyle yetinip şüpheli olan şeylerden hazer ederler. Cennet ehli olmak için kişinin yaradılışında üç türlü hasletin olması gerektiği ve kişinin müflislerden uzak durması lazım geldiği bildirilmiştir.

Bitiş bölümünde bu nasihatlare kulak verip yerine getirenlerin Allahu te'ālá'nın iki cihanda münevver kılacağı müjdelenmiş her kim bu nasihatlere kulak ardı ederse o kişinin de Allahu te'ālá'nın rahmetinden mahrum kalacağı söylenerek eser tamamlanmıştır.

---

[12] رياست *"Arapça reislik, başkanlık ma'nâlarına gelir. Tasavvufî arınma yolunda nefisten en son ve en zor çıkan hastalık."* (Bkz. Cebecioğlu, a.e., s.521)

[13] تجريد-تفريد *"Arapça, yalnız başına kalmak, tek tek yapmak, soyutlanmak vs. gibi anlamları olan iki kelime. Sâlikin dışını mal ve mülkten, içini de karşılık bekleme anlayışından arındırması.* ***Tecrîd,*** *mâlik olmamak;* ***tefrîd*** *memlûk olmamaktır.* ***Tecrîd,*** *kalbi Allah'tan başka şeylerden uzak tutmak;* ***tefrîd,*** *Hakk'ı şânına lâyık olmayan sıfatlardan yüce tutmak, O'nu ferd(eşsiz,benzersiz) olarak görmek*."(Bkz. Cebecioğlu, a.e., s.641)

[14] ***"Fakr*** *ihtiyaç duyulan şeyin yokluğu demektir. Tasavvufta kulun kendinden bir varlık görmemesi, herşeyi Hakk'a irca etmesi, şahsının, amelinin, halinin ve makamının Allah'ın lütfu olduğunu kabul etmesidir."* (Bkz. Yılmaz, a.g.e., s.177)

[15] متقى *"Arapça, sakınan, takvâ sahibi kimse anlamındadır. Cürcanî, dini vecîbelerin tümünü yerine getiren kişiyi muttaki olarak tanımlar. Allah (c.) katında en şerefli kişiler, muttakîlerdir." (Bkz. Cebecioğlu, a.e., s.448)*

Metinde yer alan dini-tasavvufi mahiyyette nasihatlerin daha ziyade ilk bölümlerde yer alması hasebiyle âyet ve hadîsler de bu bölümde sıklık kazanmıştır. Müellif âyet-i kerîmelere *kavlühü te'ālá* diyerek başlamış bu bölümleri harakeli ve kırmızı mürekkep ile iş'ar etmiştir. Bizde okunuşunuyla birlikte belirttiğimiz âyetlerin mealine dipnotta yer vermiş bulunmaktayız. Bahsi geçen konuya uygun olarak eserimizde yer verilen âyet-i kerîmeler şunlardır:

ولقد كرمنا بنى آدمى **([İsrâ, 70)**

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُون (Âl-i İmrân, 132)

خَلَقَ الإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّار (Rahmân, 14)

نَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ (Hicr, 29)

فَأَنجَيْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ (Şuarâ, 119)

أَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُوماً فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى (Hâkka, 6-7)

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلَاماً عَلَى إِبْرَاهِيم (Enbiyâ, 69)

جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا (Hûd, 82)

حَتَّىٰ إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِين (Yûnus, 90)

وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاء الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ (Hûd, 120)

وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِير (Sebe, 10-11)

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الأَصْفَادِ هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ (Sâd, 36-39)

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ و أَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ (Enbiyâ, 83)

فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنْ الْمُسَبِّحِين لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ (Sâffât, 142-144)

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْداً وَأَنتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ (Enbiyâ, 89)

يَفْعَلُ اللهُ يَشَا ئ ويَحْكُمُ مَا يُرِيدُ **(**Âl-i İmrân, 40)

يحكم ما يريد (Mâide, 1]

لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ (Enbiyâ, 23)

وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ (Şûrâ, 27)

لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْم لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّار (Gâfir suresi, 16)

إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيّاً قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيّا (Meryem, 29-30)

إِن كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِن قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَوَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِن دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِن الصَّادِقِينَ (Yûsuf, 28-29)

إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (Âl-i İmrân, 59)

وْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِير (Bakara, 259)

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ (Hicr, 28-29)

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِّلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ (Mülk, 5)

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ (Secde, 27)

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا (Fâtır, 41)

لَهُ المُلْكُ ؛ وَلَهُ الحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِير (Tegâbün, 1)

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا (Ahzâb, 40)

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ (Enbiyâ, 107)

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ (Kamer, 1-2)

إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا (Tevbe, 40)

يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي والاقدام فباى الاربكما تكذبان (Rahmân, 41-42)

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (Zümer, 53)

وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (Âl-i İmrân, 134)

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ (Necm, 39)

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ (Ankebût, 57)

خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ (Tâhâ, 55)

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا (Nisâ, 77)

لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُم (İbrâhîm, 7)

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ (Zuhruf, 36)

وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ (Âl-i İmrân, 146)

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ (A´râf, 31)

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ (Zâriyât, 58)

إِذَا جَاء أَجَلُهُمْ فَلاَ يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ (Yûnus, 49)

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ (Ankebût, 57)

لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنّ وَالأذَى (Bakara, 264)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ(Âl-i İmrân, 130)

إن أكرمكم عند الله أتقاكم (Hucurât, 13)

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ (Talâk, 2-3)

يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ (Mâide, 54)

كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ذَّلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُواْ بِآيَاتِنَا (A´râf, 176)

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولً (Ahzâb, 72)

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا (A´râf, 172)

وَ اللَّهَ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ (Âl-i İmrân, 146)

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ (Tegâben, 15)

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ (Nisâ, 145)

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا (Meryem, 71-72)

يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ (Kıyâme, 10)

Metinde hadîsler genellikle *kale Resulullâh* diyerek başlamaktadır. Hadîsler dinimizde Allah'ın kelâmı yani Kur'an âyetlerinden sonra başvurulan bir diğer kaynaktır. Şârihimiz de bahsi geçen konuya uygun hadîs-i şerîfi kullanmayı uygun görmüştür. Böylece alemlerin yaratılma sebebi Muhammed Mustafa'ın (s.a.v) sözlerine yer vererek eserinin dini muhtevasını güçlendirmiş ve değindiği mevzuya Allahın kelamından sonra peygamberimizin kelamıyla incelik ve güzellik katmıştır. Bahsi geçen konuya uygun olarak eserimizde yer verilen hadîs-i şerîfler şu şekildedir:

أصحابي كالنجـــوم بأيهم اقتديتم اهتديتم

الدنيا حرام على أهل الآخرة والآخرة حرام على أهل الدنيا والدنيا والآخرة حرام على أهل الله

كل أمر ذي بال لا يُبدأ فيه بحمد الله أكتع

يا محمد لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك

أَعْدَى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ

قل الخيروالافاسكت

من لبس الحرير فى الدنيا لم يلبسه الاخرة

القناعته كنزٌلايفنى

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ

II. BÖLÜM

Türk Edebiyatında Nasihatnâme Yazma Geleneği

Sözlük anlamı bakımından "nasihat" saf, halis olmak kötülük ve bozukluktan uzak bulunmak; iyi niyet sahibi olmak ve başkalarının iyiliğini istemek anlamlarındaki "nush kökünden türemiş[16]; "pend" kelimesi ise Farsça bir kelime olup nasihat manasında gelmektedir. "Nasihat" ve "pend" kelimesi sonlarına gelen Farsça "nâme" ekiyle bu kelimeler, genel anlamıyla İslami edebiyatta ahlaki eserlere verilen bir isim haline gelmiştir.[17] "Nasihatnâme", "pendnâme" öğüt kitabı, nasihat risalesi, öğüt kitapçığı gibi anlamlar taşır.[18] Tezkireciler de değerlendirdikleri eser hakkında zaman zaman , *"tarîk-i va'z u nasîhat, meviza uslübu, tarîka-i mevâiz, nush u pend, nesâih, vesâya; nasihat-nisâb, nasîhâtâmîz, mevizat-simât, nasihat-âğâz,meviza-gûne"*[19] vb. gibi tabirlerde bulunmuşlardır.

Nasihatnâme yazma geleneği Türk edebiyatında geniş yer tutar. Dini, kültürel, toplumsal konularda manzum, mensur olmak üzere birçok nasihatnâme kaleme alınmıştır.

Nasihatnâmeler klavuz niteliği taşıyan öğretici mahiyette eserlerdir. Bu türün bizde gelişip sevilmesi her dönem müellifler tarafından kaleme alınması kuşkusuz İslamiyetin tesiriyledir. İslam dininin nasihat dini olduğunun vurgulandığı Âyet-i kerîme ve hadîsler başlıca etkendir.[20] Müellif eserinde öğretmeyi amaçlamışsa anlatılan nasihate uygun âyet ve hadîse yer vererek sözünün inandırıcılığı arttırmış böylece eserine kaynak göstererek belgelemiştir.

---

[16] Mustafa Çağrıcı, "*Nasihat*", DİA, İstanbul 2004, c.XXXII, s.408
[17] H.İbrahim Şener ve Alim Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı*, Rağbet yay., İstanbul 2003, s.242
[18] Rıdvan Canım; *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara 2010, s.180
[19] Harun Tolasa, Sehî, *Lâtifî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi,* Akçağ yay. , Ankara 2002 s.347
[20] İskender Pala, İslamansiklopedisi.org.tr (Bkz.Nasihat)

Edebiyatımızda nasihatnâmenin ilk örneklerine XI . ve XII. yy da rastlamak mümkündür. Yusuf Has Hacib'in Müslüman Türklerin ele geçen ilk nasihat kitabı sayılan "Mutluluk Veren Bilgi" anlamına gelen *Kutadgu Bilig*'ini; Edip Ahmet Yükneki'nin bilginin faydası, bilgisizliğin zararları, dili tutmanın değeri, alçakgönüllülük, kibirlilik gibi konuları ele aldığı *Atabetü'l-Hakayık*'ını; Ahmet Yesevi'nin içinde tasavvufi nitelikte nasihatlerin bulunduğu *Divan-ı Hikmet*'ini; Kaşgarlı Mahmud'un Türklerin ilk sözlüğü olması haricinde içinde dini, ahlaki nasihatler de barındıran *Divanı Lügatı't- Türk*'ünü zikredebiliriz. İlk nasihatnâme örneklerinden olan içinde dini ahlaki nasihatler barındıran *Divanı Lügatı't- Türk*'de "öğüt" kelimesi şu şekilde geçer.

"Algıl öğüt mendin ogul erdem tile
Boyda uluğ bilge bolup bilgin güle"

(Ey oğul, benden öğüt al ve erdemlik dile, böylece halkın şefi olursun ve onlara bilgelik ve erdem dağıtırsın)[21]

Daha sonraki yüzyıllarda da nasihatnâme yazma geleneği devam etmiştir. 13. yüzyılda Mevlana'nın *Mesnevî*'si, Ahmet Fakih'in *Çarhnâme*'si, Seyyad Hamza'nın Ahmet Fakih tarzında aruz veznindeki klasik manzumeleri yine dini, ahlâki, tasavvufi nasihatnâme örnekleridir.

14. yüzyılda Yunus Emre'nin *Rısâletü'n- Nushiyye*'si, Gülşehri'nin *Mantıku't-tayr*'ı, Aşık Paşa'nın *Garipnâme*'si, Kul Mesud'un *Kelile ve Dimne Tercüme*'si zikredilebilir.

15. yüzyıla gelindiğinde nasihatnâme yazma geleneği tüm hızıyla devem eder. Ali Şir Nevai'nin *Mahbûbu'l-Kulûb*'ü, Sinan Paşa'nın *Nasihatnâme'*si, Mercimek Ahmet'in Farsçadan tercüme ettiği *Kabusnâme'*si bunlardan bazılarıdır.

[21] Kâşgarlı Mahmud, *Divânü Lugati't-Türk,* çev. Seçkin Erdi ve Serap Tuğba Yurteser, Kabalcı Yay., İstanbul 2005, s. 372.

Yine bu dönemde Feridüddin Attâr'ın *Pendnâme*'sinin bilinen ilk manzum tercümesi Sabayi'nin *Sırat-ı Müstakim*'i kaleme alınmıştır.[22]

16. yüzyılda Edirneli Nazmi'nin *Pend-i Attâr Tercüme'*si, Güvahi'nin *Pendnâme*'si; 17. yüzyılda Livâyî'nin *Tercüme-i Pendnâme-i Attâr*'ı, Abdurrahmân Abdi Paşa'nın *Pendnâme-i Attâr Çevirisi*; 18. Yüzyılda İsmail Hakkı Bursevî'nin *Şerh-i Pend-i Attâr*'ı; 19. Yüzyılda Esad Mehmet Efendi *Pendnâme*'si tanzîm edilen bazı nasihatnâme örnekleridir.

Feridüddin Attâr'ın *Pendnâme'*si yazıldığı günden bu yana edebiyatımızı etkilemiş; şairlerimiz 15. yüzyıldan itibaren bu eseri şerh, tercüme ederek kendi kabiliyetleri doğrultusunda dilimize çevirmeye çalışmışlardır. Edebiyatımızda nasihatnâmeler Attar'ın etkisiyle pendnâme adıyla anılmaya başlamıştır.*"Bir kısım Nasihatnâmeler "Pendnâme" adının verilmesi, türün en erken örneklerinden birini kaleme alan Feridüddin Attâr'ın aynı adla yazılmış eserinden dolayı olmalıdır. Bu eserin Türkçe'de manzum mensur birçok çeviri ve şerhi yapılmıştır. Tercüme olmayan Pend-nâmelerde de yine Attâr'ın Pendnâme'si örnek alınmış, konuların seçimi ve düzeni, Attâr'ın bu meşhur eserine benzetilmeye çalışılmıştır"*[23]

Feridüddin Attâr'ın *Pendnâme*'si genel bakış açısıyla İslâmi temele dayanan ahlâk ve âdâb kurallarının kısa formüller halinde gençliğe aşılamak maksadıyla yazıldığı didaktik eserdir.[24] Türk edebiyatında *Pendnâme*'ye Şâmi'nin *Saâdet-nâme*'si, Bursalı İsmail Hakkı Efendi'nin *Pend-i Attâr*'ı, Muhammet Murat Nakşibendî'nin *Mâ Hazar*'ı gibi birçok şerh yapılmıştır. Müelliflerimiz *Pendnâme*'yi şerh ederken kendi kabiliyetleri doğrultusunda eklemelerde bulunmuş; âyet, hadîs, dua, şiir, atasözü, deyimlere başvurarak

[22] Kadir Atlansoy, *Pend-i Attâr'ın Türkçe İlk Manzum Çevirisi: Sabâyî'nin Sırât-ı Müstakîm Mesnevîsi,* İlmi Araştırmalar, sy. 20, 2005, 27-41
[23] Canım, a.g.e., s.180.
[24] Abdulhakim Koçin*, Ferdüddin Attâr'ın Pendnâmesinin Türk Edebiyatına Etkisi ve Zaifî'nin Bustân-ı Nasâyıhı ile Karşılaştırılması,* Tübitak, Giriş, s.94

yerli Pendnâmeler meydana getirmişlerdir. Yapılan bu şerhler için bazı müellifler " *Acem güzeline Türkî elbise giydirmek* " tabirini kullanmıştır.[25]

Edebiyatımızda şerh metodu genel olarak iki usul uygulanmıştır. İlkinde şârih önce şerh edilen metindeki kelimelerin lugat manasını, gramer yapısını v.b. sıralar daha sonra metindeki asıl kastedilen manayı söyler ikinci usulde ise zahiri özellikleri üzerinde hiç durulmadan doğrudan şerh edilen metnin manası üzerinde durulur.[26] Bu metodlardan ilkine örnek vermek gerekirse *Pendnâme'*ye yapılan şerhlerden Mustafa Refî'a'nın *Berg-i Dervîşân*'ını[27] ve Kilisli Mustafa Rûhî Efendi'nin *Rûhu'ş-Şurûh*'unu[28] ayrıntılı garamer bilgileri vermeleri sebebiyle gösterebiliriz. Hulûsî şerhini ikinci usûle yakın tarzda tanzim etmiş kelime kelime şerh etmemiştir.

[25] Mehmet Murat Nakşibendi; *Pendnâme-i Attâr Şerhi (Kitab-ı Mâ- Hazar, Şerh-i Alâ Pend-i Attâr)* Hazırlayanlar: Muhammed Altaytaş, Emir Hüseyin Yiğit, Büyüyenay yay. , Kasım 2012

[26] Mustafa Erdoğan, *Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel bir Bakış* , I.Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi, Celel Bayar Üni., 11-13 Eylül 1996, Manisa (Celel Bayar Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, S.1, Manisa, 1997, s.3

[27] Gülçiçek Akçay, *Mustafa Refî'a- Berg-i Dervîşân (Karşılaştırmalı İnceleme Metin),* (Trakya Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Edirne 2013

[28]Cumhur Ün, Kilisli Mustafa Rûhî Efendi'nin Rûhû'ş-Şurûh'u, (Trakya Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Edirne 2007.

Türk Edebiyatında Şerh Geleneği ve Vesiletü'l-Merâmın Yeri

Sözlük anlamı "kesmek, bir şeyi genişletip yaymak, sözün kapalı kısımlarını açıklayıp anlaşılır hale getirmek" olan şerhin terim anlamı, bir metnin daha iyi anlaşılması için sözlü veya yazılı olarak yapılan açıklamaların bütünü olarak tarif edilmektedir.[29] Tunca Kortantamer şerhi "*Bir metni daha iyi anlaşılsın diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması"* olarak açıklar.[30]

İslâm kültür coğrafyasında "şerh" çalışmaları 8. yüzyılda başlamış 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir.[31] İlâhî kelâmı dil ve anlam yönlerinden inceleyen "tefsîr", Hz. Muhammed'in sözlerini anlama ve yorumlaya dayanan "hadîs" ilimleri dil ve edebiyat bilimlerini sürekli olarak geliştirmiştir. Ayrıca hadîs metinlerinin daha sonraki zamanlarda şerhleri, "metin tenkîdi" ve "metin şerhi" gibi disiplinlerin gelişmesini sağlamıştır.[32]

Kur´an'da şerh kelimesi "İnşirâh" sûresinin birinci âyetinde "*Elem neşrah leke sadrek*" (Senin için genişletmedik mi bağrını) şeklinde geçer.

Gülşehri'nin *Mantıku't-Tayr* eserinde şerh kelimesi şu şekilde geçer:

Yemlihâ eydür tap imdi söyledün
*Bilmedügüni bana **şerh** eyledün*[33]

[29] Sedat Şensoy, "*Şerh", DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 555-558.
[30] Tunca Kortantamer, "*Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi*", Ege Üni. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sy. 8, İzmir 1994, s. 1.
[31] Abdülkadir Dağlar, *Klasik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrâhim Efendi'nin Şerh-i Belâgat'ına Dâir*, Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/2 Spring 2007
[32] Dağlar, a.e , s.162
[33] Kemal Yavuz, *Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr'ı (Gülşennâme) –Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma,* C. II, Ankara, 2007, s. 426.

Mevlana'nın *Mesnevî* eserinde şu şekilde geçer:

Sîne hâhem şerha şerha ez-firâk
*Tâ be-gûyem **şerh**-i derd-i iştiyâk*[34]

Edebiyatımızda şerh edilen metinler incelendiğinde şârihlerin kabiliyetleri doğrultusunda şerh dünyasının zenginliği ortaya çıkmaktadır. Şerh kavramı eski metinlerde derkenar için kullanılmakla birlikte bir mısranın, beyitin, cümlenin şerhine de rastlanır. Müstakil kitap şerhleri sayısı ve değeri bakımından edebiyatımızda önemli yer tutar.[35] Şerhlerin önemi ve lüzûmu konusunda merhum Âmil Çelebioğlu "*Eski şerhlerde ileri sürülen fikirlerin, yorumların isabeti, metodu haklı veya haksız ne kadar münakaşa ve tenkit edilirse edilsin onlar günümüzde kaybolan veya değişen kültür dünyamız ve kültür tarihimiz, hattâ tefekkür tarihimiz açısından değerlendirilmemiş en zengin ve ansiklopedik kaynaklarımız olmakla ayrı bir ehemmiyeti hâizdir*"[36] ifadesini kullanmaktadır.

Anadolu sahasında şerh olarak değerlendirilen en eski çalışmanın Mehmed b. Âşık Selmân el-Lâzkî'nin 1397'de, Şâtıbî'nin tecvîd ile ilgili kasidesini manzum olarak Türkçeye aktardığı *Keşfü'l-Me'ânî* adlı eseri olduğu eldeki kaynaklarda geçmektedir.[37] İlk dönem şerhleri daha ziyade dini tasavvufi niteliktedir[38]Türk edebiyatında en fazla şerh edilen eserlerin; kırk hadîs mecmuaları, evrâd mecmuaları, hilye-i nebî mecmûaları, Esmâ-i Hüsna risâleleri, Fıkh-ı Ekber, Fusûsü'l-Hikem, Mesnevî, Gülşen-i Raz, Bostan, Gülistân, Baharistan; en çok şerh edilen kasîdelerin; Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Münferice, Kasîde-i Tâiyye, Kasîde-i Mimiyye, Mevlânâ ve Urfî'nin kasideleri; şiirleri en çok şerh edilen şairlerin; Mevlâna, Hâfız, Urfî ve İbni Fâriz olduğu bilinmektedir[39]

---

[34] Mustafa Erdoğan*, I. Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi*, Celal Bayar Üni., 11-13 Eylül 1996, MANİSA (Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.1, Manisa, 1997, s.286-293).
[35] Mine Mengi , *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ yay., Ankara, 2010 s.77
[36] Âmil Çelebioglu, "Yunus'un Siirleriyle İlgili Şerhler", *Türk Edebiyatı*, s. 193 (Kasım-1989), s. 28.
[37] Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme Ve Şerh Geleneği,* (İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2011, s.41
[38] Ömer Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, 2000, s.25
[39] Ceylan, a.e., s.25

Edebiyatımızda daha ziyade Arap ve Fars dilinden metinler şerh edilmekle birlikte Türkçe metinlerin şerh edildiği de görülür; bu metinlerin çoğunlukla manzum oldukları dikkati çeker. Bu şerhler insanımızın gönlünde yer tutmus, meşhur kişilerin beğenilen ve çok okunan şiirlerine yazılmıştır.[40] Bunlardan en meşhuru Yunus Emre'nin şathiyesidir. Edebiyatımızda dört şârih bu şiiri şerh etmiştir: Şeyhzâde, Niyâzî-i Mısrî, İsmail Hakkı Bursevî ve Şeyh Ali Nakşibendîdir. Yunus Emre şerhleri merhûm Âmil Çelebioğlu'nun başlattığı çalışmalar sonucu kitap haline getirilmiş ve istifadeye sunulmuştur.[41] Gülçiçek Akçay Pendnâme'nin başka bir şerhi olan *Mustafa Refî'a-Berg-i Dervîşân* adlı doktora çalışmasında bu konuda "*Kaynak dilin Arapça ya da Farsça olduğu dinî-tasavvufi metinler yanında Türkçe yazılmış olanlar da konunun özelliği gereği çoklukla şerh edilmiştir. Ekseriyetle manzum oldukları görülen bu metinlerin Türk insanının gönlünde yer tutmuş, en çok okunan eserlerden seçilmiş olması gayet tabiidir. Türkçe tasavvufi şerhlerin başında Yûnus Emre'nin şiirlerine yazılanlar sayılabilir. Niyâzî Mısrî de şerh edebiyatımızda adı en çok anılan şair ve şârihlerimizden biridir. Edebiyatımızda şiirlerine şerhler yazılmış bir başka mutasavvıf şair de Hacı Bayrâm-ı Velî'dir. Bu değerli insanların eserlerine yazılan şerhlerin çokluğu onların hem kişilikleri hem de eserlerinin geniş bir tesir alanı yaratmış olmasından kaynaklanmaktadır*"[42] açıklamasında bulunmuştur.

Arap Şerh Edebiyatı hicrî III ve IV. asırlarda yaşayan Sükkerî, Sa'lebî gibi şârihler tarafından başlamıştır. Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında ilgi görmüş ve şerh edilmiş Arapça eserlerden bazıları şunlardır: Muallaka-i Seb'a, Kasîde-i Nûniyye, Kasîde-i Tâiyye, Kasîde-i Bürde ve Bür'e, Fusûsü'l-Hikem ayrıca Hz. Peygamber'in bazı hadîsleri,

[40] Erdoğan, a.g.m. s.6
[41] Necla Pekolcay- Emine-Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, Ankara 1991.
[42] Akçay, a.g.t., s.6

muhtelif Esmâ-i Hüsnâ ve duâlar ile aruzla ilgili eserler Arap edebiyatında şerh edilen konular arasındadır.[43]

Fars edebiyatında Molla Câmi, Vâiz Kâşifî, Şemşettin Lahorî şerh geleneğinin başlıca temsilcileridir. En çok şerhi yapılan eserler ise Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si, gazel ve rubâîleri, Hâfız'ın *Divan'ı*, Sa'dî'nin *Bostan ve Gülistan*'ı, Molla Câmî'nin *Baharistan*'ı, Attâr'ın kasîdeleri, Sebüsterî'nin *Gülsen-i Raz*'dır.[44] Edebiyatımızda eserlerine en son şerh yapılan müelliflerden biri de Feridüddin Attâr'dır. Mutasavvıf kişiliğiyle kaleme aldığı *Pendnâme* dini-ahlaki nitelikte 900 beyitlik bir mesnevidir. Dini nitelikte kaleme alınan bu eser Türk müellifleri tarafından yorumlanmış ve Türkçeye tercüme, şerh yoluyla aktarılmıştır. Sadık Yazar bu esere yapılan şerhleri tez çalışmasında[45] sınıflandırır:

Şem'î Şem'ullâh, (ö.1602'den sonra), *Sa'âdetnâme (Şerh-i Pend-i Attâr)*
Hulûsî (1626-27'den sonra), *Vesîletü'l-Merâm (Şerh-i Pend-i Attâr)*
(Şârihi belirsiz, 1635), *Murâdiyye (Şerh-i Pendnâme-i Attâr)*
Abdurrahmân Abdî Paşa (ö. 1692), *Müfîd (Şerh-i Pend-i Attâr)*
Şu'ûrî Hasan Çelebi (ö.1693), *Şerh ve Tercüme-i Pend-i Attâr*
İsmâîl Hakkı Bursevî (ö.1724), Şerh-i Pend-i Attâr
Şehrî, İsmet Süleymân Efendi (ö. 1731), *Mufassal Şerh-i Pend-i Attâr*
Mustafâ Refî'a (ö. 1746'dan sonra), *Berg-i Dervîşân (Şerh-i Pend-i Attâr)*
İsmet Mehmed Efendi (ö. 1747), *Şerh-i Pend-i Attâr*
Kilisli Rûhî Mustafâ Efendi (ö.1798), *Rûhu'ş-Şürûh (Şerh-i Pend-i Attâr)*
İsmâîl Müfîd Efendi (ö. 1802), *Şerh-i Pend-i Attâr.*

[43] Erdoğan, a.g.m., s.3
[44] Necla Pekolcay-Emine Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, Ankara, 1991, s. 41-42
[45] Yazar, a.g.t., s.376

Sadık Yazar doktora çalışmasında 18. yüzyıldan sonra da *Pendnâme*'nin şerh edildiğini söyler*: "Pendnâme'ye şerhlerin yazımı XVIII. yüzyıldan sonra da devam etmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla XIX. yüzyılda; Ahmed Vâmık –kâtib-i vakf-ı sadrazam Köprülü Mehmed Paşa (ö. 1815'ten sonra), Zahrî Mehmed Efendi (ö.1816'dan sonra), Ferâ'izîzâde Mehmed Sa'îd Bursevî (ö. 1825), Nakşibendî şeyhi Murâd Mollâ (ö. 1848) ve Nâ'ilî Salih Efendi (ö.1876) tarafından da bu metin şerh edilmiştir. Osmanlı Müellifleri'nde Erzincanlı Hacı Feyzullâh Efendi'nin (ö. 1905) de Şerh-i Pend-i Attâr adlı bir eseri kaydedilmişse de bu eserin dili hakkında bilgi verilmemiştir."*[46]

Akçay yaptığı doktora çalışmasında[47] *Pendnâme*'ye yapılan şerhleri şu şekilde sınıflandırır:

Ömer binHüseyin'in *Şerh-i Pend-i Attâr*'ı,

Şem'î Şem'ullâh Prizrenî'nin *Saâdet-nâme*'si,

Vak'anüvis Abdurrahman Abdî Paşa'nın *Müfîd*'i (ö.1691),

Bursalı İsmail Hakkı'nın *Şerh-i Pend-i Attâr*'ı,

İsmet Mehmed Şerhi (ö.1160),

İstanbul ulemasından İsmail Müfîd Şerhi (ö.1217),

Kilisli Mustafa Ruhî'nin *Rûhu'ş-Şurûh*'u,

Mehmed Murâd b. Abdurahîm'in *Mâ-Hazar*'ı,

Erzincanlı Hacı Ferzullâh Şerhi (ö.hicri 1323),

Hulûsî'nin *Vesiletü'l-Merâm ya da Şerh-i Pend-i Attâr*'ı,

Attâr Seyyid Alî b. Ahmed el-Herâtî'nin *Şerh-i Pend-nâme*'si,

[46] Yazar, a.t., s.388
[47] Akçay, a.g.t., s.21

Edebiyatımızda *Pendnâme*'ye sayısız tercüme, şerh yapılmış; şerh edilen bu metinler incelendiğinde şârihlerin kabiliyetleri doğrultusunda birbirinden kıymetli eserler gün yüzüne çıkmış. *Pendnâme*'ye yapılan ilk şerhlerden biri olması hasebiyle ele aldığımız metin değerli bir şerh örneğidir. Edebiyatımıza pendnâme nazım türü önce tercüme yoluyla girmiş daha sonra telif eserler tanzîm edilmiştir; şerh geleneğinde Türk usülu ortaya çıkmış, geleneksel şerh metodu oluşmuştur.[48] Hulûsî klasik şerh metoduna uygun olarak *Pendnâme*'yi şerh etmiş; fakat metinde gramer bilgisine yer vermemiş gerekli gördüğünde derkenarda açıklama yapmıştır. Kendi kabiliyeti doğrultusunda *Pendnâme*'yi mensur şekilde şerh etmiş, verilen nasihate uygun olarak âyet ve hadîslere yer vererek *Pendnâme*'ye yeni bir yorum kazandırmıştır. Hulûsî eserini tanzim sebebi olarak *Pendnâme*'nin daha önce birçok defa şerh edildiğini bunlardan birinin Şem´i Efendi olduğunu fakat şârihin dilinin belâgat ve fesâhat bakımında anlaşılmasının zorluğu sebebiyle eserini tanzîm ettiğini belirtir. Eserini mübtedîlerin anlayacağı sadelikte kaleme aldığını söylemesinden yola çıkarak Şem´i Efendi'ye kıyasla anlaşılır bir dil kullandığını söyleyebiliriz.

[48] Kezban Paksoy, *Bursevi İsmail Hakkı Şerh-nâme-yi Attâr* , Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü Doktora tezi, Kayseri 2012 Bkz. Önsöz

METİN TASHİHİ

Müellif *Pendnâme*'yi şerh ederken bazı beyitleri atlayarak şerh etmemiş kimi bölümlerde şerhine bazı beyit eklemelerinde bulunmuştur. Veyahut *Pendnâme*'deki bir bölümde yer alan beyti şerhinde başka bir bölümde göstermiştir. Bu kısımlarda müellifin yapmış olduğu çalışmaya sadık kalmak için şârihin kullamına riayet ettik.

Aynı şekilde şârihimiz *Pendnâme'*de yer alan bazı beyitlerde kelimeleri şerhinde farklı şekilde yorumlamıştır. Bu yorumlama şerhlerin Türkçe çevirisine de yansımıştır. Bu kısımlarda müellifin yapmış olduğu çalışmaya sadık kalmak için şârihin kullamına riayet ettik. Bu kısımlarda *Pendnâme'*nin orijinal metninden, *Pendnâme*'ye yapılan şerh çalışmalarından Cumhur Ün'ün hazırladığı *"Mustafa Rûhî Efendi'nin Rûhu'ş-Şurûh*'u ve Gülçiçek Akçay'ın hazırladığı "*Mustafa Refî'a'nın Berg-i Dervîşân"* adlı doktora çalışmalarından istifade ettik.

H^{v}āb u h^{v}ār cuz pīşe-i en´ām nīst
Huftegān-rā behre z'īn in´ām nīst

Yemek ve uyumak hayvāndan gayrı kimseniñ işi degildir. Uyku içinde olanlara bu ´ibādet nūrınıñ in´āmından nasīb yokdur. (V.M., s.65)

H^{v}āb u hor cuz pīşe-i en´ām nīst
Huftegān-rā behre z'īn in´ām nīst

"Yiyip yatmak hayvan ´ādetinden gayrı degüldür. Ya´nī; ol kimse bu ´ālem-i fānīde yiyüp yatmakdan gayrıyı aslā bilmez. Ol bī-akl kimse hār ve ´alef-hār olan bakar gibi olmışdur dimekdür. (R.Ş., s.216)

Hᵛāb u hor cuz pīşe-i enʹām nīst

Huftegān-rā behre zʾīn inʹām nīst

Mahsūl: *"Uyumak ve yimek ve içmek hayvānāt sanʹatıdur; yaʹnī nakd u evkātın ve enfās-ı hayātın mezkūr üç tahsīs idüp tahsīl-i levāzım-ı saʹādet-i dāreyn rahāvet ve gaflet katı denāʹet ve hilāf-ı insāniyyetdür; zīrā uyumışlarun yaʹnī gāfil ü zāhil olanlarun bu inʹām u ihsāndan nasīb ve behresi yokdur." (B.D., s.467)*

Her kĭ der-pāyān-i kārī nengered

ʹĀkıbet rūzī peşīmānī hᵛered

ʹĀkıbet bir gün peşīmānlık yese gerekdür. (V.M., s.84)

Her kĭ der-pāyān-i kārī nengered

ʹĀkıbet rūzī peşīmānī hored

"ʹAkıbet bir gün peşīmānlık yir." (R.Ş., s.349)

Her kĭ der-pāyān-i kārī nengered

ʹĀkıbet rūzī peşīmānī ẖored

Mahsūl: ***"****Her kimse ki işin sonuna nazar aylemez; yaʹnī teèmmül ve tefekkürsüz işler, ʹākıbet bir gün peşīmānlık yir; yaʹnī elbette nādim u peşīmān olur."* (B.D., s. 531)

Duşmen-ı bisyār u vām-ı bī-şumār

Cevr-i bī-hadd u ʹiyāl-i bīmār

Hadden ziyāde cevr ü cefā ve haste ʹiyāl zīrā bir kişiniñ ʹiyāli haste olsa ol kişi dahı şikest olur. (V.M., s.85)

Duşmen-ı bisyār u vām-ı bī-şumār

Şugl-ı bī-had u ′iyāl bā-katār

"Adū-yı kesīr ve deyn-i bī-′aded ü şugl-i bī-hadd ü ′ıyāl-i kesīrdür. Bu kelām çār çīzi icmālen mübeyyindür. Nāzım her birini tafsīl idecekdür. Ancak tafsīlde li-nüktedin bu terkībe tagyīr ile beyānda takdīm ü te′hīr buyuracakdur. (R.Ş., s.400)

Duşmen-ı bisyār u vām-ı bī-şumār

Şuġl-ı bī-had u ′iyāl bā-katār

Mahsūl: ***"****Za′f ü sustlik dört nesne: biri çok düşmen ve biri dahi çok borç ve hadsiz ya′nī vüs′u kudretden ziyāde iş ve sürü ile ′ıyāldür. Hakka böyledür*." (B.D., s.556)

Hīç [dem] ez-yād-i Ḥaḳ gerden me-tāb

Behr-i vām āzāde-rā dāmen me-tāb

Hīç ẕikrullâhdan gerdeniñi bükme ya′nī yüz döndürme Borcundan ötüri āzādelik etegin çevirme ya′nī fuḳāradan biriniñ saña borcı olub gāyet teng-destligi sebebi ile edā`-i deyn idemedügi hālde etegine yapuşub kādıya gidelim deyü rencide-hātır etme Mümkün ise bagışla degilse mühlet vir terahhum eyle dimek olur. (V.M., s.106)

Hīç ez-fermān-ı Hak gerden metāb

Behr-i vām āzāde-rā dāmen me-tāb

"Hakkun buyrıgından hīç yüzini çevürme. Ya′nī; evāmiru'llāha imtisāl ve nevāhīden eylemekden aslā i′rāz eyleme dimekdür." (R.Ş., s.477)

Hīç ez-fermān-ı Hak gerden metāb

Behr-i vām āzāde-rā dāmen me-tāb

Mahsul: *"Fermān-ı Hak'dan boyun çevirme; ya′nī fermān-ı vācibü'l-iz′ān-ı Hudāvend-i ins ü cāna itā′at ü inkıyād üzre ol. Borç için āzādenün eteğini*

çevirme; ya′nī senden mütālibe-i şer′am vardur, diyü derd-i medyūn-i ciğer-hūnun dāmen-i hayret-pirāmenine muhkem sarılma." (B.D., s.625)

Ehl-i dunyā-rā çu dīv ārāyedeş
Lokmahā-yı çerb u şīrīn bāyedeş
Ehl-i dünyāyı çünki dīv ārāyiş ide bezeye. Anlara çerb u şīrīn lokma gerekdir. (V.M., s.109)

Ehl-i dunyā-rā çu dīvār āyedeş
Lokmahā-yı çerb u şīrīn bāyedeş (P.)

Ehl-i dunyā-rā çu dīv ārāyedeş
Lokmahā-yı çerb u şīrīn bāyedeş
Şeytān ehl-i dünyāya çünki dünyāyı bezeye, hūb göstere." (R.Ş., s.265)

Ehl-i dunyā-rā çu dīv ārāyedeş
Lokmahā-yı çerb u şīrīn bāyedeş
Mahsūl: *"Ehl-i dünyāyı çünki şeytān tezyīn ide ya′nī müteşebbiâ oldukları kār u bārı hūb u zībā göstere, ana çerb ü şīrīn lokmalar gerekdür. Nefsün akvā-yı fesādı elvān-ı ta′ām u şarābdur."* (B.D., s.488)

Hergiz ender āsitān der menişīn
Kem şeved rūzī be-kirdār-ı çunīn
Hergiz kapu eşigine oturma. Buncılayın ′amel ile nasībiñ eksilür. (V.M., s.117)

Ey peser der-āstān der-meşīn
Kem şeved rūzī zi-kirdār-ı çunīn
"İy ogul! Kapu işiginde oturma. Murād; ′atebe-i bābdur." (R.Ş., s.507)

Ey peser ber-āsitān der-meşīn

Kem şeved rūzī zi-kirdār-ı çunīn

Mahsūl: *"Ey ogıl kapunun eşiği üzerine oturma. Meşīn, me-nişīnden muhaffefdür. Buncılayın ʹamelden rızk nākıs olur."* (B.D., s.657)

Her kĭ gird-i kūre-i enguşt geşt

Câme ez-dūdeş siyāh u zişt geşt

Her kim kĭ barmağını körüge urdı yaʹnī yapışdı. Câmesi anıñ dütününden siyāh u çirkin oldı. (V.M., s.120)

Her kĭ gird-i kūre-i enkişt geşt

Câme ez-dūdeş siyāh u zişt geşt

"Her kim ki kömür ocagınun semtine döndi. Yaʹnī tarafına tolandı." (R.Ş., s.514)

Her kĭ gird-i kūre-i engişt geşt

Câme ez-dūdeş siyāh u zişt geşt

Mahsūl*: "Her kim ki kömür ocağı etrāfında dolandı, câmesi tütünden siyāh ve çirkin oldı; yaʹnī kömürün siyāh tütün ve tozundan varan kimsenün libāsı elbette eser-pezīr olmamak olmaz dimekdür."* (B.D., s.666)

Munʹimī kʾū mīkuned menʹ-i zekāt

Dūr ez-vey bāş tā dārī cihāt

Bir münʹim kĭ ol zekātı menʹ eylemeye yaʹnī virmeye. Andan ırak ol tā kim cihād tutasın yaʹnī cehd ile kĭ aña yakın olmayasın. (V.M., s.122)

Mun´imī ger mīkuned men´-i zekāt

Dūr ez-vey bāş tā dārī hayāt

"Bir māldār eger men´-i zekāt ider ise. Andan ırak ol; mā-dām ki hayāt tutarsın. Ya´nī; ´ömrüñ oldıkca māni´-i zekātdan ırak ol. Zīrā anlar Hudānuñ mengūzıdur. Mebgūz-ı Hakk olana kurbiyyet fenādur." (R.Ş., s518)

Mun´imī ger mīkuned men´-i zekāt

Dūr ez-vey bāş tā dārī hayāt

***Mahsūl**: "Eger bir ganī zekātın men´ eyleye, ya´nī mālınuñ zekāt-ı mefrūzü'l-edāsını īfā eylemeye, hayātda oldıkça, ya´nī nisāb-ı hayāta mālik oldıkça andan ırak ol."* (B.D., s.674)

Tā ne-gāhed āb-ı rūyet rūzgār

Ma´şiyet kem kun be-´ālem zīnhār´

Tā kim rūzgār senüñ yüzün suyunı eksiltmeye. Ālemde ma´siyeti az eyle tā kim yüzüñ eksilmeye. (V.M, s.133)

Tā ne-gāhed rūzyet der-rūzgār

Ma´siyet kem kun be-´ālem zīnhār

"Tā ki cihānda rızkun eksilmeye dimekdür. Zīnhār ma´sıyyeti ´ālemde az eyle. Zīrā günāh, bā´is-i noksan-ı rızk idigi bī-işţibāhdur." (R.Ş., s.505)

Tā ne-gāhed rūzyet der-rūzgār

Ma´siyet kem kun be-´ālem zīnhār

***Mahsūl:** "Tā zamānede senüñ rızkuñ nākıs olmaya, ´ālemde ma´siyeti az eyle. Zinhār ya´nī ma´siyeti hergiz eyleme dimekdür."* (B.D., s.654)

III. BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

[1[b]] Sipās-ı bī-ḥadd u minnet-i lā-yu´add ol Ḫāliḳü'ṣ-ṣamed ḥażretlerine kĭ luṭf u kerem-ile kāinātı ´ademden vücūda getürüb envā´-ı mevcūdātı ḫalḳ eyledi ve nev´-i benī-Ādemi eşref-i maḫlūḳāt idüb *veleḳad kerremenā benī Ādem*[49] tavṣīfiyle mu´azzez ve mükerrem ḳıldı ve anları kendü rıżā `-i şerīfine muvāfiḳ ´amellere sevḳ idüb emr-i şerīfine imtişāl u nehyinden ictināb etmek ṭarīḳini tefhim ve hidāyet yollarını ta´līm etmek içün mu´ciz-şiār u nübüvvet-dişār resūller gönderdi tā kim anlarıñ naṣīḥatleri sebebi ile küfr u ḍalāletden ve baġy u cehāletden ḫalāṣ olub rāh-ı müstāḳīme sülūk ideler ve ol resūllere tābi´ olub iṭā´at etmek ile Ḥaḳ te´ālá'nıñ raḥmetine lāyıḳ olalar ḳavlühü te´ālá

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُون Ve aṭī´üllāhe ve'r-resūle le ´allekum turḥamūn[50]

Ve ṣalavāt-ı zākiyāt ve taḥiyyāt-ı vāfiyāt ol seyyid-i ´ālem ve güzīde` -i nev´-i benī-Ādem Muḥammed Muṣṭafá ṣallallâhü te´ālá ´aleyhi ve sellem ḥażretlerine kĭ sünen-i şerīfesine ittibā´ idenler rūz-ı maḥşerde sezāvār-ı şefā´at olub sa´ādet-i ebediyye ve [2[a]] devlet-i sermediyyeye vāṣıl oldılar ve hezārān dürūd ve hezārān selām ol resūluñ āl ü evlād u aṣḥābına kim cemī´-i aḥvālde ṣıdḳ u ḫulūṣ ile aña mürīd u tābi´ olmuşlardır ve her kim anlara tābi´ olduysa ol sulṭāna tābi´ olub emr-i şerifine muṭī´ olub hidāyet-i Ḥaḳḳ'a nāyil olmuşdur Ḳale resūlullâh ṣallallahu ´aleyhe vesellem

[49] Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik. Şan şeref ve nimetler olarak çevirdiğimiz kerem kavramı İslâmi litaretürde hem Allah'ın insanlara şeref, soyluluk, üstünlük gibi manevi meziyetler bahşetmesini hem de mal ve mülk vermesini belirtir. [İsrâ sûresi 70. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

[50]Allah'a ve Peygamber'e itaat edin ki rahmete erdirilesiniz. [Âl-i İmrân sûresi 132. Âyet-i Kerîme]

أصحابي كالنجــوم بأيهم اقتديتم اهتديتمĀṣḥābī ke’nnücūmi bi-eyyihim iḳtedeytüm ihtedeytüm[51]

Sebeb-i Te`līf-i Kitāb În Būd

Bu rūz-ı fîrūz-ı ẓafer-efrūzda iḫvān-ı ṣafā ve ḫullān-ı vefā ile neşāṭ u sürūr ve beşāşet u ḥużūr-ile mülāṭafat u muṣāḥabet eylerken ´ilm u ma´rifet ile ārāste ve fehm u kiyāset ile pīrāste ve ḫiṣāl-i ḥamīde ile muttaṣıf olan aḥibbā vü aṣdiḳā bu ḥaḳīr-i[52] pür-ḳuṣūr ve ḳalīlü’l-biżā´a dā´īlerine müteveccih olub ḳuṭbü’l-´ārifîn Şeyḫ ´Aṭṭār ḥażretleriniñ ḳaddesallâhu sirrühü’l-´azīz *Pend-nāme* nām risāle`-i manẓūmesiniñ Türkī lisānla şerḥ olunmasını iltimas eylediklerinde fî’l-vāḳi´ ol cerīde`-i dürer-bārın ve ol risāle`-i güher-niṣārıñ elfāẓ u ma´ānīsi lisān-ı Türkī ile taḥrīr olunması ḳābil idi lâkin bundan aḳdem şāriḥler niçe vechle şerḥ etmişlerdir ´ale’l-ḫuṣūṣ merḥūm Şem´ī Efendi nevvarallâhu merḳadühü ḥażretleri bir ṭarz-ile ´ayān u beyāna getürmüşler kim hīç bir ṭarīḳ-ile daḫı tercümeye iḥtiyāc yoḳdur deyü redd-i cevāb idicek [2^{b}] fî’l-ḥaḳīḳa Şem´ī Efendi’niñ *Sa´ādet-nāme* nām şerḥine naẓīr olmaz lâkin ´ibārātında feṣāḥat u belāġati ziyāde olmaḳ ile dānişi olmayan fehm idemez bir daḫı vāżıḥ u güşāde olsa kim mübtedīlere müfîd olsa deyü ilḥāḥ etdiklerinde iltimāslarını ḳabūl idüb ḥażret-i Şeyḫ’iñ raḥmetullâhi ´aleyh rūḥāniyyetinden istimdād idüb hicret-i nebeviyyeniñ bin otuz altı senesinde māh-ı Cümādī’l-evveliniñ on yedinci güni şürū´ olundı ve bu nāme`-i sürūr-encāma *Vesītü’l-Merām* deyü tesmiye etdüm tā kim bu nüsḫayı müṭāla´a iden iḫvānımız bunda olan naṣīḥatler ile ´āmil olub zühd u taḳvāyı elden ḳomayub dū cihānda vāṣıl-ı murād olalar ve bu kitāb-ı müsteṭābıñ şāriḥi olan Ḫulūṣiyy derdmendi du´ādan ferāmūş etmeyeler

[51] Allahın Elçisi (s.a.s) şöyle dedi: “Ashabım yıldızlar gibidir hangisine uyarsanız hidayete erersiniz. Aclûnî hadîs olarak akbul eder. (Aclûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfu’l-Hafâ, Mektebetu Kuds/Daru İhyau’t-Turasi’l-Arabi, Beyrut 1351. C.1, s.132) Çağımız muhaddislerinden Nasiruddin Elbani, bu hadîsin mevzu/uydurma olduğunu kabul eder. (Elbani, Nasiruddin Muhammed, Silsiletu’l-Ehadîsu’d-Daîfe ve’l-Mevdu’a ve Eseruha fi’l-Ümmeh, Daru’l-Ma’ârif, Riyad 1992, c.1, s.144.

[52] **حقيرو** (metin)

وبالله التوفيق وهونعم الرفيق ونسأله التوبة والهداية إلى سواء الطريق[53]

Beyt:

Olmadı şol kimse kim ḳaldı şoñunda yādigār
Yā pül u mescid yaḫud mihmān içün ḳaṣr ile dār

Şol-kĭ gitdi ḳalmadı bunda anıñ bir neş`esi
Ḫayr-ile yād etmege kimse aña bulmaz medār

Ḥamd-i bī-ḥadd ān Ḫudāy-ı pāk-rā Ol şebīh u naẓīr u vezirden münezzeh olan Ḫüdā'ya nihāyetsiz ḥamd **Ān-kĭ īmān dād muştī ḫāk-rā** Ol Ḫüdā kĭ bir avuç ḫāke īmān virdi ya´nī Ādem'i ´aleyhi's-selām [3ª] bir avuc ṭobraḳdan ḫalḳ idüb nūr-ı īmān-ile müzeyyen ḳıldı ḳavlühü te´ālá

*Muştī*de yā vaḥdet içündür

خَلَقَ الإنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّار Ḫalaḳ'al-insāne min ṣalṣâlin ke'l-feḫḫār[54]

Ān-kĭ der-Ādem demīd ū rūḥ-rā Ol Ḫüdā kĭ Ādem'e nefḫ-i rūḥ etdi ya´nī ḥażret-i Ādem'i ḳuru balçıḳdan ḫalḳ idüb bir mücevvef müncemid ḳālıb iken cān virüb insān eyledi ḳavlühü te´ālá

نَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ Nefaḫtu fīhi min rūḥī feḳa ´ū lehu sācidīn[55]

Demīd fi´ l-i māżīdir oḳurdı

[53] Allah'tan muvaffakiyetler dilerim. O ne güzel arkadaştır, ondan tövbemin kabülünü ve beni dosdoğru yola iletmesini isterim. [Dua]

[54] O, insanı ateşten pişirilmiş toprak gibi kurutulmuş çamurdan yarattı. [Rahmân sûresi 14. Âyet-i Kerîme]

[55]"Onun şeklini tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim vakit siz de hemen onun için secdeye kapanın."[Hicr sûresi 29. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

Dād ez-ṭūfān necāt ū Nūḥ-rā Ol Ḫüdā Nūḥ peyġambere ṭūfāndan necāt virdi ya´nī ḥażret-i Nūḥ aleyhi's-selāmıñ ḳavmi ´inād idüb emr-i Ḥaḳḳ'a iṭā´at etmedikleri ecilden ġażabullâha mażhar düşüb Ḥaḳ te´ālá anları ṭūfān-ile ġarḳāb ve āteş-i dūzaḫ-ile derūnların pürtāb etmek murād idicek Nūḥ peyġamber ´aleyhi's-selām kendüye tābi´ olanlar-ile sefīne içine girüb bir nice günden ṣoñra necāt bulub ḳaraya pürtāb etdiler eger ol Allâh'ıñ luṭf u keremi olmasa gemi içinde daḫı ḳurtulmaḳ mümkün olmazdı ḳavlühü te´ālá

فَأَنجَيْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِFe enceynāhu ve men me´ahu fī'l-fulki'l-meşḥūn[56]

Ān-kĭ fermān kerd ḳahreş bād-rā Ol Ḫüdā kĭ anıñ ḳahrı bāda emr etdi **Tā sezāyī dād ḳavm-i ´Ād-rā** Tā ḳavm-ı ´Ād'a lāyıḳını virdi ya´nī ḳavm-ı ´Ād'ı Ḥaḳ te'ālá bī-edebliklerinden ve ´inādlarından ötürü helāk etmek murād idicek ḳahhāriyeti ṣıfatı ẓuhūra gelüb bād-ı ´aḳīm ile ol ḳavm-ı şūmı ṣaḫīfe`-i dünyādan ḥakk etmege lāyıḳ görüb berbād eyledi [3[b]] ḳavlühü te´ālá

أَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُوماً فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى
Ve emmā ´ādun fe'uhlikū birīḥın ṣarṣarin´ātiyetin seḫḫarehā ´aleyhim seb´a leyâlin ve şemāniyete eyyāmin ḥusūmen fetere'l-ḳavme fīhā şar´á [57]

Ḫalīl'den murād İbrāhīm peygamer ´aleyhis selāmdır aña muttaṣıl olan żamīr-i ġāyibdir Allâh'a rac´idir

Ān-kĭ luṭf-ı ḫ[v]īş-rā iẓhār kerd Ol Ḫüdā kĭ kendü luṭfını iẓhār eyledi **Bā-Ḫalīleş nār-rā gulzār kerd** Dosta āteşi gülzār eyledi ya´ni ol vaḳit kim Nemrūd-ı merdūd ḥażret-i İbrahīm'i ateş-i sūzāna atub vücūd-ı şerīfini iḥrāḳ etmek murād idicek Ḫaḳ te´ālá celle şānühü fi'l-ḥāl luṭf u keremine iẓhār idüb Ḫalīline ol āteş-i ´aẓīmi gülistān ḳıldı şöyle kim eṭrāfında çemenler bitdi ve şovuḳ şular ve bıñarlar aḳıtdı ḳavlühü te´ālá

[56]Bunun üzerine biz onu ve beraberindekileri, o her şeyle dopdolu geminin içinde kurardık. [Şuarâ sûresi 119. Âyet-i Kerîme]

[57] Ād halkı ise dehşetli bir kasırga ile yok ediliverdi. Allah o kasırgayı ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine gönderdi. Öyle ki (orada bulunsaydın), o kavmi devrilmiş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün. [Hâkka sûresi 6-7. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

*Ḫaşmī*de yā vaḥdetden münşa´ ibdir taḥḳīr içündür murād Fir´avn'dur

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلَاماً عَلَى إِبْرَاهِيمَ Ḳulnā yā nāru kūnī berden ve selāmen alá İbrāhīm[58]

Ḫüdāvendī de olan yā vaḥdet ma´nāsına ta´ẓīm içündür ve *hengām* vaḳit maʼnāsına dır

Ān Ḫudāvendī kĭ hengām-i seḥer Ol bir Ḫüdāvend-i ´aẕīmdir kĭ seḥer vaḳtinde **Kerd ḳavm-i Lūṭ-rā zīr u zeber** Lūṭ ḳavmini zīr u zeber etdi ya´nī ol ´āṣī ḳavm peygamberleriniñ sözün dinlemeyüb Ḥaḳ te´ālāniñ emr-i şerīfine muḫālefetetmek ile sezāvār-ı ḫışm-ı Ḫüdā olduḳları ḥālde Allâhu te´ālá Cebrā`īle emr eyledi tā kim ḳanadıyla ol şehri yerinden ḳaldurub dünyā gögüne berāber olduḳda başı aşaġa döndürüb taḥte'ş-şerāya endirdi ḳavlühü te´ālá

جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا ce´alnā´āliyehā sāfilehā[59]

Peşşe sivrisiñekdir

Endāḫte ve *sāḫtede* olan żamīrler żamīr-i mef´ūldür ḫaber ma´nāsını müş´irdir endāḫte est ve sāḫte est taḳdīrince dir

Sūy-i ū ḫaşmī kĭ tīr endāḫte Şol bir ḫaşm kĭ ol Ḫüdā cānibine oḳ atmışdır **Peşşe`ī kāreş kifāyet sāḫte** [4ª] Bir sivrisinek anıñ işine kifāyet etmişdir ya´nī Nemrūd devlet-i dünyāya maġrūr olub da´vā-yı ulūhiyyet etmek ile āsumāna mensūb olanları helāk idiñ deyü ġāyet ile cehlinden ve ḥamāḳatinden gök ṭarafına oḳ atub Ḥaḳ te´ālá ḥażretleriniñ ġażab u saḫaṭına müsteḥaḳ olub vücūd-ı nā-pākī derekāt-ı cehennemde ´aẕāb-ı şedīd ile muázzeb olmaḳ maḥallī ḳarīb olıcaḳ Ol Ḫüdā-yı ´aẕīm ol kāfiri bir sivri-siñêcik ile helāk eyledi kĭ o siñeciginiñ bir ayaġı daḫı yoḳ idi **Ān-kĭ a´dā-rā be-deryā der-keşīd** Ol Ḫüdā kĭ düşmanlarını deryāya çekdi ya´nī ḥażret-i Mūsá ´aleyhi's-selām ile niçe mücādele vü muḥārebesinden şoñra Fir´avn ben[i]-daḫı deryā-yı Nīl'den geçiriñ deyü ´inādına muşirr olub Mūsá peyġamber ´aleyhi's-selāmıñ ardınca deryāya duḫūl ve öte cānibe geçmege cür´et idicek ḥażret-i Mūsá ´aleyhi's-selām tevābi´iyle öte yaḳasına ´ubūr u ḥubūr idüb selāmet buldı Fir´avn temām-ı deryānıñ ortasına vardıḳda livā ḥaḳḳıyla ġarḳ oldı ḥattá ol maḥalde īmān getürdi ammā fāyide etmedi zīrā ġarḳ olacağını bilmiş idi ḳavlühü te´ālá

Baʼżılar deryā-yı Ḳulzüm' dür derler eṣaḥḥ ḳavil Nīl olmaḳdır

*A´dā*dan murād Fir´ avn'dur ve tevābi´ dir

[58] Biz de, " "Ey ateş" dedik," İbrahim için serin ve zararsız ol!" [Enbiyâ sûresi 69. Âyet-i Kerîme]

[59] Onu en yüksek, onu en alçak biz kıldık. [Hûd sûresi 82. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

حَتَّىٰ إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

Ḥattá iẕā edrakehu'l-ġaraḳu ḳâle āmentu ennehu lā ilâhe illâlleẕī āmenet bihī benū İsrā `īle ve enā mine'l-muslimīn[60]

Nāḳa-rā ez-seng-i ḫārā der-keşīd Dişi deveyi ḳara ve ḳatı ṭaşdan çekdi *nāḳa*dan murād [4[b]] Ṣāliḥ peyġamber ´aleyhi's-selāmıñ devesidir kĭ kāfirler andan mu´cizāt istediklerinde Ṣāliḥ peyġamberiñ mu´cizātını bildirmek içün bir ṭaġın içinden yavrusı-ile bir deve çıḳarı virdi kĭ meşhūrdur Ḥażret-i Şeyḫ ḳuddise sırrahu'l- ´azīz ümem-i sālifeniñ aḥvāl u ḳıṣṣalarını beyān eyledi tā kim kendüniñ kitābından intifā´ ḥāṣıl idenleriñ ḳulūbunda olan i´tiḳād müstaḥkem ola nitekim Ḥaḳ te´ālá ḥabībine ḫiṭāb idüb buyurur kĭ ḳavlühü te´ālá

وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ

Ve kullen naḳuṣṣu ´aleyke min enbā`i'r-rusuli mā nusebbitu bihī fūādeke[61]

Çūn ´ināyet Ḳādir u Ḳayyūm kerd Çünkĭ ḳādir u ḳayyūm Allâh ´ināyet eyledi

Der-kef-i Dāvûd āhen mūm kerd Dāvûd peyġamber ´aleyhi's-selāmıñ avucı içinde demüri mūm eyledi ya´nī mūm gibi yumuşaḳ eyledi tā kim āteşe ḳoyub ḳızdırub körüge ve kömüre iḥtiyāc eylemedi ḳavlühü te'ālá

وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Ve elennā lehu'l-ḥadīd eni´ me'l-sâbiġâtin ve ḳaddir fī's-serdi va´ melū sāliḥā innī bimā ta´melūne baṣīr[62]

---

[60]İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun da, askerleriyle birlikte zulmetmek ve saldırmak üzere, derhal onları takibe koyuldu. Nihayet boğulmak üzere iken "İsrailoğulları'nın iman ettiğinden başka hiçbir ilâh olmadığına inandım. Ben de Müslümanlardanım" dedi. [Yûnus sûresi 90. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

[61] Ey Muhammet! Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda, sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir. [Hûd sûresi 120. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

[62] Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir lütuf verdik."Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tespih edin" dedik ve "(Bütün vücudu örtecek)zırhlar yap, işçilikte de ölçüyü tuttur diye demiri ona yumuşattık. "Salih amel işleyin. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı görürüm" diye vahyettik. [Sebe sûresi 10-11. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

Bā-Suleymān dād mulk-i serverī Süleymān peygambere serverlik mülkini virdi **Şud muṭī-i ḫātemeş dīv u perī** Dīv u perī anıñ ḫāṭemine mutī´ oldı ya´nī Ḥaḳ te´ālá Ḥażret-i Süleymān'ıñ ḫāteminde olan naḳşa bir ḫaṣṣa virdi kĭ ol sebebden dīv u perī aña iṭā´at eylediler ḳavlühü te'ālá

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ [5a]وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَ غَوَّاصٍ وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الأَصْفَادِ هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ Feseḫḫarnā lehu'r-rīḥa tecrî bi emrihi ruḫā`en ḥayşu eṣāb Ve'ş-şeyāṭīne kulle bennā`in ve ġavvāṣin ve āḫarīne muḳarranīne fī'l -āṣfād Haẕā ´aṭāūnā femnun ev emsik bi ġayri ḥisāb[63]

Ez-ten-i ṣābir be-Kirmān ḳūt dād[64] Ṣābiriñ teninden kirmlere ḳūt virdi *ṣābirden* murād Eyyūb peyġamber ´aleyhi's-selāmdır *Kirmān* kāf-ı árabīniñ kesriyle anıñ teninde olan ḳurdcaġızlardır kĭ Ḥażret-i Eyyūbuñ vücūdunda olan eti ve ḳanı Ḥaḳ te'ālá anlara nafaḳa eyledi tā kim anıñ vücūd-ı şerīfini ġırbāle döndürdiler ḳavlühü te´ ālá

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ و أَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

Ve eyyābe iẕ nādá rabbehu ennī messeniye'd-ḍurru ve ente erḥamu'r-rāḥimīn[65]

Hem zi-Yunūs luḳma`ī bā-Ḥūt dād Hem Yūnus'dan balıḳa bir loḳma virdi ya´nī Ḥaḳ te´ālá ḥażretiniñ emr-i şerīfi ile Yūnus peyġamberi balıḳ bir loḳma idüb yutdı ḳavlühü teãlâ

---

[63] Biz de rüzgarı onun buyruğuna verdik. Rüzgar onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserdi. Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytanı, bukağılara bağlı olarak diğerlerini de, onun emrine verdik." İşte bu bizim ihsanımızdır. Artık sen de (istediğine) hesapsızca ver yahud verme." [Sâd sûresi 36-39. Âyet-i Kerîme]

[64] **دات** (metin)

[65] Eyyüb'ü de hatırla. Hani o Rabbine, "Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin" diye niyaz etmişti. [Enbiyâ sûresi 83. Âyet-i Kerîme]

فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنْ الْمُسَبِّحِين لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

Felteḳamehu'l-ḥûtu ve hüve mulīm Fe lev lā ennehu kāne mine'l-musebbiḥīn Le lebiṣe fī baṭnihi ilá yevmi yub´aṣūn[66]

Bende`ī-rā erre ber-ser mī-nehed Bir bendeniñ başı üzre erre ḳor *Bende*den murād Zekeriyā peyġamber ´aleyhi's-selāmdır kĭ yahūdīlerden firār idüb bir aġacıñ içine girüb ḫalāṣ bulmış iken İblīs-i me´lūnuñ delāleti ile aġac içinde iken başdan ayaġına varınca erre ile bicdiler ḳavlühü te´ālá

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْداً وَأَنتَ [5b] خَيْرُ الْوَارِثِينَ

Ve ẕekeriyyā iẕ nādá rabbehu rabbi lā teẕernī ferden ve ente ḫayru'l-vāriṣīn[67]

Ūst lafẓında olan ḫaber sulṭāna maṣrūf dur o sulṭānest taḳdīrin cedir

*Dīgerī*de olan yā vaḥdet içündür

Dīgerī-rā tāc ber-ser mī-nehed Bir ġayrı ḳulınıñ başına tāc ḳor *Dīger*den murād ṣāḥib-i devlet olanlardan birisidir ya´nī Ḥaḳ te´ālá bir ḳulınıñ başına devlet tācını ḳoyub pādişāh ider zīrā ´ādetullâh böyledir kimisini belālara mübtelā ider ve kimisini sa´ādet u devlet ile behre-mend idüb ´āleme pādişāh ider dimekdir **Ūst sulṭān her çĭ ḫᵛāhed ān kuned** Ol sulṭāndır her ne dilerse anı ider **´Ālemī-rā der-demī vīrān kuned** ´Ālemi ve ´āleme mensūb olanları bir demde vīrān ider ya´nī Ḥaḳ te´ālá fā´il-i muḫtārdur diledügini ider dimekdir ḳavlühü te´ālá

يَفْعَلُ الله يَشَا ئ ويَحْكُمُ مَا يُرِيدُ Yef´al'ullâhu yeşā [68] Yaḥkumu mā yurīd[69]

---

[66] Böylece, Yūnus kendini kınayıp dururken balık onu yuttu. Eger O, Allah'ı teşbih edip yüceltenlerden olmasaydı, mutlaka insanların diriltileceği güne kadar balığın karnında kalırdı. [Sâffât sûresi 142-144. Âyet-i Kerîme]

[67] Zekeriya'yı da hatırla. Hani o, Rabbine, "Rabbim! Beni tek başıma bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın" diye dua etmişti. [Enbiyâ sûresi 89. Âyet-i Kerîme]

[68] Allah dilediğini yapar. [Al-i İmrân sûresi 40. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

[69]Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin. İhramda bulunduğunuz sırada avlanmayı helâl saymamanız şartıyla, size bildirilecek olanlar dışındaki "en´ âm"denen hayvanlar sizin için helâl kılınmıştır. Şübhesiz Allah dilediği gibi hükmeder. [Mâide sûresi 1. Âyet-i Kerîmeden iktibas]

Hest edāt-ı ḫaberdir

Hest sulṭānī musellem merve-rā Sulṭānlıḳ aña lāyıḳdır **Nīst kes-rā zehre`ī çūn u çerā** Çün u çirāya kimseniñ zehresi yoḳdur ya´nī bir kimse Allâhu te´ālā'nıñ işine ketḫudālıḳ idüb nite şöyle etdiñ ve niçün böyle etdiñ dimege ḳudreti yoḳdur ḳavlühü te´ālá

لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ Lā yus` elu ´ammā yef´al ve hum yus `elūn[70]

*Dīgerī*de yā vaḥdet içündür murād Ebu'd-derdā ḥażretleridir dimişler

Dū-ṣad zer taḳdīrine dir.Iṣṭılaḥ āt-ı ehl-i Fürsde bu maḳūle taḳdīm u te´hīr lā-be´sdir.

Ān yekī-rā genc u ni´met mī-dehed Ol birisine māl u ni´met virdi devlet ṣāḥibi eyledi **V'ān dīger-rā renc u zaḥmet mī-dehed** Bir ġayrısına renc u zaḥmet virdi envā´-ı derdlere ve zaḥmetlere giriftār eyledi bu işlerde ḥikmeti vārid kimse bilmez yine kendü bilür ancaḳ [6ª] **Ān yekī-rā zer du ṣad hemyān dehed** Ol birisine iki yüz kīse altun virdi murād aġniyādır ve pādişāhlardır **Dīgerī der-ḥasret-i nān cān dehed** Bir ġayrısını etmek ḥasretinden cān virdi ya´nī Ḥaḳ te´ālá bir ḳuluna Ḳārūn gibi māl virüb ġanī eyledi ve bir ḳulunı ancılayın faḳīr eyledi kĭ bir etmege ḥasret olub aclıġdan cān virdi **Ān yekī pūşīde sincāb u semūr** Ol birisi kemal-ı ġınāsından sincāb u samūr giymişdir **Dīgerī ḫufte burehne der-tenūr** Bir ġayrısı ´uryān tennūr içinde uyumuşdur ya´nī Ḥaḳ te´ālá ḳullarından ba´żısına devlet-i dünyā erzānī ḳıldı ol sebebden sincāb u samūr kürkler ve aña göre libāslar giyüb tefaḫḫur iderler ve ba´żı ḳullarına sa´ādet-i ´uḳbá erzānī ḳılub dünyāda ol mertebe faḳīr ider kĭ setre miḳdārı libāsa ḳādir olmaduġı ecilden tennūra girmişdir zīrā dünyā vü āḫiret ikisi bir yere cem´ olmaḳ mümkin değildir

الدنيا حرام على أهل الآخرة والآخرة حرام على أهل الدنيا والدنيا والآخرة حرام على أهل الله[71]

---

[70] O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar. [Enbiyâ Sûresi 23. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

[71] Dünya ahiret ehline haramdır. Ahiret de dünya ehline haramdır. Dünya ve ahiret(ikisi birlikte) Allah ehline haramdır. Bu hadîste güya bazı tasavvufçular kendilerinin üstün olduklarını vehm etmektedirler. İbn Abbas'a atfen rivayet edilen hadîs olduğu iddia edilen bu söz, hadîs değil mevzu/uydurma bir sözdür. Elbani Zayıf ve Uydurma Hadîsler Silsilesi kitabında bu hadîsi uydurma olduğunu zikreder (Elbani, Nasiruddin Muhammed, Silsiletu'l-Ehadîsu'd-Daîfe ve'l-Mevdu'a ve Eseruha fi'l-Ümmeh, Daru'l-Ma'ârif, Riyad 1992, c.1, s.105).

Neḫ ebrīşim ma´nāsınadır

Yeḫ buz ma´nāsınadır

Ān yekī ber-pister-i kemḫā vu neḫ Ol birisi kemḫā vü neḫ döşekler üzredir **V'ān yekī ber-ḫāk-i ḫᵛārī beste-yeḫ** Ve ol birisi ḫᵛārlıḳ ṭopraġı üzre buz baġlamış ya´nī ḫᵛārlıḳ ile buz üzre ḳalmış dimekdir [6[b]] **Ān yekī ber-taḫt bā-ṣad ´izz u nāz** Ol birisi taḫt üzre yüz `izz u nāz-ile **V'ān diger kerde dehān ez-fāḳa bāz** Ve ol birisi fāḳadan aġzını açıḳ eylemiş şöyle kim eṭ´ime vü eşribeden bir nesneye ḳādir degildir ya´nī ol Ḫudā`-i bī-zevāl ḳullarını devletde ve´izzetde ṣūretde ve sīretde birbiriyle beraber etmedi kimini şerīf ve kimini vażī´ ve kimini ´azīz ve kimini ẕelīl etdi ve eger ġınāda ve sāyir aḥvālde berāber ideydi ḫalḳ-ı ´ālem azġun olub el´ıyāẕübillâh bir uğurdan ḍalālete düşüb ´ālemi fesāda virirler idi ḳavlühü te'ālá

وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ

Ve lev beseṭallâhu'r-rızḳa li´ibādihī lebeġav fī'l-ārḍı ve lâkin yunezzilu bi ḳaderin mā yeşāu][72]

Ṭarfetü'l-´aynī cihān ber-hem zened Bir kere göz açub yumunca cihānı birbirine urır ya´nī ḫarāb u sibāb eyler **Kes ne-mī-āred kī ān-cā dem zened** Kimse ḳādir olmaz kī ol maḥalde dem ura ya´nī Ḥaḳ te´ālá diler de ṭarfetü'l-´ayn içinde cihān u māfīhāyı ḫarāb idüb cümlesini helāk ider ḳādirdir lâkin ḫalḳdan birisi ol Ḫüdā'nıñ bu işine niçün şunı şöyle etdiñ deyü bir nefes söze ḳādir degildir ḥüküm anıñdır ḳavlühü te´ālá

لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ li meni'l-mulku'l-yevme lillâhi'l-vāḥidi'l-ḳahhār[73]

[72] Allah, kullarına(tümüne birden) rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde mutlaka azgınlık ederlerdi. Fakat O, rızkı dilediği ölçüde indirir. Şüphesiz O, kullarından hakkıyla haberdardır ve onları hakkıyla görendir. [Şûrâ sûresi 27. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

[73] O gün onlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz. Bugün mülk (hükümdarlık) kimindir? Tek olan, her şey kudret ve hakimiyeti altında tutan Allah'ındır. [Gâfir sûresi 16. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

Ān-kĭ bā-murġ-ı hevā māhī dehed Ol Ḫüdā kĭ havada uçan ḳuşa māhī virir ya´nī deryāda olan [7[a]] balıḳları ḥavā yüzünde pervāz iden ḳuşlara nafaḳa virir **Bendegān-rā devlet-i şāhī dehed** Ḳullarına pādişāhlıḳ devleti virir ya´nī maḫlūḳdan birisini devlet virüb ´āleme pādişāh ider zīrā ḥüküm anıñdır cemī´-i umūr kendüye maḫṣūṣdur **Ṭıfl-rā der-mehd gūyā ū kuned** Beşik içinde ṭıflı ol Ḫüdā gūyā ider ya´nī söyledir *ṭıfl*dan murād Ḥażret-i ´İsá olmaḳ cā`izdir ḳavlühü te´ālá

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيّاً

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيّا Fe eşārat ileyhi ḳālū keyfe nukellimu men kāne fī'l-mehdi ṣabiyyā ḳāle innī ´abdullâhi ātāniye'l-kitābe ve ce´alenī nebiyyā[74]

Ve Yūsuf peyġamber ´aleyi's-selām ḳıṣṣasında daḫı meẕkūrdur Züleyḫā Ḥażret-i Yūsuf'a bühtān etdikde ol bühtāndan ḫalāṣ olmaḳ içün eyitdi beşikde dört aylıḳ bir oġlan var idi götürüñ ol bizim pākligimize şehādet ider zīrā ol ḫāne içinde bizim ile bile idi diyicek bi´iznillâhi te´ālá ol ṭıfl eyitdi ḳavlühü te´ālá

Ekşer nüsḫada mısrā´-ı evvel soñra vāki´ olmuṣdur

إِن كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِن قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِن الْكَاذِبِينَوَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِن دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِن الصَّادِقِينَ

in kāne ḳamīṣuhu ḳudde min ḳubulin fe ṣadakat ve huve mine'l-kāẕibīn Ve in kāne ḳamīṣuhu ḳudde min duburin fe keẕebet ve huve mine'ṣ-ṣādikīn[75]

Bu ṭıfl daḫı olmaḳ cā`izdir murād Ḥaḳ te´ālá'nıñ bunuñ gibi işleri etmek ḳatında āsān idügini iş´ārdır **Bī-peder ferzend peydā ū kuned** Pedersiz ferzendi ol Ḫudā peydā ider ferzend-i bī-pederden [7[b]] murād ḥażret-i ´İsá rūḥullâhdır kĭ Ḥaḳ te´ālá anıpedersiz ḫalḳ eylemişdir ḳavlühü te´ālá

---

[74] Bunun üzerine (Meryem, çocukla konuşun diye) ona işaret etti. "Beşikteki bir bebekle nasıl konuşuruz ? dediler. Bebek şöyle konuştu: " Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. Bana kitabı (İncil'i) verdi ve beni bir peygamber yaptı." [Meryem sûresi 29-30. Âyet-i Kerîme]

[75] Yûsuf, "O, benden arzusunu elde etmek istedi" dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: "Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır." "Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir." [Yûsuf sûresi 28-29. Âyet-i Kerîme]

إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ۝

İnne meşele´ Īsá ´indallâhi kemeşeli Ādem ḫalaḳahu min turābin şumme ḳāle lehu kun feyekūn[76]

Murde-i şad sāle-rā ḥayy mīkuned Yüz yıllıḳ ölüyü diri eyler **Īn be-cuz Ḥaḳ dīgerī key mīkuned** Bunı Ḥaḳ'dan ġayrı bir kimse ḳaçan ider ya´nī idemez dimekdir *Mürde-i ṣad-sāle*den murād ´Üzeyr peyġamberdir kĭ bir çürümüş ustuḫ^{v}ānı görüb bu ustuḫ^{v}ān tekrār nice ḥayāt bulur deyü ta´accüb idicek fi'l-ḥāl Ḥaḳ te´ālá aña kemāl-i ḳudretin bildirmek içün rūḥını ḳabż eyleyüb yüz yıl ol ḥāl üzre ḳodı yüz yıldan ṣoñra yine emr idüb rūḥını virdi niçe zamān daḫı diri oldı ḳavlühü te´ālá

وْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ
مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى
الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِير

Ev kelleẕī merra alá ḳaryetin ve hiye ḫāviyetun alá ´urūşihā ḳāle enná yuḥyī haẕihillâhu ba´de mevtihā fe emātehullâhu mi`ete ´āmin şumme be´aşeh [kāle kem lebist kāle lebistu yevme ev ba'da yevm kāle bel lebiste] mi`ete´āmin fenẕur ilá ṭa´āmike ve şerābike lem yetesenneh venẕur ilá hımārike ve li nec'aleke āyete'n-li'n-nāsi venzur ilā'l-´iẓāmi keyfe nunşizuhā şumme neksūhā laḥmā fe lemmā tebeyyene lehu ḳāle a´ lemu ennallâhe´alá kulli şeyi'n- ḳadīr [77] Ṣadaḳallâhü'l-´aẓīm

---

[76] Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Ādem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi. O da hemen oluverdi. [Âl-i İmrân sûresi 59. Âyet-i Kerîme]

[77] Yahut altı üstüne gelmiş (ıpıssız duran) bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? O, "Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek (acaba)? demişti. Bunun üzerine, Allah onu öldürüp yüzyıl ölü bıraktı, sonra diriltti ve ona sordu: "Ne kadar(ölü) kaldın?" O, "Bir gün veya bir günden daha az kaldım" diye cevap verdi. Allah, şöyle dedi: "Hayır, yüz sene kaldın. Böyle iken yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamış. Bir de eşeğine bak!(Böyle yapmamız) seni insanlara ibret belgesi kılmamız içindir. (Eşeğin) kemikler(in)e de bak, nasıl onları bir araya getiriyor, sonra onları nasıl et giydiriyoruz?" Kendisine bütün bunlar apaçık belli olunca, şöyle dedi: "Şimdi, biliyorum ki; şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter." [Bakara sûresi 259. Âyet-i Kerîme]

*Ṣāni´ ī*de yā vaḥdet içündür

Ṣāni´ī k'ez-ṭīn selāṭīn mīkuned Bir ṣāni´dir kĭ balçıḳdan sulṭānlar ider ya´nī Ḥaḳ te´ālá ṣāni´dir kĭ [8ª] ḳuru balçıḳdan pādişāhlar ḫalḳ ider ḳavlühü te´ālá

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ

Ve iẕ ḳāle rabbuke li'l-melâ`iketi innī ḫāliḳun beşeren min ṣalṣālin min ḥamāin mesnūn[78]

Necm-rā recm-i şeyāṭīn mīkuned Yıldızı şeyṭānlara recm ider ya´nī cünd-i şeyāṭīn melāyikeden ya´nī aḥvāli istimā´ eyleyüb yeryüzinde olan müneccimīniñ ve keheneniñ ḳulūbuna ḥulūl idüb muġayyebātdan ḫaber virmelerine ḳuvvet virmek ile küfürlerine imdād etmek niyyeti ile biribiriniñ üzerine binüb āsumān cānibine ´urūc idicek Ḥaḳ te´ālá anları recm etmek içün ṭārıḳ-ı yıldızından bir āteş çaḳub anları iḥrāḳ bi'n-nār idüb cümlesin tārumār eyledi ve ḫākisterlerini berbād eyledi ḳavlühü te´ālá

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِّلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ

Ve leḳad zeyyenne's-semā`e'd-dunyā bi meṣābīḥa ve ce´ alnāhā rucūme'n-li'ş-şeyāṭīni ve a´tednā lehum ´aẕābe's-sa´īr [79]

Ez-zemīn-i ḫuşk rūyāned giyāh Ḳuru yerden ot bitürür ya´nī Ḥaḳ te´ālá ḳuru ve şūre yerden sebzevāt bitmek mutaṣavver olmaduġı yerlerden otlar ve dıraḫtlar bitürüb yeşilistān etmeğe ḳādirdir dimek olur ḳavlühü te´ālá

---

[78] Hani Rabbin meleklere," Ben kuru bir çamurdan, şekillendirlmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti. [Hicr sûresi 28-29. Âyet-i Kerîme]

[79] Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık. Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık ve (ahirette de) onlara alevli ateş azabını hazırladık. [Mülk sûresi 5. Âyet-i Kerîme]

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ

E ve lem yerev ennā nesūḳu'l-mâ`e ile'l-arḍı'l-curuzi fenuḫricu bihī zar´ān te'kulu minhu en´āmuhum ve enfusuhum efelā yubṣirūn[80]

Āsumānhā-rā hem ū dāred nigāh Daḫı gökleri ol Ḫüdā ṣaḳlayuṭutar [8[b]] ya´nī yedi ḳat gökleri direksiz metīn ṭutar ḳavlühü te´ālá

Cürüz: Cīm-i Arabīniñ ve rānın żammıyla otsuz ve ṣusuz yere dirler

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا İnnallâhe yumsiku's-semāvāti ve'l-ārḍa en tezūlā ve le`in zāletā in emsekehumā min eḥadin min ba´dihi innehu kāne ḥalīmen ġafūrā [81]

Hīç kes der-mulk-i ū enbāz nī Hīç bir kimse anıñ mülkünde şerīk degildir Eḥaddır şerīki yoḳdur mülk ve ḥükm anındır

Enbāz şerīk ma´nāsınadır

لَهُ المُلْكُ ؛ وَلَهُ الحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِير [82]

Ḳavl-i ū-rā laḥn nī vu nāz nī Ol Ḫüdā'nıñ ḳavl-i şerīfiniñ laḥni ve nāzı yoḳdur ya´nī Ḥaḳ te´ālá'nıñ kelām-ı ´izzeti ṣavtdan ve tertīb-i taġannīden münezzehdir ḥarf u ṣavtdan müberrā idügini beyāndır ḥażret-i Şeyḫ ḳuddise sırrahu´l- ´azīz

---

[80]Onlar, suyu kurak araziye nasıl sevkediyoruz görmediler mi? Böylece oradan ekinler çıkarırız, ondan hayvanları. Ve onlar yerler. Hâlâ görmüyorlar mı? [Secde sûresi 27. Âyet-i Kerîme]

[81]Şüphesiz Allah, gökleri ve yeri, yok olup gitmesinler diye(kurduğu düzende) tutuyor. Andolsun, eğer onlar(yörüngelerinden sapıp) yok olur giderlerse, O'ndan başka hiç kimse onları tutamaz. Şüphesiz O, halîmdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır. [Fâtır sûresi 41. Âyet-i Kerîme]

[82] "Mülk (yeryüzü) O'nundur, hamd ona mahsustur(özeldir) ve O herşeye kadirdir (gücü yetendir)"[Tegâbün sûresi 1. Âyet-i Kerîmenin ikinci cümlesi]

كل أمر ذي بال لا يُبدأ فيه بحمد الله أكتع[83]

kitābına ḥamd-ile ibtidā idüb ḥamd u şenādan fāriġ olıcaḳ na´t-ı resūle şürū´ eyledi vallâhü el-muvaffaḳ ve'l-mürşid

Der-na´t-i Seyyidu'l-Murselīn

Seyyidu'l-kevneyn ḫatmu'l-murselīn Ol resūl kĭ iki 'ālemiñ seyyididir ve mürsellerin ḫatmidir andan ġayrı peygamber daḫı gelmese gerekdir ḥattâ kendünüñ elfāẓ-ı dürerbārlarından *lānebiyy[iin] ba´dī* ṣādir olmuşdur ḳavlühü te´ālá

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

Mā kāne Muḥammedun ebā eḥadin min ricālikum ve lâkin resūlallâhi ve ḫāteme'n-nebiyyīne ve kānallâhu bi kulli şey`in ´alīmā[84]

Āḫir āmed būd faḫru'l-evvelīn Egerçĭ ol resūl cümle [9ª] peyġamberlerden ve resūllerden ṣoñra geldi ammā evvel gelen enbiyā vü mürselīniñ daḫı faḫridir ve cümleniñ güzidesi ol oldı andan eşref ve andan ekrem kimesne ḫalḳ olunmadı belkĭ ol ḫalḳ olunmasa cemī´-i mevcūdātdan bir şey` ḫalḳ olunmazdı nitekim ḥadīṯ-i ḳudsīde Ḥaḳ te´ālá buyurur:

يا محمد لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك Yā Muḥammed Levlāke levlāk lemā ḫalaḳtü'l-eflāk[85]

Buḫārī ve Müslim rivāyet buyurduḳları bu ḥadīṯ-i şerīfe işāret vardır. Fuḍḍiltü ále'l-enbiyā bi-şülüṯ[in]. Uḥıllet lī el-ġanā´im ve nuṣirtu bi'r-ra´ bi ve cu´ileti'l-arḍu lenā mescid[en]

[83] Allahın zikriyle açılmayan, başlamayan her önemli söz veya iş kesiktir veya sonuçsuzdur. "ebter" suyu kesik nasibi olamayan anlamında olup burada sonuçsuz anlamında kullanılmıştır. Hadîs-i Şerîf; Bu şekliyle Ahmed b. Hanbel'in Müsnedinde (İbn Hanbel, Müsned, thk. Şuayb el-Arnavud, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1998, XIV, s.329) geçmekte olup Ahmed b. Hanbel senedindeki bir raviyi münkerulhadîs kabul eder.

[84] Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbrinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir. [Ahzâb sûresi 40. Âyet-i Kerîme]

[85] "Ey Muhammed Sen olmasaydın felekleri (alemleri) yaratmazdım." Kaynağı derkenarda belirtilmiştir.

bu taḳdīrce mevcūdāta sebeb ol oldı fefhem **Ān-kĭ āmed nuh felek mi´rāc-ı ū** Ol Muḥammed kĭ ṭoḳuz felek anıñ mi´rācı geldi ya´nī mi´rācı oldı murād ṭoḳuz eflāk üzre ´urūc etdi dimekdir zīrā mi´rāc-ı cismanide ṭoḳuz felekden güẕer etmişdir **Enbiyā vu evliyā muḥtāc-ı ū** Nebīler ve velīler anıñ muḥtāclarıdır zīrā cemī´-i enbiyā vü evliyā ol resūluñ şefā´atine muḥtāclardır **Şud vucūdeş raḥmet[en] lĭ´ l-´ālemīn** O resūluñ vücūd-ı şerifi ´ālemlere raḥmet oldı ḳavlühü te´ālá

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ Ve mā erselnāke illā raḥmete'n-lil´ālemīn][86]

Mescid-i ū şud heme rūy-i zemīn Dükeli yeryüzi aña mescid oldı zīrā evvel gelen peyġamberlere Ḥaḳ te´ālá'ya secde-gāh içün birer mekân ta´yīn olunmış idi tā ol mekān-ı mu´ayyene varmayınca secde vü ´ibādet idemezler idi lâkin bizim peyġamberimize Ḥaḳ te´ālá bu yeryüzini cemī´an secde-gāh etdi Her ne mekānda [9[b]] isterse namāz ḳılur ve secde ider ve biz ümmetlerine daḫı böyle etmek cā`izdir evvel gelen enbiyaya ve ümmetlerine bu ḳadr u rif´āt virilmedi **Ān-kĭ yāreş būd Ebūbekr u´Omer** O resūl kĭ Ebūbekir-ile´Ömer anıñ yarları idi raḍiyallâhü te´ālá anhümā **Ez-ser-i enguşt-i ū şaḳ şud ḳamer** Anıñ parmaġı ucından ay iki şaḳ oldı ya´nī ol resul Ḥirā ṭaġına çıḳub māhtāba barmaġı-ile işāret idicek ay iki pāre olub mübārek ṣadrından girüb bir paresi ṣaġ cānibinden ve bir pāresi ṣol cānibinden çıḳub

أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلهَ إِلاَّ اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُه Eşhedü en lā ilâhe illâllâh ve eşhedü enne Muḥammeden´abdühü ve resūlühü [87] deyü bütün olub yerine gitdi ḳavlühü te´ālá

---

[86] (Ey Muhammet) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik. [Enbiyâ sûresi 107. Âyet-i Kerîme]

[87]Kelime-i tevhit : "Şehâdet ederim ki; Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur ve yine şehâdet ederim ki; Hz. Muhammed, O'nun kulu ve Rasûlüdür."

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ

İḳterebeti's-sā´atu ven şaḳḳa'l-ḳamer ve in yerev āyeten yu´riḍū ve yeḳūlū siḥrun mustemir[88]

Der-na´t Çehār Guzīn Rıḍvānullâhü Te´ālá ´aleyhim Ecma´īn

Ān yekī ū-rā refīḳ-ı ġār būd Ol sulṭānlardan biri refīḳ-ı ġār idi Murād Ebūbekr-i ṣıddīḳ ḥażretleridir raḍiyallâhü te´ālá anh Mekke-i mükerremeden şerrefehullâh Medīne`-i münevvereye hicret vāḳı´ olduġı gice bir maġārada ikisi pinhān oldılar küffar anları bulmaġa ḳādir olamadılar ḳavlühü te´ālá

Kerīmdir keẕā fi muḥtāri' ṣ-ṣıhāh

إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا

iẕ humā fī'l-ġāri iẕ yeḳūlu li ṣāḥibihi lā taḥzen innallâhe me´anā[89]

Leşker vaṣf-ı terkībīdir *Ebrār* aṣḥāb ma´nāsınadır

Ān dīger leşker-keş-i ebrār būd Ol biri leşkerkeş-i ebrār idi Murād ḥażret-i ´Ömerd[ir] Raḍiyallâhü te´ālá anh [10ª] Zīrā memālik-ı ´Acem ve sāyir memālik anıñ zamānında fetḥ oldı ṣaḥābe-i resūl aña leşker olub her memleketleri anlar ile fetḥ etmegin *leşkerkeş-i ebrār* denildi *ebrār berr*iñ cem´idir bānıñ fetḥiyle eyü kişi ma´nāsına murād ṣaḥābe-i güzīndir rıḍvānullâhi ´aleyhim ecma´īn **Şāḥibeş būdend Oşmān u ´Alī** Ḥażret-i Oşman ve ḥażret-i ´Alī raḍıyallâhü ´anhümā ol resūlüñ muṣāḥibleri idiler **Behr-i ān geştend der-´ālem velī** Ol sebebden ´ālemde velī oldular ya´nī ol iki sulṭān resūl ḥażretleriniñ ṣallallâhü ´aleyhi ve sellem muṣāḥibleri olduḳları sebebden ´ālemde velī oldılar **Ān yekī kān-ı ḥayā vu ḥilm būd** Ol biri ḥayā vü ḥilmiñ kānı idi Murāt ḥażret-i´Oşmāndır ḥażret-i risālet-penāh ṣallallâhü ´aleyhi ve sellem buyurmuşlardır kĭ ḥażret-i ´Oşmānıñ ḥayāsından

Ḳāle resūlullâh ṣallallâhu ´al eyhi ve sellem Enā medīnetü'ṣ-ṣıdḳı ve bābühâ Ebūbekr Enā medinetü'l-´ ´adl ve bābühā ´Öm er Enā medinetü'l-ḥayā`i ve bābühā ´Oşmān Enā medünetü'l-´ilm u ´Aliyy[ün] bābühā ṣadaḳa ve ṣadaḳa? Ḥabībullâh

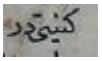
[88] Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mucize görseler yüz çevirirler ve "Süregelen bir sihirdir" derler. [Kamer sûresi 1-2. Âyet-i Kerîme]

[89] Eğer siz ona(Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, "Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber" diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. [Tevbe sûresi 40. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

melekler utanırlar deyü buyurmuşlar meşhūrdur **V'ān diger bāb-ı Medīne[-i] ʿilm būd** Ve ol biri ʿilm şehriniñ ḳapusı idi Murād ḥażret-i ʿAlīyyü'l-murtażádır kerremalâhu vecheh **Ān resūl-ı Ḥaḳ kĭ ḫayru'n-nās būd** Ol resūl-ı Ḥaḳ kĭ cümle ḫalḳıñ ḫayırlusı idi **ʿAmm-i pākeş Ḥamza vu ʿAbbās būd** Ḥażret-i Ḥamza ve ḥażret-i ʿAbbās ol seyyidiñ ʿamm-i pākleri idiler yaʿnī ol sulṭān-ı kevneyniñ ʿammularından bu iki sulṭānlar īmāna geldügini işʿārdır **Her dem ez-mā ṣad durūd u ṣad selām** [10[b]] Her dem bizden yüz dürūd ve yüz selām yaʿnī her nefesde **Ber-resūl u āl u aṣḥābeş tamām** Resūl ve anıñ āl ü aṣḥābı üzre olsun rıḍvānullâhi teʿālá ʿaleyhim ecmaʿīn

Bū Ebū maʿnāsınadır hemze ḥaẕf olunmuşdur

Der-beyān-ı Evṣaf-ı Eʿimme-i Dīn

Ān imāmānī kĭ kerdend ictihād Ol ʿaẓīmü'l-ḳadr olan imāmlar kĭ cehd eylediler şerīʿat-ı Muhammedī ve dīn-i Aḥmedīye revnaḳ ve taḳviyet virmek içün maʿānī`-i Ḳur`ān-ı ʿaẓīmde ve aḥādīş-i nebeviyyede ictihād idüb mesā`il-i şerʿiyye`i ʿayān u beyān idüb muʿḍilāt ve müşkilātını iẓhār u āsān eylediler **Raḥmet-i Ḥaḳ ber-revān-ı cumle bād** Ḥaḳ teʿālá'nıñ raḥmeti anlarıñ cemīʿsiniñ rūḥlarına olsun Āmīn **Būḥanīfe būd imām-ı bā-ṣafā** Ol imāmlarıñ birisi imām-ı bāṣafā Ebūḥanīfe ḥażretleri idi kĭ ism-i şerīfleri Nuʿmān ve pederleri Sābit idi Ebūḥanīfe künyesidir evvelinden hemze ḥaẕf olunmuşdur vezn içün bū ebū maʿnāsınadır **Ān sirāc-ı ummetān-ı Muṣṭafā** Ol imām-ı bā-ṣafā Muḥammed Muṣṭafā'nın ümmetleriniñ çerāġıdır ya'nī dīn-i islāma andan şuʿāʿu nūr irişüb şerʿ-i şerīfiñ yolları rūşen oldı ve Ḥabīb-i Ekrem ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem anıñ ḥaḳḳında *sirācu ümmetī* buyurmuşdur ümmet bölük maʿnāsınadır **Bād faẕl-ı Ḥaḳ ḳarīn-i cān-ı ū** [11[a]] Ḥaḳ teʿālá'nıñ faẕlı anıñ cānibine ḳarīn olsun **Şād bād ervāḥ-ı şāgirdān-ı ū** Anıñ şākirdleriniñ ervāḥı Ḥaḳ teʿālá ḥażretleriniñ raḥmeti ile şād olsun **Ṣāḥibeş BūYūsufu'l-ḳāżī şude** Yūsuf-ı ḳażī anıñ muṣāḥibi olmuş idi Murād imām Yūsuf ḥażretleridir **V'ez Muhammed ẕu'l-minen rāżī şude** Ve daḫı imām Muḥammed ḥażretlerinden Ẓü'l-minen rāżī olmuş idi **Şāfiʿī İdrīs u Mālik Bā-Zufer** Ol imāmlardan birisi Şāfiʿīdir ism-i şerīfleri İdrīsdir ve birisi Mālikdir Zufer ile yaʿnī imām Mālik ḥażretleri ile İmām Züfer ḥażretleridir rahimehumallâh **Yāft z'īşān dīn-i Aḥmed zīb u fer** Dīn-i Aḥmed

Ẓū ṣāḥib maʿnāsınadır *Minen* menniñ cemʿidir Nūnuñ teşdīdiyle yaʿnī iḥsān ṣāḥibi dimekdir murād Allâh teʿāládır

Zīşān zi-īşān taḳdīrincedir

Zīb ziynet maʿnāsına ve *ferr* ḳuvvet maʿnāsınadır

Rūḥişān rūh-ı īşān taḳdīrincedir

anlardan zīb u fer buldı ya´nī dīn-i İslām ol imāmlarıñ ittihādları sebebi ile ziynet u ḳuvvet buldı dimek olur Aḥmed-i Ḥanbelī ḥażretleri daḫı ol imāmlardan birisidir lâkin anlara nisbet ile anıñ meẕhebiniñ şüyū´ī olmamaḳ ile ḥażret-i Şeyḫ kitābında ẕikr etmedi dimişler **Rūḥişān der-ṣadr-ı cennet şād bād** Anlarıñ rūḥları ṣadr-ı cennetde şād olsun **Ḳaṣr-ı dīn ez-´ilmişān ābād bād** Dīn ḳaṣrı anlarıñ ´ilminden ābād olsun ya´nī anlarıñ ´ilmleri eşerlerden dīn köşki ma´mūr olsun dimekdir raḥmetullâhi ´aleyhim ecma´īn

Pādişāhā lafẓında olan elif ḥarf-i nidā maḳāmına ḳā`imdir meşelā Ḫüdāyā gibi ey Ḫüdā dimek olur

Bād emr-i ġāyibdir

Der-´Oẕr-i Gunāh Mīgūyed

Pādişāhā curm-i mā-rā der-guẕār Ey pādişāhım bizim günāhımızı ḳo ya´nī ´afv eyle **Mā gunehkārīm u tū āmurz-gār** Biz günahkārlaruz [11[b]] sen yarlıġayıcısın **Tu nikū-kārī vu mā bed-kerde-īm** Sen eyü işlersin ve biz yaramaz işleriz ya´nī yā ilâhī biz dāyimā yaramaz ´ameller ve sū`-i ḥāl üzre olub emr-i şerīfiñe muḫālif işler idüb senin gibi ulu pādişāha ´işyān iderüz ḥālbukī luṭf u kereminden sen bizim cürmümüzi ´afv idüb şucumuzı bağışlarsın dimekdir **Curm-ı bī-pāyān u bī-ḥadd kerde-īm** Ḥadsiz ve nihayetsiz şuçlar işlemişizdir **Sālhā der-fisḳ u ´işyān geşte-īm** Nice yıllar fisḳ u ´isyān içinde olmuşuzdur **Āḫir ez-kerde peşīmān geşte-īm** Āḫir işledügimiz nā-ma´ḳūl u nā-sezā olan fi´llerimize peşīmān olmuşuzdur **Rūz u şeb ender ma´āṣī būde-īm** Gice ve gündüz me´āṣīde olmuşuzdur **Ġāfil ez-*yü`ḫaẕ nevāṣī* būde-īm** *Yu`ḫaẕu bi'n-nevāṣī*[90]den ġāfil olmuşuzdur ya´nī rūz-ı maḥşerde mücrimler sīmālarından bilünüb nāṣiyeleri ṣaçlarınıñ telleri ile ayaḳlarını bend eyleyüb zebānīler cehenneme atsalar gerekdir ḥālbukī biz ol mu`āḫeẕe gününden ġāfil olmuşuz Allâhümme ´āfinā bīḥürmeti ḥabībike Muḥammedin ´aleyhi's-selam ḳavlühü te´ālá

يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي والاقدام فبای الاربکما تکذبان

Yu´refu'l-mucrımūne bi sīmāhum fe yū`ḫaẕu bi'n-nevāṣī ve'l-aḳdām Febi eyyi ālāi rabbikumā tukeẕẕibān[91]ṣadaḳallâhü

---

[90] ***Yu`ḫaẕu bi'n-nevāṣī*** Rahmân sûresi 42. Âyet-i Kerîm'de geçmektedir. "Alınlarından tutulur" manasına gelmektedir.

Dāyimā der-bend-i ´işyān būde-īm Dāyimā ´işyān ķaydında olmuşuzdur **Hem ķarīn-ı nefs u şeyṭān būde-īm** Hem nefs u şeyṭānıñ ķarīni olmuşuzdur ya´nī nefs u şeyṭānıñ [12[a]] emrine muṭī´ olub hevālarına tābi´ olmaķ ile ķurb ḥāṣıl idüb bu ikisine kul olmuşuzdur ḥālbukĭ bunlar bizim ķavī düşmenlerimizdir Ķāle Resūlullâh ṣallallâhu ´aleyhi ve sellem

أَعْدَى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ Ā´dá ´aduvvike nefsüke'lletī beyne cenbeyke[92]

Ṭā´atī ve *sā´atī*de olan yālar vaḥdet içündür

Faḥẕir[fahzer] ve tecenneb **Bī-gunāh negẕeşte ber-mā sā´atī** Bizim üzerimize bir sā´at günāhsız geçmemişdir **Bā-ḥużūr-ı dil ne-kerdīm ṭā´atī** Ḥużūr-ı ķalble bir ṭā´at etmemişizdir ´İbādet ve ṭā´atimiz cem´iyyet-ı ḫāṭır ile olmayub ´işyān perīşānlıġı ile ḫużū´ u ḫuşū´umuz olmadıġı ecilden ke-mā huve ḥaķķahu ķulluķ idememişizdir ḥālbukĭ ḥużūr-ı ķalb olmayınca ´ibādet daḫı maķbūl degildir *Lā ṣalâte illā bi-ḥużūri'l-ķalb*[93] buyurmuşlar fefhem: **Ber-der-āmed bende-i bugrīẖte** Firār etmiş olan ķul ķapuya geldi **Āb-[ı] rūy-ı ḫod be-´işyān rīẖte** ´İşyān sebebi ile yüziniñ şuyını dökmiş ya´nī çok ´işyān etmekle yüzi şuyını yerlere döküb ġāyet-i küstāẖlıġından firār eylemişken yine kendü efendisi ķapusından ġayrı bir cā-yı menāṣ bulmayub yine ´özr-ḫ[v]āhlıķ ve peşīmānlıķ ile ķapusına geldi **Maġfiret dāred umīd ez-luṭf-ı tū** Seniñ luṭfuñdan maġfiret ümīdin ṭutar **Z'ān-kĭ ḫod fermūde`ī lā taķnaṭū** Ol sebebden kĭ sen kelām-ı ķadīmiñde *Lā taķnaṭū*[94] buyurmuşsundur ya´nī ey benim şol ķullarum nefsleriñize uyub ikşār-ı ´işyān ile itlāf-ı māl ve isrāf-ı ´ömr etdiñiz ise de [12[b]] benim raḥmetimden me´yūs olmañız deyü buyur[ur]sun ol sebeb ile senden maġfiret ṭaleb ideriz ķavlühü te´ālá

Gurīḥte ķaçmış ma´nāsınadır Evvelinde bā vezin içün dāḫil olmuşdur

---

[91] Suçlular simalarından tanınır da, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar. O halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz? [Rahmân sûresi 41-42. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

[92] Allahın Elçisi S.A.S (şöyle) dedi: "Düşmanının en düşmanca olanı, yanında bulunan nefsindir. " Hadîs-i Şerîf; Beyhaki'nin Ez-Zühdü'l-Kebir adlı kitabının 354. hadîsi olarak geçmekte olup senedi merfu' olarak Resulullaha ulaşır. Bununla beraber uydurma olmakla da itham olunmuştur.

[93] "Huzuru olmadan kılınan namaz makbul değildir."

[94] Ümit kesmeyin. [Zümer sûresi 53.Âyet-i Kerîmeden nâkıs iktibas]

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ Ḳul yā ´ıbādiyelleẕīne esrefū alá enfusihim lā takneṭū min raḥmetillâhi innallâhe yaġfiru'z-ẕunūbe cemī´â innehu huve'l-ġafūru'r-raḥīm[95]

Raḥmetet lafẓında olan tā`-i şāniye ḫiṭāb içündür

Baḥr-ı elṭāf-ı tu bī-pāyān buved Seniñ elṭāfıñ baḥrı nihāyetsizdir **Nā-umīd ez-raḥmetet şeyṭān buved** Seniñ raḥmetiñden me´yūs olan şeyṭāndır zīrā iblīs-i la´ īnden ġayrı raḥmetden me´yūs kimesne yoḳdur kāfiriñ daḫı īmāna gelmek iḥtimāli vardır **Nefs u şeyṭān zed Kerīmā rāh-ı men** Ey kerīm Allâh nefs daḫı şeyṭān benim yolumı urdı **Raḥmetet bāşed şefā´at-ḫʷāh-ı men** Seniñ raḥmetiñ benim şefā´at-ḫʷāhım olsun ya´nī ilâhī raḥmetiñ şefī´im ola dimekdir **Çeşm dārem k'ez-guneh pākem kunī** Ümīd ṭutarım kī beni günāhdan pāk eyleyesin **Pīş ez-ān k'ender cihān ḫākem kunī** Andan evvel-kī beni cihānda ḫāk eyleyesin ya´nī ölmezden evvel ben ḳuluña tevbe-i naṣūḥ erzāni ḳılub günāhdan pāk eyleyesin dimekdir **Ender ān-dem k'ez-beden cānem berī** Ol dem içinde kī cānımı benden iledirsin ya´nī rūḥumı ḳabż idesin **Ez-cihān bā-nūr-ı īmānem berī** Cihāndan īmān nūrı ile eyledesin ya´nī īmān nūrı ile ḳabż idesin dimekdir

Bu maḥalde *çeşm* ümmīd maʼnāsınadır *Kunī* lafẓında yā ḫiṭāb içündür

Der-nikūhiş-i Nefs-i Emmāre

[13ª] ´**Āḳil ān bāşed kī ū şākir buved** ´Āḳil ol kimse olur kī şākir ola ya´nī her ḥālde şükr idici ola **V'ān-gehī ber-nefs-i ḫod ḳādir buved** Ve andan şoñra kendü nefsi üzre ḳādir ola ya´nī nefs-i emāresini kendüye rām idüb riyażāt u perhīzāt ile muṭma`inneyi daḫı geçüb rāżiyye merżiyye maḳāmına ḳadem baṣub *irci´ī*[96] ḫiṭābına maẓhar düşe Allâhümme yessir **Her kī ḫışm-ı ḫod furū-ḫord ey civān** Ey civān her kim kī kendü ḫışmını yutdu ya´nī ġażaba geldüği vaḳitde nefsiniñ emrine muḫālefet

---

[95] De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[Zümer sûresi 53. Âyet-i Kerîme]

[96] **(ارجعی)** i (Ar.rucû "dönmek'ten emir kipi irci> irci î > "Ey mutmain olan nefis! Razı olmuş ve kendinden razı olunmuş bir halde Rabb'ine dön" âyetinin ilk kelimesi olup çeşitli kullanımlarda "ölüm" anlamına gelir. Bkz. www.kubbealtı.org.tr

Restgār maġfūr maʼnāsınadır

idüb ġażabını defʼ eyledi **Bāşed ū ez-restgārān-ı cihān** Ol kimse cihānıñ ḳurtulmuşlarından oldı ya´nī maḥall-i ġażabda ṣabr u taḥammül etmek ile Ḥaḳ te´ālá'nıñ ġażab u saḫaṭından ḳurtulub raḥmetine lāyıḳ oldı kavlühü te´ālá

وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Ve'l-kāẓımīne'l-ġayẓa ve'l´āfīne´ani'n-nās vallâhu yuḥibbu'l-muḥsinīn[97]

Ān buved eblehterīn-i merdumān Ol kimsedir ḫalḳıñ ziyāde eblehi ġāyet aḥmaḳı **K'ez pey-i nefs u hevā bāşed devān** Kĭ ol kimse nefs u hevā ardınca segirdici ola ya'nī ḳatı ziyād eblehdir şol kimse kĭ gice ve gündüz hevā-yı nefsāniyye ve ārzū-yı ṭab´āniyye ile ´ömrini telef idüb ġaflet ile geçirir

Beyt:
Aç gözüñi ġafleti ḳo zinhār
Hīçe ṣatar ġāfili bu rüzgār

V'ān-gehī pindāred ān tārīk-rāy Ve andan ṣoñra ḳıyās ider ol [13[b]] nā-ma´ḳūl fikirlü kimse **Ḫᵛāhed āmurzīdeneş āḫir Ḫudāy** ´Āḳıbet Ḥaḳ te´ālá anı yarlıġasa gerekdir ya´nī dāyimā nefs u şeyṭāna mütāba´at etmek ile emr-i Ḥaḳḳ'a muḫālefet idüb hevāperest olduġı ḥālde yine Ḥaḳ te´ālá beni yarlıġayub aṣlā ´aẕāb u ´iḳāb etmez deyü ḳıyās etmegin meger Ḥaḳ'dan emīn olur ol ḫod muḥāldir **Gerçĭ dervīşī buved saḫt ey puser** Ey oġul egerçĭ dervīşlik ḳatıdır güçdür **Hem zi-dervīşī ne-bāşed ḫūbter** Hem dervīşlikden ḫūbrek bir nesne yoḳdur ya´nī dervīşlikden laṭīf bir nesne yoḳdur **Her kĭ ū-rā nefs-i serkeş rām şud** Her kime kim serkeş nefs[i] rām oldı **Ez-ḫıredmendān-ı nīkū-nām şud** Ol kimse eyü nām ile añılan´āḳıllardan oldı **Der-riyāżet nefs-ı bed-rā gūş-māl** Riyāżetde yaramaz nefsiñ ḳulaġını bur **Tā ne-yendāzed tu-rā ender vebāl** Tā ol nefsini vebāl içinde atmaya **Her kĭ ḫᵛāhed tā selamet māned ū** Her kim kĭ isterse tā kim selāmet ḳala ya'nī cümle belālardan ḳurtulmış ola **Ez-cemī´-i ḫalḳ rū gerdāned ū** Ol kimse cemī´-i ḫalḳdan yüz döndürüb ´uzlet iḫtiyār eyleye Tā kim *es-selāmetü'l fi´l-vaḥdeti* mūcebince ´amel

[97] Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever. [Âl-i İmrân sûresi 134. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

idüb tezkiye`-i nefs u taṣfiye[-i] ḳalb etmege himmet eyleye zīrā bu ḫalḳ ile ülfet eyleyen kimseler selāmet bulmaḳ ḳābil degildir **Merdumān-rā ser-be-ser der-hᵛāb dān** Bu ḫalḳ-ı ´ālemi dükeli sen uyḫuda bil murād ġafletdir [14ᵃ] **Geşt bīdār ān-kĭ ū reft ez-cihān** Bīdār oldı şol kimse kĭ cihāndan gitdi ya´nī öldi nitekim ḥażret-i ´Alī kerremallâhu vecheh buyurmuşlardır *en-Nāsü niyāmün izâ mâtû intebehû*[98] zīrā bu dünyā hemān bir ḫayāl [u] ḫᵛābdır **Ān-kĭ rencāned tu-rā ´oẕreş pezīr** Ol kimse kĭ seni rencīde etdi sen anın ´öẕrüni ḳabūl eyle **Tā be-yābī maġfiret ber-vey me-gīr** Tā kim maġfiret bulmaḳ ister iseñ anıñ üzerine ṭutmayasın ya´nī bir kimesne kim seni bir ṭarīḳ-ile rencīde etmiş ola ol kimse ṣoñra peşīmān olub tekrār ḥelāllıḳ dilerse ´öẕrüni ḳabūl eyleye fırṣat buldum deyü ol kişiden intiḳām almağa cür`et eyleme ´afv eyle tā kim sen-daḫı sezāvār-ı mağfiret olasın **Ḥaḳ ne-dāred dūst ḫalḳ-āzār-[r]ā** Ḥaḳ te´ālá merdüm-āzār olan kimseyi dost ṭutmaz **Nīst īn ḫaṣlet yekī dindār-rā** Bu ḫaṣlet dīndār olan kimselerden birisinde yoḳdur zīrā bir mü`miniñ ḳalbini rencīde ve perīşān etmek ´arşullâhı yaḳmaḳ gibidir *ḳalbü'l-mü`min ´arşullâh* denilmişdir **Ez-sitem her k'ū dilī-rā rīş kerd** Her kimiñ kim ẓulmünden bir ḳalb mecrūḥ oldı **Ān cerāḥat ber-vucūd-i ḫᵛīş kerd** Ol cerāḥati kendü vücūdına atdı zīrā her ne kim kişi dünyāda ider ol etdügi kendüyedir rūz-ı maḥşerde cezāsın bulsa gerekdir [14ᵇ] **Her kĭ der-bend-i dil-āzārī buved** Her kim kĭ dil-āzārlıḳ ḳaydında oldı ya´nī göñül incitmegi kendüye ´ādet eyledi **Der- úḳūbet kār-ı ū zārī buved** ´Uḳūbetde anıñ işi zārīlıḳ oldı zīrā bu ḫūylu kişi Ḥaḳ te´ālá'nıñ ´uḳūbetine giriftār olub dāyimā zār u efġān içinde olur el-`ıyāẕübillâh **Ey puser ḳaṣd-i dil-āzārī me-kun** Ey oġul dil-āzārlıḳ ḳaṣdın eyleme ya´nī kimsenin ḫāṭırın incitmege ḳaṣd eyleme **Ez-Ḫudāy-ı ḫᵛīş bīzārī me-kun** Kendü efendiñden bīzārlıḳ eyleme zīrā bir kimesne maḫlūḳı rencide etse ḥaḳīḳatde Ḥaḳ te´ālá'dan bīzār olmuş olur neūẕübillâh **Ḫāṭır-ı kes-rā me-rencān ey puser** Kimseniñ ḫāṭırın renclü eyleme ey püser ya´nī ey oġul **V'er-ne ḫordī zaḫm ber-cān ey puser** Yoḫsa kendü cānıñ üzre zaḫm yersin ey oġul **Ger hemī ḫᵛāhī kĭ gerdī mu´teber** Eger ister misin kĭ mu´teber olasın **Nām-ı merdum cuz be-nīkūyī me-ber** Merdümüñ nāmını iyilikden ġayrı ile eyletme ya´nī ḫalḳıñ ardınca ġıybet u mesāvī idüb yaramaz fi´llere mensūb eyleme her kişiyi iyilik ile yād eyle sen-daḫı ḫalḳ arasında mu´teber olasın **Ḳuvvet-i nīḳī ne-dārī bed me-kun**

*Nedārī*de yā ḥiṭāb içündür

*Zārī*de ve *bīzārī*de yā vaḥdet içündür

*Ḫordī*de yā ḫiṭāb içündür

Gerdī beşevī ma´nāsınadır

[98] İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanırlar. [Hz.Ali'nin sözü]

Rev emr-i muḥāṭabdır yüri sen dimekdir

İyilik etmege ḳudretiñ yetişmez ise bāri kemlik ve yaramazlıḳ etme **Ber-vucūd-ı ḫod sitem bī-ḥad me-kun** Kendü vücūdıña ḥadsiz [15ª] ẓulm etme zīrā yaramazlıḳ iden kişi ma´nīde kendü vücūdına ziyāde ẓulm etmiş olur ḳavlühü te´ālá

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ Ve en leyse li'l-insāni illā mā se´á[99]

Rev zebān ez-ġıybet-ı merdum be-bend Yüri dilüñi ḫalḳıñ ġıybetinden baġla ya´nī ġıybet ve mesāvīden lisānıñı ḥıfẓ eyle **Tā ne-bīnī dest u pāy-ı ḫod be-bend** Tā görmeyesin elüñi ve ayaġıñı bend içinde ya´nī ḳıyāmet güninde ol etdügiñ ġıybet ve mesāvī sebebi ile dest u pāyıñı bend ile görmeyesin *Selāmetü'l-insān fī ḥıfẓı'l-lisān* dimişlerdir Ḥaḳ te´ālá ḥażretleri dillerimizi bu maḳūle kelimāt ve kendü ẕikrinden ġayrı nesnelerden ṣaḳlayu bekleyü vire Āmīn **Her kī ez-ġıybet zebāneş beste nīst** Her kimiñ kī lisānı ġıybetden baġlu degildir **Ānçunān kes ez-´uḳūbet reste nīst** Ancılayın kimse ´uḳūbetden ḳurtulmış degildir

Zebāneş de şīn żamīr-i ġāyibdir *Reste* ḳurtulmuş ma´nāsınadır

Deḳ ṭa´n u teşnī´ u ġamz ma´ nāsınadır

Der-fevāyid-i Ḫāmūşī

Ey birāder ger tu hestī Ḥaḳ ṭaleb Ey ḳarındaş eger sende Ḥaḳḳ'ı ṭaleb etmek sevdāsı var-ise **Cuz be-fermān-ı Ḫudā me-g-şāy leb** Ḫüdā'nıñ buyruġı olmaduġı yerde lebini güşāde etme ya´nī Ḥaḳ te´ālá emretdüginden ġayrı nesneyi söyleme mālā ya´nī söylemege meyl etme *ḳuli'l-ḫayr ve illā fe'skut*[100] **Ger ḫaberdārī zi-ḥayy-ı lā-yemūt** Eger ḥayy-ı lā-yemūt teñriden ḫaber ṭutarsañ ya´nī ḫaberiñ var-ise **Ber-dehān-ı ḫod** [15ᵇ] **be-nih muhr-ı sukūt** Kendü dehānıñ üzre sukūt mührini ur **Ey puser pend u naṣīḥat gūş kun** Ey oġul va´ẓ [u] naṣīḥat işidici ol ya´nī naṣīḥat ḳabūl edici ol **Ger necātī bāyedet ḫāmūş kun** Eger sañā necāt gerek ise ḫāmūş ol **Her kirā guftār bisyāreş buved** Her kimiñ kim güftārı çoḳ ola ya´nī sözi çoḳ ola **Dil derūn-ı sīne bīmāreş buved** Ol kişiniñ ḳalbi sīnesinde ḫasta olur *Men keşure*

*Bīmāreş*de olan şīn żamīr-i ġāyibdir sīneye maṣrūfdur *Dil* derūn-ı sīneeş taḳdīrince dir

[99] İnsan için ancak çalıştığı vardır. [Necm sûresi 39. Âyet-i Kerîme]

[100] Resulullâh (Allâh'ın barış ve rahmeti onun üzerine olsun)dedi ki: "Allâh'a ve son gününe iman eden iyi olduğunu söylesin veya sessiz olsun." Bkz. (Kütüb-i Tis'a: Müslim, el-Camiu's-Sahih), Daru Sahnun, Çağrı yay., İstanbul 1992)

kelāmuhu keşure melāmuhu[101] **´Āḳılān-rā pīşe ḫāmūşī buved** ´Āḳil olanlarıñ ´ādeti ḫāmūşluḳdur **Pīşe`-i cāhil ferāmūşī buved** Cāhiliñ işi ḫāmūşlıġı ferāmūş idüb keşret-i kelāmı kendüye iş etmekdir **Ḫāmūşī ez-kiẕb u ġıybet vācibest** Kiẕb u ġıybetden ḫāmūş olmaḳ vācibdir **Eblehest ān-k'ū be-guften rāġıbest** Eblehdir ol kimse kĭ ġıybet söylemege ve kiẕb söylemege rāġıbdır **Ey birāder cuz şenā-yı Ḥaḳ me-gūy** Ey ḳarındaş Ḥaḳ te´ālá'nıñ şenāsından ġayrı söz söyleme **Ḳavl-ı Ḥaḳ-rā ez-berāy deḳ me-gūy** Ḥaḳ sözi deḳ için söyleme ya´nī kimseye ṭa´n u teşnī´ u ġamz içün söyleme Allâh rızası içün söyle dimek olur **Her kĭ der-bend-i ´ibāret mī-şeved** Her kim kĭ ´ibāret ḳaydında oldı [16[a]] ya´nī kendüyi ḫalḳa begendirmek içün ẓarāfet ile ´ibāret murād eylese **Her çĭ dāred cumle ġāret mīşeved** Her ne ṭutarsa cümle ġāret ve yaġmā etdirmiş olur zīrā ol kişi ẓāhir-i ḥālde kendüyi ma´rifet ehli ḳıyās idüb ḫalḳa ıẓhār-ı belāġat etmek ile bāṭınında olan āşār-ı a´māl-i ḥasene`i daḫı żayi´ ider dimekdir **Dil zi-pur guften be-mīred der-beden** Çoḳ söylemekden beden içinde göñül ölür **Gerçĭ guftāreş buved durr-ı ´Aden** Egerçĭ ol kimseniñ güftār[ı] dürr-i ´Aden ise de **V'ān-kĭ sa´y ender feṣāḥat mīkuned** Ol kişi kim feṣāḥata sa´y ider **Çehre-i dil-rā cerāḥat mīkuned** Ol kimesne göñli yüzini mecrūḥ ider **Rev zeban-rā der-dehān meḥbūs dār** Yüri var lisānıñı aġzıñ içinde maḥbūs ṭut **V'ez ḫalāyıḳ ḫʷīş-rā me´yūs dār** Ve daḫı ḫalāyıḳdan kendüñi me´yūs ṭut ya´nī ḫalḳ-ı ´ālemden ḳaṭ´-ı ümmīd u ´alāḳa idüb Ḥaḳḳ'a tevekkül etmekle bī-ma´ná sözleri terk idüb ḫāmūş ol **Her kĭ ū ber-´ayb-ı ḫod bīnā şeved** Her şol kimse kim kendü ´aybını görüci oldı **Rūḥ-ı ū-rā ḳuvvetī peydā şeved** Anıñ rūḥına bir ḳuvvet peydā olur ya´nī şol kişi kim kendü ´aybı ile [16[b]] muḳayyed olub aşlā sāirleriñ ´aybı ile taḳayyüd etmese Ḥaḳ te´ālá luṭf u kereminden ol kimseniñ rūḥuna ḳuvvet virür ol sebeb ile ´ibādete ḥarīṣ olub rūz u şeb tevḥīd-i Bārī ile derūnı pürnūr olub ve ārzū-yı dīdār-ı Ḫüdāyla gözleri giryān ve cigeri büryān vālih u ḥayrān olur Allâhu te´ālá ḳullarına bu mertebeyi naṣīb eyleye Āmīn yā Mu`īn

Me`yūs[dāş ten] ümīdi ḳaṭ´ etmiş olmaḳ

´"Adn dālıñ sukūnı ile cennet ma´nāsınadır vezin içün dāllıñ fetḥasıyla oḳunur Ve ba´żılar vilāyet ismidir dimişler Bir şehrdir kĭ incüsi ġāyet laṭīf u ẕī ḳıymet olurmuş İkisi daḫı vechdir

Bīnā görüci ma´nāsınadır

[101] "Kim konuşmasını artırırsa hüznünü de artırır."

Der-ṣıfat-ı Ehl-i Īmān Mīgūyed

Īmānet de tā ḫiṭāb içündür

*Dārī*de yā ḫiṭāb içündür

Her kī bāşed ehl-i īmān ey ´azīz Ey ´izzetlü kimse her kim kī īmān ehli ola **Pāk dāred çār çīz ez-çār çīz** Dört nesneyi dört nesneden pāk ṭutar **Ez-ḥased evvel çu dil-rā pāk dār** Ol dördüñ birisi budur kī evvelā ḳalbuñi ḥasedden pāk ṭutasın birisi budur **Ḫ^vīşten-rā ba´d-eẕ-ān mu`min şumār** Andanṣoñra kendüñi mü`min ṣay zīrā mādāmkī derūnuñı ḥasedden pāk etmeyince bikemālihi mü`min olamazsın **Pāk dār ez-kiẕb u ez-ġıybet zebān** Dilüñi kiẕb u ġıybetden pāk ṭut **Tā kī īmānet ne-yufted der-ziyān** Tā kī seniñ īmānıñ ziyana düşmeye zīrā seyyid-i ´ālem ḥażretleri *el-kezzābu lā-ummetī* buyurmuşlardır: *Ne´ūzübillâh min zālike* **Pāk eger dārī ´amel-rā ez-riyā** Eger´amelüñi riyādan pāk ṭutarsañ **Şem´-i īmān-i tu-rā bāşed żiyā** Seniñ īmānıñ şem´i żiyālanur [17[a]] ya´nī eger a´māliñde riyā olmayub ´ibādetiñ iḫlāṣ üzre olursa īmānıñ çırāġı münevver olur dimekdir **Çūn şikem-rā pāk dārī ez-ḥarām** Çünkim ḳarnuñı ḥarāmdan pāk ṭutasın **Merd-i īmāndār bāşī ve's-selām** Īmān ṭutucı merd olursın vesselām ya´nī eger ḥarām loḳmadan ḳarnuñı pāk ṭutub ictināb olursañ mü`min-i kāmil olmuş olursın zīrā *żiyā'u'l-ḳalbi min ekli'l-ḥelāl*[102] **Her kī dāred īn ṣıfat bāşed şerīf** Her kim bu ṣıfatları ṭutarsa şerīf olur **Ver ne-dāred dāred īmān-ıża´īf** Ve eger bir kimse bu ṣıfatlar ile mevṣūf degilse ol kimseniñ īmānıża´īfdir dimek olur **Her kī bāṭın ez-ḥarāmeş pāk nīst** Her kimiñ kī bāṭını ḥarāmdan pāk degildir **Rūḥ-ı ū-rā reh suy-ı eflāk nīst** Ol kişinin rūḥı eflāk cānibine gitmege yol yoḳdur ya´nī ´ālem-i ´ulvīye gitmek muḥāldir Ḥaḳ te´ālá'dan aña feyż yoḳdur dimek olur **Çūn ne-bāşed pāk e´māl ez-riyā** Çünkī ´ameller riyādan pāk olmaya **Hest bī-ḥāṣıl çu naḳş-ı būriyā** Naḳş-ı būriyā gibi ol ´ameller ḥāṣıldır zīrā riyā ile olan ´amel āḫiretde hīç şey degildir dimek olur **Her kirā ender´amel iḫlāṣ nīst** Her kimiñ kī [17[b]] ´amelde iḫlāṣı yoḳdur **Der-cihān ez-bendegān-ı ḫāṣ nīst** Cihānda Ḥaḳ te´ālá'nıñ ḫāṣ ḳullarından degildir **Her kī kāreş ez-berāy-ı Ḥaḳ buved** Her kimiñ kī kārı Allâh rıżāsı içün oldı ise **Kār-ı ū peyveste bā-revnaḳ buved** Ol kişiniñ işi dāyimā revnaḳ ile olur ya´nī her işi dāyimā Allâh ḳatında maḳbūldur dimek olur Ḥaḳ

---

[102] "Sağlam, temiz kalp helal para kazananındır."

te´ālá cümle a´māllimüzi riyadan ṣaḳlayub ḫulūṣ-ı ḳalb ile ´ibādātından ayırmaya biminnetihi

Der-beyān-ı Ān kĭ Pādişāhān-rā Ziyān Dāred

Çār ḫaṣlet ey birāder der-cihān Ey ḳarındaş cihānda dört ḫaṣlet vardır **Pādişāhān-rā hemī dāred ziyān** Ol dört ḫaṣlet pādişāhlara ziyān ider **Pādişeh çūn ber-melā ḫandān şeved** Pādişah çün kim ḫalḳ içinde ḫandān ola **Bī-gümān der-heybeteş noḳṣān şeved** Şübhesiz ol pādişāhıñ heybetine noḳṣān olur zīrā pādişāh olan kimesne keşret-i ḫalḳ içinde ḫande eylemek `ırż u şevketine noḳṣāndır birisi budur **Bāz ṣoḥbet dāşten bā her faḳīr** Giru her faḳīr u gedā-ile muṣāḥib olub ülfet etmek **Pādişāhān-rā hemī dāred ḥaḳīr** Pādişāhları ḥaḳīr ṭutar ya´nī ḥaḳīr u gedālar ile muṣāḥabet [18[a]] etmek pādişāhlarıñ ḫ[v]ārlıġına sebebdir ikincisi budur **Bā-zenān bisyār eger ḫalvet kuned** ´Avretler ile eger çoḳ ülfet ve ḫalvet ide **Ḫ[v]īşten-rā şāh bī-ḥurmet kuned** Şāh kendüyi ḥürmetsiz ider zīrā ´avretler ile tenhā çoḳ oturmaḳ pādişāhlarıñ[103] ḥürmetine noḳṣān ider üçüncisi budur **Her kirā ferr-ı cihāndārī buved** Her kimiñ kĭ cihānda pādişāhlıḳ ḳuvveti vardır **Meyl-i ū sūy-i kem-āzārī buved** Anıñ kem-āzārlıḳ cānibine meyli vard[ır] Şol pādişāh kim mülki dāyim olub salṭanatda ḳuvvet isterse ẓulmı terk idüb merdüm-nevāzlıḳ ṭarafına meyl ider zīrā ẓulm u merdum-āzārlıḳ pādişāhlarıñ ḳuvvet u nuṣretlerine noḳṣān ider dördünci ḫaṣlet budur ´**Adl bāyed pādişāhān-rā vu dād** Pādişāhlara ´adl u dād gerekdir **Tā zĭ´-adleş ´ālemī gerdend şād** Tā kim ´ālem ḫalḳı anıñ ´adl u dādından şād u āsūde olalar **Ger kuned āheng-i ẓulmī pādişāh** Eger pādişāh bir ẓulme ḳaṣd eylese **Sūd ne-k'ned merd-rā ḫayl u sipāh** Ḫāyl u sipāh ol pādişāha fāyide etmez **Çūnkĭ ´ādil bāşed u ferruḫ-liḳā** Çünkĭ ´ādil ola ve liḳāsı mübārek ola ya´nī güleryüzlü ola **Bāşed ender memleket ū-rā beḳā** Memleket içinde ol padişaha [18[b]] beḳā olur ya´nī ´ömri olduḳca salṭanatına zeval gelmez dimekdir **Çūn kuned sulṭān kerem bā-leşkerī** Çünkĭ pādişāh leşkere mensūb olanlara kerem üzre ola **Behr-ı ū bāzend şad cān u serī** Ol pādişāhdan ötüri yüz cānları daḫı var ise fedā iderler zīrā *żiyā'u'l-ḳalbi min ekli'l-ḥelāl* dimişlerdir Ḥaḳ te´ālá ḥażretleri zamānemiz pādişāhı sulṭān

*Leşkerī*de yā nisbet içündür

Ferr lafẓı rānıñ teşdīdiyle ḳuvvet u devlet ma´nāsınadır

Āheng ḳaṣd ma´nāsınadır

[103] **یا شاهلرک** (metin)

Murād Ḫān ḥażretlerini daḫı ḫalledāllâhu ḫilāfetühü ve ebbede salṭanatühü kerem u iḥsān ṣıfatları ile mevṣūf eyleye Āmīn

*Buzurgī*de yā maṣdariyyedir

Temīz irġān ma´nāsınadır

Der-Beyān-ı Mūcib-i Buzurgī Mīgūyed

Çār çīz āmed buzurgī-rā delīl Dört nesne ululuġa delīl oldı **Her kī ū dāred buved merd-i aṣīl** Her kim kī ol dört ḫaṣleti ṭutar ise ol kimse merd-i aṣīldir **´İlm-rā i´zāz kerden bī-ḥesāb** ´İlme ziyāde ve ḥesābsız ´izzet ü ikrām eylemek bir delīl budur **Ḫalḳ-rā dāden cevāb-i bā-ṣavāb** Ḫalḳa ṣavāb ve luṭfla cevāb virmek ikinci delīl budur **Her kī dāred dāniş u ´aḳl u temīz** Her kimüñ kī ´ilmi ve ´aḳl-ı temīzi vardır **Ehl-i ´aḳl u ´ilm-rā dāred ´azīz** Ehl-i ´ilm ve ehl-i ´aḳl olanları ´azīz u şerīf ṭutar üçünci delīl budur zīrā´uḳalāya ve ´ulemāya ´izzet etmek vācibdir Ḥażret-i risālet-penāh ṣallallâhü [19[a]] ´aleyhi ve sellem *´ulemā`u ummetī ke enbiyā`i Benī İsrā``īl* **Ey birāder ger ḫıreddārī temām** Ey ḳardeş eger ´aḳl-ı [/´aḳlı] tamam ṭutarsañ ya'nī ´aḳl-ı tamāmıñ var ise **Nerm u şīrīn gūy bā-merdum kelām** Ḫalḳa sözi nerm u şīrīn söyle ya´nī rıfḳ-ile ve ṭatlu söyle **Her kī bāşed turş-rūy [u] telḫ-gūy** Her kim kī ekşi yüzlü ve acı sözlü ola **Dūstān ez-vey be-gerdānend rūy** Dostlar ondan yüz döndürürler **Her kī ez-duşmen ne-bāşed ber-ḥaẕer** Her kim kī düşmenden ḥaẕer üzre olmaya **´Āḳıbet bīned ez'ū renc u żarar** ´Āḳıbet ol kişi ol düşmenden żarar görür **Der-civār-ı ḫod ´adū-rā reh me-dih** Kendü civārıñda ´adūya yol virme ya´nī yaḳınıña getürme **Ez-berāy-i ān-kī duşmen dūr bih** Ol sebebden kī düşmen senden ıraḳ olmaḳ yegdir **Bā-muḥibbān bāş dāyim hem-nişīn** Dāyim düşmanlar ile bile oturucı ol **Tā tevānī rūy-ı a´dā-rā me-bīn** Tā ḳādir iseñ düşmenleriñ yüzini görme **Der-miyān-ı dūstān mesrūr bāş** Dostlar arasında mesrūr ol **Ger ḫıred dārī zi-duşmen dūr bāş** Eger ´aḳıl ṭutarsañ ya´nī aḳlıñ var-ise düşmenden ıraḳ ol **Ey puser tedbir-i rāh-rā tūşe kun** Ey oġul yol azuġınıñ tedārikine meşġūl ol [19[b]] **Pes ḥadīṯ-i īn u ān yek güşe kun** Pes anıñ ve bunun ḫaberlerini bir köşeye ḳo ya´nī bir köşede ´ibādet-i Ḥaḳḳ'a müdāvemet ile şunı şöyle ve bunu böyle eyle denilerek ḫaberlerine ḳulaḳ urub aldanma ´Āḳıbet bir gün bu fenā mülki terk idüb bi'ż-żarūrī dār-ı beḳāya rıḥlet etseñ gerekdir göc tedarikinde olub āḫiret yollarınıñ ẕaḫīresini peydā etmege

muḳayyed olmaḳ gereksin dimekdir Ḥaḳ te´ālá cümlemüzi ġafletden bīdār eyleye bimennihi ve keremihi

Ḳurb yaḳınlıgdır

Der-Beyān Çār Çīzī-kĭ Bā-Ḫaṭarest

Çār çīzest ey birāder der-ḫaṭar Dört nesne vardır ey ḳarındaş ḫaṭarludır **Tā tevānī bāş ez-īnhā ber-ḥaẕer** Tā ḳādir iseñ bu dört nesneden ḥaẕer üzre ol **Raġbet-i dunyā vu ṣohbet bā-zenān** Dünyāya raġbet ve ´avretlere raġbet eylemek ve anlar ile muṣāḥib olmaḳ ġāyet ḫaṭarludur **Ḳurbet-i sulṭān u ulfet bā-bedān** Sulṭāna yaḳīn olmaḳ ve yaramazlar ile ülfet eylemek bu ikisi daḫı ḫaṭarludur **Ḳurb-ı sulṭān āteş-i sūzān buved** Sulṭānıñ ḳurbı yaḳıcı ateşdir **Bā-bedān ulfet helāk-i cān buved** Yaramazlar ile ülfet eylemek helāk-ı cāndur ya´nī cānını helak etmekdir dimek olur **Zehr dāred der-derūn dunyā çu mār** Dünyā derūnunda yılan gibi zehr ṭutar **Gerçĭ bīnī ẓāhireş neḳş [u] nigār** Gerçĭ anıñ ẓāhirini naḳışlu görürsin [20ª] ya´nī ẓāhirde saña ḳatı ziynetlü ve münaḳḳaş görünür ammā derūnunda zehri vardır *Ḥubbu'd-dünyā re`si kulli ḫaṭī`et*[in104] mūcibince dünyāya muḥabbet eylemek cümle ḫaṭālarıñ başıdır ve żarar-ı maḥżdır ḥaẕer gerekdir **Mī-numāyed ḫūb u zībā der-naẕar** Ẓāhirā naẕarda ḫūb u zībā görünür **Līk ez-zehreş buved cān-rā ḫaṭar** Ammā anıñ zehrinden cāna ḫaṭar vardır **Zehr-ı īn mār-ı munaḳḳaş ḳātilest** Bu münakḳaş yılanıñ zehri ḳātildir öldürücidir **Bāşed ez-vey dūr her k'ū ´aḳılest** Her kim kĭ ´āḳıldır andan [ol] ıraḳ olmaḳ gerekdir **Hemçu ṭıflān munkir ender surḫ u zerd** Oġlancıḳlar gibi ṣaruya ve ḳızıla aldanub naẕar eyleme **Çūn zenān maġrūr-ı reng u bū me-gerd** ´Avretler gibi renge ve rāyiḥaya aldanma ya´nī ālāyiş-i dünyāya mağrur olub āḫirete yarar ámelleri terk ü ihmāl etmeyesin dimek olur **Zāl-ı dunyā çūn ´arūs ārāste-est** Ḳoca ḳarı dünyā gelin gibi bezenmişdir **Her du rūzī şūy-i dīger ḫᵛāste-est** Her iki günde bir ġayrı ere varsa gerekdir ya´nī bu dünyā kimseye vefādārlıḳ etmemişdir dimek olur **Muḳbil ān merdī-kĭ şud z'īn cift ṭāḳ** Muḳbil ol kimsedir kĭ bu ciftden ṭāḳ oldı ya´ nī dünya ile cift olmadı ya´nī maḳbūl şol kimsedür kĭ bu dünyāyı terk etdi [20ᵇ] **Puşt ber-vey kerd u dādeş se ṭalāḳ** Aña arḳa dönüb üç ṭalāḳ virdi ya´nī meyl u muḥabbet etmeyüb ḳabūl eylemedi dimek olur **Leb be-pīş-i şūy**

[104] "Kim ki dünyayı gereğinden çok severse çokça hataya düşer."

Puşt arḳa ma´ nāsınadır

ṭāḳ tek ma´nāsınadır kĭ yalnız dimekdir

Aṣl-ı pāk āmed
delīl-i nīk-baḫt
Pāk aṣıllu olmaḳ nīk-bahtlüge delīldir

ḫandān mīkuned Er öñünde dudaġını ḫandān ider ya'nī gülüb ´arż-ı muḥabbet ider **Pes helāk ez-zaḫm-ı dendān mīkuned** Soñra diş zaḫmeti ile helāk ider ya´nī bu ´acūze dünya ġāyet mekkāreliġinden er öñünde güler yüz gösterüb ıẓhār-ı muḥabbet ider soñra dişleri ile ışırub şöyle zaḫmdār ider kĭ helāk ider dimek olur vesselām

*Rūzī*de yā maṣdariyyedir

Der-Beyān-ı Nīk-baḫtī Mīgūyed

*Bī-aṣlī*de yā maṣdariyyedir

Şud delil-i nīk-baḫtī çār çīz Nīk-baḫtlıġa dört nesne delīl oldı **Her kĭ īn çāreş buved bāşed ´azīz** Her kimde kim bu dört nesne olsa ol kimse ´azīz olur **Nīst bī-aṣlī sezā-yı tāc u taḫt** Aṣılsızlıḳ tāc u devletiñ ve taḫtıñ lāyıḳı degildir dimek olur[105] **Nīk-baḫtān-rā buved re`y-i ṣevāb** Nīk-baḫtlarıñ re`yi ve fikri ṣevābdır aṣlā ḫaṭā etmezler ve nā-ma´ḳūl işleri yoḳdur **Ān-kĭ bed-re`yest buved ender ´aẕāb** Ol kimse kĭ bed-re`ydir yaramaz fikirlüdür ancılayın kimse ´aẕāb içinde olur **Her kĭ īmen ez-´aẕāb-ı Ḥaḳ buved** Her kim kĭ Ḥaḳ te´ālá'nıñ ´aẕābından emīn oldı ise [21ª] **Nīst mu`min kāfir-ı muṭlaḳ buved** Ol kimse mü`min degildir kāfir-i muṭlaḳdır ya´nī Ḥaḳ te´ālá baña ´aẕāb etmez deyü i´tiḳād üzre olub ḫavf üzre olmazsa kāfir olur zīrā emn küfürdür **´Omr-ı dunyā penc rūzī bīş nīst** Dünyānıñ ´ömri beş günden ziyāde degildir zīrā beḳāsı yoḳdur **Ġāfilest ān-kes kĭ pīş-endīş nīst** Ġāfildir şol kimse kĭ ilerüsin fikr idici degildir **Terk-i leẕẕāt-ı cihān bāyed girift** Cihān leẕẕetlerini terk eylemek gerekdir **Dāmen-i ṣāḥib-dilān bāyed girift** Ṣāḥib dilleriñ dāmenin ṭutmaḳ gerekdir ya'nī bu fānī cihānı terk eyleyüb bir mürşidiñ etegin ṭutmaḳ gerek **Der-pey-i leẕẕāt-ı nefsānī me-bāş** Leẕẕāt-ı nefsānī ardınca olma ya´nī hevā-yı nefse tābi´ olma **Dūstdār-ı ´ālem-i fānī me-bāş** Fānī ´ālemi dost ṭutucı olma ya´nī dünyāya muḥabbet eyleme zīrā cemī´[-i] ḫaṭālarıñ başı dünyāyı sevmekdir **Nīst ḥāṣıl renc-i dunyā burdenet** Dünyānıñ belāsın çekmeden nesne ḥāṣıl degildir **´Āḳıbet çūn mī-be-bāyed murdenet** ´Āḳıbet çün ölseñ gerekdir

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ Küllü nefsin ẕā'iḳatü'l-mevt[106]

[105] Müellif şerh ettiği beytin ilk mısrasını **اصل پاک آمد دلیل نیکبهت** almamış bu karışıklık şerh ettiği mısranın Türkçe tercümesine de yansımıştır.
[106] Her canlı ölümü tadacaktır. [Ankebût sûresi 57. Âyet-i Kerîme]]

*Nefsek*de olan kāf-ı ´Arabī taşġīr-i taḥḳīrīdir Ḫiṭāb içün daḫı olmaḳ cā`izdir vezin içün iḫtiyār olunmuşdur

Mer lafzı bu maḥalde te`kīd içündür

Bu taḳdīrce çünkĭ mevt muḳarrer olıcaḳ yā bu dünyānıñ zaḥmet u meşaḳḳatini çekmeden saña ne ḥāṣıl olur dimekdir **Ez-tenet çūn cān revān ḫᵛāhed şuden** Çün kim [21ᵇ] seniñ bedeniñden cān gitse gerekdir **Ḫāket ender ustuḫᵛān ḫᵛāhed şuden** Seniñ üstüḫᵛānıñ içre ṭobraḳ ṭolsa gerekdir **Mer tu-rā ez-dāden-i cān çāre nīst** Cān virmekden ḫülāṣa saña elbette çāre yoḳdur ya´nī ölüme çāreñ yoḳdur **Rāhzen cuz nefsek-i emmāre nīst** Seniñ rāhzeniñ nefs-i emmāreñden ġayrı degildir ya´nī seni vuṣūl ilallâh'dan men´ idici ve ´ālem-i ḳudse giden rāhıñı sedd idici nefsiñdir ġayrı degildir dimek olur

*Īmenī*de yā maṣdar içündür

*Mī-tevāneş*de olan şīn żamīr-i ġāyibdir *″āfiyet*e rāci´dir

Der-beyān-ı ´Āfiyet u Mūcib-i Ān Mīgūyed

´Āfiyet-rā ger be-ḫᵛāhī ey ´azīz Eger ´āfiyet istersen ey ´azīz **Mī-tevāneş yāften der-çār çīz** Anı dört nesnede bulmaḳ ḳābildir **Īmenī vu ni´met ender ḫānedān** Emīnlik biri budur ve ḫānedānında ni´met olmaḳ ´āfiyete sebeb olan dört nesneniñ biri budur **Tendurustī vu ferāgat ba´d-ez-ān** Tendürüst olmaḳdır ve andan-ṣoñra ṣāḥib-i ´uzlet olub cihāndan fāriġ olmaḳ işbu dört nesnelü dünyāda ´āfiyet ve ḥużūra sebeb ve bā´iṣdir dimek olur **Çūnkĭ bā-ni´met emānī bāşedet** Çünkĭ saña ni´met ile āmīn'lik ola **´Āfiyet-rā z'ān nişānī bāşedet** ´Āfiyet üzre olduġıña ol saña nişāndır dimekdir ya´nī ol ni´met ve emān seniñ ´āfiyetüñe ´alāmetdir dimek olur [22ª] **Bā-dil-i fāriġ çu bāşī tendurust** Ferāġ-ı ḳalb ile çünkĭ tendürüst olan **Dīger ez-dunyā ne-bāşed hīç cust** Bir daḫı dünyādan hīç nesne ṭaleb etmemek gereksin dāyimā Ḥaḳ te´ālá'ya şükür etmek gereksin zīrā ṣıḥḥat-i beden ile ´āfiyet üzre olduġuñ saña besdir ziyade ṭaleb eyleme dimek olur **Ber-me-yāver tā tevānī kām-ı nefs** Tā ḳādir olduḳca nefs[e] murādını virme perhīz eyle **Tā ne-yuftī ey puser der-dām-ı nefs** Tā kim ey oġıl nefsiñ dāmına düşmeyesin **Zīr-i pāy āver hevā-yı nefs-rā** Ārzū-yı nefsi ayaġıñ altına getür ya´nī murād-ı nefse heves etme **Kem bedū deh behrehā-yı nefs-rā** Ve ol nefse müte´alliḳ olan behreleri az vir ya´nī murādını virme dimek olur **Nefs u şeyṭān mī-berend ez-rah tu-rā** Nefs u şeyṭān seni yoldan aldır[ır]lar **Tā be-yendāzend ender çeh tu-rā** Tā kim seni anlar ḳuyu içine atarlar ya´nī nefs u şeyṭān rāh-ı müstaḳīmden seni iżlāl etmekle çāha atarlar dimek olur Ḥafaẓanallâh ve iyyāküm **Nefs-rā ser kūb u dāyim ḫᵛār dār** Nefsiñ başını ur ve dāyim ḫᵛār ṭut **Tā**

*Bāşī*de yā ḫiṭāb içündür

*Tevānī*de yā ḫiṭāb içündür

Deh emr-i muḫāṭab dır

*Tendurustī*de daḫı maṣdar içündür

Ḥalḳ ḥā`-i mühmeleniñ feṯḥiyle boğaz ma´nāsınadır

Mesāz lafẓında olan mīm nehy-i muḫāṭabdır

*Nīstī*de yā ḫiṭāb içündür

tevānī dūreş ez-murdār dār Tā ḳādir olduġıñ ḳadar anı murdārdan ıraḳ ṭut ya´nī tāziyāne-i zühd ü taḳvā ile nefsiñ başını ur ve ḳudretiñ olduḳca diḳḳat idüb ḥarām olan eşyādan ıraḳ ṭut [22^{b}] dimek olur **Nefs-i bed-rā her kĭ sīreş mīkuned** Yaramaz nefsi her kim kĭ ṭoḳ ider ya´nī ṭoḳ ṭutar **Der-guneh kerden dilīreş mīkuned** Günāh etmekde ol kimse nefsi bahādır etmiş olur zīrā nefs-i emmāre ṭoḳ olduḳca günāh etmege ziyāde ḥarīṣ olur ve ḳuvvet bulur **Ḥalḳ-ı ḫod-rā dūr dār ez-her-meze** Kendü boġazuñı her mezeden ıraḳ ṭut her ṭa´āmıñ leẕẕetine māyil olub boġazuña ḳoyma ḥarām u ḥelālini fikreyle **Tā ne-yuftī der-belā vu der-beze** Tā kim belaya ve günāha düşmeyesin **Z’āb u nān tā leb şikem-rā pur me-sāz** Āb u nāndan şikemiñi pür etme **Hem-çu ḥayvān behr-i ḫod āḫur me-sāz** Ḥayvān [gibi] kendiñ[e] aḫūr düzme ya´nī ḥayvān gibi ekl ü şurb u ḫāb ile muḳayyed olub´ibādāt u ṭā´atı terk eyleme dimek olur **Rūz kem ḫ^{v}ār gerçĭ ṣā`im nīstī** Egerçĭ ṣā`im degilsin bāri gündüz az yi **Pur me-ḫ^{v}ar āḫir behāyim nīstī** Şikemiñ pür olınca yeme āḫir behāyim degilsin ya'nī ṣıġır degilsin imdi çoḳ yeme dimek olur

Sīr tok maʼnāsına dır

Gūr ḳabir ma´nāsınadır

Der-Beyān-ı Kem Ḫ^{v}ārden-[u] Kem Ḫuften

Ey kĭ der-ḫ^{v}ābī heme şeb tā be-rūz Ey ṣol kimse kĭ bütün gice tā ṣabāḥ olınca [-ya kadar] uyḳu içindesin **Behr-i gūr-i ḫod çerāġī ber furūz** Kendü ḳabriñ içün bir çerāġ aydınlatdır ya´nī ġafletden bīdār olub giceler içinde [23^{a}] ´ibādet etmekle ḳabriñe nūr ḥāṣıl eyle dimek olur **Ḫ^{v}āb u ḫ^{v}ār[107] cuz pīşe-i en´ām nīst** Yemek ve uyumak ḥayvāndan ġayrı kimseniñ işi degildir **Ḫuftegān-rā behre z’īn in´ām nīst** Uyḳu içinde olanlara bu ´ibādet nūrınıñ in´āmından naṣīb yoḳdur **Ey puser bisyār ḫ^{v}āhī ḫuft ḫīz** Ey oġıl çoḳ uyusañ gerekdir ḳalḳ **Ger ḫaberdārī zi-ḫod bī-guft ḫīz** Eger kendiñden ḫaberdār iseñ dimeden ḳalḳ ya´nī saña bir gün dünyādan ḳalḳub git dirler imdi ġaflet uyḫusundan uyanub ´ibādete meşġūl ol zīrā ölsen gerekdir Göç maḥallinde ġāfil bulunursañ ḥāl müşkil olur dimekdir **Dil derīn dunyā-yı dūn besten ḫaṭāst** Bu dünyā-yı dūna göñül bağlamaḳ ḫaṭādır **Dāmen ez-vey ger tu der-çīnī revāst** Eger sen ol dünyā-yı deniden etegüñi divşüresin revādur ya´nī terk idüb bir köşede ẕikrullâha meşġūl olasın evlāsı budur dimek olur **Ez-çĭ bendī dil be-**

İn´ām ḥayvān ma´ nāsınadır

*Çīnī*de yā ḫiṭāb içündür

[107] Şârihin خوار olarak aldığı kelime Pendnâme’de خور olarak geçmektedir.

Bāṭınet lafẓında t*ā* ḫiṭāb içündür

Jinde zā`-i ´ acmīniñ fetḥiyle yamalu ḫırḳa ma´nāsınadır

dunyā-yı denī Bu denī dünyaya neden ya´nī ne sebebden göñül bağladıñ **Çūn ne`ī cāvīd der-vey būdenī** Çünkĭ bunda ebedī olmaḳlığıñ mümkün degildir **Ẓāhir-i ḫod-rā me-yārā ey faḳīr** Kendü ẓāhiriñi bezeyüb ziynet eyleme ey faḳīr **Tā çū bedrī bāṭınet gerded munīr** [23[b]] Tā bu bedr olmış ay gibi bāṭınıñ münīr ola ya´nī nūrlana **Ṭālib-i her ṣūret-i zībā me-bāş** Her ṣūret-i zībānıñ ṭālibi olma **Der-hevā-yı aṭlas u dībā me-bāş** Dībā ve aṭlas hevesinde olma **Ez-hevā bugẕer Ḫudā-rā bende şev** Hevādan geç Ḫüdā'ya ḳul ol **Zindegī mī-bāyedet der-jende şev** Eger saña zindelik gerek ise jende içinde ol yamalu ḫırḳa içinde ol **Ḫırḳa-i peşmīne-rā ber-dūş kun** Yüñden olmış ḫırḳayı egnüñe al ya'nī arḳaña giy **Şerbetī ez-nā-murādī nūş kun** Nāmurādlıḳdan bir şerbet nūş eyle ya´nī dünyā murādlarını terk eyle dimek olur **Ey kĭ der-ber mīkeşī peşmīne-rā** Ey kimse kĭ arḳaña yüñden ḫırḳa giymişsin **Pāk sāz ez-kibr evvel sīne-rā** Evvelā sīneñi kibirden pāk eyle ya´nī mütekebbir olma **Ger hemī ḫᵛāhī naşīb-i āḫiret** Āḫiret naşībini eger isterseñ **Rev be-der kun cāmehā-yi fāḫiret** Yüri var üzeriñde olan fāḫir libāsları çıḳar ya´nī ḥarīr koyub tefāḫür etme dimek olur

Peşmīne yünden olan ḫırḳadır

Ber bunda egin ma´nāsına ya´nī Türkide çigin dirler murād arḳaya giymek dir

*Fāḫiret*de tā ḫiṭāb içündür

Men lebise'l-ḥarīre fi'd-dünyā lem yelbishu [fī] 'l-āḫire[108]

Bī-tekelluf bāş u ārāyiş me-cūy Tekellüfsüz ol ve ārāyiş ṭaleb eyleme **Terk-i rāḥet gīr u āsāyiş me-cūy** Rāḥatı terk eyle ve āsāyiş ṭaleb eyleme ya´nī dünyānıñ rāḥatını ve dünyā şefāsını [24[a]] terk idüb ārāyişine maġrūr olma kĭ kendüñe zaḥmet virirsin hīç vefāsı yoḳdur fānīdir emān āḫiret ´amellerine muḳayyed ol dimek olur **Der-beret gū kisvet-i nīkū me-bāş** Egniñde di kisvet-i nīkū olmasın ya´nī ḫūb ū zībā ḳaftān olmasın **Zīr-i pehlū câme-ḫᵛābet gū me-bāş** Seniñ bedeniñ altında di döşegiñ olmasun zīrā ´āḳıbet ḳabre girüb ṭobraḳ olsañ gerekdir ḳavlühü te´ālá

خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ مِنْهَا

---

[108] İpek giymeyiniz! Şüphesiz onu dünyada kim giyerse ahirette giyemeyecektir. Hadîs-i şerîf; "Buhari, Libas, 25" şeklinde Buharinin el-Cami'u's-Sahih'inde sahih olarak yer alır. Aynı şekilde Müslim'in Sahih'inde 2069. hadîs olarak yer alır. Ayrıca Elbani, Gayetu'l-Meram fi Tahrici Ehadîsi'l-Helali ve'l-Haram (Mektebetu'l-İslami Yayınevi, Şam/Dimaşk 1980) adlı kitabının 66.sayfasında 78. hadîs olarak bu hadîsin çeşitli kaynaklarda sahih olduğunu ifade etmiştir

Ḳālīn ḳālınca ma´nāsınadır

Minhā ḫalaḳnākum ve fīhā nu ´īdukum ve minhā nuḫricukum tāreten uḫrá[109]

Hemçu ṣūfī der-pelās u ṣūf bāş Ṣūfī gibi pelās ve ṣūf içinde ol **Bā-ṣıfathā-yı Ḫudā mevṣūf bāş** Ḫüdā'nıñ ṣıfatlarıyla mevṣūf ol ya´nī *taḫallakū bi-aḫlāḳi'llâh* emriyle ´āmil ol dimek olur **Merd-i reh-rā būriyā ḳālīn buved** Yol erine būriyā ḳālīndır

Ḫışt kerpiç ma´ nāsınadır

Z'ān-kĭ ḫışteş ´āḳıbet bālīn buved Andan ötüri kĭ ´āḳıbet bālīnı ḫışt olsa gerekdir ya´nī sālik-i rāh-ı ḥaḳīḳat olanlar ´āḳıbet bālīnları kerbic olacaġına idrak etmekle bu fānī dünyāda bir ḥaṣīrıñ üzerinde oturmağa ḳāni´ olub nerm döşekleri ve yaṣduḳları ve ḳālīleri terk eylemişler Allâh te´ālá cümlemüzi ḫ^{v}āb-ı ġafletden bīdār eyleyüb kendü muḥabbetini müyesser eyleye bifażlihi ve keremihi

Der-ṣıfat-ı Dervīşī Ḫulḳ-ı Nīkū Mīgūyed

*Nişīnī*de yā vaḥdet içündür

[24^{b}] **Ger tu-rā ´aḳlest bādāniş ḳarīn** Eger seniñ aḳlıñ ´ilm-ile ḳarīn ola **Bāş dervīş u be-dervīşān nişīn** Dervīş ol ve dervīşler ile otur ya´nī eger seniñ ´ilmiñ ´aḳl-ile muḳārenet etmiş ise derviş ol ve anlar ile muṣāḥib ol dimekdir **Hem-nişīnī cuz be-dervīşān me-kun** Dervīşlerden ġayrı kimseler ile mücāleset ve muḫālaṭat eyleme **Tā tevānī ġıybet-i īşān me-kun** Tā ḳādir olduġıñca anlarıñ ġıybetün eyleme ya´nī fuḳarāyı ẕemm etme **Ḫubb-ı dervīşān kilīd-i cennetest** Dervīşleriñ muḥābbeti cennetiñ miftāḥıdır **Duşmen-i īşān sezā-yı la´netest** Anlarıñ düşmenleri la´nete lāyıḳdır ya´nī fuḳarāya muḥabbet etmeyen kimseler la´nete lāyıḳdır dimek olur **Pūşiş-i dervīş ġayr ez-dalḳ nīst** Dervīşiñ giydügi ḫırḳadan ġayrı degildir **Der-pey-i kām u hevā-yı ḫalḳ nīst** Ḫalḳıñ murādı ve ārzūsı hevesinde degildir **Merd tā ne'nhed be-farḳ-i nefs pāy** Merd tā kim nefsiñ tā depesine ayaḳ ḳomaya ya´nī nefsi ayaġı altına almaya **Reh kocā yābed be-dergāh-ı Ḫudāy** Ol kimse Ḫüdā'nıñ dergāhına ḳacan yol bulur **Her kĭ ū terk-i ten āsānī buved** Her kim kĭ o ten ṣefāsını terk eyledi **Pes ḫilāf-ı nefs ẓulmānī buved** Pes ol kimse ẓulmānī nefsin [25^{a}] ḫilāfın idici oldı zīrā nefs[e] muḫālefet etmekle leẕẕātı terk idüb riyāżet ve perhīz ile cismine ża´f ḥāṣıl ider **Merd-i reh der-bend-ı ḳaṣr u bāġ nīst** Ehl-i ṭarīḳ olan kimse ḳaṣr u

Farḳ baş ma´ nāsınadır

*Ẓulmānī*de yā nisbet içündür

[109] Ey insanlar! Sizi topraktan yarattık,(ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız. [Tâhâ sûresi 55. Âyet-i Kerîme]

bāġ ḳaydında olmaz **Ber-dil-i ū ġayr derd u dāġ nīst** Anıñ ḳalbinde derd u dāġdan ġayrı nesne yoḳdur ya´nī şol kimse kim ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'a sülūk ide ol kimse rūz u şeb mücāhede-i nefs-ile muḳayyed olub bu fānī dünyānıñ bāġ u bustānın terk etmekle a´māl-i āḫiretiñ derdine düşer dimek olur **Ger ´imāret-rā berī ber-āsumān** Eger sen ´imāreti āsumān üzerine iledesin ya´nī ´ālī köşkler ve sarāylar binā eyleyesin **´Āḳıbet zīr-i zemīn gerdī nihān** ´Āḳıbet yer altında nihān olsañ gerekdir yā ol köşk ve sarāydan saña ne ḥāṣıl olur kī bıraġub gitseñ gerekdir **Ger çu Rustem şevket u zūret buved** Eger seniñ Rüstem gibi şevket ve ḳuvvetiñ ola **Cāy çūn Behrām der-gūret buved** Seniñ ´āḳıbet Behrām gibi mekānıñ gūr olsa gerekdir ya´nī ´āleme başdan başa ḥükm eyleseñ fāyide yoḳdur Beher ḥāl bir gün ḳabre girsen gerekdir **Ey puser ez-āḫiret ġāfil me-bāş** Ey oġıl āḫiretden ġāfil olma **Bā-metā´-i īn cihān ḫoş-dil me-bāş** [25[b]] Bu cihānıñ metā´ıyla ḫoş-dil olma ya´nī devlet-i dünyaya maġrūr olub sevinme zīrā metā´-i dünyā şey´-i ḳalīldir Ḳavlühü te´ālá

Gerdī bunda şevi ma´ nāsınadır

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا

Ḳul metāu'd-dunyā ḳalīl ve'l-āḫıratu ḫayrun li menitteḳá ve lā tuẓlemūne fetīlā [110]

Der-beliyyāt-ı cihān ṣabbār bāş Cihānıñ belālarına ṣabr idici ol **Gāh-ı ni´ met şākir-i Cebbār bāş** Ni´met vaḳtind[e] Cebbār Tañrıya şükür idici ol zīrā ni´mete şükr etmek devlete sebebdir Ḳavlühü te´ālá

لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ le in şekertum le ezīdennekum [111]

Allâh te´ālá şākirler zümresine cümlemizi ilḥāḳ eyleye

[110] Daha önce kendilerine, "(savaşmaktan) ellerinizi çekin, namazı kılın, zekâtı verin" denilenleri görmedin mi? Üzerlerine savaş yazılınca, hemen içlerinden bir kısmı; insanlardan, Allah'tan korkar gibi, hatta daha çok korkarlar ve "Rabbimiz! Niçin bize savaş yazdın? Bizi yakın bir zamana kadar erteleseydin ya!" derler. De ki: "Dünya geçimliği azdır. Ahiret, Allah'a karşı gelmekten sakınan kimse için daha hayırlıdır. Size kıl kadar haksızlık edilmez."[Nisâ sûresi 77. Âyet-i Kerîme]

[111]Hani Rabbinz şöyle duyurmuştu: "Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir." [İbrâhîm sûresi 7. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

Bed-baḥtī ve *nā-kesī* ve *kāhilī* lafẓlarında olan yālar cümlesi vaḥdet içündür

Der-beyān-i Ṣıfat-i Bed-baḫtī Mīgūyed

Çār çīz āşār-ı bed-baḫtī buved Dört nesne bed-baḫtlık āşārıdır **Cāhilī vu kāhilī saḫtī buved** Biri cahil olmaḳ ve biri ḳāhil olmaḳ bu ikisi ġāyet ile müşkildir **Bī-kesī vu nā-kesī her çār şud** Birisi kimsesi olmamaḳ ve birisi daḫı ḫasīs olmaḳ işbu dört nesne cümlesi bedbaḫtlık ʼalāmetidir Allâh teʼālá bu dört ṣıfatdan ṣaḳlayuvire **Baḫt-ı bed-rā īn heme āşār şud** Yaramaz baḫta bu cümlesi ʼalāmetdir yaʼnī bu ṣıfatlar ile mevṣūf olan kimse bed-baḫt ve bī-saʼādetdir dimek olur **Ān-kī der-bend-i ʼibāret mīşeved** Ol kimse kī ʼibāret ḳaydında ola **Bī-şek ez-ehl-i ḫasāret mīşeved** Şübhesiz ol ehl-i ḫasāret olur yaʼnī şol kī [26ᵃ] feṣāḥat iẓhār etmek-ile kendüyi ḫalḳa begendürmege muḳayyed olsa āḫiret ʼamellerinde ḫesāret etmiş olur **Her kī sāzed der-cihān bā-ḫᵛāb [u] ḫor** Her kim kī cihānda yemek ve uyumak ile muʼtād oldı ḳanāʼat eyledi **Der-ḳıyāmet nebvedeş zʼāteş guẕer** Ḳıyāmetde aña āteşden güẕer etmek ḳābil degildir yaʼnī şol kimse kim dünyāda ziyāde ġaflet üzre olub ekl u şürb-ile meşġūl olmaġ-ile ʼibādetde kesel üzre olsa ol kimse ḳıyāmet gününde ṣırāṭı āsānlıḳ ile geçmez belkī cehenneme düşer dimek olur **Rūy-gerdān ez-murād u ārzū** Murāddan ve ārzūdan yüz döndürüb iʼrāż eyle **Pes be-dergāh-ı Ḫudā āver tu rū** Ṣoñra Ḥaḳ teʼālá ṭarafına yüz götür zīrā tā kim murād-ı cismānīyi ve ārzū-yı nefsānīyi terk etmeyince Cenāb-ı Ḥaḳḳʼa müteveccih olımazsın **Kāmrānī ser be-nā-kāmī keşed** Kāmrānlıḳ murādsızlıġa baş çeker **Merd-i reh ḫaṭ der-nikū-nāmī keşed** Yol eri nikū nāmlıġa ḫaṭ çeker yaʼnī şol kimse kim ṭarīḳ-i Ḥaḳḳʼa sülūk ider anıñ nāmı eyüler defterinde yazılur dimekdir **Emr u nehy-i Ḥaḳ çu dārī ey vaḥīd** Ey vaḥīdüʼl-aḳrān olan kimse çünkī Ḥaḳ teʼālá'nıñ emr u nehyini ṭutarsın yaʼnī ḥākimsin **Pes me-rev pervāye-i nefs-i pelīd** Pes pelīd u serkeş [26ᵇ] olan nefsiñ hevāsına tābiʼ olma her işi Allâh içün işle **Her kī terk-i kāmrānī mī-kuned** Her kim kī kāmrānlıġı terk ider **Ber-ḫilāfeş zindegānī mīkuned** Ol kimse nefsiñ ḫilāfı üzre dirlik ider yaʼnī muḫālefet ider

Āver emr-i muḫāṭabdır götür dimekdir

*Kāmrānī*de yā maṣdariyye dir

Pervāye bu maḥalde hevā vü ārzū maʼnāsınadır

Gerdān döndürmek dimekdir

Ḫᵛahī ve *kerdī* lafẓında olan yālar ḫiṭāb içündür lafẓ *kerdi* bunda şevi ma´nāsınadır

Bāz bu maḥalde guşāde maʿnāsına dır

Gumrāh āşi ma´nāsınadır *lafẓ-ter* ef´al-i tefżīldir murād ziyāde ´aşī dimekdir

Der-beyān-ı Riyāżet Mīgūyed

Ger hemī ḫᵛāhī kĭ gerdī ser-bulend Eger ister misin kĭ ser-bülend olasın ya´nī ´ālī-ḳadr olasın **Ey puser ber-ḫod der-i rāḥat be-bend** Ey oġıl kendü üzeriñe rāḥat ḳapusını bağla ya´nī dünyā rāḥatlarını terk eyle dimek olur **Her kĭ ber-best ū der-i raḥāt temām** Her kim kĭ o kendü üzerine rāḥat ḳapusın bağladı tamām **Bāz ber-vey şud der-i dāru's-selām** Anıñ üzerine dārü's-selāmıñ ḳapusı açıḳ olur **Ġayr-ı Ḥaḳ-rā her kĭ ḫᵛāhed ey puser** Ḥaḳ te´ālá'dan ġayrısını her kim istedi ey oġıl **Kīst der-´ālem ez-ū gumrāhter** Andan ziyāde gümrāh dünyāda kimdir **Ey birāder terk-i ´izz u cāh kun** Ey ḳarındaş ´izz u cāhı terk eyle ya´nī dünyānıñ ´izzetini ve manşıbını terk eyle **Ḫᵛīş-rā şāyeste-i dergāh kun** Kendüñi dergāh-ı Ḥaḳḳ'a lāyıḳ eyle **´İzz u cāhet sūy-i pestī mī-keşed** ´İzz u cāh seni alçaḳlıġa çeker **Mer tu-rā ber-ten-perestī mī-keşed** Seni ten-pereslige çeker **Ḫᵛār gerded her kĭ bāşed cāh-cūy** Ḫᵛār olur her kim [27ᵃ] ´izzet ü cāh ṭalebinde olursa **Ey birāder ḳurb-ı īn dergāh cūy** Ey ḳarındaş bu dergāhıñ yaḳınlıġını ṭaleb eyle zīrā dergâh-ı Ḥaḳ ṭalebinde olmaḳ kişiyi ´azīz ider **Ey besā kes k'ez-berāy-ı nefs ḫᵛār** Ey nice kimseler kim nefsleri ucunden ḫᵛār u ẕelīl olmışdır **Der-belā uftād u geşt ez-ġam nizār** Belālara giriftār olub ġamdan nizār olmuşlardır **Ez-berāy-ı nefs murg-ı nā-murād** Nefsden ötüri nā-murād ḳuş **Āmed u der-dām-ı şayyād ū futād** Āmed ya´nī geldi ve şeyyādıñ dāmına ol ḳuş düşdi **Tā dilet ārām yābed ey puser** Tā seniñ ḳalbiñ ārām bulub eglenmek isterse ya´nī ḥużūr etmek istersen **Būd u nā-būd-ı cihān yeksān şumer** Cihanıñ varlığını ve yoḳluġını yeksān bil ya´nī tevekkül-ı Ḥaḳ idüb cihānıñ varlığını yoḳlığını berāber şay dimek olur **Ez-´aẕāb u ḳahr-ı Ḥaḳ īmen me-bāş** Ḥaḳ te´ālá'nıñ ´aẕābından ve ḳahrından emīn olma **Der-pey-i āzār-i her mu`min me-bāş** Her mü`miniñ āzārı ardınca olma ya´nī her mü`miniñ ḫāṭırını rencide etmege heves idici olma dimek olur **Der-belā yārī me-ḫᵛāh ez-hīç kes** Belāda hīç yarlıḳ isteme **Z'ān-kĭ nebved cuz Ḫudā feryād-res** Anıñçünkĭ Allâh'dan ġayrı feryād-res yoḳdur ya´nī hīç kimseden dermān yoḳdur illā Ḫüdā'dandır [27ᵇ] Zīrā müsebbibü'l-esbāb Allâh te´ālá'dır hīç kimseden dermān yoḳdur **Her kĭ-rā rencānde`ī ´oẕreş be-ḫᵛāh** Her kimseyi kĭ rencīde-i ḫāṭır etmiş olasın andan ´öẕr dile ya´nī ḥelāllıḳ ṭaleb eyle **Tā ne-bāşed ḫışm-ı tū der-´arşagāh** Tā kĭ arşagāhda seniñ ḫışmıñ olmaya ya´nī

*Cāhet*de tā ḫiṭāb içündür

Cūy bunda ṭaleb ma´nāsınadır

*Yārī*de yā maşdar içündür

Rencānde`ī lafẓında żamīr mef´ūl-i żamīriyyedir
*Āḫret*de hemze ḫiṭāb içündür

ḳıyāmetde saña ḫuşūmet etmeye **Ger ġanā ḫ^{v}āhed kesī ez-Ẕü'l-minen** Eger bir kimse Allâh te´ālá ḥażretlerinden ġanā isterse **Der-ḳāna´at mī-tevāneş yāften** Ol ġanāyı ḳanā´atde bulmaḳ ḳābildir zīrā mādāmkĭ bir kimse ehl-i ḳanā´at olsa ol kişi ġanī olmaz kĭ *el-ḳanā´atu kenz^{un} lā-yefná*dır[112]

Beyt:

Ey ḳanā´at tevāngerem gerdān
Kĭ verā-yı tu hīç ni´met nīst [113]

İmdi bu taḳdīrce ḳanā´atden özge dünyāda bir ni´met daḫı yoḳdur ehlullâh pīşesidir

*Dārī*de yā ḫiṭāb içündür

*Merdumī*de yā maṣdariyyedir

Der-beyān-ı Sitāyiş-i ´Āḳilān Mīgūyed

Her kirā ´aḳlest u dāniş ey ´azīz Her kimiñ kĭ ´aḳlı ve ´ilmi vardır ey ´azīz **Dūr bāyed būdeneş ez-çār çīz** Dört nesneden ıraḳ olmaḳ gerekdir ol kimse [ye] **Kār-ı ḫod bā-nā-sezā nekned rehā** Kendü işiñi nā-sezāya ışmarlama **Merdumī nekned becāy-i nā-sezā** Nā-sezāya merdümlük eyle ya´nī ´āḳil u ´ālim olan kimse nā-ehle bir işi tefvīż eylemez ve aña adamlık daḫı eylemez zīrā yaramaza ve nā-ehle sipāriş olunan işiñ ṣoñı ḫayra gitmez ve iyilik [28^{a}] yaramaz **´Aḳl dārī meyl-i bed kārī me-kun** ´Aḳıl ṭutarsañ ya´nī ´aḳlıñ var-ise yaramaz işe meyl etme **Z'īn çu bugzeştī sebuk-sārī me-kun** Çünkĭ bundan geçdiñse sebük-sārlık daḫı ya´nī ḫıffet idüb mülā´abe idici olma dimekdir **Tā şevī pīş ez-heme der-rūzgār** Tā sen ister misin kĭ rūzgārda cümleden ilerü olasın **Dest ber-nān u nemek bugşāde dār** Elüñi nān u nemege güşāde ṭut ya´nī seḫāya muḳayyed ol **Her kirā ez-ḥilm dil rūşen buved** Her kimiñ kĭ ḳalbi ḥilmden rūşen ola ya´nī ḥalīmü'n-nefs ola **Der-zamāne bā-ṣalāḥ-i ten buved** Zamānede ol kimseniñ teni ṣalāḥ-ile olur ya´nī ṣalāḥiyyet ol kişiye müyesser olur dimekdir **Tā tu bāşī der-zamāne dādger** Tā sen zamāna ´ādil olasın ya´nī ´adālet üzre olmaḳ istersiñ **Zīr-i destan-rā nikū dād ey puser** Eliñ altında olanları

[112] "Kanaat/olduğuyla yetinme, tükenmeyen bir hazinedir." Bu tasavvufçuların eserlerinde zikredilen kelam-ı kibir (büyüklerin sözü) olup muhtemelen *el-kanağatu malun la yenfedu* (kanatan tükenmeyen bir maldır) hadîsinden alınmadır.

[113] Sa´dī , *Gülistān* (Bāb-ı Sevvom Der-Faẓilet-i Kanā'at)

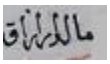
*Bāşī*de yā ḫiṭāb içündür

Dādger ãdil ma´nāsınadır

eyü ṭut ey oġıl ya´nī tevābi´iñi ḫoşluḳ ile ṭut dimekdir **Her kĭ der-pend-i ḫod āmed ustuvār** Her kim kĭ kendüsi etdügi naṣīḥate maḥkūm ola ya´nī ´āmil ola **Pend-i ū-rā dīgerān bendend kār** Ol kimseniñ naṣīḥatine ġayrılar ´amel iderler Ammā şol kĭ kendü naṣīḥati ile ´āmil olmaz ise hīç kimse daḫı anıñ sözine ´amel eylemez meşelā bu beyitde ma´lūmdur [28[b]] **Her kĭ ez-guftār-ı ḫod bāşed melūl** Her kim kĭ kendü söyledügi sözden melūl ya´nī ´ameli olmaya **Ḳavl-i ū-rā dīgerān nekned ḳabūl** Anıñ ḳavlini hīç kimseler ḳabūl eylemezler ya´nī bir kimseniñ kim fi´li ḳavline muṭābıḳ olmaya kimse anıñ naṣīḥatı ile ´āmil olmaz dimekdir **Her çĭ bāşed der-şerī´at nā-pesend** Her nesne kĭ şerī´atde nā-ma´ḳūl ola ya´nī muṭābıḳ olmaya **Gird-i ū hergiz me-gerd ey hūşmend** Hergiz anıñ eṭrāfını ṭolanma ey ´āḳıl ya´nī nā-meşrū´ olan nesneye meyl eyleme dimek olur ḥaẕer eyle **Tā ṣavāb-ı kār bīnī ser-be-ser** Tā ister misin kĭ başdan başa işiñ ṣavābını göresin hīç işiñde ḫaṭā etmeyesin **Ber murād-ı ḫod me-kun kār ey puser** Kendü nefsiñ murādı üzre ´amel eyleme zīrā nefsi hevāsına tābi´ olan kimse ḫaṭā etmek muḳarrerdir

Der-beyān-ı Restgārī Mīgūyed

Hest bī-şek reste-gārī derse çīz Reste-gārlıḳ belālardan ḫalāṣ olmaḳ üç nesnededir **Bā-tu gūyem yād gīreş ey ´azīz** Saña deyüvireyim anı ḫāṭırıñda ṭut ey ´izzetli kişi **Ān yekī tersīdenest ez-Ẕü'l-celāl** Ol biri Ẕü'l-celālden ḫavf etmekdir **Duvvum āmed custen-i ḳūt-i ḥelāl** İkincisi ḥelāl rızḳ ṭaleb etmekdir **Sivvumīn reften buved ber-rāh-i rāst** Üçüncisi ṭoġrı yola gitmekdir **Reste-gārest ān-kĭ īn ḫaṣlet revāst** Her kimde kim bu üç ḫaṣlet [29[a]] vardır ol kimse her belādan ḳurtulmuşdur **Ger tevāżu´ pīşe gerdī ey civān** Eger tevāżu´ı kendüñe ´ādet edesin ey yigit **Dūst dārendet heme ḫalḳ-i cihān** Dükeli cihān ḫalḳı seni dost ṭutalar **Ser me-kun der-pīş-i dunyā-dār pest** Dünyā-dār öñünde başıñı pest eyleme ya´nī ehl-i dünyāya mālından ötüri baş egüb mürāca´at eyleme **Ver kuni bī-şek reved dīnet zi-dest** Ve eger idecek olursan şeksüz seniñ dīniñ elden gider **Behr-i zer mestāy dunyā-dār-rā** Altundan ötüri ehl-i dünyāyı medḥ eyleme zīrā fānī dünyāya meftūn olanlar maġbūndur ve meẕmūmdur medḥe lāyıḳ degillerdir **Tā çĭ ḫ[v]āhī gerd īn murdar-rā** Tā ne etsen gerekdir bu murdārı zīrā dünyā cīfedir ve ehl-i dünyā cīfe-ḫ[v]ārdır Seniñ

ne işiñe yarar kĭ murdār yiyiciyi medḥ idesin aṣlā münāsib degildir **Her kĭ ū ez-ḥırş dunyā-dār şud** Her kim kĭ ḥırṣdan dünyā-dār oldı ya´nī ḥırṣla māldār ve menāṣıb ehli oldı **Bī-gumān ez-vey Ḫudā bīzār şud** Şeksiz Ḥaḳ te´ālá andan bīzār oldı **Murdegānend āġniyā`-ı rūzgār** Rūzgārıñ ġanīleri ölmişlerdir ya´nī eşġāl-i dünyeviyye ile ālūde olub a´māl-i āḫireti terk etmek ile ḳalbleri ölüb meyyit maḳāmına varmışlardır dimek olur [29[b]] **Ey puser bā-murdegān ṣoḥbet me-dār** Ey oġıl ölmişler ile ṣoḥbet ṭutma zīrā ulular ile muṣāḥib olmaḳdan menfa´at olmaduġı gibi ehl-i dünyādan daḫı kimseye menfa´at yoḳdur **Māl u zer bī-ḥad bedest āverde gīr** Ṭut kĭ ḥadsiz māl u altun ele getürmüşsün **Ba´d ez-ān der-gūr ḥasret burde gīr** Andan ṣoñra ṭut kĭ maḳbereye ḥasret ile gitdiñ zīrā ne ḳadar kĭ malıñ çoḳ seniñ ile bile gitmez māl bunda vārişlere ḳalur sen āḫirete ḥasret ile gidersin yā saña andan ne fāyide ḥāṣıl olur

Der-beyān-ı Fażīlet-i Ẕikrullâh Mīgūyed

Bāş dāyim ey puser bā-yād-ı Ḥaḳ Ey oġıl dāyimā Ḥaḳ te´ālá'yı yād idici ol **Ger ḫaberdārī zi-´adl u dād-ı Ḥaḳ** Eger Ḥaḳ te´ālá ḥażretiniñ ´adl u dādından ḫaberdār iseñ ya´nī rūz-ı ḳıyāmetde ḥażret-i Ḥaḳ celle celālehu ḳullarına ´adliyle mu´āmele iderse fażlıyla mu´āmele etmezse ol günde ḥāliñ nice olub başıña ne gelecekdir fikr eyle dimek olur **Zinde dār ez-ẕikr ṣubḥ u şām-rā** Ṣabāḥ ve aḫşamı ẕikirden zinde ṭut ya´nī ẕikr-ile gündüz ṣāim ve gice ḳā`im ol **Der-teġāful megẕer ān eyyam-rā** Günlerüñi teġāfülde geçirme ya´nī ġaflet ile ömrüñi geçirme **Yād-ı Ḥaḳ āmed ġıdā`-i rūḥ-rā** Ḥaḳ te´ālá'yı yād etmek rūḥuñ ġıdāsıdır Nitekim ṭa´ām yemek nefsiñ ġıdāsı olduġı gibi meşelā ekl ü şürb bedeniñ ġıdāsı olduġı gibi dimekdir [30[a]] **Merhem āmed īn dil-i mecrūḥ-rā** Bu ẕikrullâh ḳalb-i mecrūḥa merhemdir **Yād-ı Ḥaḳ ger mūnis cānet buved** Eger ẕikrullâh seniñ munis-i canıñ ola **Key hevā-yı kāḫ u eyvānet buved** Köşk ve sarāya seniñ ḳaçan hevesiñ olur ya´nī Ḥaḳ te´ālá ḥażretleriniñ ẕikriyle muvāsenet ve müdāvemetiñ olaydı aṣlā fenā dünyā[ya] meyl u muḥabbet etmez idiñ dimek olur ḳavlühü te´ālá

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ

Ve men ya´şu ´an ẕikri'r-raḥmâni nuḳayyıḍ lehu şeyṭânen fe hüve lehu ḳarîn[114]

Ger zamânī ġāfil ez-Raḥmân şevī Eger bu zamân Raḥmânullâh'dan ġāfil olasın **Ender ān-dem hemdem-i şeyṭān şevī** Ol dem içinde şeyṭān ile hemdem olursun **Mu`minā ẕikr-i Ḫudā bisyār gūy** Ey mü`min Ḫüdā'nıñ ẕikrini çoḳ eyle ya´nī kelime-i tevḥīdi dilinden ḳoma ziyāde meşġūl ol **Tā beyābī der-du ´ālem āb-[ı] rūy** Tā kim iki ´ālemde yüz ṣuyı bulasın ya´nī dünyā ve āḫretde yüzüñ aḳ ola **Ẕikr-rā iḫlāṣ mī-bāyed nuḫust** Evvelā ẕikr etmege iḫlāṣ gerekdir **Ẕikr-i bī-iḫlāṣ key bāşed durust** İḫlāṣsuz ẕikir ḳaçan dürüst olur ya´nī ḫulūṣ-ı ḳalb ile olmayan ẕikriñ menfa´ati yoḳdur dimek olur

Der-beyān-ı Ẕikr-i Ḥaḳ

Ẕikr bāse vech bāşed bī-ḫilāf Ẕikrullâh ḫilāfsız üç veche üzredir **Tā nedānī īn suḫen-rā ez-guzāf** [30[b]] Tā kim bu sözi sen güzāf ḳıyās eyleyesin ya´nī efsane bilmeyesin **´Ām-rā nebved be-cuz ẕikr-i zebān** ´Avāmıñ ẕikri yālñız lisān iledir ḳalbleründe ẕikrullâh nūrundan eşer yoḳdur **Ẕikr-i ḫāṣān bāşed ez-dil bī-gumān** Ḫāṣlarıñ ẕikri şübhesiz ḳalbdendir ikinci vech budur **Ẕikr-i ḫāṣu'l-ḫāṣ ẕikr-i sır buved** Ḫāṣü'l-ḫāṣ olanrıñ ẕikri sır ẕikridir Zīrā eḫaṣṣ-ı ḫavāṣıñ tevḥīdi sırr-iledir üçinci vech budur **Her kī ẕākir nīst u ḫāsir buved** Her kim kī ẕākir degildir ḫāsirdir ziyāde żarar idicidir **Ẕikr-i bī-ta´ẓīm guften bid´atest** Ta´ẓīmsiz ẕikir bid´atdir **V'ān derān yek şarṭ-i dīger ḥurmetest** Ve anda bir şarṭ vardur ol şarṭ ādāb-ı ẕikri yerine getürmekdir ya´nī ḥürmet ve ta´ẓīm etmekdir **Hest [ber] her ´użv-rā ẕikr-i diger** Her ´użvuñ bir başḳa ẕikri vardır **Heft a´żā hest ẕākir ey puser** Yedi a´żā cümle ẕākirdir ya´nī yedi ´użvuñ her biriniñ ẕikri vardır ey oġıl dimekdir **Yāri-i her ´āciz āmed ẕikr-i dest** Her ´ācize yarlıḳ eliñ ẕikridir **Ẕikr-i pāy ḫᵛīşān ziyāret kerdenest** Ayaġıñ ẕikri aḳrabāyı ziyāret eylemekdir ya´nī ḥışımlarıñ ḥālini ṣoravarmaḳ **Ẕikr-i çeşm ez-ḫavf-ı Ḥaḳ bugrīsten** Gözüñ ẕikri Allâh te´ālá'nıñ ḳorḳusundan aġlamaḳdır **Bāz der-'ālā`-i ū negrīsten** Gerü ol Ḫüdā'nıñ ni´metlerine naẓar eylemekdir bu daḫı gözüñ ẕikridir **İstimā´-i ḳavl-i Raḥmān ẕikr-i güş**

[114]Kim, Rahmân'ın zikri'ni görmezlikten gelirse, biz onun başına bir şeytan sararız. Artık o, onun ayrılmaz dostudur. [Zuhruf sûresi 36. Âyet-i Kerîme]

Raḥmānıñ [31ª] ḳavlini istimā´ eylemek ḳulaġıñ ẕikridir **Tā tevānī rūz u şeb der-ẕikr-i gūş** Tā ḳādir iseñ gice ve gündüz ẕikr-i Ḥaḳḳ'a çalış ve müdāvemet eyle **İştiyāḳ-ı Ḥaḳ buved ẕikr-i dilet** Seniñ ḳalbünüñ ẕikridir Ḥaḳ te´ālá ḥażretlerine iştiyāḳ eylemek **Güş tā īn ẕikr gerded ḥāṣılet** Diḳḳat eyle tā kim saña iştiyāḳ-ı Ḥaḳ ḥāṣıl olub derūnuñde ẕikrullâh nūrı ẓāhir ola **Ḫᵛānden Ḳur`ān buved ẕikr-i lisān** Ḳur`ān-ı ´āẓīmi tilāvet eylemek lisānuñ ẕikridir **Her kirā īn nīst [hest] ez-muflisān** Her kimde kim bu ḫaṣlet ya´nī Ḳur`ān oḳımaḳ yoḳdur ol kimse müflislerdendir **Ān-kī ez-cehlest dāyim der-gunāh** Ol kimse kī dāyim günāh içindedir cehldendir zīrā cehl ´işyāna sebebdir **Key ḥalāvet yābed ez-ẕikr-i İlâh** Ancılayın kimse Allâh te´ālá'nıñ ẕikrinden ḳaçan ḥalāvet bulur Zīrā ehl-i ´işyān ẕikrullâh'dan leẕẕet bulub şefā idemez **Şukr-i ni´methā-yı Ḥaḳ mīkun mudām** Dāyimā Ḥaḳ te´ālá'nıñ ni´metlerine şükr eyle **Tā kuned Ḥaḳ ber tu ni´methā tamām** Tā Ḥaḳ te´ālá senin ni´metleriñi tamām eyleye **Ḥamd-i Ḫāliḳ ber-zebān dār ey puser** Ḫāliḳiñ ḥamdini lisānıñ üzre ṭut ey oġıl ya´nī dāyimā Ḥaḳ te´ālá'ya ḥamd eylemek lisānıñ üzre cārī olsun dimekdir **´Omr tā ber-bād ne-dādī ser-be-ser** Tā kim ömrüñi bāde virmeyesin ya´nī dükeli ömrüñ hebā yere gitmesün dimek olur **Ḥamd-ı Ḥaḳ-rā ber-zebān bisyār dār** Ḥamd-ı Ḥaḳḳ'ı lisānıñda çoḳ ṭut ya´nī ziyāde meşġūl ol [31ᵇ] **Tā şevī ez-nār-ı ḥirmān restgār** Tā kim maḥrūmluḳ āteşi senüñ derūnuñı yaḳmayub ḳurtulmış olasın **Leb me-cunbān cuz be-ẕikr-ı Kirdgār** Kirdgār'ıñ ẕikrinden ġayrıya dudaġuñ ḥaraket etmesün **Z'ān-kī pākān-rā hemīn būdest kār** Anıñ içün kī pāklarıñ hemān dāyimā işleri budur ya´nī Ḥaḳ te´ālá ḥażretleriniñ pāk ḳulları tevḥīd-i Bārī'den ġayrı nesneye ağız açub leblerin taḥrīk etmezler dimek olur

Der-beyān-ı Çār Çīzī kī Heme Kes-rā Nīk Bāşed

Ber-heme kes nīk bāşed çār çīz Her kişiye dört nesne eyü olur **Bā-tu gūyem yād gīreş ey´azīz** Saña deyüvereyim anı ḫāṭırıñda ṭut ey ´azīz **Evvel ān bāşed kī bāşī dādger** Evvelā oldur kī dādger olasın ya´nī ´ādil olasın **Hem zi-´aḳl-ı ḫᵛīş bāşī bā-ḫaber** Hem kendü ´aḳlıñdan ḫaberdār olasın ya´nī nekadar ´aḳlıñ vardır bulub aña göre te`emmül üzre olasın ikincisi budur **Bā-şekībāyī teḳerrub kerdenest** Ṣabır-ile

taḳarrüb eylemek ya´nī Ḥaḳ'dan her ne gelürse rāżı olub ṣabr etmek ile taḳarrüb-i Ḥaḳ ḥāṣıl eylemekligiñdir üçincisi budur ḳavlühü te´ālá

وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ vallâhu yuḥibbu'ṣ-ṣābirīn[115]

Ḥurmet-i merdum be-cāy āverdenest Merdümüñ ḥürmetin yerine getürmek ya´nī ḫalḳ-ı ´āleme ḥürmet eylemek dördünci budur

Gerdī bunda şevī ma´ nāsınadır

Der-beyān-ı Çār Çīzī kĭ Heme-rā Zişt Bāşed Ān Mīgūyed

Cümle zümre ma´ nāsınadır vezin içün hemze telyīn olunur ve daḫı *nīk* bunda kendü ma´ nāsına değildir mübālaġa içündür

Çār çīz-i dīger ey nīkū-sirişt Dört nesne ey ḫilḳatı eyü kimse [32ª] **Hest ez-cumle ḫelāyıḳ nīk zişt** Ḫalḳ cümlesinden ziyāde yaramazdır ya´nī ol dört nesne zümre`-i benī ādemden vāḳı´ olması ġāyet çirkin ve nā-ma´ḳūldur **Z'ān çehār evvel ḥased-kīnī buved** Ol dört nesneden biri ḥased-kīnlikdir ya´nī ḥased idici olmaḳdır **Z'ān guẕeştī ´ucb u ḫod-bīnī buved** Andan geçdüñse ikincisi ´ucbdür ve kendüzin görmekdir **Ḫışm-ı ḫod dīger furū nā-ḫᵛārdenest** Ve üçincisi kişi kendü ġażabını yudub ḫışma geldikde nefsini münkerātdan men´ etmekdir **Ḫaṣlet-i çārum beḫīlī kerdenest** Dördünci ḫaṣlet baḫīllik etmekdir Bu dört dürlü ḫaṣletden cümlemüzi saḳlaya bimennihi ve faẕlihi **Ey puser kem gerd gird-i īn ḫişāl** Ey oġıl bu ḫaṣletleriñ çevresine az yören ya´nī hiç uġrama **Ez berāy-i ān-kĭ zişt est īn fi´āl** Ānıñçün kĭ bu fi´iller yaramazdır ef´āl-i ẕemīmedendir **Ġill u ġış bugẕār çun zer pāk şev** Ġıll u ġışşı terk eyle altun gibi pāk ol **Pīş ez-ān-kĭ ḫāk gerdī ḫāk şev** Andan evvel ḫāk ol kĭ ḫāk olasın ya´nī ṭoprak gibi alçaḳ olub tevāżu´ ṣāḥibi ol kĭ mūtū ḳable en-temūtū emri ile ´āmil ol **Ḫırş bugẕār u ḳanā´at pīşe kun** Ḫırṣı ḳo ve ḳanā´ati pīşe eyle ya´nī ḳanā´ati iḫtiyār eyle **Āḫir ez-murden yekī endīşe kun** ´Āḳıbet ölmeden bir endīşe it ya´nī ḫāṭırıña getür ve ḳorḳ dimekdir **Bā-muḥibbān bāş dāyim hem-nişīn** Dāyimā dostlar ile hem-nişīn ol **Tā tevānī rūy-i a´dā-rā me-bīn** [32ᵇ] Tā ḳādir olduḳca cidd u cehd eyle Düşmanlarıñ yüzin görmeyesin

[115] Nice peygamberler var ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostu çarpıştı da bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zaafa dişmediler, boyun eğmediler. Allah, sabredenleri sever. [Âl-i İmrân sûresi 146. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

Der-beyān-ı Mudbir Mīgūyed

Çār çīz āmed nişān-ı mudbirī Dört nesne bed-baḫtlıgıñ ʼalāmetidir **Yād gīreş ger tu rūşen-ḫāṭırī** Ol dört nesneyi ḫāṭırıñda ṭut eger rūşen-ḫāṭır iseñ ya ʼnī aḳlıñ var-ise **Mudbirī bāşed be-ebleh meşveret** Ebleh ile meşveret eylemek bed-baḫtlıkdır **Hem be-cāhil dādenest sīm u zeret** Hem cāhile altunuñı gümüşüñi virmek daḫı bed-baḫtlıkdır **Her kĭ pend-i dūstān nekned ḳabūl** Her kim kĭ dostlarınıñ naṣīḥatini ḳabūl eylemeye **Der-ḥaḳīḳat mudbirest u bu'l-fuḍūl** Ol kimse ḥaḳīḳatde ġāyet nā-ma ʼḳūl işlü ve bed-baḫt kimsedir **Her kĭ ez-dunyā ne-gīred ʼ ibretī** Her kim kĭ dünyādan ʼibreti ṭutmaya **Hest ez-ān mudbir cihān-rā nefretī** Ol bed-baḫt kimseden cihānıñ nefreti vardır **Meşveret her kes kĭ bā-ebleh kuned** Her kim kĭ ebleh ile meşveret eyleye **Dīv-i me ʼlūneş seg-i gumreh kuned** Dīv-i me ʼlūn ya ʼnī şeyṭān-ı la ʼīn anı yol azmış kelb gibi ider ya ʼnī yoldan çıḳarub kelb gibi derbeder ider dimekdir **Ān-kĭ māl u zer dehed bā-cāhilān** Ol kimse kĭ cāhillere māl ve altun virdi **Ān çunān kes key buved ez-muḳbilān** Ancılayın kimse ḳaçan muḳbillerden olur ya ʼnī iḳbāl ve devlet ṣāḥibi olmaz dimekdir **Zer çu ebleh-rā hemī āyed be-kef** Çünkĭ eblehiñ eline altun gele **Mīkuned isrāf u mī-sāzed telef** [33ª] isrāf ider ve telef ider İsrāf-ı ḫod el ʼiyāẕubillah bir yaramaz nesnedir ḳavlühü te ʼālá

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِين

ve kulū veşrebū ve lû tusrifū innehu lā yuḥıbbu'l-musrifīn[116]

Neşneved ez-dūst ebleh pend-rā Ebleh olan kimesne dostuñ naṣīḥatini ḳabūl eylemez **Ez-cehālet bugseled peyvend-rā** Cehālet sebebi ile dostlarından ʼalāḳayı ḳaṭʼ idüb düşman ile ülfet ider zīrā ġāyet-i ḥamāḳatinden ve cehlinden dostları-ile düşmanı farḳ etmez olur **ʼİbretī gīr ez-zamāne ey civān** Zamāneden bir ʼibret ṭut ey yigit **Tā ne-bāşī ez-şumār-i eblehān** Tā kĭ aḥmaḳlar ṣaġışından olmayasın **Her kirā ez-ʼaḳl āgāhī buved** Her kimiñ ʼaḳıldan ḫaberi vardır **Nezd-i ū idbār gumrāhī buved** Anıñ ḳatında idbār gümrāhlıḳdır ya ʼnī ʼāḳıl ḳatında bed-baḫtlık ḍalāletdir

---

[116] Ey Ādemoğulları! Hem mescitte ziynetinizi takının(güzel ve temiz giyinin). Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez. [A ʼrâf sûresi 31. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

Der-beyān-ı Buzurgī Mīgūyed

Çār çīz āmed buzurg u mu´teber Dört nesne ulu ve mu´teber oldı **Mīnumāyed ḫᵛār lâkin der-naẓar** Lâkin ol dört nesne naẓard[a] ḫᵛārdır **Ān yekī ḫaşm est u dīger āteşest** Ol dört nesneniñ biri ḫaşmdır ve ikincisi āteşdir **Bāz bīmārī k'ez-ū dil nā-ḫoşest** Ve üçüncisi ḫastalıkdır kĭ ḳalb andan nā-ḫoşdur **Çārumīn dāniş kĭ ārāyed tu-rā** Dördüncisi ´ilimdir kĭ seni müzeyyen ider İmdi bu dört nesne ẓāhirde göze ḫᵛār görünür ammā ḥaḳīḳatde bu dört eşya ḳatı büyük ve ziyāde ´aẓīm nesnelerdir añlanmaḳ gerekdir [33ᵇ] **Īn heme tā ḫᵛār nenmāyed tu-rā** Bu dükeli saña ḫᵛār ve küçük görünmeye **Her kĭ der-çeşmeş ´aduvv bāşed ḥaḳīr** Her kim kĭ anın gözine ´adū ḥaḳīr görine **Ez-berāy-i ū kuned rūzī nefīr** Andan ötüri bir gün nefīr ider ya´nī düşmanı ḫᵛār görüb i´tibār etmemek ile mekr u ḥīlesinden ġāfil olan kimesne bir gün elbette anıñ belāsına mübtelā olub efġān etmesi muḳarrerdir dimek olur **Ẕerre-i āteş çu şud efrūḫte** Çünkĭ bir ẕerre āteş efrūḫte ola ´alevlenmiş ola **Bīniy ez-vey ´ālemī-rā sūḫte** Ol āteşden sen bir ´ālemi yanmış görürsin **´İlm eger endek buved ḫᵛāreş me-dār** ´İlm eger az çoḳ olursa da sen anı ḫᵛār ṭutma **Z'ān-kĭ dāred ´ilm ḳadr-i bī-şumār** Anıñ içün kĭ ´ilmiñ ḳadri bī-şümārdır **Renc-i endek-rā be-kun ġam-ḫᵛāregī** Azacıḳ ḫastalıgı ihmāl etme çāresine muḳayyed ol **Ver-ne bīni ´acz der-bīçāregī** Yoḫsa ´ilācına meşgul olmayacaḳ olursañ ziyāde bedeniñe ża´f virüb biçare olduġuñ ḥālde ´āciz olursun **Derd-i ser-rā ger ne-cūyed kes ´ilāc** Eger kişi kendü başı derdine ´ilāc ṭaleb eylemese **Ḫavf ān bāşed kĭ bed gerded mizāc** Ol ḫavf olur kĭ ol kimseniñ mizācı yaramaz ola **Bāş ez-ḳavl-i muḫālif ber-ḥaẕer** Muḫālifiñ ḳavlinden ḥaẕer üzre ol **Pīş ez-ān k'ez-pā der-āyī ey puser** Andan evvel-kĭ ayaḳdan gelesin ey oġıl ya´nī ey oġıl ayaġıñ [34ᵃ] sürçmeden evvel tedārik eyle düşman sözine i´tibār etme zīrā düşman seni belāya uġradır ḥaẕer gerekdir **Āteş-i endek tevān kuşten beāb** Az çoḳ āteşi ṣuyla söndürmek ḳābildir **Vāy ān sā´at kĭ gīred iltihāb** Vāy ol sā´atde kĭ yalın ṭuta ya´nī ziyāde´ alevlene ol zamān def´i müşkil olur

Der-beyān-ı Çār Çīzī kĭ Ez-çār-i Dīger Dūr Ne-bāşed

Ey puser her kes kĭ dāred çār çīz Ey oġıl her kim kĭ dört nesne anda oldı **Çār-i dīger hem şeved mevcūd nīz** Dört nesne daḫı ol kişide mevcūd olur zīrā ol dört nesne dört nesneyle tev`emāndır birbirinden ayrılmazlar **Bī-gumān ez-kibr gīred duşmenī** Kibirden şübhesiz düşmanlık ẓuhūr ider **Ḥāṣıl āyed ḫ^{v}ārī ez-kāhil tenī** Kāhil olub ihmāl üzre olmaḳdan ḫ^{v}ārlıḳ ḥāṣıl olur **´Āḳıbet rusvāyi āyed ez-lecāc** Mu´ānidlikden[117] ´āḳıbet rüsvāylık ḥāṣıl olur **Ḫışm-rā nekned peşīmānī ´ilāc** Ḫışma şoñradan peşīmānlık´ilāc etmez ya´nī ḫışm sebebi ile bir ḫaṭā etmiş olsañ şoñra ol etdügüñ işe peşīmān olmaḳ fāyide virmez dimek olur **Çūn lecūcī der-miyān peydā şeved** Çünkĭ ortalıḳda bir mu´ānid peydā ola ya´nī ẓāhir ola **Bende ez-şūmī-i ū rusvā şeved** Ḳul anıñ şomluġundan rüsvāy olur zīrā ol ´inād sebebi ile cümle ´aybları ẓāhir olub rüsvāy olur Allâh te´ālá şaḳlaya [34^{b}] **Ḫışm-ı ḫod-rā çünkĭ rāned cāhilī** Çünkĭ bir cāhil kendü ḫışmını süre ya´nī def´ etmeye **Cuz peşīmānīş nebved ḥāṣılī** Ol kimseye peşīmānlıḳdan ġayrı hīç bir nesne ḥāṣıl degildir **Her kĭ geşt ez-kibr bālā gerdeneş** Her kim kĭ kibirden gerdenini yuḳaru ḳaldırdı ya´nī mütekebbir olub kimseye baş egmedi **Dūstān gerdend āḫir duşmeneş** ´Āḳıbet dostlar aña düşman olurlar **Kāhilī-rā her kĭ sāzed pīşe`i** Her kim kĭ kāhilligi kendüye ża´f eyleye **Āyed ez-ḫ$^{v}$ārī be-pāyeş tīşe`i** Ol kimsenıñ ayaġına ḫ^{v}ārlıḳ ile tīşe gelür **Ḫışm-ı ḫod-rā ger furū neḫred kesī** Eger kimse ḫışmını terk eylemese **´Āḳıbet bīned peşīmānī besī** ´Āḳıbet ol kimse çoḳ peşīmānlıḳ görür **Her kĭ ū uftāde`-i ten perverest** Her kim kĭ tenin beslemege düşmüşdür ya´nī ekl u şürb ile meşġūl olub ḥayvān gibi ´ibādāt [u] ṭā´ātı terk eylemişdir **Nīst ādem kemter ez-gāv u ḫarest** Ādem degildir ol kimse belkĭ öküzden ve ḥımārdan kemterdir zīrā gāv [u] ḫar yine insānıñ işine yarar ammā bu maḳūle insān hīç bir ´amele yaramazdır

[117] معناندلكدن (metin)

Der-beyān-ı Çār Çīzī Beḳā-yı Ān Ne-bāşed

Çār çīz ey ḫᵛāce kem gerded beḳā Ey ḫᵛāce dört nesnenin beḳāsı yoḳdur **Güş dār ey mu`min-i meymūn-liḳā** Ḳulaḳ ṭut ey liḳāsı mübārek mü`min ya´nī diñle saña deyüvireyin dimekdir [35ᵃ] **Cevr-i sulṭān-rā beḳā kem-ter buved** Sulṭānıñ cevriniñ beḳāsı az olur ya´nī pādişāhlarıñ cevrinde beḳā yoḳdur dimek olur **Pes ´itāb-ı dūstān kem-ter buved** Ve andan ṣoñra dostlarına daḫı ´iṭābınıñ beḳāsı yoḳdur zīrā kĭ dost bir dem cefā üzre olsa fi'l-ḥāl yine luṭf üzre olmaḳ muḳarrerdir **Dīgerān mihri kĭ bīnī ez-zenān** Biri daḫı ol muḥabbetdir kĭ ´avretlerden görürsün anıñ daḫı vefāsı ve beḳāsı yoḳdur **Bī-beḳā çūn ṣoḥbet-i nā-cins dān** Nā-cins ṣoḥbeti gibi beḳāsız bil ya´nī nā-cins ile muṣāḥib olmaḳda bekā olmaduġı nice ise ´avretleriñ daḫı muḥabbetleriniñ beḳāsını ancılayın bil dimek olur **Bāre´iyyet çūn kuned sulṭān sitem** Çün sulṭān ra´iyetine ẓulm eyleye **Merve-rā bāşed beḳā der-mulk kem** Ol pādişāhıñ mülkünda beḳā eksik olur ya´nī mülkü elinde ḳarār etmeyüb salṭanatınıñ zevāli yaḳın olur **Ger tu-rā ez-dūstān āyed ´itāb** Eger dostlarıñdan saña ´itāb gele ya´nī ṭabī´atıña muḫālif bir nesne ṣādır ola **Kem beḳā bāşed çu ḫaṭ ber-rūy-i āb** Anıñ daḫı beḳāsı yoḳdur ṣu üzre ḫaṭṭıñ beḳāsı olduġı gibi **Gerçĭ bāşed zen zemānī mihribān** Eger ´avret bir zamān mihribān olub iẓhār-ı muḥabbet ider lâkin **Çūn kem āyed behre bugşāyed dehān** Çün naṣībi az gele aġzını açar ya´nī muḥabbetini ´adāvete döndürüb yāve söylemege başlar dimek olur [35ᵇ] **Çūn be-nā-cinsān nişīned ādemī** Çün ādemoġlanı nā-cinsler-ile otura **Kemterīn[118] bīned ez-īşān merdumī** Anlardan insāniyeti az görir ya´nī nā-cins ile hem-nişīn olan kimse anlardan ādemīlik görmeye gerekdir dimek olur **Zāġ çūn fāriġ zi-būy-i gul buved** Çün ḳarġa gül rāyiḥasından fāriġdir zīrā andan ḥaẓẓı yoḳdur **Nefreteş ez-ṣoḥbet-i bulbul buved** Bülbül ile muṣāḥib olmakdan nefreti vardır ya´nī bülbül ile münāsebeti yoḳdur **Ṣoḥbet-i nā-cins cān-kāhī buved** Nā-cins ile muṣāḥib olmaḳ cān eksikligidir **Cumle-rā z'īn-ḥāl āgāhī buved** Cümle ḫalḳ bu ḥālden ḫaberdārdır **Çūn tu-rā nā-cins āyed der-naẓar** Çünkĭ nā-cins seniñ naẓaruña gele ve göresin **Ey puser çūn bād ez-vey der-guẕer** Ey oġıl ondan yel gibi ḳaç ya´nī nā-cins ile ülfet eylemeden ġāyet ḥaẕer üzre ol dimekdir

---

[118] **کمترک** (metin)

Der-beyān-ı Şukr Mīgūyed

Çār çīz ez çār-i dīger şud tamām Dört nesne dört nesneden tamām oldı **Çūn şenīdī yād mī-dār ey ġulām** Çün işidesin ḫāṭırıñda ṭut ey ġulām **Dāniş-i merd ez-ḫıred gīred kemāl** Merdiñ ʹilmi ʹaḳıldan kemāl bulur zīrā ʹilmiñ kemāli ʹaḳılladır kişiniñ ʹaḳlı kāmil olmayıcaḳ ʹilmi dāḫı kāmil olmaz **Ez-ʹamel niyyet hemī yābed cemāl** Niyyet daḫı ʹamelden cemāl bulur zīrā bir kimse bir ḫayırlu işe niyyet [36[a]] etse ʹamele getürmeyince ol niyyetiñ ḥüsni yoḳdur niyyetiñ daḫı kemāli ve cemāli ʹamel iledir **Dīnet ez-perhīz kāmil mī-şeved** Seniñ dīniñ perhīz etmeden kāmil olur **Niʹmetet ez-şukr şāmil mī-şeved** Ve seniñ niʹmetiñ şükür etmeden şāmil olur yaʹnī Ḥaḳ teʹālá'nıñ niʹmetine şükür etmek ile naṣībiñ daḫı ziyāde olub niʹmetiñ dāyim olur dimekdir **Çūn kemāl-i bende`ī derdīn buved** Çünkĭ bir ḳuluñ dīninde kemāl ola yaʹnī dīni kemāl ola **Pīş [e] zuhd u ṭāʹateş āyīn buved** Zühd ü ṭāʹat ol kimseye ʹādet u āyīn olur **Hest dāniş-rā kemālāt ez-ḫıred** ʹİlme ʹaḳıldan kemālāt vardır yaʹnī tekmīl-i ʹilm etmek ʹaḳıl-iledir **Niyyetet-rā bī-ʹamel kes nengered** Çün seniñ niyyetiñde ʹameliñ bulunmaya kimse aña naẓar etmez **Şukr niʹmet-rā kemālī mīdehed** Şükür etmek niʹmete kemāl virür niʹmetiñ tekmīli şükür-iledir **Ġāfilān-rā gūşmālī mīdehed** Niʹmete şükür etmek ġaflet üzre olanlara gūşmāldır yaʹnī tenbīh olur dimekdir **Şukr nā-kerden zevāl-i niʹmetest** Şükür etmemek niʹmetiñ zevāline sebebdir **Behre-i şākir kemāl-i niʹmetest** Şākiriñ behresi naṣībi kemāl-i niʹmetdir yaʹnī şükür etmek ile niʹmet kemāl olur dimekdir **ʹİlm-rā bī-ʹaḳl netvān kār best** ʹĀḳılsız ʹilme iş baġlamaḳ ḳābil degildir yaʹnī ʹaḳılsız ʹilm ʹilme yaramaz dimek olur [36[b]] **Pīş-i bī-ʹaḳlān ne-mī-bāyed nişest** ʹAḳılsızlar öñünde oturmamaḳ gerekdir yaʹnī ʹaḳlı olmayan kimselere muḳārenet etmemek gerekdir Zīrā lāyaʹḳıl olan kimse ile muṣāḥib olmaḳ żarar-ı maḥżdır **Bī-ḫıred dāniş vebālest ey puser** ʹAḳılsız ʹilim vebāldir ey oġul **ʹİlm murġ u ʹaḳl bālest ey puser** ʹİlim ḳuşdur ʹaḳıl anın ḳanadıdır ey oġul **Her kĭ ʹilmī dāred u nebved ber ān** Her kimiñ kĭ ʹilmi vardır ammā anıñ üzerine degildir yaʹnī oḳur lâkin ʹamel etmezdir **Ez-ṭarīḳ-i ʹaḳl bāşed ber-kerān** ʹAḳıl yoldan çıḳub kenāra gitmiş olur yaʹnī ʹilm-ile ʹāmil olmayan kimse dāyire`-i ʹaḳılda degildir aḥmaḳdır dimek olur Allâh teʹālá cümlemüzi ʹilmile ʹāmil olan ḳullarından eyleye bimennihi ve keremihi ve faẓlihi

Der-beyān-ı Çār Çīzī kĭ Ba´d Ez-refteneş Bāz Āmeden Ne-tevāned

Çār çīzest ān-kĭ ba´d ez-refteneş Dört nesne vardır kĭ anlar elden gitdikden ṣoñra **Ez-muḥālātest bāz āverdeneş** Muḥālātdandır anları gerü döndürmek ya`nī ol dört nesne kĭ ṣādır ola tekrār bir daḫı girüye hīç mümkün olanlardan degildir **Çūn ḥadīṣī reft nā-gāh ez-zebān** Çün bir ḫaber kĭ insānıñ dilinden ṣādır oldı **Yā kĭ tīrī cest bīrūn ez-kemān** Veyā bir oḳ kĭ yaydan ṭaşra ṣıçradı bir daḫı gerü dönmek muḥāldir **Bāz çūn āver ḥadīṣī gufte-rā** Gerü nice getürür bir sözi kĭ söylemiş ola bir kimse **Kes ne-gerdāned ḳażā-yı refte-rā** Kimse [37[a]] vāḳı´ olmış ḳażāyı döndüremez **Bāz key gerded çu tīr endāḫtī** Çünkĭ oḳı atdıñ bir daḫı gerü ḳaçan gelür **Hemçunīn ´omrī kĭ żāyi´ sāḫtī** Hemçünīn ya´nī buncılayındır bir ´ömür kĭ żāyi´ ḳıldıñ Zīrā geçen ´ömür atılmış oḳ gibidir bir daḫı muḥāldir dimek olur **Her kĭ bī-endīşe guftāreş buved** Her kimiñ kĭ güftārı ya´nī sözi fikirsiz ola **Pes nedāmethā-yı bisyāreş buved** Ol kimseniñ nedāmetleri ḳatı çoḳ olsa gerekdir Zīrā endīşesiz sözüñ ṣoñı elbette nedāmetdir dimişler **Tā ne-guftī mī-tevānī gufteneş** Tā kĭ söyleme söylemege ḳādir iseñde **Çūn be-guftī key tevān benhufteneş** Çünkĭ söyledin gerü gizlemek nice ḳābildir **´Omr-rā mī-dān ġanīmet her nefes** ´Ömrüñi her nefesde ġanīmet bil **Çūn reved dīger ne-yāyed bāz pes** Çünkĭ ´ömür gide ṣoñra gerü gelmese gerekdir **Hīç kes ez-ḫod ḳażā-rā red ne-gerd** Hīç kimse Ḥaḳ te´ālá'nıñ ḳażāsını redd idemez **Her kĭ rāżī ez-ḳażā şud bed ne-kerd** Her kim kĭ Ḥaḳḳ'ıñ ḳażāsından rāżı oldı ol kimse yaramaz etmedi zīrā ḳażāya rıżā a´māl-i ḥasenedendir **Her kĭ mī-ḫ[v]āhed kĭ bāşed der-emān** Her kim kĭ Ḥaḳ te´ālá'nıñ ḥıfẓ u emānında olmaḳ isteye **Muhr mī-bāyed nihāden der-dehān** Ol kimse aġzına mühür ḳomaḳ gerekdir **Mīsezed ger ´omr-rā dārī ´azīz** Lāyıḳdır kĭ ´ömri izzetli ṭutub żāyi´ etmeyesin [37[b]] **Çūn reved pīşīş ne-ḫ[v]āhī dīd nīz** Çünkĭ ´ömrüñ ilerü günleriñe gidesin anı bir daḫı görmeseñ gerekdir

Der-beyān-ı Ṣıfat-i Ḫāmūşī

Ḫāşıl āyed çār çīz ez çār çīz Dört nesneden dört nesne ḥāṣıl olur **Yād gīr īn nokta ez-men ey ´azīz** Bu noḳṭayı benden işit ve ḫātırıñda ṭut ey ´azīz **Ḫāmuşī-rā her kĭ sāzed pīşe`i** Her kim kĭ ḫāmūşluġı pīşe idine ya´nī keşret-i kelāmı terk idüb az söylemegi ´ādet ide **Gerded īmen nebvedeş endīşe`i** Ol kimse emīndir hīç bir vechle endīşe ve ġuṣṣası yoḳdur **Ger selāmet bāyedet ḫāmūş bāş** Eger saña selāmet gerekse ḫāmūş ol zīrā *eṣ-ṣamtu ḫayr*^{un} *men ṣamete necā* dimişlerdir ve daḫı *selāmetü'l-insān fī ḥıfẓi'l-lisān* dimişlerdir **Geşt īmen her kĭ nīkī kerd fāş** Emīn oldı her şol kimse kĭ iyilügi fāş etdi ya´nī iyilik ile meşhūr oldı **Ez-seḫāvet merd yābed serverī** Seḫāvetden merd serverlik bulur muḥarrem olur **Şukr ni´met-rā dehed efzūn-terī** Şükür etmek ni´mete ġāyetde ziyādelik virir **Her kĭ ū şud der-seḫā server şeved** Her kim kĭ seḫāvetde oldı ya´nī saḫī oldı ol kimse ´aẓīmü'ş-şān ve celīlü'l-ḳadr oldı **Ni´meteş ez-şukr kāmil-ter şeved** Ol kimseniñ ni´meti şükür etmekden kāmil-ter olur [38^{a}] **Her kĭ ū şud şākir u ḫāmūş kerd** Her kĭ o şükür idici oldı ve ḫamūş oldı **Ez-selāmet kisvetī ber-dūş kerd** Selāmetden arḳasına bir kisve giydi ya´nī selāmet libāsını egñine giydi dimek olur **Ger hemī ḫ^{v}āhī kĭ bāşī der-emān** Eger isterseñ kĭ emānda olasın **Rev nikūyī kun tu bā-ḫalḳ-ı cihān** Yüri var ḫalḳ-ı cihāna iyilik eyle **Her kirā ´ādet şeved cūd u kerem** Her kime kim seḫā vü kerem ´ādet ola **Der-miyān-ı ḫalḳ gerded muḥterem** Ḫalḳ ortasında ol kimse muḥterem oldı **Her kĭ kārī nīk u yā bed mīkuned** Her kimkĭ bir eyü veya bir yaramaz iş ider **Ān heme mī-dān kĭ bā-ḫod mī-kuned** Bil kĭ ol kimse anı kendüye ider **Ey birāder bende`-i me´būd bāş** Ey ḳarındaş ma´būduñ bendesi ol **Tā tevānī der-seḫā vucūd bāş** Tā ḳādir olduġuñ miḳdār seḫā vü kerem üzre ol **Bāş ez-buḫl-ı beḫīlān ber-ḥaẕer** Baḫīlleriñ buḫlünden ḥaẕer üzre ol **Tā ne-sūzed mer tu-ra nār-ı seḳer** Tā kĭ seni nār-ı saḳar yaḳmaya zīrā buḫl ´alāmet-i ehl-i cehennemdir

Der-beyān-ı Çār Çīzī kĭ Ḫʸārī Āvered

Çār çīzet ber dehed ez-çār çīz Dört şey dört nesneden saña yemiş virir ya´nī dört nesneden saña dört nesne ḥāṣıl olur dimekdir **Neşneved īn nukte cuz ehl-i temīz** Bu nükteyi ehl-i temīzden ġayrı kimse [38ᵇ] añlayamaz **Her k'ez-ū ṣādir şeved īn kār-ı çār** Her kimden kĭ bu dört iş ṣādır ola **Bīned ān çār-i diger-i bī-iḫtiyār** Elbette bī-iḫtiyār ol ġayrı dört nesneyi daḫı görse gerekdir **Çūn su`āl āverde gerded ḫʸār merd** Çün su`āl eylemiş ola bir kimse ya´nī dilencilik etmiş ola Ol kişi ḫʸār u ẕelīl olur **Mānd tenhā her kĭ istiḫfāf kerd** Yalñız ḳaldı şol kimse kĭ istiḫfāf eyledi ya´nī ḫalḳ-ı ´āleme masḫerelik idüb ḫıffet idüb kimseniñ daḫı kimse yanına uġramaz olub yalñız ḳalsa gerekdir Zīrā ḫafīf olan kimseniñ i´tibārı olmaz **Her kĭ der-pāyān-i kārī nengered** Her kim kĭ bir işin ´āḳıbetine naẓar eylemeye ya´nī ṣoñunı fikir etmeye **´Āḳıbet rūzī peşīmānī ḫʸered**[119] ´Āḳıbet bir gün peşīmānlıḳ yese gerekdir **Her kĭ nekned iḫtiyāṭ ez-kārhā** Her kim kĭ işlerinden iḫtiyāṭ etmeye **Ber-dileş āḫir nişīned bārhā** Anıñ göñli üzerine āḫir yükler otura ya´nī ziyāde elem u ıżṭırāb çekme dimekdir **Her kĭ ū istīze bā-sulṭān kuned** Her kim kĭ pādişāha sitizlik ya´nī muḫālefet idüb ḳarşu söylemeye **Kār-ı ḫod-rā ser-be-ser vīrān kuned** Kendü işini ol kimse başdan başa vīrān ider **Her kĭ geşt ez-ḫūy-ı bed nā-sāz kār** Her kimk[i] bed ḫūyluġundan ötüri nā-sāz ´amellü oldı ya´nī bed ḫūy ve bed kār oldı **Dūstān ez-vey kunend bī-şek firār** Şübhesüz [39ᵃ] dostları andan firār iderler **Her kĭ ū ez-kibr bāşed ser buzurg** Her kim kĭ mütekebbir olub başını büyük ṭuta ya´nī büyüklene **Ez-heme tenhā be-māned hem-çu gurg** Dükeli kimseden ḳurd gibi tenhā ḳalur ya´nī ḳurddan ḳaçar gibi ḫalḳ andan ḳaçarlar tā ol kişi yalñız ḳalur **Her kĭ ū bāġī şeved bā-pādişāh** Her kim kĭ padişāha bāġī ola ya´nī ḫaşım olub ´adāvet ide **Rūz-ı ū çūn tīre şeb gerded siyāh** Ol kimseniñ gündüzi ḳarañu tīre gice gibi siyāh olur **Her kĭ bā-sulṭān dilīrī gerd murd** Her kim kĭ pādişāha dilīrlik etdi helāk oldı **Der-helākī māl u cān-ı ḫod sipurd** O kendü helāk olub māl ve cānın daḫı ġāret eyledi dimek olur ya´nī pādişāh anı helāk idecek mālını daḫı ġāret etmesi muḳarrerdir dimek olur

[119] Metinde **خوارد** şeklinde yazılmış biz vezin gereği ḫʸered olarak tashih ettik.

Der-beyān-ı Çār Çīzī kĭ Ādemī-rā Şikest Āred

Ādemī-rā çār çīz āred şikest Ādem oġlanına dört nesne şikestlik getürür **Bā-tu gūyem yād dār ey Ḫaḳ perest** Saña deyüvireyin ḫāṭırıñda ṭut ey Ḥaḳḳ'a ʹibādet idici **Duşmen-ı bisyār u vām-ı bī-şumār** Çoḳ düşman ve ḥesābsız deyn **Cevr-i bī-ḥadd u ʹiyāl-i bīmār**[120] Ḥadden ziyāde cevr ü cefā ve ḫaste ʹiyāl zīrā bir kişiniñ ʹiyāli ḫaste olsa ol kişi daḫı şikest olur **Vāy miskin-rā kĭ ġarḳ-ı vām şud** Vay şol [39[b]] miskīn kimseye kĭ borca ġarḳ oldı **Merdumī ez-ġuṣṣa ḫūn-āşām şud** Her demde ġuṣṣadan ḳan yuducı oldı **Her kirā bisyār bāşed duşmeneş** Her kimin kĭ düşmanı çoḳ ola **Ḫīre gerded her du çeşm-i rūşeneş** Anıñ iki rūşen gözi ḫīre olur ya ʹnī dünyā gözine ẓulmet gibi olur dimekdir **Her kirā eşġāl bisyāreş buved** Her kimiñ kĭ eşġāli çoḳ ola **Der-zamāne zār u bī-kāreş buved** Anıñ işi zār olur ve ol zārılıḳ sebebi ile bī-kār olur ya ʹnī ʹamelde ḳalub belālar giriftār olur

Der-beyān-ı Çār Çīzī kĭ Ādemī-rā Ḫaṭā Āred

Çār çīz est ez-ḫaṭāhā ey puser Dört nesne ḫaṭālardandır ey oġul **Gūş dāreş tā be-gūyem ser-be-ser** Anlara ḳulaḳ ṭut tā kim saña başdan başa deyüvireyin **Evvel ez-zen dāşten çeşm-i vefā** Evvelā ʹavretden vefa ʹümmīd eylemek ḫaṭādır **Sāde-dil-rā bes ḫaṭā bāşed ḫaṭā** Sāde-dil olanlarda daḫı ḫaṭā çoḳ olur zīrā bönlük daḫı bir ḫaṭādır **Īmenī ez-bed ḫaṭā-yı dīgerest** Yaramazdan emīn olmaḳ daḫı bir dürlü ḫaṭādır **Ṣoḥbet-i ṣibyān ez-īnhā bed-terest** Ṣabīler muṣāḥib olmaḳ anlardan daḫı bed-terdir zīrā ülfet-i ṣıbyān ḫaṭā-yı maḥżdır

[120] Doğru şeklinin *Pendnâme*'deki **شغل بی حد وعیال با قطار** olduğunu düşünüyoruz. Yukardaki **عیال بیمار** tamlamasındaki ***bīmār*** vezne de uymamaktadır.

Der-beyān-ı ´Aṭāhā-yı Kerīm

[40[a]] **Çār çīzest ez-´aṭāhā-yı Kerīm** Dört nesne Kerīmullâh'ıñ ´aṭālarındandır **Bā-tu gūyem yād gīreş ey selīm** Saña deyüvireyim anı ḫāṭırıñda ṭut ey selāmetlü kimse **Farż-ı Ḥaḳ evvel becāy āverdenest** Evvelā Ḥaḳ te´ālá'nıñ farżını yerine getürmek ya´nī edā eylemek **Vālideyn ez-ḫᵛīş rāżī kerdenest** Ve daḫı peder ve māderini kendüden ḫoşnūd eylemek zīrā bu daḫı Ḥaḳ te´ālá'nıñ ´aṭāsındandır **Ḥukm-i dīger çīst bā-şeyṭān cihād** Bir ḥüküm daḫı nedür şeyṭān ile cihād etmek **Çārumeş nīkī be-ḫalḳ-ı nā-murād** Dördüncisi nā-murād olan kimselere iyilik etmek ya´nī fuḳarāya merḥamet üzre olmaḳ bu dört nesne cümlesi Ḥaḳ te´ālá'nıñ ´aṭā ve iḥsānlarındandır

Der-beyān-ı Hīç Çīzī kĭ ´Omr Fezāyed

Mīfezāyed ´omr-i merd ez-penç çīz Merdiñ ´ömri beş nesneden ziyāde olur **Īn naṣīḥat bişnev ey cān-i ´azīz** Bu naṣīḥatı işit ey cān-ı ´azīz **Evvel āverden be-gūş āvāz-ı ḫoş** Evvel ḳulaġına ḫoş āvāz getürmek ya´nī ḫūb āvāz diñlemek ´ömri ziyāde ider **V'ān-gehī diden cemāl-i māhveş** Ve andan ṣoñra māhveş cemāl görmek ya´nī ay yüzlü güzeliñ yüzine baḳmaḳ bu daḫı ´ömri ziyāde ider **Sivvum āmed īmenī ber-māl u cān** Üçüncisi [40[b]] māl ve cān üzerine emīn olmaḳ ya´nī mālına ve cānına żarar gelmeyecek yerlerden ictināb üzre olmaḳ ile emn ḥāṣıl etmek bu daḫı cān ziyādeligine sebebdir ´Ömri ziyāde ider dimekdir **Mī-fezāyed ´omr-ı merdum-rā ez-ān** Merdumüñ ´ömri andan ziyāde olur **Ān-kĭ kāreş ber-murād-ı dil buved** Ol kimseniñ kĭ kârı göñli murādınca oldı **Der-beḳā efzūdeneş ḥāṣıl buved** Aña beḳā-yı ´ömri ziyādelik ḥāṣıl olur ya´nī ´ömri ziyāde olur

Der-beyān-ı Penc Çīzī kĭ ´Omr-i Merdum-rā Be-kāhed

´Omr-i merdum-rā be-kāhed penc çīz Ādemiñ ´ömrini beş nesne eksik eyler **Yād dāreş çūn şinīdī ey `azīz** Ḫāṭırıñda ṭut çünkĭ işidesin ey ´izzetli kişi **Şud yekī z'ān penc der-pīrī niyāz** Ol beşden biri pīrlikde niyāzdır ya´nī ḳocalıḳda faḳīr olub ehl-i niyāz olmaḳdır **Pes ġarībī v'ān-gehī renc-i derāz** Ve andan ṣoñra ġarīblik ve uzun ḫastelik ya´nī çoḳ zamān ḫastalıḳda mekş üzre olmaḳ bu daḫı ´ömri eksik ider **Her kĭ ū ber-murde endāzed naẓar** Her kim kĭ ölmiş kimse üzre naẓar eyleye ´**Omr-i ū bī-şek be-kāhed ey puser** Anıñ ´ömri şübhesiz eksik olur ey oġul **Pencum āmed ters u vehm ez-duşmenān** Beşincisi düşmānlardan ḳorḳu ve ġuṣṣa çekmekdir ´**Omr-rā īnhā hemī dāred ziyān** Bu beş nesneler cümlesi ´ömre ziyāndır ya´nī kişiniñ ´ömrini eksik ider dimek olur [41[a]] **Her kĭ ū ez-duşmenān tersān buved** Her kim kĭ düşmanlarından ḳorḳıcı ola **Kār-ı ū her laḥẓa dīger sān buved** Anıñ kārı her laḥẓa bir ġayrı güne olur ya´nī ol kimse dürlü dürlü ḥāllere uġrar dimek olur zīrā dāyimā mużṭaribü'l-ḥāl olur

Der-beyān-ı Penc Çīzī kĭ Āb-ı Rūy Merdum Mīrīzed Ān Mīgūyed

Dūr bāş ez-penc ḫaṣlet ey puser Beş ḫaṣletden ırag ol ey oġul **Tā ne-rīzed[121]āb-ı rūyet der-naẓar** Tā kim yüzün ṣuyı ẓāhirde yere dökmeye **Evvelā kem gūy bā-merdum durūġ** Evvelā ḫalḳ-ı ´āleme yalan sözi az söyle belkĭ hīç söyleme **Z'ān-kĭ erdī ez-durūġeş bī-furūġ** Anıñçünkĭ yalan söz sebebi ile bī-fürūġ olursun ya´nī raġbetsiz olursın **Her kĭ istīze kuned bā-mihterān** Her kim kĭ ulular sitīzelik üzre ola **Āb-ı rū-yı ū be-rīzed bī-gumān** Şübhesiz ol kimseniñ yüzi ṣuyı dökülür **Pīş-i merdum her kirā nebved edeb** Her kimiñ kĭ ḫalḳ ḳatında edebi olmaya **Ger be-rīzed āb-ı rū nebved ´aceb** Eger anıñ yüzi dökülürse ´aceb degildir **Ez-sebuk-sārān me-bāş ey nīk-ḫūy** Sebük-sārlardan olma ey ḫūyı eyü kimse **Ke'z sebuk-sārī be-rīzed āb-ı rū [y]** Sebük-sārlıḳdan yüz ṣuyı dökülür **Ey puser bā-mihterān kemter setīz** Ey oġul ulular sitīzlik etme **V'ez-ḥamāḳat āb-ı rū-yı ḫod me-rīz** Ve daḫı ḥamāḳatdan kendü yüzüñ ṣuyın dökmeye [41[b]] **Ger be-´ālem āb-ı rū mī-bāyedet**

Sebuksār ḫıffet ma´ nāsınadır

[121] **نريذد** (metin)

Eger ´ālemde saña yüz şuyı gerekse **Dāyimā ḫulḳ-ı nikū mī-bāyedet** Dāyimā saña eyü ḫulḳ gerekdir zīrā ḥüsn-i ḫulḳ ḥürmete sebebdir **Her kĭ āheng-i sebuk-sārī kuned** Her kim kĭ sebük-sārlıġa ḳaṣd eyleye **Ez vey āb-ı rūy bīzārī kuned** Yüz şuyı ol kimseden bīzārlıḳ ider **Cuz ḥadīṯ-i rāst bā-merdum me-gūy** Ṭoġrıdan ġayrı sözi ḫalḳa söyleme ya´nī kimseye yalan söyleme **Tā ne-gerded āb-ı rūyet āb-ı cūy** Tā kĭ yüzüñ şuyı āb-ı cūy olmaya ya´nī ırmaḳ şuyı gibi aḳub gitmeye dimek olur **Ez-ḫilāf u ez-ḫıyānet bāş dūr** Ḫilāf üzre olmaḳdan ve ḫıyānetden ıraġ ol **Tā buved peyveste ber-rūy-ı tu nūr** Tā kim dāyimā seniñ yüzüñ münevver ola nurlana **Ger hemī ḫᵛāhī kĭ gūyendet nikū** Eger ister misin kĭ saña eyü ādem deyeler **Ey birader hīç kes-rā bed me-gū**[122] Ey birāder hīç kimseye yaramaz dime **Tā ne-bāşī der-cihān endūh-gīn** Tā ister misin kĭ dünyāda ġuṣṣalu olmayasın **Ez-ḥased der-rūzgārī kes me-bīn** Rūzgārda ḥasedden kimseyi görme ya´nī hīç kimseye ḥased ile naẓar eyleme dimekdir

Ey birāder hīçkesrā bed megū

Burdbār ḥalīm kişi ma´nāsınadır ya´nī yavaş kimse

Der-beyān-ı Penc Çīzī kĭ Āb-ı Rūy-rā Mīfezāyed

Mī-fezāyed āb-ı rū ez-penc çīz Beş nesneden yüz şuyı ziyāde olur **Tā be-gūyem bişnev ey ehl-i temīz** Tā saña deyüvireyim işit ey temīz ehli **Der-seḫāvet gūş eger dārī ġınā** Eger ġınāya mālik iseñ seḫāye çalış ya´nī cömerd ol [42ª] **Tā fezāyed āb-ı rūyet ez-seḫā** Tā kim seḫāden yüzüñ şuyı ziyāde ola **Burdbārī vu vefādārī guzīn** Bürdbārlıḳ ve daḫı vefādārlıḳ iḫtiyār eyle **Z'ān kĭ āb-ı rūy efzāyed ez-īn** Ānuñçūn kĭ bundan āb-ı rūy ziyāde olur **Çūn be-kār-ı ḫᵛīş ḥāżir būde`i** Çünkĭ her işiñde ḥāżır bulunduñ ise **Āb-ı rūy-ı ḫᵛīş-rā efzūde`i** Kendü yüzüñ şuyını ziyāde etmiş olursın **Ez-seḫāvet āb-ı rū efzūn şeved** Seḫāvetden yüz şuyı ziyāde olur **V'ez beḫīlī bī-ḫıred mel´ūn şeved** Ve baḫīllikden ´aḳılsuz olan kimse mel´ūn olur **Her kirā ber-ḫalḳ beḫşāyiş kuned** Her kimiñ ḫalḳ üzre baḫāyiş ve iḥsānı ola **Āb-ı rū-yı ū der efzāyiş buved** Ol kimseniñ yüzi şuyı dāyimā ziyādelikde olur **Bāş dāyim burdbār u bā-vefā** Dāyimā bürdbār ol ve vefā-ile ol **Tā berū-yı ḫᵛīş bīnī ṣad şefā** Tā kendü yüzüñ üzre yüz şefā göresin **Tā be-māned rāzet ez-duşmen nihān** Tā seniñ rāzıñ düşmandan gizlü ḳaldugını isterseñ **Sırr-ı ḫod bā-dūstān kemter resān** Kendü

[122] Şerh edilen bu mısra metinde derkenar olarak yazılmıştır.

sırruñı dostlaruña az erişdir ya´nī dime **Tā ne-gerdī pīş-i merdum şerm-sār** Tā kim ḫalḳ öñünde şerm-sār olmamaḳ isterseñ ya´nī ister iseñ kĭ ḫalḳ ortasında utanmayasın **Ān-çĭ ḫod nenhāde bāşī ber-me-dār** Ol nesne kĭ sen kendü elüñ ile ḳomamış olasın ḳaldırmayasın zīrā ḫacil olursun

Der-beyān-ı Ḫod-kāmī Mī-güyed

[42^{b}] **Ey birāder perde`-i merdum me-der** Ey ḳarındaş kimsenin perdesini yırtma ya`nī sırrını fāş eyleme **Tā ne-derred perdeet şaḫş-ı diger** Tā seniñ daḫı ġayrı kimseler sırrıñı fāş etmeyeler **Bā hevā-yı dil me-kun zinhār kār** Güñül ārzūsı-ile şaḳın kār eyleme **Tā ne-yāred pes peşīmānīt bār** Tā kĭ peşīmānlıḳ getürmeye zīrā ḫodkāmlıġıñ ṣoñı peşīmānlıḳdır **Ḳadr-i merdum-rā şināsey muḥterem** Merdümüñ ḳadrini añla ey ḥürmetlü kimse **Tā şināsend dīgerān ḳadr-i tū hem** Tā ġayrılar daḫı senüñ ḳadriñi añlayalar **Tā zebānet bāşed ey ḫᵛāce derāz** Tā seniñ ey ḫᵛāce lisānıñ [uzun] ola ya´nī isterseñ kĭ diliñ uzun olub sözün üstün ola **Dest kūteh dār u her cānib me-tāz** Elüñi ḳışa eyle ve her cānibe seğirtme ya´nī ṭama´ ve ḥırṣ ehli olma **Her kirā ḳadrī ne-bāşed der-cihān** Her kimiñ kĭ cihānda ḳadri olmaya **Zinde meşmāreş kĭ hest ez-murdegān** Ol kimseyi diri ´add eyleme ölmişlerdendir **Ez-ḳanā´at her kirā nebved nişān** Her kimiñ kĭ ḳanā´atden nişānı olmaya **Key tevānger sāzedeş māl-i cihān** Ol kimseyi māl-i cihān ḳaçan ġanī eyler ya´nī ḳanā´ati olmayan kimse cihān mālıyla ġanī olmaḳ mümkün degildir dimek olur **Ber-´adū-yı ḫᵛīş yābī çūn ẓafer** Çünkĭ kendü düşmanıñ üzre ẓafer bulasın **´Afv pīş āver zi-curmeş der-guẕer** ´Afvı öñüne getür ve [43^{a}] ṣuçundan geç **Dāyimā mī-bāş ez-Ḥaḳ ters-kār** Dāyim Ḥaḳ te´ālá'dan ḳorḳıcı ol **Bāş nīz ez-raḥmeteş ummīd-vār** Daḫı Ḫüdā'nıñ raḥmetinden ümmīd-vār ol **Bā-tevāżu´ bāş u ḫū kun bā-edeb** Tevāżu´ ile ve edeb-ile ḫū eyle **Ṣoḥbet-i perhīzkārān mī-ṭaleb** Perhīzkārlar ile muṣāḥib olmaḳ ṭaleb eyle **Burdbārī cūy u bī-āzār bāş** Ḥilm ile ol āzārı terk eyle ya´nī kimseyi āzurdedil etme yavaş ol **Tā kĭ gerded der-huner nām-ı tu fāş** Tā kĭ senin nāmıñ hüner ile fāş ola **Hemçu tiryāḳend dānāyān-ı dehr** Dehriñ dānāları ya´nī bu zamānıñ ´ulemāsı tiryāḳ gibilerdir **Ḳātilānend cumle-i nādān çu zehr** Cühelā zümresi ḳātillerdir zehir gibi ya´nī vücūd-ı merdum-ı dānā tiryāḳ gibidir ve merdüm-ı

nādān zehir gibi ḳātildir **Merdum ez-tiryāḳ mī-yābed necāt** İnsān tiryāḳdan necāt bulur **Ḫod kesī ez-zehr key yābed ḥayāt** Bir kimse ḫod zehirden [ḥayāt] bulmaḳ ḳaçan olur ya´nī hīç mümkün degildir dimek olur **Ṣabr u ´ilm u ḥilm-i tu bāġ-ı dilend** Seniñ ´ilm u ṣabrıñ ve ḥilmüñ göñlüñ bağıdırlar **Ḥırş u buġż u kīne zehr-i ḳātilend** Ḥırş daḫı buġż daḫı kīn bunlar zehr-i ḳātillerdir **Faḫr-i cumle kārhā nān dādenest** Cümle ´ilimleriñ faḫri ve zübdesi etmek virmekdir ya´nī fuḳarāya lillâh bir miḳdār nesne ile ri´āyet etmekdir **Der be-rūy-ı dūstān bugşādenest** Ve daḫı dostlarıñ yüzine ḳapu açmaḳdır **Gerçī dānā bāşiy u ehl-i huner** Eger ehl-i ´ilim ve ehil olduñsa **Ḫ[v]īş-rā kemter zi-her nādān şumer** [43[b]] Kendüñi yine tevāżu´ile her nādāndan kemter bil öyle ´add eyle Tā kī *men tevāżu´e rafe´ahullâh* mūcibince ´izzet bulub refī´ü'l-ḳadr olasın

Der-beyān-ı Nişān-ı Nādānī Mīgūyed

Şud du ḫaṣlet merd-i nādān-rā nişān İki ḫaṣlet aḥmaḳ ve cāhil adamıñ nişānıdır **Ṣoḥbet-ı ṣibyān u raġbet bā-zenān** Ṣıbyān ile muṣāḥib olmaḳ ´avretlere raġbet eylemek bu iki nesneler ḥamāḳat ve nādānlıḳ nişānıdır ekşer-i ḫalḳ buña mübtelādır

Der-beyān-ı Bed Zindegānī Mīgūyed

Nā-ḫoşī der-zindegānī ey velīd Dirlikde nā-ḫoşlıḳ ey oġul **Merd-rā der-ḫūy-ı bed gerded bedīd** Bed-ḫūy olan kimsede ẓāhir olsa gerek zīrā bed-ḫūyluḳ nā-ḫoşluḳdur yaramaz ḫūylu kişi hīç ḫoşluḳ görmese gerekdir **Ān-kī nebved merve-rā fī´l-i nikū** Ol kimse kī anıñ fi´l-i nikūsı ya´nī eyü ´ameli olmaya **Murde mī-dāniş kī nebved zinde ū** Ölmiş bil sen anı kī o diri degildir **Her kī güyed bā-tu ´aybet der-ḥużūr** Her kim kī saña ´aybuñı ḥużūrda ya´nī ẓāhirde ḫalḳ içinde söyleye **Mīnumāyed rāhet ez-ẓulmet be-nūr** Ol kimse ẓulümātdan rūşenlıġa saña yol gösterir **Mer tu-rā herkes kī bāşed reh-numāy** Her kim kī saña reh-nümā ya´nī yol gösterici oldı **Şukr-i ū mī-bāyed āverden becāy** Ol kimsenin şükrini yerine getürmek gerek ya´nī ol kimesneniñ eyiligini bilmek gerekdir **Her ḫıred-mendān-ı ´ālem-rā şināş** ´Ālemiñ ´āḳıllıları olan [44[a]] kimseleri añla ve bil **Ḫulḳ-ı nīkū şerm-i nīkū-ter libās**

Ḫulḳ ve ḥayā ġāyet zībā ve eyü libāsdır **Ḥāl-i ḫod-rā ez-du kes pinhan me-dār** Kendü ḥāliñi iki kimseden gizlü ṭutma ya´nī ṣaḳlama **Ez-ṭabīb-i ḥāẕıḳ u ez-yār-ı ġār** Ṭabīb-i ḥāẕıḳdan ve yār-ı ġārdan **Tā ṣavāb-ı kār bīnī ser-be-ser** İşiñde tā kim başdan başa ṣavāb göresin ḫaṭā görmeyesin ya´nī her işe cümle ḫaṭāsız olduġıñı isterseñ **Ber-murād-ı ḫod me-kun kār ey puser** Kendü murāduñ üzre iş etme ey oġul **Tā tevānī bā-zenān ṣoḥbet me-cūy** Tā ḳādir iseñ ´avretler-ile ṣoḥbet ṭaleb etme ya´nī muṣāḥib olub ülfet etme **Rāz-ı ḫod-rā nīz bā-īşān me-gūy** Ve kendü rāzıñı daḫı anlara söyleme **Ān-kī ender şer´ bāşed nā-pesend** Ol nesne kī şer´-i şerīfde nā-pesend ola ya´nī nā-ma´ḳūl ola **Gird-i ān hergiz me-gerd ey hūş-mend** Anıñ eṭrafına hergiz ṭolanma ey ´āḳıl **Her çirā kerdest Ḥaḳ ber-tū ḥarām** Her ne kī Ḥaḳ te´ālá saña ḥarām etmişdir **Dūr bāş ez-vey kī bāşī nīk-nām** Andan ıraḳ ol tā kim nīk-nām olasın **Çūnkī bugşāde der-i rūzī Ḫudāy** Çünki Ḥaḳ te´ālá naṣīb ḳapusını aça **Dil guşāde dār u tengī kem numāy** Ḳalbüñi güşāde ṭut ve ṭarlıḳ gösterme zīrā Ḥaḳ te´ālá Rezzāḳdır ḳavlühü te´ālá

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ İnnallâhe huve'r-rezzāḳu ẕu'l-ḳuvveti'l-metīn[123]

Tāze rūy u ḫoş suḫen bāş ey eḫī Tāze ve güler yüzlü ve ḫoş sözlü ol ey ḳarındaş [44[b]] **Tā buved nām-ı tu der-´ālem seḫī** Tā seniñ nāmıñ ´ālemde saḫī ola **Pur me-ḫʸār endūh-ı merg ey bu'l-heves** Ey ehl-i heves ölüm ġuṣṣasını çoḳ çekme **Çūnkī vaḳt āyed ne-gerded pīş u pes** Çünkim vaḳit gele bir laḥẓa evvel ve bir laḥẓa ṣoñra gelmez ḳavlühü te´ālá

إِذَا جَاء أَجَلُهُمْ فَلاَ يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ

iẕā cāe eceluhum fe lā yeste`ḫırūne sā ´aten ve lā yestaḳdimūn[124]

---

[123] Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir. [Zâriyât sûresi 58. Âyet-i Kerîme]

[124]De ki: "Allah dilemedikçe, ben kendime bile ne zarar ne bir fayda verme gücüne sahibim. Her milletin bir eceli vardır. Onların eceli geldi mi, ne bir an geri kalabilirler ne de öne geçebilirler." [Yûnus sûresi 49.Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

Dil zi-ġill u ġış hemīşe pāk dār Ḳalbuñi ġill u ġışdan dāyimā pāk ṭut **Tā tevānī kīne bersīne me-dār** Tā ḳādir-iseñ sīneñde kīne ṭutma **Tekye kem kun ḫᵛāce ber-kirdār-ı ḫᵛīş** Ey ḫᵛāce kendü ʼamelüñe tekye etme yaʼnī ʼibādetiñe maġrūr olma **Dil be-neh ber-raḥmet-i Cebbār-ı ḫᵛīş** Ḥaḳ teʼālāʼnıñ raḥmetine göñül ḳo yaʼnī Cebbār Tañrınıñ raḥmetinden ümīdvār ol dimek olur **Bihterīn-i çīzhā ḫulḳ-i nikūst** Cemīʼ nesnelerin ġāyet eyüsi eyü ḫulḳdur **Ḫalḳ ḫulḳ-i nīk-rā dārend dūst** Ḫalḳ-ı ʼālem ḥüsn-i ḫulḳ ṣaḥibi olan kimseyi dost ṭutarlar **Rev furūten şev hemīşe ey ḫalef** Yüri alçaḳ göñüllü ol ey eyü oġıl **Kīn buved ārāyiş-i ehl-i şeref** Zīrā budur ehl-i şerefiñ ārāyişi ehl-i şeref olanlar tevāżuʼ ile şeref bulurlar **Ān-kī bāşed der-kef-i şehvet esīr** Ol kimse kī şehvet elinde esīr ola **Gerçī āzādest ū-rā bende gīr** Egerçī āzād ise de yine sen anı ḳul ṭut zīrā hevā-yı nefse tābiʼ olmaġ-ile esīr-i bend-i şehvet olub nefs-i emmāresine bende [45ᵃ] olmuşdur **Ger tu bīnī nā-kesī-rā destgāh** Eger sen bir nā-kesi kī iḳbāl u devletde göresin **Ḥācet-i ḫod-rā ez-ū hergiz me-ḫᵛāh** Ol kişiden hergiz kendü ḥācetiñi isteme **Ber-der-i nā-kes ḳedem hergiz me-ber** Nā-kesiñ ḳapusına hergiz ayaġıñı iletme **Ver-ne bīnī hem me-purs ez-vey ḫaber** Ve eger göresin andan bir ḫaber ṣorma **Tā tevānī kār-ı ebleh-rā me-sāz** Tā ḳādir iseñ eblehiñ işini bitürme **Kār fermāyeş velī kemter ne-vāz** Ebleh olan kimseye ḫidmet buyur ammā çoḳluḳ yüz virme **Ez-du kes perhīz kun ey hūşyār** İki kimseden perhīz eyle ey ʼāḳıl **Tā ne-bīnī nekbetī ez-rūzgār** Tā kī rūzgārdan bir nekbet görmeye[sin] **Evvel ez-duşmen kī ū istīze-rūst** Evvel ol düşmandan kī sitīze yüzlü ola **V'ān-gehī ez-ṣoḥbet-i nādān dūst** Ve andan ṣoñra aḥmaḳ dostuñ muṣāḥibliġinden **Ḫᵛīş-rā ez-nezd-i duşmen dūr dār** Kendüñi düşmanıñ yaḳınluġından ıraḳ ṭut yaʼnī düşmana yaḳın olma **Yār-i nādān-rā zi-ḫod mehcūr dār** Aḥmaḳ olan yarı kendüñden ıraḳ ṭut **Ey puser kem gūy bā-merdum duruşt** Ey oġul ḫalḳ-ı ʼāleme iri sözi az söyle yaʼnī ḫalḳa güç gelecek sözi söyleme **Ver be-gūyī bā-tu bunmāyend puşt** Ve eger söyleyecek olursañ cümlesi senden yüz çevirüb arḳa gösterirler **Bihterīn-i ḫulḳ mīdānī kirāst** Ġāyetde eyü ḫulḳ kimiñdir bilür misin **Ān-kī dād inṣāf u inṣāfī neḫᵛāst** [45ᵇ] oldur kī kendüsi inṣāf üzre oldı ve ḫalḳdan inṣāf ricā etmedi yaʼnī Ḫālıḳ'a teveccüh-i tamām ile tevekkül idüb ḫalḳa ilticā ve temenná etmedi dimekdir **Çūn ḥadīṣ-i ḫūb gūyī bā-faḳīr** Çünkī faḳīre ḫūb söz söyleyesin **Bih buved zāneş kī pū-şānī ḥarīr** Yegdir andan kī ḥarīr giydüresin zīrā *el-kelimetu'ṭ-ṭayyibetu ṣadaḳat*^{un} buyurmuşlardır **Ḫışm ḫorden pīşe-i her serverest** Ḫışım yutmaḳ yaʼnī ḫışmı terk

Der ṣıfat perhīz

etmek her serveriñ ṣan´atıdır **Telḫ bāşed v'ez-şeker şīrīn-terest** Acı olur lâkin şekerden daḫı ziyāde ṭatludur ya´nī ġażabı gerçī acıdır ve güçdür ammā şekerden leẕīẕdir **Her kĭ bā-merdum ne-sāzed der-cihān** Her kim kĭ cihānda insānla bir ḫoşca dirlik etmedi **Zindegānī telḫ dāred bī-gumān** Ol kimseniñ cihānda dirligi acı olur **Ān-kĭ şūḫest u ne-dāred şerm nīz** Ol kimse kĭ küstāḫdır ve daḫı utanmazdır ya´nī ḥayāsı yoḳdur **Dān kĭ ū nā-pāk zādest ey ´azīz** Bil kĭ ol kimse māderinden nā-pāk ṭoġmuşdur ey ´azīz **Ez-melāmet tā be-mānī der-emān** Tā kim melāmetden emīn olmaḳ ister iseñ **Bāş dāyim hem-nişīn bā-ṣāliḥān** Dāyimā ṣāliḥler ile hem-nişīn ol zīrā ṣuleḥā ile muṣāḥib olan aṣlā melāmet olmaz Allâh te´ālá cümlemizi ṣāliḥler ile ḥaşr eyleye āmīn bi-ḥürmeti Seyyidi'l mürselīn

Der-beyān-ı Çend Ḫaşlet kĭ Ḫ^{v}ārī Āvered

[46^{a}] **Çend ḫaşlet āvered ḫ^{v}ārī be-rūy** Bir nice ḫaşlet vardır ādemiñ yüzine ḫ^{v}ārlıḳ getürür **Bā-tu gūyem ger hemī gūyī be-gūy** Saña deyüvireyim eger söyle dirseñ **Evvel ān bāşed kĭ mānend-i mekes** Evvelā oldur kĭ sinek gibi **Merd-i nā-ḫ^{v}ānde şeved mihmān-ı kes** Ādem bilā-da´vet[in] bir kimseniñ ḳonuḳluġuna varmaḳ ḫ^{v}ārlıġa sebebdir **Her kĭ mihman-i kesī nā-ḫ^{v}ānde şud** Her kim kĭ da´vetsiz bir kimseye ḳonuḳ oldı **Nezd-i merdum ḫ^{v}ār u zār u rānde şud** Ḫalḳ ḳatında ḫ^{v}ār oldı ve zār oldı ve sürülmiş ya´nī raġbetsiz oldı **Dīgerān bāşed kĭ nādānī reved** Bir daḫı budur kĭ cāhil ve aḥmaḳ varur **Ketḫudā-i ḫāne-i merdī şeved** Bir merdiñ ḫānesinde ketḫudā olur ya´nī şol merd-i nādān kĭ bir kimseniñ evine misāfirlıġa varır hem niye şunı şöyle bunı böyle idüñ deyü hükūmet ider bu daḫı ḫ^{v}ārlıġa bā´işdir **Kār kerden ber-ḥadīş-i ān du merd** Ol iki kimseniñ söziyle iş eylemek bu daḫı ḫ^{v}ārlıġa sebebdir **Ez-ser-i cehlend dāyim der-neberd** Dāyimā cehl ucundan ġavġā ve cenk etmek üzredir **Her kĭ binşīned ze-ber-dest-i ṣudūr** Her kimse kĭ ulularıñ üst ṭarafına geçüb oturdı yā otura **Ger resed ḫ^{v}ārī be-rūyeş nīst dūr**[125] Ol kimseniñ yüzine ḫ^{v}ārlıḳ gelürse ba´īd degildir **Nīst cem´ī-rā çu ber ḳavl-i tu gūş** Bir cem´iyyetiñ kĭ ḳulaġı sende olmaya ya´nī sözüñi [46^{b}] diñlemeyeler **Ṣad suḫen ger āyedet yek-rā me-gūş** Eger ḫāṭuruña yüz dürlü söz daḫı gelürse birini daḫı söylemege diḳḳat eyle **Ḥācet-i**

[125] Metinde **گر رسد خواری برویش دور نیست** şeklinde yazılmış biz şârihin sehven böyle yazdığını düşünüp üstteki Farsça mısrayla uyumu için tashih ettik.

*Maḫdūm*dan murād sulṭān olmaḳ daḫı vechdir Zīrā ḥākim maḥkūmuna merḥamet üzre olub mihr-bān olursa maḥkūm olanlar āḳıbet üzre olub hoş-dil olmaları muḳarrerdir Zīrā ādil ḥākim sebeb-i şefā-yı ḳulūb-i fuḳarādır

ḫod-rā me-ḫᵛāh ez-duşmenān Kendü ḥācetüñi düşmanlardan isteme **Z'īn beter ḫᵛārī ne-bāşed der-cihān** Bundan beter cihānda ḫᵛārlıḳ olmaz **Ez-furū-māye murād-ı ḫod me-cūy** Alçaḳ aşıllu kimseden kendü murādıñı ṭaleb eyleme **Tā ne-yāyed mer tu-rā ḫᵛārī be-rūy** Tā kĭ saña ve senüñ yüzüñe ḫᵛārlıḳ gelmeye **Bāzen u kūdek me-kun bāzī helā** ´Avret ile ve küçük oġlan ile oyun oynama **Tā ne-gerdī ḫᵛār u zār u mubtelā** Tā kim ḫᵛār u zār u mübtelā olmayasın ya´nī tā kim ḫalḳ içinde raġbetsizlige mübtelā olmayasın dimek olur

Der-beyān-ı Şeş Çīzī kĭ Be-kār Āyed

Der-cihān şeş çīz mī-āyed bekār Cihānda altı nesne vardır işe yarar **Evvelā yār u ṭa´ām-ı ḫoş-guvār** Evvelā yār ve daḫı ṭabī´ata siñici ta´ām **Ḫoş buved yār-ı muvāfıḳ der-cihān** Muvāfıḳ yār cihānda ḫoşdur **Bāz maḫdūmī kĭ bāşed mihrbān** Ve gerü bir maḫdūm ya´nī oġul kĭ mūnis ve mihribān ola ġāyet işe yarar **Her suḫen kū rāst gūyī vu durust** Her söz kĭ sen anı ṣaġ ve ṭoġrı söylediñ **Bih zi-dunyā z'ān-kĭ der-vey nef´-i tust** Yegdir dünyādan kĭ saña anda nef´ vardır **Ān-çī erzānest ´ālem der-bahāş** Ol nesne kĭ anıñ bahasında ucuzdur ya´nī ´ālem ḫalḳı cemī´-i mālını aña virseler yine [47ª] tamām-ı bahāsını virmemiş olalar ol nedür **´Aḳl-i kāmil dān u z'ān ḫorsend bāş** ´Aḳl-ı kāmil bil ve andan ḳāni´ ol ya´nī saña ma´lūm olsun kĭ ´ālem bahāsına ucuz olan nesne ´aḳl-ı kāmildir Eger seniñ ´aḳl-ı kāmiliñ var-ise ḳanā´at eyle ġayrı nesne isteme dimek olur **Duşmen-ı Ḥaḳ-rā ne-şāyed dāşt dūst** Ḥaḳḳ'ıñ düşmanı olan kimseyi dost ṭutmaḳ lāyıḳ degildir **Bāz-geşt-i cumle çūn āḫir bedūst** Cümleniñ bāz-geşti ya´nī rücū´ı āḫir yine añadır ya´nī Ḥaḳ te´ālá'yadır zīrā cümle ḫalḳ ḥużūr-ı Ḥaḳḳ'a varacaḳdır eger muḥabbet-i māsivā-ile bulunursaḳ vay bizim ḥālimize ḳavlühü te´ālá

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ

Kullu nefsin ẕāiḳatu'l-mevti ṯumme ileynā turce ´ūn[126]

[126] Her canlı ölümü tadacaktır, sonra bize döndürüleceksiniz. [Ankebût sûresi 57. Âyet-i Kerîme]

Ġudūd ġuddeniñ cem´īdir
Ġudde bez ma´nāsınadır
Ekşer laḥmda olur zīrā laḥm ansız olmaz

´Ayb-i kes bā-ū ne-mī-bāyed nemūd Kimseniñ ´aybını kendü[ne] göstermek gerekmez **Z'ān-kĭ nevbed hīç leḥmī bī-ġudūd** Ānıñçünkĭ hīç et yoḳdur kĭ anuñ ġudūdı olmaya ya´nī bezleri olmaya **Ez-Ḫudā ḫᵛāh ān-çī ḫᵛāhī ey puser** Ḫüdā'dan iste ol nesneyi istersen ey oġul **Nīst der-dest-i ḥalāyıḳ nef´ u żer** Maḫlūḳuñ elinde żarar ve fāyide yoḳdur zīrā māni´ u mu´ṭī Allâh'dır **Bendegān-rā nīst nāṣir cuz İlāh** Ḳullarına İlah'dan ġayrı yardımcı yoḳdur **Yāriy ez-vey ḫᵛāh u ez-ġayrī me-ḫᵛāh** Yārīyi andan ricā eyle ġayrıdan isteme **Ān-kĭ ez-ḳahr-ı Ḫudā tersed besī** Ol kimse kĭ Ḫüdā'nıñ ḳahrından ziyāde ḳorḳusı ola **Bī-gumān tersend ez-vey herkesī** Şeksiz cümle ḫalḳ andan ḳorḳarlar [47ᵇ] **Ez-bedī guften zeban-rā her kĭ best** Yaramaz söylemekden her kim kĭ dilini bağladı **Gerd şeyṭān-ı la´īn-rā zīr-dest** Şeyṭān la´īni zīr-dest eyledi ya´nī zebūn eyledi dimek olur Fefhem

Der-beyān-ı Penc Çīzī kĭ Ez-penc Kes Beyāyed Ān Mīgūyed

Kes ne-yābed penc çīz ez-penc kes Beş kimseden beş nesneyi bulmaz kimse **Yād gīr ez-nāsiḥ-ı ḫod īn nefes** Kendü nāsiḥiñden bu nefesi ya´nī bu sözi göñülde ṭut ya´nī unutma ya´nī bilmiş ol kĭ ziyāde beş nesne vardır beş dürlü ṭā`ifede bulunmaz dimek olur **Nīst evvel dūstī ender mulūk** Evvel pādişāhlarda dostluḳ yoḳdur **În suḫen bāver kun ez-ehl-i sulūk** Bu sözi ehl-i sülūkden işidüb inan **Sufle`ī-rā bā-muruvvet nengerī** Aşlı alçaḳ bir kimseye mürüvvet ile naẓar eyleme ya´nī alçaḳ aşıllu kişiye merḥamet etme **Hīç bed ḫūyī ne-yābed mihterī** Hīç bir bed-ḫūy ululuḳ bulmasa gerekdir **Her kĭ ber māl-i kesān dāred ḥased** Her kim kĭ ġayrı kimseleriñ mālına ḥased eyleye **Bū-yı raḥmet ber-demāġeş key resed** Raḥmet rāyiḥası ol kimseniñ dimāġına ḳaçan irişür ya´nī ḥasūd raḥmet bulmaḳ degil belkĭ raḥmetiñ rāyiḥasını daḫı eşitmez dimekdir **Ān-kĭ keẕẕābest u mī-gūyed durūġ** Ol kimse kĭ keẕẕābdır ve yalān söyler **Nīst ū-rā der-vefādārī furūġ** Ol kimseniñ vefādārlıkda fürūġı yoḳdur ya`nī keẕẕāb olan kişinin vefādarlıġı yoḳdur ol şevābdan maḥrūmdur [48ª] ´ahdine vefā etmemek ile ´izzet ve ḥürmeti yoḳdur dimek olur

Der-beyān-ı Se Kārī kĭ Mūcib-i Sa´ādet-est

Her kirā se kār ´ādet bāşedeş Her kime kĭ üç dürlü kār ya´nī ´amel ´ādet olmuş ola **Der-cihān baḫt u sa´ādet bāşedeş** Cihānda aña baḫt ve sa´ādet yār olmuş olur **Tā tevānī ḫayr bī-minnet kuned** Tā ḳādir ise ḫayrı minnetsiz ide ā´māl-i ḥasene işledim deyü minnet etmeye zīrā minnet a´māli bāṭıl ider Nite Ḥaḳ te´ālá *celle celālehü* buyurur

لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى lā tubṭılū ṣadaḳātikum bi'l-menni ve'l-eẕá[127]

Ḫ'īş-rā mustevcib-i raḥmet kuned Kendüzini müstevcib eyleye ya´nī ā´mālinde riyā ve minnet etmeye tā kim Allâh te´ālá'nıñ raḥmeti aña vācib ola **Dāyimā ger bīned ū ´ayb-i kesān** Eger ol kimse dāyimā ḫalḳ-ı ´ālemde ´aybın görürse **Der-melāmet hīç negşāyed zebān** Hīç ol kimse melāmet içün lisanını açmaz kimseniñ ´aybın yüzine urmayub melāmet etmeye dimek **Her kirā bīnī be-rāh-ı nā-şevāb** Her kimseyi kim nāṣevāb ya´nī ḫaṭālu yolda göresin **Ser be-rāheş ār tā yābī şevāb** Ol kimseniñ başını yola getür tā kim şevāb bulasın ya´nī şer´-i şerīfe muṭābıḳ ´amellere sevk idüb rāh-ı müstaḳīmı bildirmek ile şevab bulasın dimek olur **Zaḥmet-i ḫod-rā zi-merdum dūr dār** Kendü zaḥmetüñi ḫalḳdan ırag̱ ṭut ya´nī ḫalḳ-ı ´āleme zaḥmet virecek iş etme **Bār-ı ḫod ber-kes me-yefken zīnhār** [48[b]] Kendü yüküñi ṣaḳın kimseniñ üzerine bıraḳma ya´nī zaḥmet virme

---

[127] Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez. [Bakara sûresi 264. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

Der-beyān-ı Restgārī Mīgūyed

Ger hemī ḫᵛāhī kĭ bāşī restgār Eger isterseñ kĭ ḳurtulmuş olasın **Rū me-gerdān ey birāder ez-se kār** Ey ḳarındaş üç ´amelden yüz döndürme **Evvelā dīden buved ḥukm-i ḳażāş** Evvelā Ḥaḳ te´ālá'nıñ ḳażāsı ḥükmüñi görmekdir ya´nī ḥükm-i ḳaḍāya rāżı olmaḳ **Ba´d ez-ān custen be-cān u dil rıżāş** Andan şoñra cān ve göñül ile Ḥaḳ te´ālá'nıñ rıżāsın ṭaleb eylemek **Çīst siyyum dūr būden ez-cefā** Üçünci nedir cefādan ıraḳ olmaḳ **Her kĭ īn dāred buved ehl-i vefā** Her kimde kim üç ´amel vardır ol kimse vefā ehlidir **Her kĭ dāred dāniş u ´aḳl u temīz** Her kim kĭ ´ilm u ´aḳl u temīz ṭuta **Cuz berāy-i Ḥaḳ ne-baḫşed hīç çīz** Ḥaḳ'dan ġayrı içün nesne baġışlamaz ya´nī ´āḳil u ´ālim u ṣaḥib-i temīz olan kimse hīç bir kimseye bir şey` virmez İllā Allâh içün virir **Ṣadḳa`ī kālūde gerded bā-riyā** Bir ṣadaḳa kĭ riyā-ile ḳarışıḳ ola **Key buved ān ḫayr maḳbūl-ı Ḫudā** Ol ḫayr ḳaçan maḳbūl-ı Ḫüdā olur ya´nī riyā ile virilen ṣadaḳa ḥużūr-ı Ḥaḳ'da maḳbūl degildir dimek olur **Ger ´amel ḫāliş ne-bāşed hemçu zer** Eger ´amel altun gibi ḫaliş olmaya **Ḳalb-rā nāḳıd ne-yāred hemçu zer** Ḳalb olan nesneyi ṣarrāf naẓara getirmez ya´nī ṣarrāf ḳalbe i´tibār etmez dimekdir **Tā tevānger bāşī ender rūzgār** Tā kĭ rüzgārda [49ª] ġanī olmaḳ isterseñ **Nefs-rā ez-ārzūhā dūr dār** Nefsi arzulardan ıraḳ ṭut ya´nī nefsiñ hevāsına tābi´ olma

Nāḳıd ṣarrāf ma´nāsınadır

Der-beyān-ı Kerāmethā-yı Ḥaḳ Mīgūyed

Sūd-ḫᵛār riya-ḫᵛār ma´nāsınadır

Çār çīzest ez-kerāmethā-yı Ḥaḳ Dört nesne Ḥaḳ te´ālá ḥażretleriniñ keremlerindendir **Yād dāreş çūn zi-men gīrī sebaḳ** Ol dört nesneyi ḫāṭıñda ṭut eger benden sebaḳ ṭutarsañ ya´nī ögrenmek isterseñ **Evvelā ṣıdḳ-ı zebāneş der-suḫun** Evvelā birisi sözde lisānıñıñ ṣıdḳıdır ya´nī yalan söz söylememekdir **Ba´d ez-ān ḥıfẓ-ı emānet fehm kun** Andan şoñra emānet ḥıfẓ eylemekdir fehm eyle **Pes seḫā hest ez-kerāmāt-ı İlāh** Bundan şoñra seḫā daḫı Ḥaḳ te´ālá'nıñ keremlerindendir **Fażl-ı Ḥaḳ dān ger naẓar dārī nigāh** Fażl-ı Ḥaḳ bil naẓaruñı eger ḥarāma baḳmadan ṣaḳlayabilürseñ **Tā tevānī dūr bāş ez-sūd-ḫᵛār** Eger ḳādirseñ sūd-

ḫᵛārlıḳdan ırag̱ ol **Z’ān-kĭ hest ez-duşmenān-ı Kirdkār** Andan ötüri kĭ sūd-ḫᵛārlar Kirdkārıñ düşmanlarındandır ḳavlühü te´ālá

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

Yā eyyuhāllezīne āmenū lā te’kulū’r-ribā aḍ´āfe’n-muḍā´afeh vettekūllâhe le´allekum tufliḥūn[128]

Pīş-i merdum her kĭ rāzet kerd fāş Her kim kĭ ḫalḳ öñünde senin sırrıñı fāş eyledi **Hemdem-i ān ebleh u bāṭıl me-bāş** Ol ebleh ve bāṭıluñ hemdemi olma **Her kĭ bāşed māni´-i ´oşr u zekāt** Her kim kĭ ´öşr ve zekātı men´ idicidir ya´nī mālınıñ zekātını ve pādişāhınıñ ´öşrüni virmezdir [49[b]] **V’ān-kĭ ġāfilvār bug̱āred ṣalāt** Ve ol kĭ ṣalātı ġāfiller gibi ḳıla ya´nī namāzı ḥużū´ ve ḫuşū´-ile ḳılmayub ġaflet ile geçüre dimek olur **Ber-ḥag̱er bāş ez-çunān kes zīnhār** Āncılayın kimseden zīnhār ḥag̱er üzre ol **Tā ne-bāşī der-cihān bisyār zār** Tā kim cihānda çoḳ zār u giryān olmayasın ġāyet ile ḥag̱er gerekdir **Der-gug̱ar ān çār ḫaṣlet zīnhār** Ṣaḳın ol dört ḫaṣletden ḳaçub terk eyle **Tā ne-sūzed mer tu-ra bisyār nār** Tā kim nār-ı cehennem çok yaḳmaya ya´nī ol ḫiṣāl-i erba´a sende var-ise terk eyle tā kim ´ag̱āb-ı nārdan ḫalāṣ olasın dimekdir Ḥaḳ te´ālá ṣaḳlayuvire Bifażlihi

Der-beyān-ı Terk-i Ġażab Mīgūyed

Leg̱g̱et-i ´omret eger bāyed be-dehr Eger dehrde saña ´ömr leg̱g̱eti gerekse **Bāş dayim ber-ḥag̱er ez-ḫışm u ḳahr** Dāyimā ḫışm u ḳahrdan ḥag̱er üzre ol **Çūn ne-gerdend ḫalḳ bā-ḫūy-ı tu rāst** Çünkĭ ḫalḳ seniñ ḫuyuña rāst ve münāsib olmayalar ya´nī ṭabı´ña muvāfaḳat etmeyeler **Ger be-ḫūy-ı merdumān sāzī revāst** Eger ḫalḳıñ ḫuyına mütāba´at ve muvāfaḳat iderseñ revādır ve münāsibdir **Z’ān-kĭ ḥāṣıl nīst dil ḫursend dār** Ol nesneden kĭ ḥāṣıl yoḳdur ḳalbüñi ḫoşnūd ṭut murad ḥaṣıl olmaduġuna elem çekme **Güş-ı dil-rā cānib-i īn pend dār** Cān ḳulaġını bu pendiñ cānibine ṭut ya´nī bu naṣīḥati cān ḳulaġı-ile diñle dimek olur **Ey birāder tekye ber-devlet me-kun** Ey ḳarındaş devlet-i dünyāya tekye etme [50[a]] ya´nī devlete ṭayanma

[128]Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah’a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz. [Âl-i İmrân sûresi 130. Âyet-i Kerîme]

Yād gīr ez-nāṣiḥ-i ḫod yek suḫun Kendü nāsiḥiñden bir sözdür ḫāṭırıñda ṭut **Sūd nekned**[129] **ger gurīzī ez-ḳażā** Ḳażādan eger ḳaçarsañda ḳurtulamazsın zīrā fāyidesi yoḳdur **Her çī mī-āyed berān mī-deh rıżā** Her ne kĭ gele aña rıżā vir ya´nī Allâh'dan gelen ḳażāya rāżı ol zīrā ḳaçsañ da fāyidesi yoḳdur **Her kĭ ū bā-dūstān yek-dil buved** Her kim kĭ dostlar ile göñül birligi etdi **Cumle maḳṣūd-i dileş ḥāṣıl buved** Anıñ cümle göñli murādı ḥāṣıl oldı **Der-cihān dānī kĭ gerded mu´teber** Bilür misin mu´teber olan kimdir **Ān-kĭ nebved hīç bākeş ez-ḫaṭer** Ol kimsedir kĭ anıñ hiç ḫaṭerden ḳorḳusı olmaya ya´nī ḳażā`-i Allâh'a rāżı ola dimekdir **Kem kuned bākes vefā īn rūzgār** Bu rūzgār kimseye vefā eylemez **Cevr dāred nīsteş bā-mihr kār** Cevr ṭutar hīç muḥabbet ile işi yoḳdur **Ān-kĭ bā-tū rūz-ı ġam būdest yār** Ol kimse kĭ seniñ ile ġam gününde yār oldı idi **Rūz-ı şādī hem be-purseş zīnhār** Şādī gününde daḫı ol kimseyi unutmayub ḥālini ṣormaḳ ve dostluk etmek gereksin[130] elbette lāzımdır **Rūz-ı ni´met ger be-perdāzī bikes** Eger ni´met gününde bir kimseye muḥabbet idüb ve bir iyilik etmiş ve imtizāc etmiş olasın **Rūz-ı miḥnet bāşedet feryād-res** Ol kimse daḫı saña miḥnet gününde feryād-res olur **Çūn beyābī devletī ez-Muste´ān** [50[b]] Çün Müste´āndan bir devlet bulasın ya´nī Ḥaḳ te´ālá saña çünkim devlet vire **Ender ān devlet me-bor ez-dūstān** Ol devlet içinde dostlardan kesilme **Mer tu-rā herkes kĭ yār-ı ġam buved** Her kim kĭ saña ġam gününde yār idi **Çūn resed şādī hemū hemdem buved** Çünkĭ şādlıġa irişesin yine ol kimseyi terk etmemek gerekdir zīrā eski dostı terk etmek bī-vefālıḳdır

Der-beyān-ı Kesb-i Ma´rifet Mīgūyed

Ma´rifet ḥāṣıl kun ey cān-ı peder Ma´rifet ḥāṣıl eyle ey ata cānı **Tā beyābī ez-Ḫudāy-ı ḫod ḫaber** Tā kim kendü Ḫüdā'ñdan ḫaber bulasın zīrā ma´rifetsiz kimse Ḥaḳ te´ālá'yı bilmez **Her kĭ ´ārif şud Ḫudāy-ı ḫ^{v}īş-rā** Her kim kĭ kendü Ḫüdā'sını ´ārif oldı yza´nī bilici oldı **Der-fenā bīned bekā-yı ḫ^{v}īş-rā** Ol kimse kendü beḳāsını fenā içinde görür ya´nī fenāfillâh ile beḳābillâha vāṣıl oldı dimek olur **Her kĭ ū-rā ma´rifet ḥāṣıl ne-şud** Her kim kĭ aña ma´rifet ḥāṣıl olmadı **Hīç bā-maḳṣūd-ı ḫod vāṣıl ne-şud** Ol kimse hīç kendü maḳṣūdına vāṣıl olmadı **Her kĭ ū ´ārif ne-bāşed**

---

[129] **نکد** (metin)
[130] **کرکسن** (metin)

zinde nīst Her kim kĭ o ´ārif olmaya ol kimse zinde degildir **Ḳurb-ı Ḥaḳ-rā lāyıḳ u erzende nīst** Ḥaḳḳ'a yaḳın olmaġa ḳābil ve lāyıḳ degildir sebeb-i ḳurb-ı Ḥaḳ ma´rifetdir **Nefs-i ḫod-rā çūn tu bişnāsī helā** Çünkĭ sen kendü nefsiñi āşikāre bilesin ve añlayasın **Ḥaḳ te´ālá-rā be-dānī bā-´aṭā** Ḥaḳ te´ālá ḥażretini daḫı bilür ve añlar ´aṭā ile ya´nī [51[a]] Ḥaḳ te´ālá'nıñ vāḥid[en] niyetini kendü faẓl u iḥsan-ile bilürsin ve idrāk idersin dimek olur Ḳāle resūlulâh ṣallallâh aleyhi vesellem

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ

[Men arafe nefsehu fekad arafe Rabbeh][131] Ṣadaḳa Resūlullâh

´Ārif ān bāşed kĭ bāşed Ḥaḳ-şinās ´Ārif ol kimse olur kĭ Ḥaḳ-şinās ola ya´nī Ḥaḳḳ'ı añlayıcı ola **Her kĭ ´ārif nīst nebved cins-i nās** Her kim ´ārif degilse cins-i nās degildir ya´nī ādem degildir **Hest ´ārif-rā be-dil mihr u vefā** ´Ārifiñ gönlünde muḥabbet vardır ve daḫı vefā vardır **Kār-ı ´ārif cumle bāşed bā-şefā** ´Ārifiñ işi dāyimā ṣafā ile olur zīrā cümle ´ameli ṣafā üzredir **Her kĭ ū-rā ma´rifet baḫşed Ḫudāy** Her kimseye kim Ḥaḳ te´ālá ma´rifet iḥsān eyleye **Ġayr-ı Ḥaḳ-rā der-dil-i ū nīst cāy** Anıñ ḳalbinde Ḥaḳ'dan ġayrınıñ yeri yoḳdur ya´nī hergiz anıñ derūnunda māsivá muḥabbeti yoḳdur dimek olur **Nezd-i ´ārif nīst dunyā-rā ḳader** ´Ārif ḳatında dünyānıñ hīç ḳadri yoḳdur ya´nī ´ārifiñ dünyāya i´tibārı yoḳdur **Belkĭ bā-ḫod nīsteş hergiz naẓar** Belkĭ ´ārif olan kimseniñ kendü naẓarı yoḳdur ḳande ḳaldı kĭ dünyā-yı denīye meyl u i´tibār eyleye bu ḫod maḥalldir **Ma´rifet fānī şuden der-vey buved** Ma´rifet kendüden fānī olmaḳdır ya´nī benligi terk etmekdir **Her kĭ fānī nīst ´ārif key buved** Her kim kĭ fānī degildir ´ārif ḳaçan olur **´Ārif ez-dunyā vu ´uḳbá fāriġest** ´Ārif dünyā ve ´uḳbádan fāriġdir ya´nī iki cihanı [51[b]] terk eylemişdir **Z'ān-çĭ bāşed ġayr-ı Mevlā fāriġest** Ānıñçünkim māsivállâhdan fāriġdir **Himmet-i´ārif liḳā-yı Ḥaḳ buved** ´Ārif olanıñ himmeti liḳā`ullâh'dır **Z'ān-kĭ der-ḫod fānī-i muṭlaḳ buved** Ol sebebden kĭ ´ārif kendü fānī-i muṭlaḳdır **Bā çĭ māned īn cihān gūyem cevāb** Neye beñzer bu cihān deyüvirib cevāb vireyin **Ān-kĭ bīned ādemī çīzī**

[131] Kim nefsini tanırsa Rabbini tanır. Hadîs-i Şerîf; rivayetin hadîs olup olmadığı konusunda tartışma vardır. Acluni halkın dilinde dolaşan meşhur sözlerin hadîs olup olmadığını ortaya çıkaran *Keşfü'l-Hafa* kitabının 2. Cilt 262. sayfasında bu sözün hadîs olup olmadığını tartışılmalıdır der ve Edebü'd-Dünya ve din kitabında hadîs olarak nakledildiğini belirtir.

be-ḫᵛāb Aña beñzer kĭ ādemoġlanı anı vāḳı´asında görür zīrā bu dünyā hemān bir ḫayāl-i ḫᵛābdır nitekim vāḳı´ada bir nesneyi görseñ bīdār olıcaḳ bir nesneyi göremezsin hemān aña beñzerdir **Çūn şevī bīdār ez-ḫᵛāb ey ´azīz** Çünkĭ uyḳudan uyanasın ey ´azīz **Ḥāṣılī nebved zi-ḫᵛābet hīç çīz** Ol uyḳudan saña hīç ḥāṣıl nesne yoḳdur **Hemçunān çūn zinde` uftād u murd** Āncılayındır bir zinde kĭ düşdi ve öldi **Hīç çīzī ez-cihān bā-ḫod ne-burd** Hīç cihāndan kendüsiyle bir nesneyi bile alub gitmedi **Her kirā būdest kirdār-ı nikū** Her kimiñ kim ´ameli eyüdür āḫlāḳ-ı ḥamīdesi vardır **Der-reh-i ´uḳbá buved hemrāh-ı ū** ´Uḳbā yolunda ol eyü ´amel anıñ yoldaşı olur **În cihan-rā çūn zenī dān ḫūb-rūy** Bu cihānı bir ḫūb yüzlü ´avret gibi bil **Ḫᵛīş-rā ārāyed ender çeşm-i şūy** Kendüyi eriñ gözine bezeyüb zīb u ziynet ider meger mekr etmegiçün[132] **Merd-rā mī-pervered ender kenār** Eri ḳucaġında besler ya´nī ´arż-ı muḥabbet envā´-i ni´met ile ri´āyetler gösterir **Mekr u şīve mī-numāyed bī-şumār** [52ª] Ḥadsiz ve nihāyetsiz mekr u şīveler gösterir **Çūn beyābed ḫufte şūy-rā nā-gumān** Çünkĭ nā-gümān erini uyḳuda bula bī-ḫaber iken **Bī-gumān sāzed helākeş ān zamān** Şübhesiz ol zamānda ol dürlü şīveler idüb muḥabbetler gösterdügi eri amān virmeyüb helāk ider hīç merḥamet etmez dimekdir **Der-tu bādā ey ´azīz-i pur-huner** Seniñ üzeriñe olsun ey pür hüner olan ´azīz ya´nī saña naṣīḥat olsun **K'ez çunīn mekkāre bāşī ber-ḥaẕer** Kĭ buncılayın mekkāreden ḥaẕer üzre olasın mekr u ḥīlesine aldanmayub ġaflet etmeyesi

Der-vera´ Mīgūyed

Der-vera´ ṣābit-ḳedem bāş ey puser Vera´da ṣābit-ḳadem ol ey oġul **Ger hemī ḫᵛāhī kĭ bāşī mu´teber** Eger isterseñ kĭ mu´teber olasın **Ḫāne`-i dīn gerded ābād ez-vera´** Dīn ḫānesi vera´dan ābād olur **Līk mī-gīred ḫarābī ez-ṭema´** Lâkin ṭama´dan ḫarāblıḳ ṭutar ya´nī ehl-i ṭama´uñ dīni ḥarāb olur dimekdir **Her kĭ ez-´ilm [u] vera´ gīred sebaḳ** Her kim kĭ ´ilm u vera´dan sebaḳ ṭuta ya´nī ehl-i ´ilm ve ehl-i vera´ ola **Dūr bāyed būdeneş ez-ġayr-ı Ḫaḳ** Ol kimse māsivádan ıraḳ olmaḳ gerekdir **Ters-kārī ez-vera´ peydā şeved** Ters-kārlıḳ ya´nī Allâh'dan ḳorḳmaḳlıḳ vera´dan peydā olur ya´nī taḳvá vera´dan ẓāhir olur dimekdir bir ḫoşca bilmek gerek

[132] Metinde **مکر اتمک اتمکیچون** şeklinde yazılmış biz meğer mekr etmegiçün şeklinde tashih ettik.

Her kĭ bāşed bī-vera´ rusvā şeved Her şol kimse kĭ vera´ı yoḳdur ol kimse rüsvāy olur Allâh te´ālá ṣaḳlayuvire [52[b]] **Bā-vera´ herkes kĭ ḫod-rā kerd rāst** Her kim kĭ vera´ ile kendüyi rāst eyledi **Cunbiş u ārāmiş ez-bahr-i Ḫudāst** Anıñ ḥareketi ve sükūnı ya´nī ṭurması ve gitmesi Ḥaḳ te´ālá ḥażretleriniñ rızası içün olur **Ān-kĭ ez-Ḥaḳ dūstī dāred tema´** Ol kimse kĭ Ḥaḳ te´ālá'dan dostluḳ ṭema´ın ṭutar **Der-muḥabbet kāẕibeş dān bī-vera´** Vera´sız ise sen ol kimseyi muḥabbetde kāẕib bil zīrā taḳvásız muḥabbetullâh mümkün degildir vera´ı olmayan müdde´īdir

Der-beyān-ı Taḳvá Mīgūyed

Çīst taḳvá terk-i şubhāt u ḥarām Taḳvá nedir şübhelüleri ve ḥarām olan nesneleri terk etmekdir **Ez-libās u ez-şarāb u ez-ṭa´ām** Libāsdan ve şarābdan ve ṭa´āmdan her nesne kĭ Allâh te´ālá ḥarām eylemişdir anları terk eylemek taḳvá ḥaḳīḳatde budur **Her çĭ efzūnest eger bāşed ḥelāl** Her ne kĭ ekl u şürbüñde ḳadr-i kifāyetden ziyāde olsa eger ḥelāl ise de **Nezd-i aṣḥāb-i vera´ bāşed vebāl** Āṣḥāb-ı vera´ ḳatında ol vebāldir **Çūn vere´ şud yār bā-´ilm u ´amel** Çünkĭ vera´ ´ilm u ´amel ile yār ola **Ḫusn-i iḫlāṣet be-yābed bī-ḫelal** Seniñ ḥüsn-i iḫlāṣıñ bī-ḫalel olmaḳ gerekdir ya´nī ´ibādetiñde ḫulūṣ üzre olub riyā vü süm´adan pāk olmaḳ gerekdir ḳavlühü te´ālá

إن أكرمكم عند الله أتقاكم inne ekremekum indallâhi etḳākum[133]

Nā-gumān ey bende ger kerdī gunāh Ey ḳul eger nā-gomān bir günāh etdiñse **Tovbe kun der-ḥāl u ´oẕr-i ān be-ḫᵛāh** Ol ḥāl içinde hemān tövbe [53[a]] eyle ve ´öẕür dile **Çūn gunāh[et] naḳd āyed der-vucūd** Çünkĭ vücūdda günāh naḳd oldı ya´nī ṣādır oldı **Tovbe`ī nisye ne-dāred hīç sūd** Gelecek zamānda tövbe etsem gerek demeniñ hīç fāyidesi yoḳdur murād tövbe etmekde ta´cīl gerek idügüni iş´ārdır **Der-inābet kāhilī kerden ḫaṭāst** İnābetde kāhillik etmek ḫaṭādır **Ber-umīd-ı zindegī k'ān bī-vefāst** Zindelik ümīdi üzre kĭ ol bī-vefādır zīrā ḥayāt-ı dünyānıñ ṣebātı ve

[133] Muhakkak ki Allah indinde sizin en değerli olanınız O'na karşı gelmekten en çok sakınanızdır.[Hucurât sûresi 13. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

vefāsı yoḳdur hemān dāyimā tövbeyi elden ḳomamaḳ gerekdir *´Accilū bi't-tevbeti ḳable'l-mevt*[134] denilmişdir

Der-beyān-ı Ḥadīṣ Kerden Mīgūyed

Tā tevānī ey puser ḫidmet guzīn Tā ḳādir olduḳca ey oġul ḫidmet iḫtiyār eyle **Tā şeved asb-i murādet zīr-i zīn** Tā seniñ murādıñ atı eyeriñ altında ola ya´nī murād merkebine eyer üzerine süvār olasın **Bende`ī çūn ḫidmet merdān kuned** Bir ḳul kī çün merdler ḫidmetin ide ya´nī evliyā`ullâh ḫidmetin ide **Ḫidmet-i ū gunbed-i gerdān kuned** Ol kimseye günbed-i gerdān ḫidmet ya´nī cümle maḫlūḳ aña ḫidmet iderler **Behr-i ḫidmet her kī ber bended miyān** Ḫidmet içün her kī bel baġlaya **Bāşed ez-āfāt-ı dunyā der-emān** Ol kimse dünyā āfetlerinden emīn ola **Her kī pīş-i ṣāliḥān ḫidmet kuned** Her kim kī ṣāliḥler öñünde ḫidmet ide **Īzedeş bā-devlet u ḥurmet kuned** Ḥaḳ te´ālá anı devletlü ve ḥürmetlü ider ya´nī ṣuleḥāya ḫidmet iden kimseleri Ḥaḳ te´ālá devletlü ve ḥürmetlü ider dimek olur [53^{b}] **Ḫādimān-rā hest der-cennet me`āb** Ḫādımlara cennetde maḳām u maḳar vardır **Rūz-ı maḥşer bī-ḥisāb u bī-´iḳāb** Maḥşer güni ḥesābsız ve ´aẕābsız ol maḳāma dāḫil olurlar **Ḫādimān bāşend iḫvān-rā şefī´** Ḫādımlar iḫvānına ḳıyāmet gününde şefī´ olurlar **Cāy-i īşān der-cinān bāşed refī´** Anlarıñ cinān içinde mekānları refī´ olur **Gerçī ḫādim ´āṣiy u mufsid buved** Egerçī ḫādım ´āṣī ve müfsid ise de yine ol ḥālde **Bihter ez-ṣad mumsik-i ´ābid buved** Yüz ´ābid-i mümsikden yegrekdir **Mīdehed her ḫādimī-rā Muste´ān** Her bir ḫādime Ḥaḳ te´ālá virir **Ecr-i merd-i ṣā`imān u ḳā`imān** Gündüz ṣā`im ve gice ḳā´im olan kimseleriñ ecrini ve şevābını virir **Her kī ḫādim şud cināneş mīdehend** Her kim kī evliyā`ullâh ḫidmetini ider aña cinān virirler **Hem şevāb-i ġāziyāneş mīdehend** Hem ġāziler şevābın virirler zīrā evliyā`ullâh zikrullâh u tevḥīd ile mücāhede üzre olub ictihādları fisebīlillâh ġazā etmeden efḍal olduġı rūşen olıcaḳ anlara ḫidmet edenler daḫı cihād-ı ekber şevābına nā`il olmaları muḳarerdir Allâh te´ālá ḥażretleri cümlemize naṣīb eyleye **Behr-i ḫidmet her kī ber bended kemer** Her kim kī ḫidmet etmek içün kemer baġlana **Ez-dıraḫt-ı ma´rifet yābed şemer** Ma´rifet ağacından yemiş bulur

[134] "Ölümden önce tövbeye acele edin."

Cinān: Bi-kesri'l-cim cem´-i cennet.Ve bi'l-feṯḥi'l-ḳalb ve'l-cenneti.Ḥadīḳatu ẕatu'ş-şecereti nuḫāt. Işāmeduddin

Der-beyān-ı Mihmān-dārī Mīgūyed

Ey birāder dār mihman-rā ´azīz Ey birāder mihmānı ´azīz ṭut [54[a]] **Tā beyābī ´izzet ez-Raḥmân tu nīz** Tā sendaḫı Raḥmān'dan ´izzet bulasın **Mu`minī k'ū dāşt mihman-rā nikū** Bir mü`min kĭ o ḳonuġı eyü ṭutar ya´nī ḫoşnūd eyleyüb ri´āyet ide **Ḫaḳ guşāyed bāb-ı raḥmet-rā ber-ū** Ḥaḳ te´ālá raḥmet ḳapusunı anıñ üzerine açа **Her kirā şud ṭab´ ez-mihmān melūl** Her kimiñ kim ṭabī´atı ḳonuḳdan melūl ola ya´nī ḳonuḳ geldügüni istemeye **Ez-vey āzāred Ḫudā vu hem Resūl** Andan Ḥaḳ te´ālá ve hem Resūlı āzār olur ya´nī ḫoşnūd olmaz dimek olur **Bende`ī k'ū ḫidmet-i mihmān kuned** Bir ḳul kĭ ḳonuġa ḫidmet eyleye **Ḫ[v]īş-rā şāyeste-i Raḥmān kuned** Kendüsini ol kimse Raḥmān'a lāyıḳ ider **Her kĭ mihman-rā be-rūy-i tāze dīd** Her kim kĭ ḳonuġı güler yüz-ile gördi ya´nī turş ṣūret göstermedi **Ez-Ḫuda elṭāf-i bī-endāze dīd** Ḫüdā'dan ḥesābsız luṭflar gördi ya´nī ol kimseye Ḥaḳ te´ālá ziyāde luṭflar etse gerekdir dimek olur **Ez-tekelluf dūr bāş ey mīzbān** Tekellüfden ırag ol ey ḳonuḳ alıcı kimse ya´nī ḳonuġa ṣıḳlet virüb teklīf eyleme **Tā girānī nebvedet ez-mīhmān** Tā kĭ mihmāndan daḫı size ṣıḳlet olmaya **Hest mihmān ez-´aṭāhā-yı Kerīm** Ḳonuḳ Kerīmullâh'ıñ ´aṭā ve iḥsānlarındandır **Her kĭ z'ū pinhān şeved bāşed le`īm** Her kim kĭ ḳonuḳdan ḳaçub gizlene le`īm olur ya´nī ġāyet ile ḫ[v]ār u ḥaḳīr olur [54[b]] **Ḫīre ber-ḫ[v]ān-ı kesī mihmān me-şev** Bir kimseniñ sofrāsı üzerine ḫīre ḳonuḳ olma ya´nī lecc idüb deḫḫāllik eyleme zīrā hem ḳonuḳ olub hem ḫāne ṣāḥibine ketḫüdālık etmek küstāḫlıḳdır **Çūn resed mihmān ez-ū pinhān me-şev** Çünkĭ mihmān irişşe andan pinhān olma ya´nī ḳonuḳdan ḳaçma **Her kĭ mihman-rā girāmī mīkuned** Her kim kĭ mihmāna ikrām ider **Kūşişī der-nīk-nāmī mīkuned** Eyü nām ile añılmaġa sa´y etmiş olur **Her kĭ mihmānet buved ez-ḫāş u ´ām** Her kim kĭ ḫāṣdan ve ´āmdan seniñ ḳonuġuñdur **Pīş-i ū mī-bāyed āverden ṭa´ām** Anıñ öñüne ṭa´ām götürmek gerekdir **Nān be-deh bā cāyi´ān behr-i Ḫudāy** Aç olanlara Allâh içün etmek vir ve ḳarınlarını ṭoyur **Tā dehendet der-bihişt-i ´Adn cāy** Tā saña ´Adn cennetinde mekān vireler **Bā-ten-i ´ūrān kĭ baḫşid cāme`ī** Ol kimse kĭ bir ´uryān kimseye cāme bağışlaya ya´nī bir ḳaftan giydüre **Ḫaḳ dehed ū-rā zi-raḥmet nāme`ī** Ḥaḳ aña raḥmet nāmesini virir ya´nī Ḥaḳ te´ālá anı raḥmet-ile yarlıġar dimek

´Ūr: bi żammi'l-´ayn ´uryān maʿnāsınadır

olur **Her kĭ şevbī ber-ten-i ´ārī dehed** Her kim/bir kimse bir ´uryān bedene bir ḳaftān giydirse **Der-du ´ālem Īzedeş yārī kuned**[135] İki ´ālemde Ḥaḳ te´ālá ol kimseye yarlıḳ eyleye **Ger ber-ārī ḥācet-i muḥtāc-rā** Eger bir muḥtācıñ ḥācetini bitürürseñ **Ber-ser ez-iḳbāl yābī tāc-rā** Başıñ üzre iḳbāl u devlet tacını [55[a]] bulasın **Her kirā bāşed be-devlet baḫtiyār** Her kime kim devlet baḫtiyār ola **Ḫayr verzed der-nihān u āşikār** Gizlü ve āşkāre ḫayr ḳazanmaḳ üzre olur ya´nī dāyimā ā´māl-i ḥasene işlemege muḳayyed olur dimekdir **Ey puser hergiz me-ḫᵛār nān-ı baḫīl** Ey oġul hergiz baḫīllik etmegini yeme **Kem neşīn der-´omr ber-ḫān-ı baḫīl** ´Ömrüñ içinde baḫīllik sofrasına oturma meger żarūret ile lāzım gele az otur **Nān-ı mumsik cumle rencest u ´anā** Baḫīllik etmegi cümle rencdir ve ´anādır **Mīşeved nān-ı seḫī cumle żiyā** Saḫīniñ etmegi cümle vücūda żiyādır **Tā ne-ḫᵛānendet be-ḫᵛān-i kes me-rev** Tā kĭ seni da´vet etmeyeler kimseniñ sofrāsına gitme **V'ez pey-i murdār çūn kerkes me-rev** Murdār ardınca kerkes gitdügi [gibi] gitme **Çeşm-i nīkī ez-ḫasīs u dūn me-dār** Ḫasīsden ve dūnden iyilik ümīdi ṭutma zīrā muḥāldir **Saḳf-ı ū-rā hem tu bī-ustūn şumār** Anıñ saḳfını direksiz ´add eyle ya´nī sen ḫasīs u denī olan kimseleriñ bünyādlarını ḫarāb olmuş ṣay **Ger kunī ḫayrī tu ān ez-ḫod me-bīn** Eger bir ḫayır kĭ sen idesin anı kendiñden görme ya´nī ben ḫayır işledim deyü maġrūr olma **Her çĭ bīnī nīk bīn u bed me-bīn** Her ne görürsin eyü gör ve yaramaz görme ya´nī cemī´[-i] maḫlūḳāta eyü naẓar eyle ḫᵛār görme dimek olur

Der-beyān-ı Ḥamāḳet Mīgūyed

Se ´alāmet dān kĭ der-aḥmaḳ buved Bil kim aḥmaḳda üç ´alāmet vardır **Evvelā ġāfil zi-yād-i Ḥaḳ buved** Evvel ´alāmet oldur kĭ [55[b]] Ḥaḳ te´ālá'yı ẕikr etmeden ġāfildir **Guften-i bisyār ´ādet bāşedeş** İkinci ´alāmet budur kĭ çoḳ söylemegi ol kimse kendüye ´ādet etmiş olur **Kāhilī ender ´ibādet bāşedeş** Üçünci ´alāmet budur kĭ ´ibādetde kāhillik etmegi ḫūy etmiş ola **Ey puser çūn aḥmaḳ u cāhil me-bāş** Ey oġul aḥmaḳ u cāhil olma **Yekdem ez-yād-i Ḫudā ġāfil me-bāş** Bir dem Ḫüdā'yı ẕikr etmeden ġāfil olub ḫālī vü baṭṭāl olma **Her kĭ ū ez-yād-i Ḥaḳ ġāfil buved** Her kim kĭ Ḥaḳ te´ālá'yı ẕikr etmeden ġāfil olduysa **Ez-ḥamāḳet der-reh-i bāṭıl buved**

[135] *Pendnâme'*de دهد olan kısım sehven كند olarak yazılmıştır.

Ḥamāḳatdan bāṭıl yola gitmişdir **Hīç [dem] ez-yād-i Ḥaḳ gerden me-tāb** [136] Hīç ẕikrullâhdan gerdeniñi bükme ya´nī yüz döndürme **Behr-i vām āzāde-rā dāmen me-tāb** Borcundan ötüri āzādelik etegin çevirme ya´nī fuḳāradan biriniñ saña borcı olub ġāyet teng-destligi sebebi ile edā`-i deyn idemedügi ḥālde etegine yapuşub ḳāḍıya gidelim deyü rencide-ḫāṭır etme Mümkün ise bağışla degilse mühlet vir teraḥḥum eyle dimek olur **Bāṭilī-rā ey puser gerden me-neh** Bir bātıl nesneye ey oġul boyun ḳoyma **Naḳd-i merdān-rā be-her kevden me-neh** Merdleriñ naḳdını her kevden ve aḥmaḳa ḳoma ḳalb-i merd sırrullâhdır lāyıḳ degildir kĭ sırrullâh maḫzeni olan ḳalbuñi bāṭıl olan ´amellere ṣarf idüb bī-ma´ná ve beyhūde yerlere göñül viresin aṣlā münāsib degildir [56[a]] **Der-ḳażā-yı āsumānī dem me-zen** Ḳażā-yı āsumānīde dem urma ya´nī ḳażā vü ḳaderden baḥş etme **Her kesī-rā bīş bīn [u]** [137] **kem me-zen** Her kimseyi (kĭ) senden ziyāde gör ve anı hīç urma zīrā kĭ saña ġalebe iderse żarar görürsün **Dest-i ḫod-rā sūy-ı nā-maḥrem me-yār** Elüñi sen nā-maḥrem cānibine götürme ya´nī ḥarām nesneye el uzatma **Cānib-ı māl-ı yetīmān hem me-yār** Yetīmleriñ mālı cānibine daḫı el uzatma **Tā tevānī rāz bā-hemdem me-gūy** Tā ḳādir-iseñ rāzıñı hemdemiñe söyleme **Ger tu bāşī nīz bā-ḫod hem me-gūy** Eger sendaḫı olursañ kendüñe bile dime tā kim sırrıñ fāş olmaya **Tā şevī āzād u maḳbūl ey ´azīz** Tā kim āzād u ṣāḥib-i iḳbāl olmaḳ isterseñ ey ´azīz **Bī-tema´ mī-bāş eger dārī temīz** Bī-tama´ ol eger ´aḳl-ı pākiñ var-ise ya´nī ḥırṣ u ṭama´ı terk eyle dimekdir **Hest fāsiḳ-rā se ḫaṣlet der-nihād** Fāsıḳ olan kimseniñ ṭabī´atında üç ḫaṣlet vardır **Bāşed evvel der-dileş ḥubb-i fesād** Evvelā fāsıḳıñ ḳalbinde fısḳ etmege muḥabbet vardır **Kār-ı ū āzurden ḫalḳ-ı Ḫudāst** Anıñ işi dāyimā Ḥaḳ te´ālá'nıñ maḫlūḳını rencīde etmekdir **Dūr dāred ḫʸīş-rā ez-rāh-ı rāst** Kendüsini ṭoġrı yoldan ıraḳ ṭutmaḳdır Zīrā fısḳ ṣāḥibini rāh-ı müstaḳīmden çıḳarmaḳ muḳarerdir

---

[136] *Pendnâme*'de **هیچ از فرمان حق گردن متاب** olarak geçmektedir biz de vezin gereği dem sözcüğünü ilave ettik.

[137] **بینی** (metin)

Der-beyān-ı ´Alāmet-i Şeḳā Mīgūyed

Hest ẓāhir se ´alāmet der-şaḳī Üç ´alāmet şaḳīde [56^{b}] ẓāhirdir ya´nī şaḳīnıñ üç nişānı vardır **Mī-ḫored dāyim ḫarām ez-aḥmaḳī** Dāyimā aḥmaḳlıġından ḥarām yer **Bī-ṭahāret bāşed u bīgāh ḫīz** Ṭahāretsiz olur ve vaḳitsiz ḳalḳıcı olur ya´nī ziyāde ġafletden ´ibādet vaḳitlerinde uyḳuda bulunmaġla seher-ḫīzlige ḳudreti olmayub ḳuşluḳlara degin uyur dimek olur **Hem zi-ehl-i ´ilm bāşed der-gurīz** Hem daḫı ehl-i ´ilm olan kimselerden ḳaçıcı olur zīrā fāsıḳ ´ālimi sevmez **Bā-ṭahāret bāş u pākī pīşe kun** Ṭahāret ile ol ve pāklıgı ´ādet eyle **V'ez ´aẕāb-ı gūr nīz endīşe kun** Ve daḫı ´aẕāb-ı ḳabrden endīşe eyle ya´nī ḳabir ´aẕābından ḫavf eyle dimekdir **Ey puser megrīz ez-ehl-i ´ulūm** Ey oġul ehl-i ´ulūmden ḳaçma **Tā ne-sūzed mer tu-rā nār-ı semūm** Tā kĭ seni nār-ı semūm yaḳmaya zīrā ehl-i ´ilme ḫidmet iden kimseyi Ḥaḳ te´ālá cehenneme yaḳmaz **Tā tu bāşī hīç kes-rā bed me-gūy** Tā dünyāda ṣaġ olduḳca kimseye yaramaz ve nā-ma´ḳūl söyleme **Pīş-i merdum hem nikū-yı ḫod me-gūy** Ḫalḳ öñünde kendü eyülügüñi söyleme **Maġrifet ḫ^{v}āhī girih ber-zer me-bend** Maġfiret isterseñ altun üzerine dügüm bağlama **Çūn resed mihmān be-rūyeş der me-bend** Çünkĭ ḳonuḳ gele anıñ üzerine ḳapu bağlama ya´nī ḳapuñı ġüşāde idüb mihmānıña ḳudretiñ yetdügi miḳdār żiyāfet ve ri´āyet eyle dimekdir

Der-´alāmet-i Baḫīl Mīgūyed

[57^{a}] **Se ´alāmet ẓāhir āyed der-baḫīl** Üç ´alāmet ẓāhirdir baḫīlde **Bā-tu gūyem yād gīreş ey ḫelīl** Saña deyüvireyim anı ḫāṭırıñda ṭut ey dost **Evvelā ez-sā`ilūn tersān buved** Evveli budur kĭ dilencilerden ḫavf idici olur ya´nī benden şey` ricā ider deyü sā`illeri sevmezler **V'ez berāy-i cū´i hem lerzān buved** Ve aç ḳalursam ḥālim nice olur deyü ḫıssetinden ditreyici olur **Çūn resed der-reh be-ḫ^{v}īş u āşinā** Çünkĭ yolda gider-iken ḥaşmına ve āşnāsına irişe ya´nī rast gele **Bugẕered çūn bād gūyed merḥabā** Yel gibi geçer ve merḥabā der ya´nī āşnā vü āḳrabāya yolda rāst geldügi zamānda bize gidelim dimege ḳādir olmayub merḥabā deyüb yel gibi ´acele ile geçer dimek olur **Nebved ān māleş kesī-rā fāyide** Ol mālıñ kimseye fāyidesi olmaz **Kem resed bā-kes zi-ḫ^{v}āneş mā`ide** Anıñ ḫ$^{v}$ānından kimseye mā`ide erişmez

ya´nī kimse baḫīllik sofrasından ta´ām yemek mümkün degildir **Ḥācet-i ḫod-rā me-ḫᵛāh ez-zişt-rūy** Kendü ḥācetiñi çirkin ve ḳara yüzlü kimseden isteme **Ān-kĭ dāred ḫūb rūy ez-vey be-cūy** Ol kĭ ḫūb yüz ṭutar ya´nī güler yüzlüdür andan ṭaleb eyle kĭ ḥācetiñ revā ola

Der-´alāmet-i Saḫt-dilī Mīgūyed

Saḫt-dil-rā se ´alāmet yāftem Saḫt-dil olan kimsede üç ´alāmet buldum **Çūn be-dīdem rūy ez-vey tāftem** [57ᵇ] Çünkĭ gördüm andan yüz döndürdüm ya´nī çünkĭ ḳatı göñülli ādemi gördüm ve andan rücū´ etdim dimekdir **Ber-ża´īfān bāşedeş cevr u sitem** Ża'īflere cevr u ẓulm idici olur **Hem ḳanā´at nebvedeş bā-bīş u kem** Hem daḫı aza çoġa anıñ ḳanā´ati olmasa gerekdir **Mev´iẓet her çend gūyī bīşter** Ne ḳadar sen aña naṣīḥat eyleseñ **Der-dil-i seḫteş ne-bāyed kār-ger** Anıñ saḫt olan ḳalbine kār-ger olmasa gerekdir ya´nī göñli ḳatı olan kimse[ye] naṣīḥat te`ŝīr etmese gerekdir **Mu`minī-rā bā tu çūn uftād kār** Bir mü`miniñ çünkim seniñ ile bir işi düşe **Tā tevānī ḥācet-i ū-rā ber ār** Tā ḳādir olduḳca ol mü`miniñ ḥācetini yuḳaru götür ya´nī ḥācetini bitür dimek olur **Ḥācet-i ḫod-rā cūz ez-sulṭān me-ḫᵛāh** Kendü ḥācetiñi sulṭāndan ġayrı kimseden isteme **Çūn ne-ḫᵛāhī yāft ez-derbān me-ḫᵛāh** Çünkĭ bulmaḳ isterseñ murādıñı derbāndan isteme sulṭāndan iste kĭ ol murādı ele götüresin **Nefs der-terk-i hevā miskīn buved** Nefs arzuyı terk etmekde miskin olur **Guşmāl-i nefs-i nādān īn buved** Nefs-i nādānıñ gūşmāli budur ya´nī hevāyı terk eylemek nefsiñ ḳulaġını burmaḳdır **Çūn dilet ber-ẕikr-i Ḥaḳ īmin buved** Çünkĭ seniñ ḳalbiñ Ḥaḳ te´ālá`yı ẕikr etmek üzre emīn ola **Nefsek-i emmāre hem sākin buved** Nefs-i emmārecügüñ sākin olur ẕikr-i Ḥaḳ-ile ünsiyet etmek ile nefs-i emmāre sākin olub rūḥa tābi´ olmaġile mülkiyet ḥāṣıl ider dimek olur [58ª] **Her kĭ ū-rā tekye ber-ṣāni´ kuned** Her kim kĭ ṣāni´niñ ṣun´ına tekye ider ya´nī Ḥaḳ te´ālá'nıñ ṣun´ına ṭayana **Der-cihān bā-loḳma`ī ḳāni´ī buved** Cihānda bir loḳma ile ḳanā´at idici olur **İktifā ber-rūze-i her rūze kun** Her günde bir naṣībe ḳanā´at eyle ve iktifā eyle **Ger nedārī ez-Ḫudā deryūze kun** Eger kifāyet miḳdārı nesneye ḳādir degil iseñ Ḫüdā'dan deryūze eyle ya´nī Ḥaḳ te´ālá ḥażretlerine yalvarub niyāẕ eyle tā kim seniñ naṣībiñi saña iḥsān eyleye

Hucū´ uyḳu ma´nāsınadır

Der-beyān-ı Kuşten-i Nefs Mīgūyed

Nefs netvān kuşt illā bā-se çīz Nefs-i emmāreyi öldürmek ḳābil degildir illā üç nesne ile **Çūn be-gūyem yād gīreş ey ´azīz** Çünkim saña deyüvireyin ḫātırıñda ṭut ey ´azīz **Ḫançer-i ḥāmūşiy u şemşīr-i cū´** Ḫāmūşlıḳ ḫançeri ve daḫı açlıḳ ḳılıcı bu iki nesne nefsi ḳatl ider **Nīze-i tenhāyi vu terk-i hucū´** Tenhālıḳ nīzesi ve daḫı uyḳuyı terk eylemek ya´nī kūşe-i vaḥdetde giceler içinde ṣabāḥa degin tevḥīd u ẕikr ile meşgul olmaḳ bu daḫı nefsi öldürür dimekdir **Her kirā nebved muretteb īn silāḥ** Her kimiñ kĭ bu üç silāḥı müretteb olmamış ola **Nefs-i ū hergiz ne-mī-bāyed felāḥ** Anıñ nefsi hergiz felāḥ bulmaz ya´nī emmāreligiñden ḳurtulmaz dimekdir **Çūnkĭ dil bī-yād Allâhet buved** Çünkĭ senĭn ḳalbiñ Allâh'ı ẕikr idici olmaya **Dīv-i mel´ūn yār u hemrāhet buved** Mel´ūn şeyṭān seniñ hemrāhıñ ve yāriñ olur [58^{b}] **Ehl-i dunyā-rā çu dīv ārāyedeş**[138] Ehl-i dünyāyı çünkĭ dīv ārāyiş ide bezeye **Loḳmahā-yı çerb u şīrīn bāyedeş** Anlara çerb u şīrīn loḳma gerekdir **Her kĭ ū derbend-i sīm u zer şeved** Her kim kĭ gümüş ve altun ḳaydında ola **Der-´uḳūbet ´āḳıbet mużṭar şeved** ´Āḳıbet ol kimse ´uḳūbetde rüsvāy olsa gerekdir ve ġāyet mużṭarib olsa gerekdir **Ān-kĭ behr-i āḫiret kāreş buved** Ol kimse kĭ anıñ ´ameli āḫiret içün ola **Ez-Ḫudā teşrīf bisyāreş** [**buved**] Ḫüdā'dan aña çoḳ teşrīf olur ya´nī ḥużūr-ı Ḥaḳ'da ´izzet u şerefiyyet bulub muḥterem olur dimekdir **Māl-i dunyā ḫāksārān-rā dehend** Māl-i dünyāyı ḫāksārlara virirler ya´nī gedā-ṭabī´at olanlara virirler **Āḫiret perhīzkārān-rā dehend** Āḫireti perhīzkārlara virirler **Hest şeyṭān ey birāder duşmenet** Şeyṭān ey ḳarındaş seniñ düşmanıñdır **Ġıll-ı āteş ḫᵛāhed ender gerdenet** Seniñ boynuñda āteşden zincīr olduġunı ister ya´nī şeyṭān-ı mel´ūnuñ murādı seniñ ehl-i ṭamu olduġuñı arzu etmekdir zīrā düşmanıñdır **Mudbirī k'ū rūy be-dunyā āvered** Bir müdbir ya´nī bedbaḫt kĭ ol yüzüni dünyā ṭarafına götüre ya´nī dünyā arzusuna meyl eyleye **Behre key ez-´ālem-i ´uḳbá bured** ´Ālem-i ´uḳbádan ḳaçan naṣīb götür ya´nī āḫiret ni´metlerinden aña naṣīb yoḳdur dimek olur **Ey puser bā-yād-ı Ḫaḳ meşġūl bāş** Ey oġul ẕikr-i Ḥaḳ ile meşġūl ol **V'ez ḫelāyıḳ dūr hemçūn ġūl bāş** [59^{a}] Ve daḫı ḫelāyıḳdan ġūl gibi ıraġ ol ya´nī ḫalḳdan ´uzlet eyle dimekdir

[138] *Pendnâme'*de **دیوآرایدش** olan ibare metinde **دیوآرایدش** şekliyle yazılmıştır.

Der-beyān-ı Ḳanā´at Mīgūyed

Fiḳr-i ḫod-rā pīş-i kes peydā me-kun Kendü fikrüñi kimseniñ öñünde iẓhār eyleme **Miḥnet-i imrūz-rā ferdā me-kun** Bugünkĭ miḥneti yarın eyleme zīrā faḳrdan şikāyet idicek ḳıyāmet gününde daḫı miḥnete uġrarsın dimek olur **Mer tu-rā ānkes kĭ ferdā cān dehed** Ol kimse kĭ saña yarın rūz-i ḳıyāmetde cān virir murād Ḥaḳ te´ālá'dır **Ġam me-ḫᵛār āḫir tu-rā yek nān dehed** Ġam yeme āḫir saña bir etmek virir hemān tevekkül gerekdir **Tā be-key çūn mūr bāşī dāne-keş** Tā ḳaçana degin ḳarınca gibi dāne-keş olasın ya´nī cem´-i māl idesin **Ger tu merdī fāḳe-rā merdāne keş** Eger sen merd iseñ fāḳayı merdler gibi çek ya´nī faḳr u fāḳaya ṣabr idüb kimseye şikāyet etmemek ile merdāne ol mütevekkil ol dimek olur **Ber-tevekkul ger buved fīrūziyet** Eger tevekkül üzre saña ẓafer müyesser olacaḳ olursa ya´nī tevekkülde şābit-ḳadem olursañ **Ḥaḳ dehed mānend-i murġān rūziyet** Ḥaḳ te´ālá seniñ naṣībüñi virir nitekim ḳuşlara virdügi gibi ya´nī bilā sa´y u kesb saña rızḳuñı vermege ḳādirdir Ḳavlühü te´ālá

*Faṭır*dan murād mayesiz ḫamırdan pişen etmege dirler

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ

ve men yetteḳıllâhe yec´al lehu maḫrecā Ve yerzuḳhu min ḥayşu lā yaḥtesib ve men yetevekkel alâllâhi fe huve hasbuh[139]

Ber-Ḫudā şākir buved merd-i faḳīr Faḳīr kimesne Ḫüdā'ya şükr idicidir [59ᵇ] **Ger dehed ḳūteş leb-i nān-ı faṭīr** Eger Ḥaḳ te´ālá aña nān-ı faṭīriñ kenārın vire ya´nī Ḥaḳ te´ālá faḳīr u şākir olan ḳullarına māyasız pişmiş bir etmek kenārcıgını daḫı virirse anı ḳūt idinüb ṣabr u tevekkül iderler Ziyāde ṭaleb idüb ḥarīṣ olmazlar dimekdir **Ḫem me-şev pīş-i tevānger hemçu ṭāḳ** Ġanī öñünde kemer gibi belüñi egüb iki ḳat olma **Tā ne-gerdī yār bā-ehl-i nifāḳ** Tā kim ehl-i nifāḳ ile yār olmayasın **Merd-i reh-rā nām u neng ez-ḫalḳ nīst** Yol eri olanlara ya´nī Ḥaḳ

[139] Boşanan kadınlar müddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah'a kerşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar. Onu beklemediği yerden rızıklandırır. Kim Allah'a tevekkül ederse, O kendisine yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah, her şeye bir ölçü koymuştur. [Talâk sûresi 2-3. Âyet-i Kerîme]

yoluna sülūk idenlere ḫalḳdan ´ār etmek olmaz ve nām ḳaydı daḫı yoḳdur **Nefreteş ez-cāmehā-yı dalḳ nīst** Ve daḫı yamalu ḫırḳa giymekden nüfūr yoḳdur ḳavlühü te´ālá

يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ yucāhidūne fî sebīlillâhi ve lā yehāfūne levmete lā`im][140]

Her kirā ẕevḳ-i nikū-nāmī buved Her kimiñ kī eyü-nām ḳazanmaḳ ẕevḳı ola **Ḫāṣ meşmāreş kī ū ´āmmī buved** Ol kimseyi ḫāṣ ´add eyleme kī ol ´āmmīdır **Ger tu-rā dil fāriġ ez-ziynet buved** Eger seniñ ḳalbüñ içinde ziynet u şöhret hevesin terk etmek niyyeti yoḳ ise **Key hevā-yı merkeb u zīnet buved** Merkeb u zīn hevāsı yoḳ ise sende ḳaçan olur ya´nī sen dünyā ziynetlerin eger terk eyledüñse atlar ve eyer ve uyan ārzūsundan daḫı geçersin dimekdir Murād terk-i hevādır **Rūy-ı dil çūn ez-hevā ber tāftī** Çünkī göñül yüzüni hevādan çevirdiñ ya´nī ārzū-yı nefsānīyi çünkī terk etdiñ **Ba´d-ez-ān mī-dān kī Ḫaḳ-rā yāftī** [60ª] Andan şoñra bil kī Ḥaḳḳ'ı bulduñ zīrā mādāmkī hevāyı terk etmeyesin viṣāl-i Ḥaḳ müyesser degildir **Her kī ū ez-ḥırş-ı dunyā dār şud** Her kim kī ḥırṣdan dünyā ṣāḥibi oldı **Bī-gumān ez-vey Ḫudā bīzār şud** Şübhesiz Ḫüdā andan bīzār oldı **Çūn şutur-murġī şināş īn nefs-rā** Bu nefsi sen deve ḳuşı gibi ḳıyās eyle **Ne-keşed bār u ne-perred ber-hevā** Ne yük götürmek mümkündür ne hevāya uçmak mümkündür **Ger be-per gūyīş gūyed uşturem** Eger ol nefs-i emmāreye havāya uç diseñ ben deveyin hīç deve uçar mı deyü cevāb virir **Ver nehī bāreş be-gūyed ṭā`irem** Ve eger anıñ üzerine yük ḳosañ ben ṭā`irin ya´nī ḳuşun deyü cevāb virir ne ´ālem-i melekūta pervāz etmege himmet ider ve ne ´ibādet yüküñi götürmege taḥammül ider Dāyimā ḥīleden ġayrı hīç bir işi yoḳdur dimek olur **Çūn dıraḫt-ı zehr rengeş dilkeşest** Aġu aġacı gibi rengi dilkeş u zībādır **Līk ṭa´meş telḫ u būyeş nā-ḫoşest** Ammā anıñ ta´mı acı ve rāyiḥası nā-ḫoşdur **Ger be-ṭā´at ḫᵛāniyeş sustī kuned** Eger sen anı ṭā´ate teklīf idesin süstlük ider **Lâkin ender**

---

[140] Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihat ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir. [Mâide sûresi 54. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

ma´şiyet cestī kuned Ammā ma´şiyet eşelemekde cestlük ve çāpüklük ider Nefsiñ ḥāli budur **Nefs-rā ān bih kĭ der-zindān kunī** Nefsi ol yegdir kĭ zindāna idesin ya´nī ḥabs idesin **Her çĭ fermāyed ḫilāf-ı ān kunī** Her ne kim emr iderse anıñ ḫilāfın idesin [60[b]] **Nīst dermāneş be-cuz cū´ u ´aṭaş** Anıñ dermānı yoḳdur açlıḳdan ve susuzluḳdan ġayrı **Tā kĭ sāzī rām ender ṭā´ateş** Tā kĭ ṭā´at etmege keñdüñe anı rām idesin **Çūn şutur der-reh derāy u bār keş** Deve gibi yola ve ḳaṭāra gel ve yük götür **Bār-ı ṭā´at ber-der-i Cebbār keş** Ṭā´at yüküni cebbār Allâh'ıñ ḳapusına çek **Bār-ı īn der-rā be-cān bāyed keşīd** Bu ḳapunuñ yüküni cān-ile çekmek gerekdir **Ver-ne hemçūn seg zebān bāyed keşīd** Yoḫsa kelb gibi lisān çekmek gerekdir ya´nī ṭarīḳ-i Ḥaḳ'da ´ibādet yüküni cān-ile çekmeyüb bedenine riyā`-ile zaḥmet virirse yelmekden yorulmuş kelb gibi dilini ṭışarı çıḳarub ṣarḳıtmış olur bīhūde yere emek çekmekdir ḳavlühü te´ālá

Beyhūde

كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْه يَلْهَث ذَّلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُواْ بِآيَاتِنَا

kemeşeli'l-kelb in taḥmil ´aleyhi yelheş ev tetrukhu yelheş ẕalike meşelu'l-ḳavmi'lleẕīne keẕẕubū bi āyātinā [141]

Her kĭ ū gerden keşed īn bārihā Her kim kĭ büyüklerden boyun çeker ya´nī ´ibādet yüküne boyun urmaz **Bāşed ez-nefrīn be-rev enbārhā** Ol kimseye nefrīnden enbārlar olur ya´nī ´ibādet etmeden i´rāż etmek ile la´nete müsteḥaḳ olur dimekdir **Kerde`ī bār-ı emanet-rā ḳabūl** Emānet yüküni ḳabūl eylemiş idüñ **Ez-keşīden pes ne-bāyed şud melūl** İmdi ol yüki çekmeden melūl olmamaḳ gereksin zīrā ´ālem-i ezelde ḥażret-i Ādem ´aleyhi's-selām emāneti boynuna aldı ve ḳabūl eyledi pes ol zamāndan cümlemüze [61[a]] ol emāneti ḥıfẓ etmek der´uhde olundı İmdi biz daḫı ol emāneti ḥıfẓ etmege sa´y etmek lāzımdır **Rūz-ı evvel çūn fużūlī kerde`ī** Evvel kĭ günde ya´nī elestü birabbiküm gününde fużūllik etmiş idüñ **Ān fużūlī ez-cehūlī kerde`ī** Daḫı ol fużūlluġı ġāyet ile cehl u aḥmaḳlıkdan etmiş idüñ zīrā ol bār-ı emānet kim gökler ve yerler ve ṭaġlar anı götürmege ḳādir olmayub ibā etdiler Sen

[141] Dileseydik o âyetlerle onu elbette yüceltirdik. Fakat o, dünyaya saplanıp kaldı da kendi heva ve hevesine uydu. Onun durumu köpeğin durumu gibidir: üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur; kendi hâline bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte bu, âyetlerimizi yalanlayan toplumun durumudur. Şimdi onlara bu olayları anlat ki düşünsünler. [A´râf sûresi 176. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

buncılayın bir ´aẕīm yüki iḫtiyāruñ-ile boynuña alduñ lāzımdır kĭ ziyāde sa´y idüb ol emānetde ḫıyānetiñ ẓuhūr etmeye Ḳavlühü te´ālá

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا
اشفقن مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

İnnā ´araḍn'ā l-emānete ´alá's-semāvāti ve'l-arḍı ve'l-cibāli fe ebeyne en yaḥmilnehā ve eşfane minhā ve ḥamelehā'l-insānu innehu kāne ẓalūmen cehūlā[142]

İmdi ḫaẕer üzre olmaḳ gerekdir **Cunbişī kun ey puser ḳāhil me-bāş** Ey oġul bir cünbüş eyle ya´nī ḥaraket ile kāhil olma ya´nī Ḫüdā'nıñ emr-i şerīfine iṭā´at idüb ´ibādet u ṭā´atde cest u çāpük ol **Çūn belī guftī be-ten tenbel me-bāş** Çünkĭ evvelde belá didiñ idi şimdiki ten ile tenbel olma Cidd u sa´y eyle dimekdir Ḳavlühü te´ālá

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا elestu birabbikum kālū belâ şehidnā[143]

Her kĭ ender ṭā´ateş keslān buved Her ol kimse kĭ ṭā´atde keslān üzre oldı ya´nī kâhillik üzre oldı **Ḥāṣıleş gumrāhiy u ḫıẕlān buved** Ḥāṣıl etdügi o kimseniñ hemān gümrāhlıkdır ve ḫıẕlāndır ya´nī rüsvāylıkdır Allâh te´ālá ṣaḳlaya bimennihi ve keremihi **Vaḳt-i ṭā´at tīzrev u çūn bād bāş** Allâh te´ālá ḥażretiniñ ṭā´ati vaḳti gelicek tīzrev ol Yel gibi tevaḳḳuf etme [61[b]] **V'ez-heme kār-ı cihān āzād bāş** Ve daḫı cümle cihān işlerini terk idüb āzād ol **Rāh pur ḫavfest duzdān der-kemīn** Yol pür-ḫavfdır ve uġrılar kemīndedir **Rehrevī bihter kĭ mānī der-zemīn** Rehrevlik yegdir kĭ yer üzre ḳalasın ya´nī ṭarīḳ-i Ḥaḳ'a ḳorḳulu yollar vardır ve şeyāṭīn rehzendir dāyimā mekr u ḥīle idüb seni rāh-ı müstaḳīmden ıżlāl etmege sa´y u iḳdām iderler İmdi bu fānī dünyānıñ nuḳūşına maġrūr olub baṭṭāl olmadan sülūk idüb ḳat´-ı

---

[142] Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, onlar çekindiler. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir. [Ahzâb sûresi 72. Âyet-i Kerîme]

[143]Hani Rabbin (ezelde) Ādemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, " Evet, şahit olduk(ki Rabbimzsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir. [A´râf sûresi 172. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

menāzil etmek evládır **Menzilet dūrest u bāret bes girān** Seniñ menziliñ ıraḳdur ve yüküñ ziyāde aġırdır **Kūşişī kun pes me-mān ez-dīgerān** Bir kuşīş ile ġayrılardan gerü ḳalma ya´nī ´ibādete şürū´ idüb ḳadem-i himmeti ilerü ko şoñraya ḳalma **Her kĭ der-reh ez-girān-bārān buved** Her kim kĭ yolda yüki aġırlardan oldı **Her demeş ez-dīde ḫūn bārān buved** Her dem ol kimseniñ gözünden ḳan yaġmur gibi yaġsa gerekdir **Lāşe`ī dārī sebaḳ kun bār-ı ḫᵛīş** Bir lāşe ṭutarsan yüküñi yeyni eyle ya´nī vücūduñ ża´īfdir aġır yüke taḥammülüñ yoḳdur Günāhı çoḳ eyleme dimek olur **Ver-ne der-reh saḫt bīnī kār-ı ḫᵛīş** Yoḫsa kendü işiñde saḫtlık görüb yolda zaḥmet çekesin **Çīst bāret cīfe-i dunyā-yı dūn** Seniñ yüküñ nedir dünyā-yı dūnuñ cīfesidir **K'ez pey-i ū kerde`ī ḫod-rā zebūn** Kĭ anıñ [62ᵃ] ardınca kendüñi zebūn eylemişsin ya´nī ḥarīş olub bīçāre olmuşsun dimekdir **Gerçĭ īncā hest der-reh ḫuftenet** Egerçĭ bu cāy-i rıḥletdesin uyumak istersin hīç ḫavf etmezsin **Hīç rıḥlet nīst ber-cān u tenet** Hīç seniñ aṣlā cānuña ve tenüñe merḥametiñ yoḳdur zīrā yol üzerinde uyḳu uyumañ maḥżā kendü cānibine merḥamet etmeyüb hīç esirgememeñdir

Der-beyān-ı Terk-i Riyāset Mīgūyed

Ser çĭ ārāyī bedestār ey puser Başıñı destār ile ārāyiş idüb ey oġul neylersin **Tā tevānī dil bedest ār ey puser** Tā kim eger ḳādir iseñ bir göñül ele götür ya´nī ḳādir olduġuñca iḳdām idüb her mü`miniñ göñlüni ḫoş idüb teselli-i ḫāṭır eyle dimekdir **Tā ne-gīrī terk-i ´izz u māl u cāh** Tā kĭ sen dünyāda eger ´izz u cāh u māl terkini etmeyesin ya´nī devletini terk etmeyesin **Ez-heme ber-ser ne-yāyī çūn kulāh** Külāh gibi kimesnelerüñ başı üzre alamazsın ya´nī ser-tāc olamazsın ya´nī sertāc olmazsın **Nīst merdī ḫᵛīş-rā ārāsten** Kişi kendüsine ārāyiş idüb şöhret etmek erlik degildir **Ḳasd-ı cān kerd ān [kĭ] ū ārāst ten** Ol kĭ tenine ārāyiş eyledi Kendü cānına ḳasd eylemiş oldı **Nīst der-ten bihter ez-taḳvá libās** Tende libāsdan eyüsi teḳvá libāsıdır ya´nī taḳvādan bihter bedeniñde libās olmaz dimekdir **Der-tekelluf merd-rā nebved esās** Tekellüfde [62ᵇ] merd olan kimseye esās yoḳdur ya´nī bünyād yoḳdur **Her kĭ ū der-bend-i ārāyiş buved** Her kim kĭ ārāyiş u şöhret ḳaydında oldı **Der-cihān ferzend-i āsāyiş buved** Cihānda şefā ve rāḥat oġlanıdır **´Āḳıbet cūz nā-murādī nebvedeş** ´Āḳıbet ol kimseye nā-murādlıḳdan ġayrı nesne yoḳdur **Behre`ī ez-´ayş u**

şādī nebvedeş ´Ayş u şādīden aña naṣīb yoḳdur ya´nī dünyā leẕẕet-ile ālūde olub maġrūr olan kimseye āḫiret leẕẕetlerinden behre yoḳdur dimek olur **Ḫod-sitāyī pīşe`-i şeyṭān buved** Kendüsin medḥ eylemek şeyṭān işidir **Her kĭ ḫod-rā kem zened merdān buved** Her kim kĭ kendüyi aşaġa ṭuta ya´nī ḳuṣūrunı bile er odur **Guft şeyṭān men zi-Ādem bihterem** Şeyṭān ayıtdı ben Ādem'den yegreküm ya´nī ben Ādemden efḍalim didi **Tā ḳıyāmet geşt me´lūn lā-cerem** Tā ḳıyāmete degin muḥaṣṣal-ı kelām me´lūn oldı **Ez-tevāżu´ ḫāk merdum mī-şeved** Tevāżu´dan ṭopraḳ insān olur **Nār u nūr ez-serkeşī gum mī-şeved** Nār u nūr serkeşlikden güm olur ya´nī maḥv olur **Rānde şud iblīs ez-mustekbirī** İblīs ´aleyhi'l-la´ne istikbārından ötüri dergāh-ı Ḥaḳ'dan sürülmüş oldı kĭ meşhūrdur **Geşt maḳbūl Ādem ez-musteġfirī** Ḥażret-i Ādem ´aleyhi's-selām istiġfārından ötüri maḳbūl oldı kĭ meşhūrdur Bu maḥalde tafsīl-i āḥvāl mümkündür lâkin iḥtiyāc yoḳdur [63ª] **Şud ´azīz Ādem çu istiġfār kerd** Çünkĭ Ādem ´aleyhi's-selām istiġfār eyledi ´azīz oldı **Ḫᵛār şud şeyṭān çu istikbār kerd** Çünkĭ şeyṭān ´alehi'l-la´ne istikbār eyledi ḫᵛār u ḥaḳīr oldı **Dāne pest uftend zeber-desteş kunend** Dāne alçaḳ düşdi zeber-dest eylediler ya´nī el üzre ṭutub ri´āyet eylediler **Ḫūşe çūn ser ber-keşed pesteş kunend** Çünkĭ ḫūşe yuḳaru baş çeker anı pest iderler ya´nī oraḳ ile biçüb pāymāl iderler Zīrā denilmişdir kĭ *Men tevāża´e refa´ ahullâh ve men tekebbere vaża´ahullâh*'dır[144] şaḳınmaḳ gerekdir

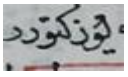
Der-beyān-ı Eblehī Mīgūyed

Çār çīz āmed nişan-i eblehī Dört nesne eblehlige nişāndır **Bā-tu gūyem tā beyābī āgehī** Saña deyüvireyim tā kim aña agāhlık bulasın ya´nī ḫaberdār olasın **´Ayb-ı ḫod ān-kĭ ne-bīned der-cihān** Ol kimse kĭ cihānda kendü ´aybını görmeye **Bāşed ender custen-i ´ayb-ı kesān** Ġayrı kimseleriñ ´aybını cüst u cū eyleye bir nişān budur **Toḫm-ı buḫl ender dil-i ḫod kāşten** Buḫl toḫumunı kendü ḳalbine ekmek ya´nī baḫīl olmaḳ **V'ān-geh ummīd-i seḫāvet dāşten** Ve ondan ṣoñra seḫāvet ümmīdin ṭutmaḳ ya´nī bir kimse ḥadd-ı ẕātında baḫīl iken yine Ḥaḳ te´ālá'dan ehl-i seḫāya etdügi iḥsānı baña daḫı ider deyü ümmīd ṭutmaḳ bu daḫı eblehlik nişānıdır zīrā

[144] "Kim mütevâzı olursa Allah onu yüceltir her kim ki kibirli olursa Allah onu aşağı indiririr."

muḥāldir **Her kĭ ḫalḳ ez-ḫulḳ-ı ū ḫoşnūd nīst** Her kim kĭ [63b] ḫalḳ anıñ ḥulḳundan ḫoşnūd degildir **Hīç ḳadreş ber-der-i Ma´būd nīst** Hīç ol kimseniñ ḳadri yoḳdur Ma´būduñ ḳapusunda bir nişān daḫı budur **Her kĭ ū-rā pīşe bed-ḫūyī buved** Her ol kimseye kĭ bed-ḫūyluḳ ´ādet olmuş oladır **Kār-ı ū peyveste bed-rūyī buved** Dāyimā ol kimseniñ işi bed rūyluḳ ya´nī çirkin yüzlülükdür **Ḫūy-ı bed ber ten belā-yı cān buved** Kişiniñ vücūdunda yaramaz ḫūy cānına belādır **Merdum-ı bed-ḫū ne ez-insān buved** Yaramaz ḫūylu kimse insān nev´inden degildir **Buḫl şāḫī ez-dıraḫt-ı dūzaḫest** Buḫl bir şāhdır cehennem aġaclarından **V'ān beḫīlek ez-segān mesleḫest** Ve daḫı ol beḫīlcik sellāḫḫāne kelblerinden bir kelb-i ´aḳūrdur **Rūy-ı cennet-rā kocā bīned beḫīl** Cennet yüzüni ḳaçan görür baḫīl olan kimesne ya´nī hīç göremez **Pişe`ī uftāde ender pā-yı pīl** Bir sivrisiñekdir pīliñ ayaġı altına düşmüşdür ya´nī baḫīl rūz-ı maḥşerde sivrisiñekden daḫı ẕelīldir Cennet yüzün görmek ḳande ḳaldı **Bāş ez-buḫl-i beḫīlān ber-kerān** Baḫīlleriñ buḫlünden ber-kerān ol ya´nī gerü dön ve yanlarına yaḳın orma **Tā ne-bāşī ez-şumār-ı eblehān** Tā eblehler şümārından olmayasız ya´nī buḫl ´amelini etmeñiz tā kim (tā kim) anlarıñ gürūhundan ve zümresinden olmayasın zīrā ġāyet yaramaz ḫaṣletdir

Der-beyān-ı Rehā-yābī Ez-meşaḳḳat

[64a] **Ez-belā tā reste bāşī ey ´azīz** Belādan tā kim ḳurtulmuş olmaḳ isterseñ ey ´azīz ya´nī ey ´izzetli kişi **Bāz bāyed dāşten dest ez-du çīz** Elüñi iki nesneden girü ṭutmaḳ gereksin **Rev tu dest ez-nefs u dunyā bāz dār** Yüri elüñi nefs ü dünyādan çeküb ıraḳ ol **Tā belāhā-rā ne-bāşed bā-tu kār** Tā kim dünyā belālarınıñ ile işi olmaya ya´nī belālara uġramayasın dimekdir **Ver be-ḥırş u āz kerdī mubtelā** Ve eger ḥırş u ṭama´ ile mübtelā olduñ ise **Bā-tu rev āverd zi-hersū ṣad belā** Her cānibden saña ya´nī seniñ üzeriñe yüz dürlü belā yüz gösterür ya´nī belālara mübtelā olursun **Ān-kĭ neḳdeş hīç nebved der-miyān** Ol kimseniñ kim kemerinde naḳd aḳçesi olmaya **Her kocā bāşed buved ender emān** Her ne cānibde olursa ol kimse emīndir **Nefs u dunyā-rā rehā kun ey puser** Ey oġul nefs u dünyāyı terk eyle **Tā be-restī ez-belā vu ez-ḫaṭar** İmdi tā kim belā vü ḫaṭarden ḳurtulasın zīrā nefse uymaḳ ḫaṭādır **Ez-vefāt-ı duşmenān şādī me-kun** Düşmanlarıñ vefāt

etdügüne şād olma ya´nī sevinme Zīrā dünyāda bākī degilsin sendaḫı ölseñ gerekdir **Ez-kesī pīş-i kesī dādī me-kun** Kimseniñ öñünde bir kimseden zārlık eyleme **Bā-ḳanā´at sāz dāyim ey puser** Dāyimā ḳanā´at idici ol ey oġul **Gerçī hīç ez-faḳr nebved telḫ-ter** Egerçī faḳrdan ziyāde acı nesne yoḳdur Ammā yine ṣabır-ile faḳra ḳanā´at iḫtiyār eylemek evlá ve enfa´dır **Her seḥer ber-ḫīz u istiġfār kun** Her seḥer [64^{b}] vaḳtinde ḳalḳ ve istiġfār eyle **Fırṣatī eknūn kĭ dārī kār kun** Bir fırṣat kĭ şimdi ṭutarsın iş eyle ya´nī olmazdan evvel ´amel-i āḫiret eyle dimek olur **Hemnişīn-i ḫ^{v}īş-rā ġıybet me-kun** Kendü hemnişīniñi ġıybet eyleme ẕemm eyleme **Ġayr-i şeyṭān ber-kesī la´net me-kun** Şeyṭāndan ġayrı kimseye la´net eyleme **Çūn resed her rūz der-´ālem cedīd** Çünkĭ ´ālemde her yeñi gün erişe **Ez-gunāhān tovbe mī-bāyed kunīd** Günāhlardan tövbe etmek gerekdir **Her kĭ derşeb ḫ^{v}āb-ı ´uryān mī-kuned** Her kim kĭ gece ile ´üryān uyḳu uyur **Ū naṣīb-i ḫ^{v}īş-rā noḳṣān kuned** Ol kimse kendü naṣībine noḳṣān ider **Bevl-i ´uryān hem faḳīrī āvered** ´Üryān bevl daḫı faḳīrlik getürür **Enduh-i bisyār pīrī āvered** Çoḳ ġuṣṣa pīrlik getürür **Der-cenābet bed buved ḫ^{v}ārden ṭa´ām** Cenābet ile ṭa´āmıñ yaramazdır **Nā-pesendest īn be-nezd-i ḫāṣ u ´ām** Bu ´amel ḫāṣ u ´ām ḳatında nā-ma´ḳūldür **Rīze`-i nān-rā me-yefken zīr-i pā** Etmek ḫurdesini ayaḳ altına bıraḳma **Ger hemī ḫ^{v}āhī tu ni´met ez-Ḫudā** Eger sen Ḫüdā'dan ni´met ṭaleb iderseñ **Şeb me-zen cārūb hergiz ḫāne der** Gice ile hergiz ev içine süpürge urma **Ḫāḳ-rūb-rā hem me-neh der-zīr-i der** Daḫı süpürgeyi ḳapu ardına ḳoma **Ger be-ḫ^{v}āhī ebb u ummet-rā be-nām** Eger babañı ve anañı adlarıyla oḳuyasın ya´nī peder ve māderiñi [65^{a}] ādıyla çaġırasın **Ni´met-i Ḫaḳ ber tu mīgerded ḥarām** Ḫaḳ te´ālá'nıñ ni´meti saña ḥarām olur **Ger be-her çūpī kunī dendān ḫilāl** Eger çūb ile dişiñi ḫilālleyesin **Bī-nevá gerdī vu uftī der-vebāl** Bī-nevā olursun ve vebāle düşersin zīrā her bir çūb ile diş ḳarışdırmaḳ hem vebāldir ve hem mūriş-i faḳrdır **Dest-rā hergiz be-ḫāk u gil me-şūy** Elüñi hergiz ṭoprāḳ ve balçıḳ ile yuma **Ez-berāy-i dest şusten āb cūy** El yumaḳdan ötüri şu ṭaleb eyle **Hergiz ender āsitān der me-neşīn**[145] Hergiz ḳapu eşigine oturma **Kem şeved rūzī be-kirdār-ı çunīn** Buncılayın ´amel ile naṣībiñ eksilür **Tekye kem kun nīz ber-pehlū derī** Ve daḫı ḳapunuñ pehlūsine çoḳ ṭayanub ṭurıcı olma **Bāş dāyim ez-çunīn ḫaṣlet berī** Dāyimā buncılayın ḥaṣletden berī ol **Ger ḫelā cā ger ṭahāret mīkunī**

[145] *Pendnâme*'de **ای پسر بر آستان در مشین** olan bu mısrayı şârihimiz bu şekilde şerh etmiştir.

Eger ḫelā içinde ṭahāret idesin ya´nī ābdest alasın **Vaḳt-i ḫod-rā dān kĭ ġāret mīkunī** Bil kĭ kendü vaḳtüñi ġāret eyledin **Cāme-rā der-ten ne-şāyed dūḫten** Beden üzerinde iken cāmeyi dikmek lāyıḳ degildir **Bāyed ez-merdān edeb āmūḫten** Merdlerden edeb ögrenmek gerekdir **Ger be-dāmen pāk sāzī rūy-ı ḫᵛīş** Eger kendü etegiñ ile yüzüñi pāk idüb silesin **Rūziyet kem gerded ey dervīş bīş** Ey dervīş seniñ [65ᵇ] naṣībiñ ziyāde eksik olur **Dīr rev bāzār u bīrūn āy zūd** Bāzāra geç gidüb girü teziñe bāzārdan ṭaşra gel **Z'ān-kĭ ez-reften ne-yābī hīç sūd** Ānıñçūn kĭ hīç bāzāra gitmekden fāyide bulamazsın **Nīk nebved ger keşī ez-dem çerāġ** Eyü degildir eger dem ile çerāġı söndüresin ya´nī üf diyesin **Reh me-deh dūd-ı çerāġ ender demāġ** Çerāġıñ dütününe dimāġa gitmege yol virmeyesin ya´nī ziyāde ṣaḳınmaḳ gerek kim mūm dütününüñ rāyiḥası dimāġıña irişmeye **Kem zen ender rīş şāne muşterek** Ṣaḳalıña iştirāk üzre ṭaraḳ urma **Ān-kĭ ḫāṣ-ı ān tu bāşed ḫūşterek** Ol kĭ saña maḫṣūṣ ola ḫoşraḳdır ya´nī ol yegdir kĭ ṣaḳal ṭaraġını kendüñe maḫṣūṣ ḳılub kimse ile iştirāk üzre olmaḳdan ṣaḳınmaḳ gerekdir **Ez-gedāyān pārehā`-ı nān me-ḫer** Gedālardan etmek pārelerini alma **Z'ān-kĭ mī-āyed faḳīrī ey puser** Ānıñçün kĭ ey oġul faḳīrlik getürür **Dūr kun ez-ḫāne tār-ı ´ankebūt** ´Ankebūt tārını ya´nī örümcek yuvasını ḫāneden ıraġ eyle **Bāşed ender māndeneş noḳṣān-ı ḳūt** Zīrā anıñ ḳalmasından ḳūt u naṣībe noḳṣān olur mūcib-i faḳrdır **Ḫarc-rā bīrūn zi-endāze me-kun** Ḫarcı endāzeden ṭaşra etme **Rīş-i ḫuşk-i ḫᵛīş-rā tāze me-kun** Kendü ḳurumuş olan yāreñi tāze eyleme **Dest-res ger bāşedet tengī me-kun** [66ᵃ] Eger saña dest-res ola ya´nī vüs´atıñ ola tenglik eyleme **Çūn tu rehvārī be-reh lengī me-kun** Çünkĭ sen yola gidicisin lenglik eyleme ya´nī aġsaḳlıḳ eyleme ziyāde himmet eyle dimekdir

Der-beyān-ı Ṣabr Mīgūyed

Tā şevī der-rūzgār ez-ṣābirān Tā kim rūzgārda ṣābirler zümresinden olmaḳ isterseñ **Rev me-kun ez-dīden-i saḫtī kerān** Yüri var saḫtlık görmeden kenār olma ya´nī eger ṣābirlerden olmaḳ isterseñ miḥnet u meşaḳḳat görmeden ḳaçma ḳavlühü te´ālá

وَ اللَّهَ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ vallâhu yuhibbu's-sābirīn[146]

[146]Allah sabredenleri sever. [Âl-i İmrân sûresi 146. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

Ger turuş sāzī tu rū ender-belā Eger belāda yüzüñi turş eyleyüb melūl olasın **Ḫᵛīş-rā ez-ṣābirān meşmer helā** Kendüñi aşlā ẓāhirde ṣābirlerden ´add eyleme **Der-belā vaḳtī kĭ ṣābir nīstī** Belā vaḳtinde kĭ ṣābir olmayasın **Nezd-i ehl-i ṣıdḳ ṣākir nīstī** Ehl-i ṣıdḳ olanlar ḳatında ṣākir degilsin **Ger ne-bāşed faḫr ez-dervīşiyet** Eger seniñ dervīşlik ile faḫriñ olmaya **Key be-ehl-i faḳr bāşed ḫᵛīşiyet** Ehl-i faḳr-ile seniñ ḳaçan ḥısımlıġıñ olur ya´nī āşinālıḳ idemezsin dimek olur **Ger heme çīzī be-fermān bāşedet** Eger cemī´[i] eşyāda Allâh te´ālá'nıñ fermānı üzre olasın **Ḥurmet ez-ḫidmet ferāvān bāşedet** Seniñ ḥürmetiñ ḫidmetden ziyāde olur ya´nī Ḫüdā'ya ḫidmet etmek ile seniñ ḥürmet ve ´izzetiñ Ḥaḳ ḳatında ziyāde olur dimekdir [66[b]] **Bende ez-ḫidmet be-´uḳbá mīresed** Ḳul olan kimse ḫidmetden ´uḳbáya irişür **Līk ez-ḥurmet be-Mevlá mīresed** Ammā ḥürmetden Mevlá'ya irişür **Ḥurmetet der-ḫidmet ārām-ı dilest** Ḫidmetde seniñ ḥürmetiñ göñül ārāmıdır **Her kĭ ḫidmet kerd merd-i muḳbilest** Her kim kĭ ḫidmet etdi ol merd[-i] muḳbildir ya´nī iḳbāl ṣāḥibidir dimek olur **Ger ne-gerdī ey puser gird-i ḫilāf** Ey oġul eger ḫilāf eṭrāfını ṭolanmayasın ya´nī Ḥaḳ te´ālá'nıñ emr-i şerīfine muḫālif ḥaraket etmeyesin **Ān-gehī zī-bed tu-rā der-ṣabr lāf** Andan ṣoñra saña ṣabr etdim deyü lāf etmek yaraşur **Ger hemī dārī feraḥ-rā intiẓār** Eger sen feraḥ olmaġa muntaẓır iseñ **Der-belā nebved be-ṣabret hīç kār** Belāya ṣabr etmek ile seniñ işiñ yoḳdur ya´nī eger bu fenā dünyāda feraḥiyyet ümīdinde iseñ ṣābirlerden olmamış olursun dimek olur

Der-beyān-ı Tecrīd Mīgūyed

Ger ṣefā mī-bāyedet tecrīd şev Eger saña bir ṣefā gerek ise tecrīd ḥāṣıl eyle **Ger ḫıred dārī zi-ehl-i dīd şev** Eger ´aḳıl ṭutarsañ ya´nī ´aḳılıñ var-ise naẓar ehlinden ol **Terk-i da´vá hest tecrīd ey puser** Ey oġul da´váyı terk etmekdir tecrīd **Fehm kun ma´nī`-i tefrīd ey puser** Fehm eyle ey oġul tefrīdiñ ma´násını tā kim bilesin tefrīd neye dirler **Āṣl-ı tecrīdet vedā´ī şehvetest** Seniñ tecrīdiñiñ [67[a]] āṣlı şehvete vedā´ etmekdir **Belkĭ kullī inḳıṭā´-i leẕẕetest** İnḳıṭā´-i leẕẕetdir bi'l-küllī ya´nī bi'külliye leẕẕet-i dünyeviyyeden el çeküb münḳaṭı´ olmaḳdır **Ger dehī yekbāre şehvet-rā ṭalāḳ** Eger bir uġurdan şehvete ṭalāḳ viresin ya´nī kim terk eyleyesin **Ān zemān**

gerdī tu der-tefrīd ṭāḳ Hemān sen ol zamān tefrīdde ṭāḳ olduñ ya´nī bī-naẓīr olduñ ol mertebe kim aḳrānıñ bulunmadı dimekdir **Ger tu bubrīdī zi-mevcūdāt umīd** Eger sen mevcūdātdan ümīdiñi kaṭ´ idesin **Dān-kĭ ez-tefrīd gerdī mustefīd** Ma´lūmuñ olsun kĭ terfrīdden sen ifāde etdiñ ya´nī fāyide etdiñ dimekdir **İ´timādet çūn heme ber-Ḥaḳ buved** İmdi çünkĭ seniñ i´timādıñ Ḥaḳ üzre oldı ise **Ān demet tefrīd-i cān muṭlaḳ buved** Ol demde saña tefrīd-i cān muṭlaḳdır **Terk-i dunyā kun berāy-ı āḫiret** Āḫiret içün dünyā-yı terk eyle **V'ez-beden ber keş libas-ı fāḫiret** Ve daḫı bedeniñde fāḫir libāsı yuḳaru çek ya´nī çıḳar **Ger be-yābī ez-sa´ādet īn maḳām** Eger bu maḳāmı sa´ādetden bulasın ya´nī sa´ādet saña yār olmaġla sebeb olub maḳām-ı tefrīde vāṣıl olasın **Ṣāḥib-i tecrīd bāşī vesselām** Tecrīd maḳāmına daḫı vāṣıl olub ṣāḥib-i tecrīd u tefrīd olduñ vesselām **Ger zi-´uḳbá dest-i şūyī behr-i Ḥaḳ** Eger Allâh içün ´uḳbáyı daḫı terk idüb el yuyasın **Dān-kĭ ez-tefrīd gīrendet sebaḳ** Bil kĭ tefrīd maḳāmından daḫı sebḳat [67[b]] eylemiş olduñ **Rev mucerred şev dāyim ferd bāş** Yüri dāyim mücerred ve ferd ol **Tā be-her farḳī nişīnī gerd bāş** Tā kĭ her ´ālem ḫalḳınıñ başı üzre oturmaḳ isterseñ ġubār ol **Gird-i kibr u ´ucb u ḫod-rāyī me-gerd** ´Ucb u kibr u ḫod-rāylıġıñ eṭrafını ṭolanma **Ḳadr-i ḫod bişnās u hercāyī me-gerd** Kendü ḳadrüñi añla ve her cānibe gitme ya´nī hercāyī olma **Her kĭ gird-i kūre-i enguşt geşt**[147] Her kim kĭ barmaġını körüge urdı ya´nī yapışdı[148] **Cāme ez-dūdeş siyāh u zişt geşt** Cāmesi anıñ dütününden siyāh u çirkin oldı **Ān-kĭ bā-´aṭṭār mī-gerded ḳarīb** Ol kimse kĭ ´aṭṭāra ḳarīb oldı **Ū hemī bāyed zi-būy-ı ḫ^vīş naṣīb** Ol kimse ḫoş rāyiḥadan naṣīb bulur ya´nī ´aṭṭāra yaḳın olan kimse rāyiḥa-i ṭayyibeden behre-mend ve behre-yāb olur dimekdir Bu beyitde ḥażret-i Şeyḫiñ nükte-i ġarībi vardır Fefhem **Hemneşīn-i ṣāliḥān bāş ey puser** Ey oġul ṣāliḥler ile hemnişīn ol **Hem cudā ez-fāsiḳān bāş ey puser** Hem fāsıḳlardan ıraḳ ol ey oġul **Cānib-i ẓālim me-kun meyl ey ´azīz** Ẓālimiñ cānibine meyl eyleme ey ´azīz **Ver kunī gerdī ez-ān ḫayl ey ´azīz** Ve eger meyl idecek olursañ ey ´azīz sen de ol zümreden olmuş olursın Zīrā kişi āḫiretde sevdügi ile ḥaşr olur **Rev zi-ehl-i ẓulm bugrīz ey faḳīr** Yüri ehl-i ẓulümden ḳaç ey faḳīr **Tā ne-sūzī āteş-i tīz-i sa´īr** Tā kim sa´īr ādlu cehennemiñ tīz olan āteşinde yanmayasın zīrā ehl-i ẓulm ehl-i nārdır

---

147 Sehven **كرد** yazılmıştır.

148 Müellif parmak anlamındaki ***engüşt*** ile kömür anlamındaki ***engişt***'i karıştırmış, bu karışıklık şerhe de yansımıştır.

Ṣoḥbet-i ẓālim besān-i āteşest Ẓālimiñ ṣoḥbeti [68ª] āteş gibidir **Z'ān-kĭ ḫalḳ āzār u tund u serkeşest** Anuñçünkĭ ḫalḳ incidicidir ve derek yüzlüdür ve mu´āniddir[149] **Ez-ḫużūr-ı ṣāliḥān ṣāliḥ şevī** Ṣāliḥleriñ ḫużūrundan ṣāliḥ olursun **Ver nişīnī bāyed ān ṭāliḥ şevī** Ve eger yaramazlar ile otururbut ṭāliḥ olursun **Her kĭ ū bā-ṣāliḥān hemdem şeved** Her kim kĭ ṣāliḥler ile yār ve hemdem ola **Der-ḥarīm-i ḫāṣ-ı Ḥaḳ maḥrem şeved** Ḥaḳ te´ālá'nıñ ḥarem-i ḫāsına maḥrem olur **Ey puser megẕār rāh-i şer´-rā** Ey oġul şerī´at yolını elden ḳoma **Āṣl yābī ger be-gīrī fer´-rā** Eger fer´ī ṭutarsañ āṣlı bulursun **Ez-şerī´et ger nehī bīrūn ḳedem** Eger şerī´atdan ṭaşra ḳadem ḳoyacaḳ olursañ **Der-żelālet uftiy u renc u elem** Żelālete ve renc u eleme düşdüñ ya´nī düşersin dimek olur **Her kĭ der-rāh-ı żelālet mīreved** Her kim ḳi żelālet yolına gide **Ez-cehālet der-beṭālet mīreved** Cehāletden beṭālete gider **Ḥaḳ ṭaleb v'ez ḳār-ı bāṭıl dūr bāş** Ḥaḳ ṭaleb eyle ve daḫı bāṭıl işden ıraḳ ol **Der-seḫā vu merdumī meşhūr bāş** Seḫāda merdümlükde meşhūr ol **Her kĭ negzīned ṣırāṭ-ı mustaḳīm** Her kim kĭ ṣırāṭ-ı müstaḳīmi iḫtiyār etmedi **Der-´aẕāb-ı āḫiret bāşed muḳīm** Āḫiret ´aẕābında muḳīm u mü`ebbed olur **Der-reh-i şeyṭān me-zen ġām ey eḫī** [68ᵇ] Şeyṭān yolunda bir adım daha yürüme ey ḳarındaş **Tā ne-gerdī ḫᵛār u bed-nām ey eḫī** Tā kim ḫār u bed-nām olmayasın ey ḳarındaş **Her kĭ der-rāhe-ı ḥaḳīḳet sālikest** Her kim kĭ ḥaḳīḳat yolunda sülūk idicidir **Rūz u şeb ḫā`īf zi-ḳahr-ı mālikest** Gice vü gündüz mālik Allâh'ıñ ḳahrından ḫavf idicidir **Ber-ḫilāf-i nefs kun kār ey puser** Nefsiñ ḫilāfı üzre iş eyle ey oġul **Tā ne-yuftī ḫᵛār ber-ḫᵛār ey puser** Tā kim ḫᵛār üzre ḫᵛār olmayasın ey oġul

Der-beyān-ı Kerāmethā-yı Ḥaḳ Mīgūyed

Çār çīz est ez-kerāmethā-yı Ḥaḳ Dört nesne Ḥaḳ te´ālá'nıñ keremlerindendir **Muḳbilest ān-kes kĭ gīred īn sebak** Muḳbildir şol kimse kĭ bu sebaḳı ṭutdı bu dersi oḳudı bildi dimek olur **Evvel ān bāşed kĭ bāşed rast-gūy** Evvelā oldur kĭ ṭoġrı sözlü ola yalan söyleyeci olmaya bir kerem budur **Bā-seḫā-yı nefs bāşed tāze-rūy** Seḫā-yı nefs-ile tāze-yüzlü ola ya´nī seḫī ve güler yüzlü ola ikinci kerāmet budur **Ba´d-ez-ān**

[149] **معانت** (metin)

ḥıfẓ-ı emānet bāşedeş Andan şoñra emānet ḥıfẓ idici olmaḳ gerek üçüncisi budur **Hem naẓar pāk ez-ḫıyānet bāşedeş** Ve hem ḫıyānetden naẓarı pāk eylemek gerek dördüncisi budur İmdi bu dört ḫaşlet her kimde var ise ol kerāmet ehlidir **Her kirā Ḥaḳ dāde bāşed īn çehār** Her kime kim Ḥaḳ te´ālá bu dört ḫaşleti virmiş ola **Bāşed ān-kes mu`min u perhīz-kār** [69[a]] Ol kimesne mü`min ve perhīzkār olur ya´nī ṣāliḥ u mütedeyyin olur dimekdir

Der-beyān-ı Dūst-ı Nā-pāydār Mīgūyed

Dūst eger bāşed ziyān-kār ey puser Ey oġul eger dost ziyān olacaḳ olursa **Rev ṭama´ berdār z'ān dūst ey puser** Yüri ol dostdan ṭama´ı ḳaldır ey oġul ya´nī eger bir dostuñ saña żararı ola ancılayın dostdan ıraḳ ol **Her kĭ mīgūyed bedīhā-yı tu fāş** Her kim kĭ seniñ yaramazlıḳlaruñı fāş eyleye **Dūst meşmār u be-dū hemdem me-bāş** Dost ´add eyleme ve anıñla hemdem olma **Dūstī hergiz me-kun bā-bāde-ḫ^{v}ār** Bāde-ḫ^{v}ār olan kimse ile hergiz dostluḳ eyleme **Ez-çunān kes ḫ^{v}īşten-rā dūr dār** Buncılayın kimselerden kendüñi ıraḳ ṭut **Mun´imī k'ū mīkuned men´-i zekāt** Bir mün´im kĭ ol zekātı men´ eylemeye ya´nī virmeye **Dūr ez-vey bāş tā dārī cihāt** Andan ıraḳ ol tā kim cihād ṭutasın ya´nī cehd ile kĭ aña yaḳın olmayasın[150] **Dūr ez-ān yārī vu ḫ^{v}āhed ez-tu sūd** Iraḳ ol şol yārdan kĭ senden fāyide isteye **Ger ser-i ḫod der-ḳedemhā-yı tu sūd** Eger ol kimse seniñ ayaġıña baş ḳoyub yüz sürmeden sūde olub aşıversede **Ey puser ez-sūd-ḫ^{v}ār ān dūr bāş** Ey oġul ribā-ḫ^{v}ārlardan ıraḳ ol ya´nī anlar ile ülfet eyleme **Ḫaşm-i īşān şud Ḫudāy-ı nūr-pāş** Nūr-pāş olan Ḫüdā anlarıñ ya´nī ribā-ḫ^{v}ārlarıñ ḥaşmıdır düşmanıdır [69[b]] **Ān-kĭ ez-merdum hemī gīred ribā** Ol kimesne kĭ ḫalḳdan ribā ṭuta ya´nī aşşı ala **Zīnhār ū-rā ne-gūyī merḥabā** Zīnhār anıñla merḥabā idüb söylemeyesin **Ber-ser-i bālīn bīmārān guẕer** Ḫastalarıñ aḥvālini şormaġa varıcı ol **Z'ān-kĭ hest īn sunnet-i Ḫayrü'l beşer** Ānıñçünkĭ bu şıfat Ḫayrü'l-beşeriñ sünnetidir ya´nī Allâh resūlü Muḥammed Muṣṭafá'nıñ ṣallallâhü te´ālá ´aleyhi ve sellem ´ādeti idi **Tā tevānī teşne-rā sīrāb kun** Tā ḳādir-iseñ ṣusuz ādemi ṣuvarub sīrāb eyle **Der-mecālis ḫidmet-i aṣḥāb kun** Aṣḥāba ya´nī muṣāḥiblere meclislerde ḫidmet eyle ṣıdkla **Ḫāṭır-ı eytam-rā deryāb nīz** Yetimleriñ

[150] *Cihād* kelimesi *Pendnâme'*de *ḥayāt* حيات şeklindedir. Bu beyte ilişkin yapılan açıklama da hatalıdır.

ḫāṭırlarını daḫı bir ḫoşca añla ya´nī tesellī eyle **Tā tu-rā peyveste Ḥaḳ dāred ´azīz** Tā kim Allâh te´ālá daḫı ´izzetli ṭuta **Çūn şeved giryān yetīmī nā-gumān** Eger bir yetīm nā-gümān giryān olub aġlaya **´Arş-ı Ḥak der-cunbiş āmed ān zamān** Ḥaḳ te´ālá'nıñ ´arşı ol zamān cünbüşe gelür İmdi ma´lūm oldı bir yetīm aġlasa Allâh te´ālá'nıñ ´arşı ditrer imiş **Çūn yetīmī-rā kesī giryān kuned** Çünkim bir yetīmi bir kimse aġlada **Mālik ender āteşeş biryān kuned** Cehennem Mālik'i anı Allâh emriyle āteş içinde büryān ider **Ān-kĭ ḫandāned yetīm-i ḫasta-rā** Ol kimse kĭ bir ḫasta-dil yetīmi güldürüb ḫandān etmege sa´y ide **Bāz yābed cennet-i der-beste-rā** Ḳapusı baġlanmış olan cenneti açıḳ bula **Her kĭ esrāret kuned fāş ey puser** Her kim kĭ seniñ [70[a]]esrārıñı fāş eyleye ey oġul **Ez-çunān kes dūr mī-bāş ey puser** Ancılayın kimseden ırag̈ ol ey oġul ya´nī anlarıñ yanına varma dimekdir **Der-civānī dār pīrān-rā ´azīz** Ey kişi yigitlik vaḳtında pīrleri ´azīz ṭut ya´nī ri´āyet idici ol **Tā ´azīz-i dīgerān bāşī tu nīz** Tā sendaḫı ´azīz olasın g̈ayrılar ḳatında **Bā-ża'īfān ger be-baḫşāyī revāst** Eger ża´īfler üzre baḫşāyiş idici olasın lāyıḳdır kĭ böyle olasın **K'īn zi-sīrethā-yı ḫūb-ı evliyāst** Zīrā bu evliyānıñ ḫūb sīretlerindendir **Ber-ser-i sīrī me-ḫᵛār hergiz ṭa´ām** Aṣlā ṭoḳluḳ üzerine ṭa´ām yeme **Tā ne-mīred der-beret dil ey g̈ulām** Tā kim seniñ gövsüñde ḳalbiñ ölmeyüb diri ḳala ey oġul **´İllet-i merdum zi-pur-ḫᵛārī buved** Merdümuñ ´illeti çoḳ yemekden olur **Ḫᵛārden-i pur toḫm-ı bīmārī buved** Çoḳ yemek bīmārlık toḫumı olur **Tovbe`-i bed-ḫū kocā muḥkem buved** Bed-ḫu olanlarıñ tövbesi ḳaçan olur muḥkem ya´nī bed ḫūylu kimseniñ tövbesinde istiḥkām olmaḳ mümkün degildir **Hem beḫīlān-rā muruvvet kem buved** Hem baḫīl olanlarda daḫı mürüvvet az olur ya´nī hīç baḫīllerde mürüvvet olmaz dimekdir **Rāḥatī nebved ḥasūd [u] şūm-rā** Şūm u ḥasūd olan kimsede rāḥatlik yoḳdur **Kāẕib u bed-beḫt-rā nebved vefā** İmdi kāẕib olan ve bed-baḫt olan kimse[de] daḫı hīç vefā olmaz **Her munāfiḳ-rā tu duşmen dār bāş** Her münāfıḳı düşman[70[b]] ṭutucı ol **Ez-vey u ez-fi´l-i ān bīzār bāş** Ol münāfıḳdan ve münāfıḳ fi´linden bīzār ol **Tā şeved dīn-i tu ṣāfī çūn zulāl** Tā isterseñ kĭ seniñ dīniñ zülāl gibi ṣāfī ola **Bāş dāyim ṭāleb-ı ḳūt-ı ḥelāl** Dāyimā ḳūt-ı ḥelāl ṭalebinde ol **V'ān-kĭ bāşed der-pey-i ḳūt-ı ḥarām** Ol kimse ḳūt-ı ḥarām ārzūsunda oldı **Der-ten-i ū dil hemī mīred tamām** Anıñ teninde ḳalbi ölür tamam ya´nī helāk olur dimekdir Allâh te´ālá cümlemüzi ḥarāmdan ṣaḳlaya

Der-beyān-ı Pursīden-i Āḳrabā Mīgūyed

Rev be-pursīden ber-i ḫᵛīşān-i ḫᵛīş Yüri kendü ḥışmlarıñı ḥālin şormaġa varıcı ol **Tā kĭ gerd der-muddet-i ´omr-i tu bīş** Tā kim seniñ ´ömrüñüñ müddeti ziyāde ola **Her kĭ gerdāned zi-ḫᵛīşāvend rūy** Her kim kĭ ḥışmlarından yüz döndürdi **Bī-gumān noḳṣān peẕīred ´omr-i vey** Şübhesiz anıñ ´ömri noḳṣān ḳabūl ider ya´nī ´ömri eksilür dimekdir **Her kĭ ū terk-i aḳārib mīkuned** Her kim kĭ aḳrabāyı terk eyleye **Cism-i ḫod ḳūt-ı ´aḳārib mīkuned** Kendü cismini ´aḳreblere ḳūt ider **Gerçĭ ḫᵛīşān-ı tu bāşed ez-bedān** Egerçĭ seniñ ḥışımlarıñ yaramaz kimseler oldılar ise de **Bedter ez-ḳaṭ´-i raḥim kārī me-dān** Ḳaṭ´-i raḥm idenleriñ ´amellerinden daḫı yaramaz bilme **Her kĭ ū ez-ḫᵛīş-i ḫod bīgāne şud** Her kim kĭ o kendü ḳavminden yād oldı ya´nī aḳrabāsını terk eyledi **Nāmeş ez-rūy-ı zemīn efsāne şud** Anıñ yeryüzünde nāmı efsāne oldı ya´nī adı ve şānı ḳalmad [71ª] dimek olur

*Merdī*de yā maṣdar içündür

*Teng-destī*de yā maṣdariyyedir

Der-beyān-ı Merdī Mīgūyed

Çīst merdī ey puser nīkū be-dān Erlik nedir ey oġul bir ḫoşca bil **Evvelā tersīden ez-Ḥaḳ der-nihān** Evvelā tenhāda Ḥaḳ te´ālā'dan ḫavf etmek **Her kĭ ū bāşed zi-merdān-ı Ḫudā** Her kim kĭ o Allâh te´ālá dostlarından ola **Bāşed ender teng-destī der seḫā** El ṭarlıġı vaḳtında seḫāde olurlar **Ān-kĭ kār-ı nīk merdān mīkuned** Ol kimse nīk-merdler ya´nī eyüler ´amelini ider **Bā ża´īfān luṭf u iḥsān mīkuned** Żayıflara luṭf u iḥsān idici olur **Ey puser der-ṣoḥbet-i merdān der āy** Ey oġul merdler ṣoḥbetine gel ya´nī ehlullâh meclislerine dāḫil ol **Tā naẓarhā yābi ez-fażl-i Ḫudāy** Tā Ḥaḳ te´ālá'nıñ fażlından naẓarlar bulasın **Her kĭ ez-merdān-ı Ḥaḳ dāred nişān** Her kim kĭ ehlullâh nişānını ṭuta **Negẕerend ´ayb-ı duşman ber-zebān** Düşmanıñ ´aybı lisānı üzre güẕer eylemez ya´nī düşman olanlarıñ daḫı ´aybın görse kimseye söylemez **Ḫod ne-ḫᵛāhī kerd ḫaşmān-rā helāk** Eger sen kendü ḫaşmuñı helāk etmeyesin **Kĭ zi-ġam her dem şevī endūhnāk** Her dem kĭ sen ġamdan endūhnāk olursun ya´nī ġuṣṣalu olursun **Mī-necūyed merd inṣāf ez-kesī** Merd olan hīç kimseden inṣāf istemez **Ger resed ẓulm u cefā bā-ū besī** Eger ol kimseye çoḳ ẓulm

*Ḫᵛāhī*de ve *şevī*de olan yālar ḫiṭāb içündür

Besī bisyār ma´nāsınadır

u cefā daḫı irişirse de **Her kĭ pā ender reh-i merdān nihād** Her kim kĭ ehlullâh yolına ḳadem ḳoya **Key reved hergiz be-dunbāl-ı murād** Murād ardınca ḳaçan gidebilür [71[b]] ya´nī nefs murādı terk etmeyince ḥaḳ ele girmez dimek olur **Ey puser terk-i murād-i ḫ͟ᵛīş gīr** Ey oġul kendü murāduñı terk etmek yolınu ṭut **V'ān-gehī rāh-ı selāmet pīş gīr** Ve andan ṣoñra selāmet yolını öñüñe ṭut ya´nī selamet ol

*Dūstī*de yā maṣdariyyedir

Der-beyān-ı Faḳr Mīgūyed

Dalḳ fuḳāranıñ giydügi eski yamalu ḳapama ve ḫırḳaya dirler

Faḳr mīdānī çĭ bāşed ey puser Faḳr nedir bilür misin ey oġul **Tā be-gūyem ger ne-dārī z'ān ḫ͟aber** Tā kim saña deyüvereyim andan eger ḫ͟aberdār degil iseñ **Gerçĭ bāşed bī-nevā der-zīr-i dalḳ** Gerçĭ ḫırḳa içinde bī-nevā ola ya´nī çıblaḳ ve bī-naṣīb ola **Ḫ͟ᵛīş-rā mun´im numāyed pīş-i ḫ͟alḳ** Kendüyi ḫ͟alḳ arasında ġınā ehli gibi gösterir aṣlā kimseye ´arż-ı iḥtiyāc etmez dimek olur **Gursine bāşed dem ez-sīrī zened** Aç olur ve yine ṭoḳluḳdan dem urur **Dūstī bā-duşmenān-ı ḫ͟od kuned** Kendü düşmanlarına dostluḳ ider **Gerçĭ bāşed lāġer u ḫ͟ᵛār u ża´īf** Gerçĭ ṣūretā ḫ͟ᵛār ve arıḳ ve żayıf olur ammā kim **Vaḳt-i ṭā´at kem ne-bāşed ez-ḥerīf** Ṭā´at vaḳti gelicek aṣlā ḥerīfinden ya´nī aḳrānından eksik olmaz **Çūn dil-i pur dāred u dest-i tehī** Çünkim muḥabbetullâh ile göñli ṭoludur ve dünyā mālı olmamaḳ ile eli boşdur **Mīnumāyed der-nizārī ferbihī** Arıḳlıḳ ´āleminde kendüyi semiz gösterir ya´nī riyādan maṣūn olmaḳ içün vücūdunı ḫ͟alḳa besili gösterir tā kim ḫ͟alḳ bilmeyeler [72[a]] **Bā-faḳirān her kĭ hemdem mīşeved** Faḳīrler ile her kim kĭ hemdem ola **Der-sarāy-ı ḫ͟old meḫ͟rem mīşeved** Ḫ͟uld cennetinin sarāyında faḳr ile maḫ͟rem olur **Ey puser ḫ͟od-rā be-dervīşān sipār** Ey oġıl kendüñi dervīşlere sipāriş eyle **Tā nigehdāret buved Perverdgār** Tā kim Ḫ͟ak te´ālá ḫ͟ażretleri senüñ daḫı nigehdārıñ ola

Nizār arıḳ ma´nāsına ve *ferbih* semiz ma´nāsınadır

Der-beyān-ı Ġaflet Mīgūyed

*Nigehdāret*de tā ḫ͟iṭāb içündür

Ez-Ḫ͟uda-yı ḫ͟ᵛīşten ġāfil me-bāş Kendü Ḫ͟üda'ñdan efendiñden ġāfil olma **Ġāfilāne der-reh-i bāṭıl me-bāş** Ġāfiller gibi bāṭıl yolda olma **Cāy-i giryest īn cihān ber-vey me-ḫ͟and** Bu cihān maḳām-ı giryedir sen aña gülme ya´nī dünyāya sevinme **Çeşm-i´ ibret ber guşā vu leb be-bend** ´İbret gözini aç ve lebini baġla ya´nī ḫ͟āmūş ol ve bu

Meḫ͟aned lafẓında mīm nefī içündür

*Seḳf-i bī-sütūn*dan murād asumāndırkĭ fi'l-ḥaḳīyye bī-sütūndur ya′nī mādāmkĭ bu çarḫ bī-beḳānıñ altında ḥayātda olduğuñca emīn olma íbādāt u ṭā′āte meşgul ol zīrā bu felek pāydār değildir Yıḳılsa gerekdir ol vaḳt ġafletde buluncaḳ olursan ḥāliñ meşgul olur dimekdir
Fefhem ve te′emmül

cihāna′ibret göziyle naẓar eyle dimekdür **Hemçu ḫer ez-ḥırş her cāyī me-rev** Ḫar gibi ḥırṣdan her cānibe gitme **Pend-i nāṣiḥ-rā be-gūh-i cān şinev** Nāṣiḥ olan kimsenin naṣīḥatini cān ḳulaġıyla işit ya′nī cān-ile dinle ve ḳabūl eyle dimek olur **Ey puser bā-kūdekān bāzī me-kun** Ey oġıl küçük oġlancıḳlar ile oyun oynama **Kār bā-şeyṭān be-enbāzī me-kun** Şeyṭānla′ameliñde şerīk olub ortaḳlıḳ etme **Nefs-i bed-rā der-guneh yārī me-deh** Yaramaz nefse günāh işlemekde yarlıḳ virme ya′nī yardım virme **′Omr-i berbād ez-tebeh kārī me-deh′** Ömri nā-ma′ḳūl işlemek ile bāda virme ya′nī′ömrüñi hebā yerlere ṣarf idüb berbād eyleme dimekdür [72[b]] **Her koca tohmet buved āncā me-rev** Her ḳanḳı mekānda kim töhmet vardır ol cānibe gitme **Rāh-ı Ḥaḳ-rā hemçu nā-bīnā me-rev** Ḥaḳ yoluna gözsüzler gibi gitme **Duşmenī dārī ez-ū īmen me-bāş** Bir düşmanıñ kĭ vardır ondan eymen olma **Zīr-i saḳf-i bī-sutūn sākin me-bāş** Direksiz olan saḳfın altında sākin olma Ḥażret-i Şeyḫiñ bu beytde īhām-ı ġarīb ve nükte-i ′acībi vardır **Der-reh-i fisḳ u hevā merkeb me-tāz** Fısḳ u hevā ardınca merkeb sürme ya′nī hevā yoluna gitme **Ḫ^{v}īşten-rā suḫre`-i şeyṭān me-sāz** Kendüñi şeyṭāna suḫre etme ya′nī şeyṭānıñ masḫarası olma **Çūn sefer der-pīş dārī zād gīr** Çünkim seferiñ vardır bilürsin azıḳ ṭut **′Omr-i ḫod-rā hem serāser bād gīr** Kendü′ömrüñi başdan başa yel gibi geçer bil **Ey puser endīşe-i aġlāl kun** Ey oġıl aġlālı endīşe eyle **Nefs-i ḫod-rā bā-leked pāmāl kun** Kendü nefs-i emmāreñi leked ile pāmāl eyle **Tā tevānī ḥācet-i miskīn ber ār** Tā ḳādir iseñ bir miskīn kimseniñ ḥācetin bitiriver **Tā ber-āred ḥācetet-rā Kirdgār** Tā kim Ḥaḳ te′ālâ seniñ daḫı ḥācetüñi ḳabūl idüb bitürivere **Hest mālet cumle der-kef′ āriyet** Senüñ mālıñ elüñde cümle′āriyetdür **Ger be-māned ez-tu bāşed zāriyet** Eger senden gerü ḳala zārılıḳdır saña zīrā hemān zār u giryān olduğuñ yanına ḳalur dimekdir′**Āriyet-rā bāz mī-bāyed sipurd** Āriyet [73[a]] olan nesneyi gerü ṣāḥibine teslīm eylemek lāzımdır zīrā bi'ż-żarūrī emānet issine redd olur aña hīç çāre yoḳdur **Hīç kes dīdī kĭ zer bā-hod be-burd** Hīç kimseyi gördüñmikĭ altununı āḫirete bile götüre **Ḫāṣıl ez-dunyā çĭ bāşed ey emīn** Dünyādan ne ḥāṣıl olur ey emīn **Nuh guẕer kirpās u yek pāre zemīn** Ancaḳ ṭoḳuz arşun bez ile bir pāre yer ḥāṣıl olur māl-i Ḳārūn'a mālik olsañ fāyidesi yoḳdur cümlesi bunda ḳalur **Her çĭ dārī der-reh-i Ḥaḳ ān-ı tust** Her nesne kĭ Ḥaḳ yolunda ṭutarsın ya′nī ḥāṣıl etmişsindir ol seniñdir ya′nī seniñle āḫirete gidecek oldur **Ānçĭ māned ān belā-yı cān-ı tust** Ol nesne kĭ bunda ḳala ol senüñ cānıña belādır **Her kĭ bā-endek zi-Ḥaḳ rāżī şeved** Her kimkĭ az nesne

Pol köpri ma´nāsınadır

ile Ḥaḳ te´ālá'dan rāżī ve ḫoşnūd ola **Ḥācet-i ū-rā Ḫudā ḳāżī şeved** Ḥaḳ te´ālá anıñ ḥācetini ḳażā idici ola **Hest dunyā ber-miṣāl-i cīfe`ī** Dünyā cīfe miṣālindedir **Bugẕer ez-vey ger tu ḫod merdāne`ī** Sen andan geç eger kendüñ merdāne iseñ **Her kī sāzed ber-ser-i pol ḫāne`ī** Her kimkī köpri başında bir ḫāne yapdı **Nīst´āḳıl ū buved divāne`ī** Āḳil degüldür ol kimse dīvānedir **Ez-Ḫudā nebved ġınā custen revā** Ḫüdā'dan ġınā ṭaleb etmek revā degildir **Hest mu`min-rā ´enā renc u ´enā** Mü`min olan kimseye ġınā renc u ´anādır belādır dimek olur [73[b]] **Faḳr u dervīşī şifā-yı mū`minest** Faḳr ve daḫı dervīşlik mü`min olana şifādır **Z'ānkī ender vey şefā-yı mū`minest** Anıñçünkī faḳr içinde mü`mine ṣafā vardır **Māl u evlādet be-ma´nī duşmenend** Māl u evlād ma´nīde saña düşmanlardır **Gerçī nezdīk-i tu çeşm-i rūşenend** Gerçī ṣuretā göz nūrıdurlar senüñ ḳatıñda amma ḫaḳīḳatde ´adūlar ve fitnelerdir Ḳavlühü te´ālá

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

İnnemā emvālukum ve evlādukum fitneh vallâhu ´indehu ecrun ´aẓīm[151]

İnnemā emvālukum-rā yād gīr *İnnemā emvālukum* āyet-i şerīfesini ḫāṭıruña getürüb´amel eyle **Māl u mulk-i īn cihan-rā bād gīr** Bu cihānıñ māl u mülküni bād bil **Merd-i reh-rā būd-ı dunyā sūd nīst** Yol eri olan kimseye dünyānın varlığından fāyide yoḳdur **Hergizeş endīşe ez-nābūd nīst** Hergiz ol kimseye yokluk endīşesi yoḳdur **Her kirā ez-ṣıdḳ dil ṣāfī buved** Her kimiñ kī ṣıdḳ u ´tiḳād[d]an ḳalbi ṣāfī oldı ise **Ḫırḳa`ī vu loḳma`ī kāfī buved** Ol kimseye bir ḫırḳa ve bir loḳma kāfīdir daḫı ziyāde lāzım degildir **Ān-kī der-bend-i ziyāret mī-şeved** Ol kimesne kī ziyāret ḳaydında ola ya´nī ḫalḳ-ı´ālemiñ kendüyi ziyāret etdüklerine ḥaẓ eyleye ve raġbetlerinden maḥẓūẓ ola **Dūr ez-ehl-i sa´ādet mīşeved** Ol kimse sa´ādet ehlinden ırak olur **Bendegān-i Ḫaḳ çu cān-rā bāḫtend** Ḫaḳ te´ālá'nıñ ḳulları çünkim cānlarını teslīm ideler **Asb-i himmet tā ṣureyyā tāḫtend** Himmet [74[a]] atını tā ṣüreyyāya çapdılar ya´nī Ḫaḳ te´ālá'nıñ ḳullarınıñ rūḥları bunlardan iḫrāc olduḳda´ālem-i ḳudse´urūc idüb maḳām-ı illiyyīne vardılar dimek olur **Tā ne-bāzī der-reh-i ū herçī hest** Tā kim her neye mālik iseñ Ḫaḳ yolunda anı oynamayasın ya´nī fedā

[151]Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız bir imtihandır. Büyük ecir ise Allah katındadır. [Tegâben sûresi 15. Âyet-i Kerîme]

etmeyesin **Ān-çī mī-bāyed kocā āyed bedest** Ol nesne kī saña gereklüdür ol senüñ ḳaçan elüñe girür ya´nī Ḥaḳ yolunda cümle varını beẕl etmeyince maḳṣūduñı ele getüremezsin dimek olur vesselām

Dūzaḫ ṭamū ma´nāsına aña muttaṣıl olan yā nisbet içündür Murād ṭamūya mensūb olan kimse

Seḫā lafẓı mükerrer olmaḳ te`kīd içündür

Der-beyān-ı Seḫāvet Mīgūyed

Der-seḫā kūş ey birāder der-seḫā Ey ḳarındaş seḫāya kūşiş eyle seḫāya **Tā biyābī ez-besī şiddet rehā** Tā kim çoḳ şiddetden rehā bulub ḳurtulasın **Bāş peyveste civān merd ey eḫī** Dāyimā civānmerd ol ey ḳarındaş **Z'ān-kī nebved dūzaḫī hergiz seḫī** Andan ötüri kī hergiz ehl-i cehennem saḫī olmaz **Der-ruḫ-i merd-i seḫī nūr-ı ṣefāst** Merd-i saḫīniñ yüzinde ṣafā nūrı vardır **Z'ān-kī der-cennet ḳarīn-i Muṣṭafāst** Anıñçünkī cennetde ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafánıñ ṣallallâhü´ aleyhi ve sellem ḳarīni olsa gerekdür **Ḥaḳ te´ālá ber-der-i cennet nivişt** Ḥaḳ te´ālá cennet ḳapusında yazdı böyle deyü **Īn kī cāy-i esḫiyā bāşed bihişt** Cennet kī işbu vechle ḫalḳ etdüm esḫiyānıñ maḳāmı ola dimişdir zīrā kī *el-cennetü dāru'l-esḫıyā* denilmişdir **Esḫiyā-rā bā-cehennem kār nīst** Saḫīleriñ cehennem ile işleri yoḳdur **Cāy-i mumsik cuz miyān-ı nār nīst** Baḫīliñ maḳāmı cehennemiñ ortasından [74[b]] ġayrı degüldür **Pīşe`-i ehl-i buḫl telbīs dān** Ehl-i buḫlüñ işini sen telbīs bil **Der-caḥīmeş hemdem-i iblīs dān** Caḥīm içinde İblīs'e hemdem olmuş bil **Hīç mumsik nengered rūy-i bihişt** Baḫīl hergiz cennet yüzin göremez **Belkī bā-ū kem resed būy-i bihişt** Belkī anuñ dimāġına cennetiñ rāyiḥası bile erişemez ḳanda ḳaldı kī dāḫil ola **Ey puser der-merdumī meşhūr bāş** Ey oġıl merdumlükde meşhūr ol **Ez-beḫīlī v'ez-tekebbur dūr bāş** Buḫldan ve tekebbürden ıraḳ ol **Bā-seḫā bāş u tevāżu´pīşe gīr** Seḫā üzre ol ve tevāżu´ı´ādet eyle **Tā şeved rūy-i dilet bedr-i munīr** Tā kī senüñ göñlüñ yüzi ya´nī ḳalbüñ bedr-i münīr ola bedr olmuş ay gibi āyīne-i ḳalbüñ münīr ola dimek olur Allâhümme yessir bifażl[in] ve kerem[in]

Der-beyān-ı Fi´l-i Şeyṭānī Mīgūyed

Çār ḫaşlet fi´l-i şeyṭānī buved Dört ḫaşlet vardır şeyṭāna mensūb ef´āldendir **Dāned īnhā her kī Raḥmānī buved** Ol kimse ol fi´lleri bilür kī ol kişi Raḥmānīdir ya´nī

Ḫāmyāze esnemek *Vaḳī* bunda kükremek ma´nāsınadır

Ḥodbīn mütekebbir ma´nāsınadır ya´nī kendüden görüci

merd-i Raḥmānī olan kimse fī´l-i şeyṭānīyi bilür ve ḥaẕer ider dimek olur **Ḫāmyāze fi´l-i şeyṭānest u ḳey** Esnemek ve gegirmek fi´l-i şeyṭāndır **Ey puser īmen me-şev ez-mekr-i vey** Ey oġıl anıñ mekriñden eymen olma **Ḫōdbīnī nīz şeyṭānī buved** Ḫodbīnlik daḫı şeyṭānlıḳdır ya´nī benlik da´vāsın [75[a]] idüb tekebbürlük etmek daḫı şeyṭānlıḳdır **Ān-kī ẓāhir duşmen insānī buved** Olkī ẓāhirde insāna düşmanlık ide ol daḫı şeyṭānlıḳdır ´**Aṭse`-i merdum çu ez-yek der-guẕeşt** Ādemiñ çünkī aġsırması birden geçti ya´nī iki ya üç ya daḫı çoḳ oldı ol daḫı fī´l-i şeyṭāndır **Fī´l-i şeyṭānī buved ū bī-şikest** Ol aġsırmaḳ daḫı şeksiz şeyṭān fī´lidir **Dūr bāş ey ḫ[v]āce ez-ehl-i nifāḳ** Ey ḫ[v]āce ehl-i nifāḳdan ırag̱ ol **Der-cehennem dān munāfıḳ-rā vuşāḳ** Münāfıḳıñ vüşāḳını cehennem içinde bil zīrā münāfıḳlara cehennem va´de olunmuşdur Ḳavlühü te´ālá

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

İnne'l-munāfiḳīne fī'd-derki'l-esfeli mine'n- nār[152]

Se´alāmet der-munāfıḳ ẓāhirest Üç´alāmet münāfıḳda ẓāhirdir **Z'ān sebeb meḳhūr-i ḳahr-i Ḳāhirest** Ol sebebden Ḳāhiriñ ḳahrıyla maḳhūrdur **Va´d[e]hā-yı ū heme bāşed ḫilāf** Dükeli işleri dāyimā va´deye ḫilāf etmekdür sözünde devām u şebāt yoḳdur **Ḳavl-i ū nebved be-ġayr-ı kiẕb u lāf** Anıñ ḳavli kiẕb u lāfdan ġayrı nesne degildir **Mu`minān-rā kem´ināyet mī-kuned** Mü´minlere´ināyeti az ider(ler) ya´nī mü´minlere´ināyet idüb iltifāt etmez(ler) **Hem emanet-rā ḫıyānet mī-kuned** Daḫı hem emānete ḫıyānet ider ya´nī ḫıyānet idici olur **Nīst der-va´de munāfıḳ-rā vefā** Münāfıḳıñ va´desine vefāsı yoḳdur **Z'ān ne-bāşed der-ruḫeş nūr u şefā** Anıñçünkī yüzinde şafā yoḳdur zīrā hīç bir vechle münāfıḳıñ yüzünde nūr [75[b]] ve şafā olmaz **Tā ne-pindārī munāfıḳ-rā emīn** Tā sen münāfıḳı emīn ḳıyās eyleme **Nīst bādā şerreş ez-rūy-i zemīn** Yeryüzinden anıñ şerri yoḳ olsun **Ez-munāfıḳ ey puser perhīz kun** Ey oġıl münāfıḳdan perhīz eyle **Tīġ-rā ez-behr-i ḳatleş tīz kun** Münāfıḳıñ ḳatli içün ḳılıcı keskin eyle **Bā-munāfıḳ her kī hemreh mīşeved** Münāfıḳ ile her kimkī yoldaş ola **Menzil-i ū der-teg-i çeh mīşeved** Anıñ menzili

Teg bunda dib ma´nāsınadır

[152] Şüphesiz ki münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadır. Onlara hiçbir yardımcı da bulamazsın. [Nisâ sûresi 145. Âyet-i Kerîmeden kısmen iktibas]

ḳuyu dibi olur ya′nī münāfiḳa yoldaş olan kimesne hemān kendüsini ḳuyuya atub helāk etmiş olur

Taḳī se′yīd ma′nāsınadır

Der-beyān-ı Şeḳāvet Mīgūyed

Key ḳaçan ma′nāsınadır

Se′alāmet bāşed ender muttaḳī Muttaḳī olan kimsede üç′alāmet olur **Key buved nisbet taḳī-rā bā-şeḳī** Ḳaçan münāsebeti olur taḳīniñ şaḳīye ya′nī hīç şaḳī olan kimse ile ehl-i taḳvānıñ münāsebeti yoḳdur dimek olur **Bā-ḥaẕer bāş ey taḳī ez-yār-i bed** Ey taḳī yaramaz yārdan ḥaẕer üzre ol **Tā ne-yendāzed tu-rā der-kār-i bed** Tā seni yaramaz işe endāḫte ḳılmaya **Key buved ẕikr-i durūġeş der-zebān** Ol muttaḳī olan kimseniñ zebānına ḳaçan yalan söz cārī olur **Ez-ṭarīḳ-i kiẕb bāşed ber-kerān** Kiẕb ṭarīḳini terk idüb kenāra çıḳmışdur **Ez-ḥelāl-i pāk kem gīrend kām** Pāk olan ḥelāl nesneleri az murād ider ya′nī ḥelāliñ daḫı azıyla ḳanā′at iderler dünyānıñ çoġun ṭaleb etmezler **Tā ne-yufted ehl-i taḳvá der-ḥarām** Tā kim [76ª] ehl-i taḳvá olan kimse ḥarāma düşmeye anıñçün ehl-i taḳvá az nesneye ḳanā′at idüb şübhelülerden perhīz etmişlerdir

Kām murād ma′nāsınadır

Kerān kāf-ı ′arabīniñ fetḥiyle kenār ma′nāsınadır

Sirişt ḫilḳat ma′nāsınadır

Der beyān-ı Se Çīzī kĭ′Alāmet-i Ehl-i Cennet est

Her kirā bāşed se ḫaşlet der-sirişt Her kimin kĭ yaradılışında üç dürlü ḫaşlet ola **Bāşed ān kes bī-şek ez-ehl-i bihişt** Ol kimse şübhesiz ehl-i bihişt olur **Şukr ender niʿmet u ṣabr ez-belā** Niʿmet vaḳtinde şükr eylemek ve belā maḥallinde ṣabr eylemek **Mīdehed āyīne-i dil-rā cilā** Ḳalb āyīnesine cilā virür ve rūşen ider **Her kĭ musteġfir buved ender gunāh** Her kimkĭ günāh içinde müstaġfir ola ya′nī günāhına istiġfār idici ola **Ḥaḳ zi-nār-i dūzaḫeş dāred nigāh** Ḥaḳ te′ālá anı cehennem āteşinden şaḳlu ṭutar **Her kĭ tersed ez-İlâh-i ḫᵛīşten** Her kimkĭ kendü İlâhından ḳorḳa **Ḫᵛāhed ū′oẕr-i gunāh-ı ḫᵛīşten** Ol kimse günāhınıñ öẕrüni diler **Maʿşiyet-rā her kĭ peyderpey kuned** Şol kimsekĭ maʿşiyeti birbiri ardınca ider ya′nī hīç′ isyāndan ḫālī olmaz **Īzedeş ez-ehl-i cennet key kuned** Ḥaḳ te′ālá anı ḳaçan ehl-i cennet ider **Ey puser dāyim be-istiġfār bāş** Ey oġıl dāyim istiġfār ile ol ya′nī

Ḳavlühü teʿālá Lā tefraḥ innallâhe lā yuḥibbu'l-feriḥīn(Kasas sûresi 76.Âyet-i Kerîme)

Bedān bu maḥalde b'ān maʿnāsınadır *Māned* nūnuñ feṯḥiyle beñzer

dāyimā istiġfārı elden ḳoma **V'ez-bedān-ı muflisān bīzār bāş** Ve daḫı yaramaz olan müflislerden bīzār ol yaʿnī yaramaz nekbetīlerden ıraġ ol dimekdir

Ḳavlühü teʿālá ve mā ḫalaḳtu'l-cinne ve'l-inse illā li yaʿbudūni(Zümer sûresi 65.Âyet-i Kerîme)

*Bebaḫşīdī*de yā hitāb içündür

Der-beyān-ı Ḫayr Kerden Bedest-i Ḫod

[76ᵇ] **Ger kuni ḫayrī bedest-i ḫᵛīş kun** Eger bir ḫayr etmek isterseñ kendü elüñ ile eyle **Ḫayr-ı ḫod-rā vaḳf-i her dervīş kun** Kendü ḫayrıñı dervīş olanlara vaḳf eyle **Yek direm kānrā be dest-i ḫod dehend** Bir aḳça kĭ ol bir dervīşe vireler kendü elleri ile **Bih buved z'ān k'ez-pey-i ū ṣad dehend** Andan yegdir kĭ ol kimseden ṣoñra yüz direm vireler **Ger be-baḫşī ḫod yekī ḫurmā-yı ter** Eger kendü elüñ ile bir tāze ḫurmā ṣadaḳa viresin **Bihter ez-baʿd-ı tu ṣad miṣḳāl-i zer** Bihterdir yaʿnī yegdir kĭ senden ṣoñra yüz miṣḳāl altun vireler yaʿnī sen öldükten ṣoñra ardınca rūḥuñ içün yüz altun ṣadaḳa etdüklerinden sen ḥayātıñda bir tāze ḫurmā ṣadaḳa etmenüñ ṣevābı daḫı ziyādedir **Her çĭ baḫşīdī me-kun bā-ū rucūʿ** Her nesne kĭ bağışlayasın andan rucūʿ eyleme **Ger zi-pā uftāde`ī ez-dest-i cūʿ** Eger açlıḳ elinden ayaġıñda mecālüñ ḳalmayub düşerseñ de **Īn bedān māned kĭ ṣaḫṣī ḳay kuned** Bu aña beñzer kĭ bir ṣaḫṣ ḳay ider yaʿnī ḳuṣar **Bāz meyl-i ḫurden-i ān ḳay kuned** Gerü ol ḳuṣduġı maʿnāyı yemek ister meṣelā virdügi ṣeyi gerü pīşmān olmaḳ ḳuṣduġunı gerü yemek gibidir dimek olur **Ey puser ṣādī zi-māl u zer me-cūy** Ey oġıl ṣād olmaġı māldan ve altundan ṭaleb eyleme **Ān-kĭ kes-rā dāde`ī dīger me-cūy** Ol nesne kĭ bir kimseye virmişsin bir daḫı isteme yaʿnī ṭaleb etme **Ṣādiy-i dunyā serāser ġam buved** Dünyānıñ ṣādīliġi başdan başa ġamdır **Sūr-i ū-rā der- éḳeb mātem buved** Ve anıñ dügününüñ [77ᵃ] ṣoñunda mātemi vardır **Emr-i lā tefraḥ zi-Ḳur`ān gūş dār** Ḳur`ān-ı aẓīmden *lā tefraḥ*[153] emr-i şerīfini işidübʿāmil ol **Cāy-i ṣādī nīst dunyā hūş dār** Dünyā ṣādīliḳ yeri degildirʿaḳlıñ başına getür **Ṣādmānān-rā ne-dāred dūst Ḫaḳ** Ṣādmān olanları Ḥaḳ teʿālá dost ṭutmaz **Īn suḫen dādend ustādān sebaḳ** Bu sözi üstādlar sebaḳ virmişlerdir **Ey puser bā-miḥnet u ġam ḫūy kun** Ey oġıl miḥnet u ġam ile ḫūy eyle **Rūy-i dil-rā cānib-i dil-cūy kun** Göñül yüzüni dilcūy cānibine eyle yaʿnī dāyimā gönül ele getürmege saʿy eyle dimek olur **Ger feraḥ dārī zi-faẓl-i Ḫaḳ revāst** Eger faẓl-ı Ḥaḳ'dan ötüri feraḥ olursañ revādır

Ḳay ḳusmaḳ maʿnāsınadır

Tīşe bu maḥalde buḳaġu maʿnāsınadır

*Ṣaḥṣī*de yā vaḥdet içündür

*Ṣādī*de yā maṣdariyye dir

*Mūnisī*de yā vaḥdet içündür

[153] Ferahlanma, sevinme gururlanma anlamındadır. [Kasas sûresi 76. Âyet-i Kerîmeden nâkıs iktibas]

Bepāda olan bā´ ´arabī ṭaraf içündür der maʿnāsınadır

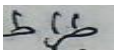
cā`izdir **Līkin ez-dunyā feraḫ kerden ḫaṭāst** Ammā dünyādan ötüri feraḥ olmaḳ ḫaṭādır **Her kirā nebved be-dil endīşe`ī** Her kimkĭ ḳalbinde endīşesi olmaya ya´nī aḫiret ḳorḳusı olmaya ´ **Āḳıbet bīned be-pāy ū tīşe`ī** Āḳıbet ol kimse ayaġında buḳaġu ve bend görse gerekdir **Kerd Īzed mer tu-rā ez-nīst hest** Ḥaḳ te´ālá seni yoḳdan var eyledi **Ez-berāy-i ān-kĭ bāşī Ḫaḳperest** Anıñçünkĭ Ḥaḳperest olasın ya´nī seni Allâh te´ālá´ibādet etmek içün ḫalḳ eyledi **Tā tu bāşī bende`ī Ma´būd bāş** Tā sen kĭ ṣaġ olasın ya`nī mādāmkĭ [77[b]] ṣaġ olduḳca Ma´būduñ ḳulı ol **Bā-ḥayā vu bā-seḫā vucūd bāş** Ḥayā-ile ve cūd u seḫā-ile ol **Megẕerān der-ḫᵛāb u ḫᵛār eyyam-rā** Günlerüñi yemek ve yatub uyumak ile geçirme **Zinde dār ez-ẕikr-i ṣubḥ u şām-rā** Gece ve gündüzi ẕikr-ile iḥyā eyle **Ḫᵛāb kem kun evvel-i rūz ey puser** Gündüzüñ evvelinde uyḫu uyuma ey oġıl **Nefs-rā ḫurden me-yāmūz ey puser** Nefs-i emmāreye yemek ögretme ey oġıl **Āḫir-i rūzet nikū nebved menām** Gündüzüñ aḫirinde uyḳu eyü degildir saña **Pīşter ez-şām ḫᵛāb āyed ḥarām** Gice olmazdan evvel uyḳu uyumak ḥarāmdır **Ehl-i ḥikmet-rā ne-mī-āyed ṣevāb** Ḥikmet ehli olana bu maḳūle uyḳu ḫaṭādır **Der-miyān-ı āfitāb u sāye ḫᵛāb** Güneş ile gölge arasında uyḳu uyumak ya´nī alaca gölgelü yerde uyḳu uyumak ehl-i ḥikmet ḳatında ḫaṭā-yı ekberdir **Ey puser hergiz me-rev tenhā sefer** Ey hergiz tenhā sefere gitme ya´nī yalnız yola gitme **Bāşedet tenhā sefer kerden ḫaṭer** Yalñız saña sefere gitmek ḫaṭarludur **Dest-rā der-ruḫ zeden şūmest u şūm** Elini yüzine urmaḳ ġāyet ile şūmdur **İstimā´ī´ilm kun z'ehl-i´ulūm** Ehl-i´ilm olanlardan´ilm diñle ve ögren ve ḳabūl eyle **Şeb der-āyīne naẕar kerden ḫaṭāst** Gice ile āyīneye baḳmaḳ ḫaṭādır **Rūz eger bīnī tu rūy-i ḫod revāst** [78[a]] Eger gündüzi kendü yüzüñi görürseñ revādır ya´nī āyīneye gündüz ile baḳmaḳ gerekdür **Ḫāne ger tenhā vu tārīket buved** Eger ḫāne saña tenhā ve ḳaranuluḳ ola **Mūnisī bāyed kĭ nezdīket buved** Saña bir mūnis gerekdür kĭ anıñla eglenesin zīrā tenhā ev içinde yalnız oturmaḳdan vaḫşet ḥāṣıl olur lābud bir mūnis gerekdür **Dest-rā kem zen tu der zīr-i zeneḫ** Elüñi eñegüñ altına urma **Nezd-i ehl-i ḫāl serd āmed çu yeḫ** Ehl-i ḫāl ḳatında böyle etmek buzdan ṣovuḳdur ya´nī yaramazdır **Çār-pārā çūn be-bīnī der-ḳaṭār** Dört ayaḳlu ḳısmını çünkim ḳaṭārda göresin **Ez-miyānşān der ne-yāyī zīnhār** Anlarıñ arasından zīnhār geçmeyesin **Tā fezāyed ḳadr u cāhet-rā Ḫudā** Tā Ḫüdā senüñ manṣıb-i ḳadrüñi ziyāde eyleye ve´izzetiñ artura **Rūz u şeb mībāş dāyim der-du´ā** Gice ve gündüz dāyim du´āda ol zīrā du´ā devlet u´izzete sebebdir **Tā şeved omret ziyāde der-cihān**

Miyānşān miyān taḳdīrincedir

Zeneḫ zeneḫdān ma´nāsınadır lisan-ı Türkide

*Sāzdārī*de yā maṣdariyyedir Ehl-i ḳanā´at olmaḳı ´ādet eyle dimek olur

*Be´ālem*de bā ṭarafdır

Tā isterseñ kim cihānda´ömrüñ ziyāde ola **Rev nikūyī kun nikūyī der-miyān** Yüri var iyilik ḫalḳ-ı´āleme iyilik etmek üzre ol **Tā ne-gāhed āb-ı rūyet rūzgār**[154] Tā kim rūzgār senüñ yüzün ṣuyunı eksiltmeye **Ma´ṣiyet kem kun be-´ālem zīnhār´** Ālemde ma´ṣiyeti az eyle tā kim yüzüñ eksilmeye **Her kĭ rū der-fisḳ u der-´isyān kuned** Her kimkĭ fısḳ u´isyān etmege yüz ṭuta ya´nī fisḳ u´isyān [78^{b}] işlemege meyl eyleye **Īzed ender rızḳ-ı ū noḳṣān kuned** Ḥaḳ te´ālá'nıñ rızḳını noḳṣān üzre ider **Kem şeved rūzī be-guftār-ı durūġ** Yalān söylemekden naṣīb eksik olur **Der-suḫen kezẕāb-rā nebved furūġ** Kezẕāb olan kimseniñ sözünde furūġ yoḳdur ya´nī yalāncı kişinin sözi bī-revnaḳdır dimek olur **Fāḳe āred ḫ^{v}āb-ı bisyār ey puser** Çoḳ uyḳu uyumak fāḳe götürür ey oġıl **Terk kun īn ḫ^{v}āb zīnhār ey puser** Ey oġıl sen maḳūle uyḳuyı terk eyle ya´nī çoḳ uyuma dimek olur **Ez-´azāb-ı Ḥaḳ yeki endīşe kun** Ḥaḳ te´ālá'nıñ´azābından ḫavf eyle **Tā ne-sūzī sāzdārī pīşe kun** Tā yanmaḳ istemez iseñ āḫiret a´māline sa´y etmegi´ādet eyle **Cumle`ī-rā hest ber-i dūzeḫ guẕer** Cümle´ālem ḫalḳı cehennem üzerinden güẕar etse gerekdir **Cāy-ı şādī nīst bā-çendīn ḫaṭer** Şādīliḳ maḥalli degildir bu ḳadar ḫaṭarlu ma´nā-ile dünyāda şād u ḫandān olmaḳ´āḳıllar işi degüldür zīrā cemī´-i maḫlūḳuñ ṣırāṭ üzerine uġraması muḳarrerdir ḳavlühü te´ālá

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا

Ve in minkum illā vāriduhā kāne ´alá rabbike ḥatmen maḳḍıyyā şumme nuneccī'l-leẕīnetteḳav ve neẕeru'z-ẓālimīne fīhā ciṣiyyā[155]

Āteşī der-pīş-i dārī ey faḳīr Ey faḳīr öñüñde bir āteş ṭutarsın ya´nī´āḳıbet āteşe varsañ gerekdir **Hīç havfet nīst ez-nār-ı se´īr** Hīç nār-ı se´īrden ḫavf u ḫaşiyetiñ yoḳdur [79^{a}] Tā böyle ġaflet içinde ḳalmışsın **Gerden ez-ḥukm-i Ḫudā-yı ḫod me-tāb** Kendü Ḫüda'ñıñ ḥükmünden bu yönüñi döndürme ya´nī Ḥaḳ te´ālá'nıñ ḥükm-i şerīfine muḫālefet etme **Tā ne-mānī rūz-ı maḫşer der-´azāb** Tā kim maḥşer güni´ aẕāb içinde ḳalmayasın **Tā be-yābī der-bihişt-i´Adn cā** Tā kim´Adn uçmaġında

[154] *Pendnâme*'de bu kısım **تا نگاهد روزيت در روزگار** şeklinde geçmektedir. Şerhteki bu galat Türkçe tercümeye de yansımıştır.

[155] Ey insanlar! Sizden cehenneme varmayacak hiç kimse yoktur. Rabbin için bu, kesin olarak hükme bağlanmaış bir iştir. Sonra Allah' a karşı gelmekten sakınanları kurtarırırz da zalimleri orada diz üstü çökmüş hâlde bırakırız. [Meryem sûresi 71-72. Âyet-i Kerîme]

mekān bulmaḳ isterseñ **Şefḳatī bunmāy bā-ḫulḳ-ı Ḫudā** Ḥaḳ teʿālá'nıñ maḫlūḳātına şefḳat göster yaʿnī tereḥḥüm eyle **Tā dehendet cāy der-dārusselām** Tā kim ister misin saña darüs-selām içinde mekān vireler ehl-i cennet olasın **Bā-faḳīrān rūz u şeb mī-deh ṭaʿām** Gice ve gündüz fuḳarāya ṭaʿām virüb ḳarıncıḳlarını ṭoyur **Şād kerdānī derūn-ı ḫasta-rā** Eger bir ḫastanıñ derūnunı şād idicek olursañ **Bāz yābī cennet-i derbeste-rā** Ḳapusı bağlu olan cenneti açıḳ bulasın **Dāri ender pīş rūz-ı rusteḫīz** İlerüde maḥşer güni ṭutarsın yaʿnī ḳıyāmet güni olacağını elbette maḳarrer bilürsün hīç aña şübhe yoḳdur **Ez-ḫidāyet nīst imkān-ı gurīz** Kendü efendiñden ḳaçmaġa imkān yoḳdur elbette ḫużūr-ı Ḥaḳḳ'a varmaḳ muḳarrer ve muḥaḳḳaḳdır ol gün ḳaçacaḳ yer arasañ bulamazsın ḳavlühü teʿālá

يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ Yeḳūlu'l-insānu yevme iẕin eyne'l-meferr[156]

Her kī āred īn naṣīḥat-rā becāy Her kimkī bu naṣīḥatleri yerine getüre yaʿnī bu sözlereʿ amel eyleye **Der-du ʿālem rāḥeteş baḫşed Ḫudāy** [79[b]] Ḥaḳ teʿālá ol kimseye dünyāda ve āḫiretde rāḥat ve ḫużūr bağışlaya **Ver ne-yāred īn vaṣiyyet-rā becāy** Ve eger bir kimse vaṣiyyetleri yerine getürmeye yaʿnī bu sözlerimize ʿamel etmeye **Dūr māned bī-şekī ū ez-Ḫudāy** Ol kimse Ḥaḳ teʿālá'dan girü ḳalur yaʿnī Āllâh teʿālá ḥażretleriniñ raḥmetinden ıraḳ olub maḥrūm olur dimek olur

El ʿıyāẕübillâh

[156] Gözler kamaştığı, ay karanlığa gömüldüğü, güneş ve ay bir araya getirildiği zaman, o gün insan " Kaçış nereye?" diyecektir. [Kıyâme sûresi 10.Âyet-i Kerîme]

SONUÇ

Öğretici, dini hüviyette kaleme alınan nasihatnâmeler edebiyatımızda geniş yer almış; insanları doğru yola ulaştırmada klavuz görevi gören bu eserler içinde mutasavvıf Feridüddin Attâr'ın *Pendnâme'*si edebiyetımızı derinden etkilemiştir. Türk edebiyatında nasihatnâme türündeki eserlerin *"Pendnâme"* olarak anılması Attâr'ın tesiriyledir ki bu eser bir dönem ders kitabı olarak dahi okutulmuştur. Bu eser birçok dile la´yuadd tercüme edilmiş, şerh edilmek kaydıyla edebiyatımızda yorumlanmıştır. *Pendnâme*'ye yapılan şerhlerin kaynağını ise âyet-i kerîmeler, hadîs-i şerîfler oluşturmuştur. Şârihlerimiz sık sık istişhâd "şahit gösterme" için Kurân âyetlerine değinmiş; hadîsler, dualar ve dini olaylara telmih yaparak şerhlerini zenginleştirmiştir. Kaleme alınan mezkûr şerhlerin herbiri kuşkusuz *Pendnâme'*nin edebiyatımıza etkisini göstermekle birlikte edebiyatımızda şerh geleneğinin zenginliğinin de ispatı niteliğindedir.

Şârih geleneksel şerh metoduna uygun olarak *Pendnâme*'yi dilimize kazandırmakla birlikte metninde gramer bilgisine değinmemiş, gerekli gördüğü açıklamaları derkenarlarda yapmıştır. Derkenarda şârih elzem gördüğü kelimeleri açıklamış, sayfaya sığmayan konuyla alakalı âyete değinmiş veyahut paylaştığı hadîsin kaynağıyla ilgili bilgi vermiştir. Biz de çalışmamızda bu bilgilerden istifade ettik ve açıklamaları metnin bütünlüğünü bozmayacak şekilde aslına uygun olarak metin içinde gösterdik.

Okunaklı el yazısı ile kaleme alınan eser manzum esere yapılan güzel bir mensur şerh örneğidir. Şârih metin içerisinde biri Sa´dî'den diğer ikisinin müellifi hakkında bilgi sahibi olmadığımız üç manzûmeye yer vermiştir. Anlaşılır dilde kaleme alınan eser *Pendnâme*'ye yapılan ilk şerhlerden biri olması sebebiyle edebiyatımızda önemli bir yer tutmaktadır. Şârihin *Pendnâme*'yi edebi kimliği doğrultusunda yorumlayarak şerh geleneğine katkı sağlaması dışında içinde barındırdığı dini-tasavvufi, sosyal-toplumsal ve daha özel kapsamda; aile-ev hayatıyla ilgili verdiği nasihatler günümüz yaşantısına uygun düşecek mahiyettedir. Tez konusu olarak günyüzüne çıkarttığımız çalışma, içinde değerli nasihat örnekleri barındırması bakımından okunması ve istifade edilmesi gereken bir eserdir.

KAYNAKÇA

Akçay, Gülçiçek, Mustafa Refî'a- *Berg-i Dervîşân* (Karşılaştırmalı İnceleme Metin), (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Edirne 2013.

Ateş, Ahmet, *Farsça Grameri,* Tercüman Yayınları, İstanbul, 1982.

Canım, Rıdvan, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker yayınları, Ankara, 2010

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ağaç kitabevi yayınları , İstanbul, Agustos 2009

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.

Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali Beyhaki, ez-Zühdü'l- Kebir, 458/1066; tahkik

Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed Acluni, Keşfü'l-hafa ve müzilü'l-ilbas: amma iştehere mine'l-ehâdîs ala elsineti'n-nas, 1162/1749; thk. Ahmed Kalaş. –Haleb: Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî,[t.y.] 2.c.

Elbani, Gayetu'l-Meram fi Tahrici Ehadîsi'l-Helali ve'l-Haram, Mektebetu'l-İslami Yayınevi, Şam/Dimaşk 1980

Elbani, Nasiruddin Muhammed, Silsiletu'l-Ehadîsu'd-Daîfe ve'l-Mevdu'a ve Eseruha fi'l-Ümmeh, Daru'l-Ma'ârif yayınevi, Riyad 1992, c.1

Eraydın, Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatlar, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No:82, Ocak 2011-İstanbul

İbn Hanbel, Müsned, thk. Şuayb el-Arnavud, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1998, XIV,

Kanar, Mehmet, *Farsça-Türkçe/ Türkçe-Farsça Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2011.

Kanar, Mehmet, *Büyük Sözlük Farsça-Türkçe,* Birim Yay, İstanbul, 1998

Kanar, Mehmet, Büyük *Farsça-Türkçe Sözlük,* Say Yayınları, İstanbul, 2009

Köprüklü, Fuat, Türk Edebiyatı Tarihi, Akçay yay. , Ankara , 2011

Kurnaz, Cemal, *Divan Şiiri Sözlüğü (Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı)*, H Yayınları, Ankara, 2009.

Mazıoğlu, Hasibe, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, TDK Yayınları, Ankara, 2009.

Mengi , Mine, *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ yay., Ankara, 2010

Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.

Mevsu'atu's-sunne el-kütübü's-sünne ve şuruhuha, (Kütüb-i Tis'a: Müslim, el-Camiu's-Sahih), Daru Sahnun, Çağrı yay., İstanbul 1992

Nakşibendî, Mehmet Murat, *Pendnâme-i Attâr Şerhi* (Kitab-ı Mâ- Hazar, Şerh-i Alâ Pend-i Attâr) Hazırlayanlar: Muhammed Altaytaş, Emir Hüseyin Yiğit, Büyüyenay yay. , Kasım 2012

Pala, İskerder, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara, 2005.

Sami, Şemsettin, *Kâmûs-İ Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010.

Şentürk, Ahmet Atilla; Kartal, Ahmet, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah yay, İstanbul, Ekim 2007

Ün, Cumhur, Kilisli Mustafa Rûhî Efendi'nin Rûhû'ş-Şurûh'u, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Edirne 2007.

Yılmaz, Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Ensar yay., İstanbul, Mart 2010

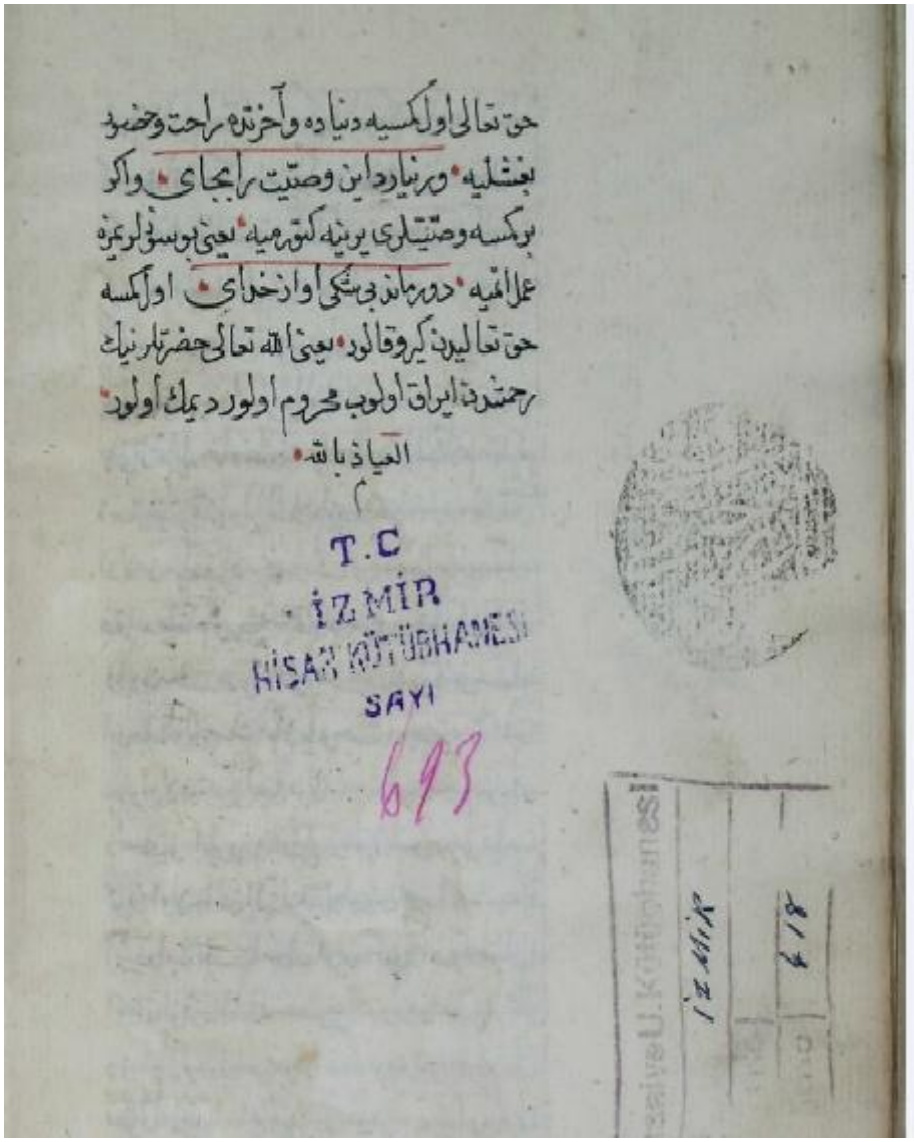
https://www.parsi.wiki

https://www.ganjoor.net

EKLER I

Vesiletü'l-Merâm'da varak 1b ve 2a'nın görüntüsü

حق تعالی اول کسیه دنیاده وآخرتده راحت وحضور
بخشلیه • ور بیاردین وصیتی رعایت واکو
برکسه وصیتلری یرینه کتورمیه • یعنی بوسوزلرمزه
عمل ایتمیه • دورباندن شکی اوزخدای • اول کسه
حق تعالی یردن کیروقالور • یعنی الله تعالی حضرتلرینك
رحمتندن ایراق اولوب محروم اولور دیمك اولور •
العیاذ بالله •

T.C
İZMİR
HİSAR KÜTÜPHANESİ
SAYI
693

EKLER II

Vesiletü'l-Merâm'da son varak